IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA

76.874

1945

OSLOBODILAČKI POHOD NA TRST

VOJNO DELO

OSLOBODILAČKI POHOD NA TRST ČETVRTE JUGOSLOVENSKE ARMIJE

Krajem marta 1945 godine otpočela je Četvrta jugoslovenska armija svoju pobedonosnu ofanzivu, svoj oslobodilački pohod. Tim pohodom oslobođeni su ne samo delovi okupirane teritorije bivše Jugoslavije, već i delovi Hrvatskog i Slovenačkog naroda koje je 1918 godine porobila Italija.

U okviru opšte ofanzive Jugoslovenske armije — koja se uklapala u opštu ofanzivu snaga antihitlerovske koalicije — Četvrta armija je krenula prva i dala dragocen doprinos završnim operacijama za oslobođenje cele Jugoslavije.

Nemci nisu štedeli krv da nam stanu na put. Trebalo je dva puta probiti njihov front u Lici, osloboditi Bihać i Gospić, savladati bezbroj uporišta u Gorskom Kotaru i Hrvatskom Primorju, osloboditi sva ostrva, probiti se u Istru i otrgnuti Trst i Rijeku iz neprijateljskih ruku koje su grčevito stezale svoj plen da ga, možda, pruže drugom. Kako je to izvršeno kazuje nam ova knjiga, napisana od grupe učesnika, ali na osnovu dokumenata naših i neprijateljskih, strogom naučnom metodom.

Knjiga unosi novo svetlo u aktuelan problem Trsta, ali je ujedno i stručno svedočanstvo o vrlo značajnom delu naših regularnih operacija sa modernim naoružanjem koje se mogu pratiti na vrlo brižljivo izrađenim skicama.

IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA

KNJIGA PRVA

BEOGRAD
1952

76.874

OSLOBODILAČKI POHOD NA TRST

ČETVRTE JUGOSLOVENSKE ARMIJE

POD RUKOVODSTVOM
generalpotpukovnika
Pavla Jakšića

izradili:

generalmajor Petar TOMAC, pukovnik Ante BIOČIĆ, potpukovnik Milan DOROTKA, potpukovnik Milan JELAČA, major Vilim KOŽAR, kapetani I klase Veno TOCILJ i Momčilo ĐURIĆ

Redigovao
generalmajor Petar TOMAC

Skice izradio
potpukovnik Milan JELAČA

Naslovnu stranu izradio
akademski slikar Ljubomir RISTOVIĆ

Štamparija „Kultura", Beograd, Makedonska 4

Borcima Četvrte armije i njihovom komandantu Petru Drapšinu.

Autori

PREDGOVOR

Naša javnost s pravom traži da se štampaju radovi koji bi pružili, bar približno, sliku onih veličanstvenih napora, patnji i žrtava koje su naši narodi dali u Oslobodilačkoj borbi od 1941—1945 godine, a koji su uslovili opstanak Jugoslavije kao države, njen posleratni međunarodni položaj i nove, napredne društvene odnose u njoj.

Mi često negodujemo što se u savremenoj inostranoj literaturi ne daje odgovarajuće mesto našoj borbi, što se u oceni doprinosa naše Armije u okviru antihitlerovske koalicije taj doprinos neobjektivno iznosi ili često i ne spominje. Bez obzira na krugove koji su se i za vreme rata svim silama opirali nastojanju naroda Jugoslavije da se oslobode polukolonijalne zavisnosti, koji su iz te perspektive pisali o našoj borbi i koji u istom tonu i danas pišu o nama i našoj Armiji, dobar deo pisaca koji nastoje da objektivno prikažu događaje za vreme Drugog svetskog rata nije u mogućnosti da piše o nama usled nedostatka podataka.

U težnji da bar donekle popunimo tu prazninu i ispunimo svoj dug, kao bivši rukovodioci Četvrte armije, predajemo javnosti ovaj svoj rad sa sledećim napomenama:

1) Ne pretendujemo na potpunost i konačnost svog rada; očekujemo samo da će on biti skroman doprinos pisanju istorije Oslobodilačkog rata.

2) Delovanje jedinica koje su učestvovale u oslobodilačkom pohodu kroz Liku, Gorski Kotar, Istru i jugozapadnu Sloveniju na Trst posmatramo u operativno-strategiskim okvirima, a u taktiku smo se upuštali samo ukoliko je to jasnoće radi bilo potrebno.

3) Izostavili smo kritičku analizu događaja sa gledišta uloge pojedinih jedinica i pojedinih ljudi, osim ukoliko je to bilo neophodno, zato što smo bili aktivni učesnici i odgovorni rukovodioci, te bi nužno priznanje jedinicama moglo izgledati neskromno, a kritika bez priznanja bila bi nepravedna i označavala bi jednostrano posmatranje

događaja. Naša je želja bila da prikažemo ono što se dogodilo, a kritičku analizu prepuštamo drugim radovima.

4) U vezi s time želimo posebno naglasiti ulogu Vrhovne komande i veliki stepen samostalnosti delovanja štaba armije. Ulogu Vrhovnog komandanta dali smo u strategiskoj koncepciji dejstava cele naše Armije u proleće 1945 godine, iz koje je proizišlo grupisanje snaga, pravci glavnih udara i koordinacija dejstava naših armija po vremenu i prostoru; realizovanje ove koncepcije dovelo je, i pored izuzetno jakog otpora nemačkih jedinica, do okruženja i zarobljavanja glavnine nemačke balkanske grupacije, s njenim komandantom, generalom Lerom, na čelu. Sloboda delovanja štaba armije nije slučajna. Ona proizilazi iz našeg sistema rukovođenja, koji je do maksimuma razvijao inicijativu. Pomoć Vrhovnog komandanta pojavila se uvek kad je bila potrebna, ne samo u strategiskim okvirima nego i u operativnim, čak i u taktičkim.

5) Onima koji iz svojih sebičnih interesa omalovažavaju ulogu naše Armije u ratu i njeno iskustvo i ratnu veštinu skrećemo pažnju na Tršćansku operaciju, koja je, po našem mišljenju, školski primer savremene operacije izvedene pod najtežim uslovima — uslovima fortifikacije stalnog tipa na planinskom zemljištu. Probiti utvrđeni rejon koji je fašistička Italija godinama izgrađivala i koji su branile nemačke divizije i tu okružiti i zarobiti nemački armiski korpus nije mogla neorganizovana vojska. Takav uspeh mogla je postići samo vojska organizovana na savremenim principima, sa znatnim ratnim iskustvom i visokim moralnim kvalitetima.

6) I pored toga što smatramo da nas savezn̈ička komanda u Italiji nije snabdevala materijalom i opremom u dovoljnoj meri, ne bismo želeli da se dobije utisak da potcenjujemo pomoć koja nam je pružena, jer je ona bila za nas dragocena. Nedostatak oružja i opreme nadoknađivan je heroizmom kako boraca, koji su otimali oružje od Nemaca, tako i naroda, koji je iznosio hranu vojsci, opravljao puteve i vršio napade u pozadini, što želimo naročito istaći.

P. J.

PRVI DEO

UVOD

1

OPŠTA SITUACIJA NA JUGOSLOVENSKOM RATIŠTU SREDINOM MARTA 1945

(Skica 1)

Prvih dana marta 1945 opšta saveznička ofanziva, nagoveštena zaključcima Krimske konferencije, bila je već u toku.

Na Zapadu, posle proboja „Zigfridove linije", Saveznici su izbijali na levu obalu Rajne. Na Istoku je Prvi beloruski front, posle nadiranja od 400 km, zastao pred Kistrinom i Frankfurtom na Odri, da se tu prikupi za naredni udar. Na njegovim još izloženim bokovima Drugi ukrajinski front razvijao je svoje uspehe prema reci Nisi i granici Češke završavajući bitku za Šleziju, a Drugi beloruski front je kršio otpor Nemaca u Pomeraniji da bi izbio na desnu obalu Donje Odre. Četvrti ukrajinski front čistio je Slovačku nadirući u teškim uslovima grebenom Karpata; krajem februara izbio je zapadno od Lučeneca. Južno od Karpata Drugi i Treći ukrajinski front spremali su se da po padu Budimpešte krenu na Beč, svoj naredni objekat od strategiskog značaja. U Italiji je savezнички front još sasvim mirovao na „Gotskoj liniji" pred Bolonjom.

Na delu između Drave i Jadranskog Mora, Jugoslovenska armija — kao operativna spona između levog krila Crvene armije, koje se naslanjalo na Dravu, i Saveznika u Italiji — držala je važan otsek strategiskog obruča koji je sa svih strana stezao Nemačku. Osim velikih sila, ona je bila jedina među vojskama desetina članova antihitlerovske koalicije koja je kao ravnopravan saveznik imala svoj samostalni deo fronta. Spremajući se da sa njega krene u završnu ofanzivu ona je jednovremeno, u danonoćnim

borbama, trošila krupne neprijateljske snage i iza fronta, sve do krajnjih etnografskih granica naših naroda.

U toj situaciji, kada je, po objektivnoj proceni odnosa snaga i svih ostalih strategiskih činilaca, moralo da bude jasno da će savezničke ofanziva dovesti do konačnog sloma Nemačke, nemačka Vrhovna komanda preduzima početkom marta svoju poslednju protivofanzivu. Za poprište njeno bira Podunavlje, približno onaj isti prostor na kome je u januaru njena protivofanziva za deblokadu Budimpešte doživela potpun slom, dakle, vojište koje je bilo u slaboj operativnoj vezi sa centralnom Nemačkom, tada neposredno ugroženom i sa zapada i sa istoka. Cilj je bio vrlo smeo, u današnjoj perspektivi fantastično nerealan: povratiti najpre trougao između Blatnog Jezera, Dunava i Drave, forsirati zatim Dunav između ušća Drave i Baje i, idući uzvodno obema obalama Dunava, ovladati ponovo Budimpeštom — da bi se Beč oslobodio neposrednog sovjetskog pritiska i, istovremeno, preotele mađarske zalihe žita, bez kojih se ishrana nemačkog naroda smatrala ugroženom. Operaciju je imala izvesti Grupa armija „Jug" (Heeresgruppe Süd). Bilo je predviđeno da 6 armija i 6 oklopna armija krenu u napad iz oblasti Stolnog Biograda (Sekešfehervara) težištem prema Dunafeldvaru, a 2 oklopna armija, koja je držala front između Blatnog Jezera i Drave, pravcem Velika Kanjiža, Kapošvar, sve sa ciljem da izbiju na Dunav. Grupa armija „E" (Heeresgruppe „E"), koja je, pod komandom generala Lera (Löhr), operisala u Jugoslaviji, dobila je u okviru te operacije zadatak da pomogne napad 2 oklopne armije prodorom sa što više snaga iz Slavonije u Baranju. Prema zamisli nemačke Vrhovne komande, protivofanziva je trebalo da počne 20 februara, ali usled angažovanosti Grupe „E" na jugoslovenskom ratištu, naročito u Slavoniji[1]) i Bosni, na Lerov predlog

[1]) Velika neprijateljska ofanziva protiv naših snaga na slobodnoj teritoriji Slavonije počela je 6 februara pod komandom XCI korpusa. U njoj su učestvovali: 7 SS divizija, 297 divizija, Grupa „Fišer" (izviđački bataljon LXVIII korpusa i jedan pešadiski puk 264 divizije koji je bio izvučen iz Dalmacije još pre

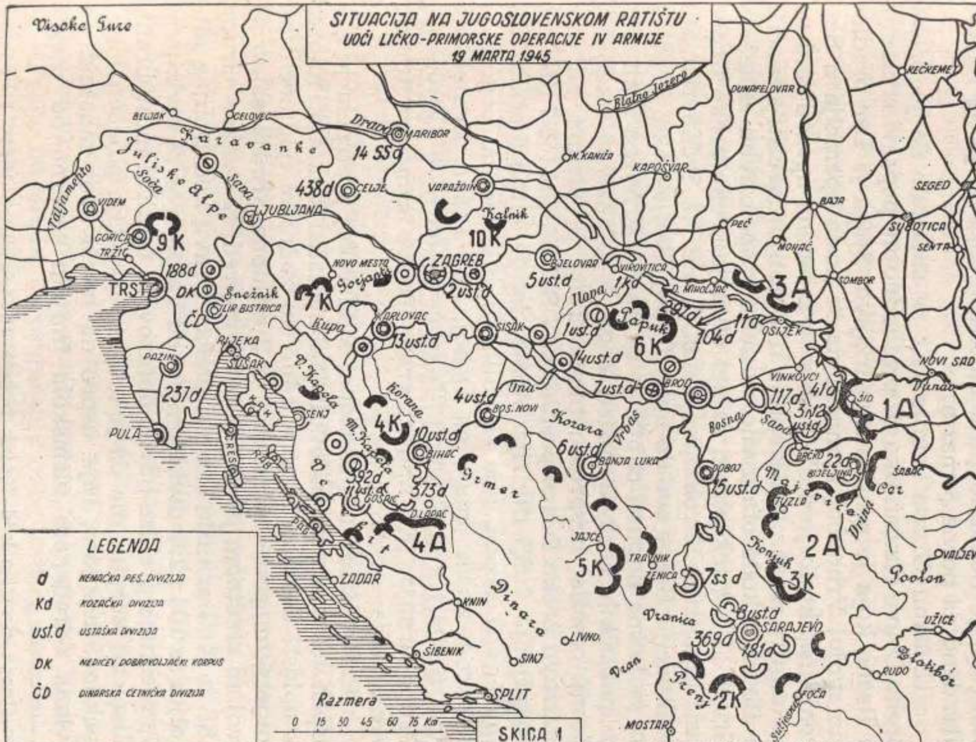
SITUACIJA NA JUGOSLOVENSKOM RATIŠTU
UOČI LIČKO-PRIMORSKE OPERACIJE IV ARMIJE
19 MARTA 1945
LEGENDA
d NEMAČKA PEŠ. DIVIZIJA
Kd KOZAČKA DIVIZIJA
ust.d USTAŠKA DIVIZIJA
DK NEDIĆEV DOBROVOLJAČKI KORPUS
ČD DINARSKA ČETNIČKA DIVIZIJA
Razmera
0 15 30 45 60 75 Km
SKICA 1
Visoke Ture
Karavanke
Julijske Alpe
BELJAK
CELOVEC
MARIBOR
CELJE
LJUBLJANA
VIDEM
GORICA
TRST
PAZIN
PULA
RIJEKA
SUŠAK
SENJ
NOVO MESTO
KARLOVAC
ZAGREB
VARAŽDIN
SISAK
BJELOVAR
VIROVITICA
OSIJEK
VINKOVCI
BROD
BOS. NOVI
BIHAĆ
BANJA LUKA
DOBOJ
TUZLA
BIJELJINA
ŠABAC
ŠID
NOVI SAD
SUBOTICA
SENTA
SEGED
SOMBOR
BAJA
MOHAČ
PEČ
KEČKEME
DUNAFELDVAR
KAPOŠVAR
N. KANIŽA
Blatno Jezero
GOSPIĆ
D. LAPAC
ZADAR
KNIN
ŠIBENIK
SPLIT
SINJ
LIVNO
JAJCE
TRAVNIK
ZENICA
SARAJEVO
MOSTAR
FOČA
RUDO
UŽICE
VALJEVO
Dinara
Grmeč
Kozara
Papuk
Kalnik
Majevica
Cer
Drina
Sava
Bosna
Vrbas
Una
Kupa
Korana
Zlatibor
Vranica
Prenj
1A
2A
3A
4A
4K
5K
6K
7K
9K
10K
2K
3K

odlagana je nekoliko puta na kraće rokove, pa je najzad utvrđeno da počne 6 marta.

U štabu Grupe armija „E" se smatralo da je prelaz preko Drave rizičan ako se prethodno ne popravi situacija u Bosni, koja je postala neizdržljiva. Stoga je Ler predložio svojoj Vrhovnoj komandi da se posle operacija u Slavoniji (do kojih je došlo i koje su izvedene upravo zato da se osigura prelaz iz Slavonije u Baranju) raščisti situacija u Bosni, takođe ofanzivno sa svim raspoloživim snagama Grupe „E", a tek potom da pet divizija krenu preko Drave radi sadejstva 2 oklopnoj armiji, no uz jednovremenu evakuaciju Bosne sve do linije Doboj, Banja Luka. Predlog da se Bosna napusti odbila je nemačka Vrhovna komanda iz političkih razloga, usled čega je ofanzivna akcija u Bosni postala bespredmetnom. Tada je Grupa „E" za ofanzivu preko Drave predložila 7 SS, 11, 104 i 297 diviziju (kasnije je 7 SS divizija otpala, jer je hitno morala biti upućena u Bosnu, gde se situacija bila znatno pogoršala pritiskom naših snaga na Doboj, kod Lašve, Zenice, na Ivan Sedlu i kod Trnova). Tako će usled naše aktivnosti, Grupa armija „E" uputiti preko Drave samo tri umesto pet divizija.

Protivofanziva u zapadnoj Mađarskoj pretrpela je neuspeh već u samom početku. Jaki nemački tenkovski napadi iz oblasti Stolnog Biograda bili su zadržani nadmoćnijim sovjetskim protivnapadima, a 2 oklopna armija samo se svojom sredinom pomerila nešto napred. Iz sastava Grupe „E" je XCI armiski korpus prešao Dravu kod Donjeg Miholjca sa 104 i 297 divizijom, a kod Valpova sa 11 divizijom. Na mestima prelaza bili su obrazovani taktički mostobrani, ali ni taj korpus, ma da je u toku operacija pojačan 1 kozačkom divizijom, nije uspeo da izvrši svoj zadatak, da ovlada određenom visinskom linijom severno od mesta

uništenja divizije kod Knina početkom decembra 1944), 11 vazduhoplovno-streljačka divizija (Luftwaffe — Felddivision), 1 kozačka konjička divizija i Poglavnikov telesni zdrug (Pavelićeva garda). Po oceni generala Lera rezultati ofanzive nisu bili zadovoljavajući, što mu možemo poverovati.

prelaza. Pod pritiskom naše Treće armije i levog krila Trećeg ukrajinskog fronta, XCI korpus počeo je 14 marta da napušta svoje mostobrane u Baranji. Povlačenje na desnu obalu Drave završeno je 23 marta; 297 divizija je zatim izišla iz sastava Grupe „E", i, preko Koprivnice, upućena je 2 oklopnoj armiji.

Nemačka Vrhovna komanda je ranije nastojala na tome da se u Jugoslaviji održi linija fronta Drava, Dunav, Sarengrad, ušće Drine, Sarajevo, Banja Luka, Bihać, Gospić, Karlobag. No, posle neuspeha protivofanzive — kaže Ler — Hitler je, 20 marta ipak izdao dozvolu za napuštanje Sarajeva, u trenutku kada se — nastavlja Ler — usled jakog našeg pritiska iz Tuzle i Travnika prema Zenici i Doboju nije moglo pristupiti evakuaciji bez zamašnih operacija za degažovanje pruge. U Sarajevu je tada ležalo 3.000 nemačkih ranjenika. Stoga je Ler, 23 marta, uputio koncentrično ka Tuzli: 22 diviziju iz Bijeljine i Brčkog, 117 diviziju iz Šamca i 7 SS diviziju iz doline Bosne preko Vareša.

Na ostalim otsecima je Grupa „E" bila, uglavnom, u defanzivi.

U međuvremenu je od 1 i 2 kozačke divizije i brigade „Plastun" (pešadiske brigade), formiran XV kozački konjički korpus. Dok je ta brigada ostala u sastavu LXIX rezervnog korpusa u oblasti Kutine, štab korpusa je sa obema konjičkim divizijama bio stavljen na raspolaganje Grupi „E". Te divizije, ojačane sa nekoliko policiskih bataljona, zauzele su položaj na Dravi od Virovitice do Donjeg Miholjca. Nizvodno, do ušća, rasporedila se 11 divizija, a 104 divizija bila je upućena u Bihać u sastav XV planinskog korpusa, i to jednim pukovskim ešelonom železnicom od Našica do Bosanske Krupe, drugim suvim do Okučana, a odatle delom železnicom, a delom suvim za Bosansku Krupu. Severno od Broda, za osiguranje ovog važnog komunikaciskog čvora od naših slavonskih snaga (6 korpusa), nalazila se divizija za posebnu upotrebu „Stefan" (ustvari pod komandom generala Gajgera) od 12—14 policiskih bataljona; sa 11 divizijom ulazila je u sastav XCI korpusa.

Na Sremskom frontu, koji je išao linijom Sava, Ilinci, istočno od Tovarnika, zapadno od Šarengrada, pod komandom XXXIV korpusa nalazila se 41 divizija, brigada „Kloc" (tri bataljona), nekoliko samostalnih nemačkih pukova i bataljona i (ustaško) zapovedništvo „Istok" sa 3 i 12 divizijom i pučko-ustaškim zdrugom „Zbor".

Oblast Sarajeva držao je XXI planinski korpus. U njegovom sastavu bile su 181 divizija kod Podromanije i Prače, 964 tvrđavska brigada kod Trnova, 369 divizija (svedena na jedan ojačani puk posle katastrofe koju je ujesen 1944 doživela u Vukovom Klancu i teških borbi kod Mostara u februaru 1945) na Ivan Sedlu, i više raznovrsnih bataljona na komunikacijama Sarajevo — Brod. Ovom korpusu je u taktičkom pogledu bio potčinjen i III (domobranski) zbor (korpus) sa 8 divizijom i ostacima 9 divizije kod Sarajeva i 15 divizijom u oblasti Doboja.

Najzad, u sastav Grupe armija „E" ulazio je i XV planinski korpus sa štabom u Ostrošcu kod Bihaća. Njemu su bile potčinjene 373 divizija u dolini reke Une i 392 divizija na prostoriji Otočac, Gospić, Brinje, Crikvenica, a od ustaško-domobranskih trupa — 10 divizija kod Bihaća i 11 divizija u Zapadnoj Lici. Početkom marta XV korpus krenuo je u akciju prema Udbini i Korenici.

Štab Grupe armija „E" se od 25 januara nalazio u Novoj Gradišci, a njegov operativni deo od 19 marta u Rešetarima.

Vrhovni nemački komandant na Jugoistoku (Oberbefehlshaber Süd-Ost) bio je još uvek maršal Vajks (Weichs), komandant Grupe armija „F" sa sedištem u Zagrebu. Osim Grupe „E" imao je pod komandom već pomenuti LXIX rezervni korpus sa štabom u Zagrebu. Od nemačkih trupa korpus je imao samo ranije navedenu brigadu „Plastun" kod Kutine, Jurišnu brigadu „Jugoistok" prema Barču, Grupu „Hameršmit" (22 lovački i 4 policiski puk) na prostoriji Generalski Stol, Jaska, Karlovac, i druge policiske jedinice, pretežno za obezbeđenje komunikacija, rasute po svoj njegovoj teritoriji. Međutim, glavnu njegovu snagu činile su ustaško-domobranske jedinice, ko-

je su bile ovako raspoređene: 1 divizija u Zapadnoj Slavoniji, 2 divizija na širem području Zagreba, 4 divizija na prostoriji Bosanski Novi, Sisak, Petrinja, 5 divizija kod Bjelovara, 6 divizija u rejonu Banja Luke, 7 divizija zapadno od Broda, 13 divizija kod Karlovca, 14 divizija na pruzi Brod — Zagreb, Poglavnikov telesni zdrug na prostoriji Zagreb, Bjelovar, Varaždin i Brzi zdrug zapadno od Zagreba.

U Istri i Slovenačkom Primorju bio je XCVII korpus u ovom rasporedu: štab korpusa u Spesi kod Krmina (Cormons); 188 divizija na prostoriji Trst, Postojna, Gorica; 237 divizija u Istri; 710 divizija na prostoriji Pordenone, Portogruaro; 24 brigada kraških lovaca (Karstjäger) na komunikaciji Videm (Udine) — Ponteba. U Trstu se nalazio viši SS policiski vođa Globočnik (Globotschnigg), kome su bile potčinjene jake nemačke policiske snage, zatim Nedićev tzv. Srpski dobrovoljački korpus, u jačini od 8.000 ljudi, formiranih u četiri puka, Đujićeva četnička Dinarska divizija, od oko 7.000 ljudi, i nekoliko italijanskih teritorijalnih pukova i policiskih bataljona. Nedićev korpus je osiguravao prugu Trst — Šent Peter (Postojna) — Ilirska Bistrica — Šapjane, a Đujićevi četnici su se nalazili na prostoriji Ilirska Bistrica, Šapjane. Na tom prostoru je bilo i više bataljona za osiguranje (Sicherungsbataillone), artiljeriskih i drugih jedinica. XCVII korpus bio je pod komandom Grupe armija „C", dakle u operativnom sastavu nemačkih trupa u Italiji; bila mu je poverena zaštita obale od ušća Taljamenta (Tilmenta) do Rijeke i osiguranje unutrašnjosti Istre i Slovenačkog Primorja, ali je nemačka Vrhovna komanda početkom marta obavestila komandanta Grupe armija „E" da će područje do Soče biti njemu povereno ako se situacija na Jugoistoku ili Jugozapadu bude i dalje razvijala nepovoljno. To je kasnije i učinjeno. Ali tada se još — kaže Ler — moralo odustati od toga, da se vladi Musolinija ne bi stvorile unutrašnje političke teškoće.

U Ljubljani se nalazio viši SS i policiski vođa Kranjske, viši grupni vođa Rezener, sa jakim policiskim snagama i 14 SS rutenskom divizijom u širem rejonu Maribora.

76.874

CENTRALNA BIBLIOTEKA JNA BEOGRAD

Rupnikova bela garda je, razume se, bila takođe pod Rezenerovom kontrolom.

U Štajerskoj, Koruškoj i na Gorenjskom bila je raspoređena 438 divizija za posebnu upotrebu, sastavljena od posadnih jedinica (Landesschutz)[1]).

Nemački front u Jugoslaviji nije bio taktički povezan. Rovovskog (tranšejnog) tipa bio je samo u Sremu, a inače je bio obeležen nizom uporišta ili bataljonskih i pukovskih rejona, razdvojenih manjim ili većim intervalima, kao što se redovno organizuje odbrana na planinskom zemljištu. Uklapao se, prirodno, u opšti nemački strategiski front, kao njegova neophodna karika. U odnosu na susednu Grupu armija „Jug", čije se desno krilo naslanjalo na Dravu negde kod Barča, Grupa armija „E" je svakako bila suviše istaknuta pa je morala da brani i dobar deo Drave, ali se nije mogla da povuče na zapad uporedo sa Grupom armija „Jug" jer je morala da čuva Brod, preko koga je išla jedina komunikaciska linija onih krupnih snaga koje su još bile angažovane u slivu reke Bosne. Uostalom, zapadnije, između Drave i Save, ne bi se ni približno mogao da izgradi takav jedan odbranbeni sistem kao u Sremu jer su Papuk i Psunj bili, praktično, pod kontrolom naših snaga. Banja Luka, Bihać, Karlovac i Gospić bili su neophodne bočne zaštite savskog komunikaciskog snopa. Ova dva poslednja uporišta čuvala su i pozadinu Grupe „C" u Italiji. Svi ti momenti primoravali su nemačku Vrhovnu komandu da grčevito drži svoje pozicije u Jugoslaviji. U trenutku kad je počela završna ofanziva Jugoslovenske armije, doista nije bilo nikakvih znakova da će Nemci ma šta da napuste dobrovoljno.

Duž austrisko-mađarske granice protezao se „Zaštitni položaj Rajha", nazvan i „Jugoistočni bedem". Sastavljen od niza utvrđenih rejona tipa poljske fortifikacije, taj položaj bio je, uglavnom, gotov. Nastavljao se južno duž

[1]) Upotrebljena je za osiguravanje komunikacija Kranj — Radovljica, Šent Vid — Ljubljana — Litija, Bled — Bohinjska Bistrica, Celje — Slovenj Gradec, Celje — Zidani Most, Celje — Maribor; delove je imala u Celovcu i Velikovcu.

hrvatsko-slovenačke granice radi zaštite železničke pruge Maribor—Trst, a završavao se jednim zaprečnim položajem u tesnacu kod Krškog. Južno od Save, na liniji leva obala Krke do Novog Mesta, Kal, Sveta Ana (939), Ribnica, Bloke, Cerkniška Kotlina bilo je samo mestimično utvrđenih oslonaca. Na području XCVII korpusa obala je bila dobro utvrđena i jako zasićena obalskom artiljerijom, a između Rijeke i Trsta, duž Čičarije, protezao se zaprečni položaj, koji je skraćivao istarski primorski front za slučaj savezničkog desanta na delu između Trsta i Rijeke. U Hrvatskoj je u decembru 1944 počelo izviđanje radi izgradnje tzv. „Zvonimirove linije", koja je u širokom luku trebalo da zaštiti Zagreb, približno na liniji Drava, Koprivnica, Križevci, Vrbovec, Lupoglav, Dugoselo, Rugvica, Karlovac. „Zvonimirova linija" trebalo je da se poveže na severu sa „Margaret linijom" u Mađarskoj, koja je štitila izvore nafte u Zapadnoj Mađarskoj — poslednja značajnija nalazišta u nemačkim rukama, a na jugu sa odbranbenim sistemom Kranjske. Ali, do aprila 1945, usled dejstva jedinica Narodnooslobodilačke vojske, na njoj nije bilo završeno ni rekognosciranje, a jedva da je negde i počela da se gradi.

*
* *

Cilj koji je Vrhovni komandant postavio pred oružane snage naroda Jugoslavije u završnim ofanzivnim operacijama Drugog svetskog rata sadržavao je sledeća dva elementa: a) oslobođenje od fašističkog ropstva uništenjem okupatorske vlasti na celokupnoj etničkoj teritoriji naših naroda, zaključno sa Istrom, Slovenačkim Primorjem i Koruškom, i b) okruženje i prisiljavanje na kapitulaciju svih okupatorskih snaga koje su se u proleće 1945 zatekle u Jugoslaviji, kako bi položile račun našim narodima za svoje zločine i kako ne bi uspele da se prebace na frontove naših saveznika.

Strategiske objekte ofanzive obeležavaju, dakle, Julijski Alpi, Karavanke, Pohorje i Slovenske Gorice, odakle

se ujedno ugrožava pozadina Grupe armija „Jug" u Zapadnoj Mađarskoj i Grupe armija „C" u Italiji. Jugoslovenska armija će, dakle, svojim opštim pravcem dejstva jugoistok, severozapad bitno pomoći operacije svojih suseda i Saveznika. Ofanziva Jugoslovenske armije će se tako, prirodno, uklopiti u opštu saveničku završnu ofanzivu, onako isto kao što su se i ranije napori Narodnooslobodilačke vojske godinama logično uklapali u međusaveničku strategiju. Posebno je bilo ugovoreno sa Saveznicima u Italiji da naše snage do 30 marta počnu operacije dolinom reke Une i prema Lici i Gorskom Kotaru da bi olakšale njihove operacije u Severnoj Italiji, ili, konkretno, da privuku na sebe trupe XCVII korpusa, koji je, pripadajući Grupi armija „C", bio orijentisan prema njima.[1]).

Osnovna operativna zamisao našeg vrhovnog komandovanja predviđala je: a) grupisanim snagama i sredstvima probiti neprijateljski front u Sremu i Lici, a zatim energičnim nadiranjem desnim krilom dolinom Drave, a levim krilom uz obale Jadrana prema Trstu i, dalje, dolinom Soče prema Celovcu — uz istovremene jake frontalne napade i dejstva snaga u neprijateljskoj pozadini — zatvoriti obruč oko nemačke balkanske grupacije u oblasti Juliskih Alpa i Karavanki; b) koncentričnim nastupanjem prema Sloveniji pretvoriti operativno okruženje u taktičko, da bi se na taj način neprijatelj prisilio na kapitulaciju.

U duhu ove ideje Prva i Treća armija — grupisane na desnom krilu strategiskog rasporeda: prva u Sremu, druga u Baranji — dobile su zadatak da zajedničkom akcijom razbiju neprijatelja u Sremu i na Dravi, a potom da ga gone prema severozapadu između Drave i Save sa težnjom obuhvata njegovog levog krila. U operativni sastav Treće armije ušao je odmah u početku i 6 korpus, koji se nalazio u pozadini neprijatelja u Slavoniji, a nešto kasnije, u toku operacija, i 10 korpus, koji je dejstvovao u Zapadnoj Slavoniji i Zagorju.

[1]) R. Hamović „O planu završnih operacija Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje Jugoslavije", „Narodna armija" br. 57 od 7 maja 1946.

Na levom krilu je Četvrta armija, grupisana u Severnoj Dalmaciji dobila zadatak da razbije neprijatelja na delu fronta između Une i Mora i da zatim smelo nastavi nadiranje prema severozapadu, kroz Liku, Gorski Kotar, Hrvatskim Primorjem i Istrom, ka Soči i Koruškoj. Operacije Prve i Četvrte armiję će vezivati Druga armija, prikupljena u Istočnoj Bosni, radi dejstva opštim pravcem Doboj, Banja Luka, Bosanski Novi, Karlovac. U njen sastav će ući 2, 3 i 5 korpus, pošto prethodno, kao Sarajevska operativna grupa, oslobode Sarajevo.

Predviđalo se da se završne operacije izvedu u tri faze: razbijanje neprijateljskih krila u Podravini i Lici — do kraja aprila; gonjenje i izbijanje krilnih armija na Soču i u Korušku i zaokružavanje neprijatelja — do kraja maja; uništenje neprijatelja u obruču.

Trupama u pozadini neprijatelja će komandovati Glavni štab Hrvatske i Glavni štab Slovenije, čije će se funkcije gasiti po meri napredovanja strategiskog fronta. Glavni štab Hrvatske će rukovoditi 10 korpusom — sve dok ne bude ušao u sastav Treće armije, i 4 korpusom — sve dok ne bude ušao u sastav Četvrte armije. Glavni štab Slovenije će rukovoditi 7 i 9 korpusom —dok ne budu ušli u sastav Četvrte armije, i 4 operativnom zonom — dok ne bude ušla u sastav Treće armije.

Rezerva Generalštaba je bila na prostoru Kosovo, Sandžak, Zapadna Morava, Prača, većinom angažovana čišćenjem tog terena od razbijenih nemačkih i kvislinških delova.

2
ČETVRTA ARMIJA

Odmah posle oslobođenja Mostara, Naredbom poverenika narodne odbrane i Vrhovnog komandanta od 1 marta 1945 naređeno je da se formira Četvrta armija. U njen sastav je ušao 8 korpus sa 9, 19, 20 i 26 divizijom, 11

korpus sa 13, 35 i 43 divizijom i 7 korpus sa 15 i 18 divizijom, a nešto kasnije i 9 korpus sa 30 i 31 divizijom. Za komandanta je postavljen generalmajor Petar Drapšin, dotadašnji komandant 8 korpusa, za komesara pukovnik Boško Šiljegović, dotadašnji komesar istog korpusa, a za načelnika štaba generalmajor Pavle Jakšić, tada u Dalmaciji kao načelnik Glavnog štaba Hrvatske. Formiranje armije bilo je uslovljeno koliko postavljenim zadatkom toliko i organizacionim momentom, jer je 8 korpus bio već skoro prerastao u armiju, a 7, 9 i 11 korpus trebalo je objediniti pod jednom višom komandom, koja će koordinirati njihov rad u duhu opšteg zadatka što ga je Vrhovni komandant postavio pred Južnu grupu Jugoslovenske armije.

Četvrtoj armiji je bila potčinjena Pomorska komanda Severnog Jadrana[1]), a bilo je predviđeno da i savezničkа avijacija pomaže njen rad.

Štab armije je obrazovao kadar rasformiranog štaba 8 korpusa i deo kadra Glavnog štaba Hrvatske po formaciji koju je propisao Generalštab; kasnije je popunjen kadrom drugih rasformiranih štabova.

Organizacijom armije nisu bili predviđeni korpusni štabovi. Divizije su bile neposredno potčinjene štabu armije, ali se štabovi 11, 7 i 9 korpusa nisu mogli odmah

---

[1]) Pomorska komanda Severnog Jadrana je imala u svom sastavu sledeće delove:

a) Kvarnerski pomorski sastav, koji je obuhvatio Flotilu naoružanih brodova od 4 broda, naoružana topovima 20 i 40 mm i mitraljezima 12,7 mm, i Flotilu patrolnih čamaca od 7 čamaca, naoružanih na isti način;
b) Flotilu transportnih brodova od 5 motornih splavova i 9 motornih jedrenjaka;
c) Minerski odred od 4 leuta;
d) Kvarnerski odred mornaričke desantne pešadije od 4 streljačka bataljona sa oko 850 boraca;
e) Artiljeriski divizion od dve baterije, u svemu 2 topa 105 i 4 topa 75 mm.

Ovi podaci uzeti su iz dela kapetana I ranga Janeza Tomšiča „Oslobođenje naših ostrva aprila 1945 godine", izdanje biblioteke „Vojnog dela", Beograd, 1949.

rasformirati. U početnom periodu operacija, sve do oslobođenja Like, štab armije je mogao da rukovodi 13, 35 i 43 divizijom samo preko štaba njihovog korpusa; u kratkom razmaku vremena koje je ostalo do početka operacija nisu se mogle da izgrade sve potrebne materijalne veze do štabova divizija, tim pre što su 35 i 43 divizija dejstvovale još sa one strane strategiskog fronta. Nastojanja da se ove divizije već tada neposredno povežu sa štabom armije mogla su da otkriju naše namere neprijatelju. Tokom razvoja operacija bio je rasformiran štab 11 korpusa, čim su pomicanjem fronta njegove divizije zauzele svoje mesto u operativnom rasporedu armije. Slovenački korpusi, 7 i 9, produžavali su u dubokoj neprijateljskoj pozadini svoje dejstvo pod istim ili približno istim uslovima kao i ranije, pod rukovodstvom Glavnog štaba Slovenije (komandant generalmajor Dušan Kveder i komesar Boris Kidrič), pa se ukidanjem njihovih štabova nisu smele kidati organske veze sve do kraja operacija. Sve dotle su 7 i 9 korpusu izdavane opšte direktive za usklađivanje njihovog dejstva sa operacijama glavne grupacije Armije.

Osmi korpus je činio jezgro Četvrte armije — brojnom snagom, organizacijom, naoružanjem i stečenim iskustvom štabova i trupa. Formiran je u vreme kapitulacije Italije od jedinica koje su dotle bile obrazovane u Dalmaciji. Već tada je, po zamisli druga Tita, imao da dovrši oslobođenje Dalmacije, da osigura prekomorske veze sa Saveznicima, da spreči izvlačenje nemačkih snaga iz Albanije i Grčke obalskim pravcem i da stvori osnovicu za dalje operacije duž obale ili u unutrašnjosti zemlje. Korpus je bio stavljen pod komandu komandanta Vlade Ćetkovića i komesara Boška Šiljegovića, za načelnika štaba bio je određen Rudolf Primorac, a kasnije Milan Kuprešanin. Docnije, posle pogibije Vlade Ćetkovića, komandu nad korpusom je primio Petar Drapšin, koji se tada zatekao u Dalmaciji kao zamenik komandanta Glavnog štaba Hrvatske, a za načelnika štaba bio je postavljen Ante Biočić.

Kada je neprijatelj u okviru svoje Šeste ofanzive u jesen 1943 godine, angažovao jake snage da preseče naše

prekomorske veze i ovlada uzanim obalskim pojasom, ostrvima i glavnim komunikacijama koje su iz unutrašnjosti izvodile na obalu, 8 korpus je uspeo da sačuva znatne delove slobodne teritorije na kopnu i ostrvo Vis. Na Visu, van neposrednog neprijateljskog uticaja, gde se intenzivno vežbala 26 divizija, obrazovan je niz škola i kurseva — komandnih, artiljeriskih, tenkovskih, inžinjeriskih, za vezu i drugih. Rukovodioci i specijalisti 8 korpusa su na Visu proširivali i produbljivali svoje ratno iskustvo, spremali se za nove oblike borbe i obučavali se u rukovanju modernim oružjem dobivenim od Saveznika koji su umeli da cene efikasnost korpusa i njegovu ulogu na istočnoj obali Jadrana u vezi sa svojim operacijama u Italiji. U nastavnom planu posebno je vođeno računa o tehnici rada štabova, o planiranju, organizaciji sadejstva, postavljanju veza i korišćenju njima i o materijalnom obezbeđenju operacija. Ali su i na kopnu bili formirani mnogobrojni kursevi pri ostalim divizijama korpusa, naročito artiljeriski, inžinjeriski i za vezu, u kojima su se proučavala i uopštavala iskustva sticana u neprekidnim borbama protiv neprijatelja.

Naravno da plodovi tog intenzivnog rada na podizanju borbene moći jedinica i efikasnosti štabova nisu izostali.

U proleće i leto 1944, po planu Vrhovnog komandanta, 26 divizija je, smelim desantnim operacijama, uz saradnju naše Flote, preotela od neprijatelja srednjodalmatinsko ostrvlje, a zatim je izvršila desant na dalmatinsko kopno i, zajedno sa 29 divizijom, oslobodila Južnu Dalmaciju sa Dubrovnikom. Pri tom je razbila neprijateljsku 369 diviziju u Vukovom Klancu na komunikaciji Dubrovnik — Mostar, a 118 diviziji je nanela vrlo teške gubitke. Time su, pod rukovodstvom štaba 8 korpusa, počele široke operacije za konačno oslobođenje Dalmacije; 9 divizija je oslobodila Livno sa okolinom, 20 divizija dalmatinsko Zagorje sa Sinjem, 19 divizija Severnu Dalmaciju sa Zadrom, a 26 divizija je očistila obalu od Metkovića do Šibenika, zadavši neprijatelju naročito teške udarce kod Šibenika i Drniša.

Tako je Dalmacija bila slobodna do kraja leta 1944 godine. U borbama za njeno oslobođenje u ruke 8 korpusa pao je veliki plen: artiljerija dveju divizija, brojna obalska oruđa, sredstva za vezu i veliki motorizovani vozni park. Tim plenom divizije 8 korpusa su popunile svoje naoružanje i opremu, a u raznovrsnim operacijama — desantnim, probojima utvrđenih linija, opkoljavanju, uništavanju i gonjenju — stekle su solidno borbeno iskustvo.

Odbačen iz Dalmacije, neprijatelj se zadržao u krajnjem njenom severnom delu, u Kninu, koji je zatvarao pristup u dolinu reke Une i Liku. Iz Knina je ugrožavao severno dalmatinsko primorje, onako isto kao što je iz Mostara pretio Južnoj Dalmaciji. Držeći Knin, on je sprečavao prenošenje operacije 8 korpusa dolinom reke Une u Posavinu ili kroz Liku u Pokupje, a ujedno je, držeći i Mostar, sačuvao za sebe dvoja ispadna vrata za eventualno ponovno ovlađivanje Dalmacijom.

Knin je bio vrlo dobro utvrđen još iz vremena Italijanske okupacije i branjen jakim garnizonom, 264 divizijom (bez jednog puka i jednog artiljeriskog diviziona, koji su još u septembru bili povučeni u Podunavlje), jakim delovima 373 divizije i mnoštvom drugih manjih jedinica iz ranijeg okupacionog aparata Dalmacije. Da bi otklonio opasnost od nemačkog povratka u Severnu Dalmaciju i obezbedio vezu oslobođenih područja Like, Korduna i Banije sa obalom, sa koje je trebalo prebacivati ratni materijal u unutrašnjost, Glavni štab Hrvatske, sa generalom Gošnjakom na čelu, doneo je odluku da, angažovanjem 8 i 11 korpusa na prostoriji Knin, Gračac, uništi i protera nemačke snage koje su držale te gradove. Knin je bio slobodan 3 decembra 1944, a odmah zatim i Gračac, čime je preko Like bila uspostavljena teritorijalna veza oslobođenih oblasti Korduna, Banije i Bosanske Krajine sa Dalmacijom. U Kninu i Gračacu bila je potpuno uništena 264 divizija (bez jednog puka), a 373 i 392 divizija bile su osetno oslabljene. Na taj poraz je nemački komandant na Jugoistoku (Grupa armija „F") odgovorio potčinjavanjem

XV planinskog korpusa Grupi armija „E“[1]) (5 decembra), sa celim njegovim operativnim područjem, koje je obuhvatalo dolinu Une, Liku, Gorski Kotar i Hrvatsko Primorje. Komandant Grupe armija „E“ donosi tada odluku da što je moguće pre uputi u dolinu Une 104 diviziju.[2])

Plenom iz Knina divizije 8 korpusa su se još bolje opremile i snabdele; brojem i naoružanjem već su se bile približile savremenim regularnim divizijama. U toku zime korpus je dopunio obuku u Severnoj Dalmaciji, a početkom februara 1945, posle besmislenog ustaškog ispada u pravcu Metkovića, naglo se prebacio u Hercegovinu, kombinujući sve transportne mogućnosti (železnicu, autotransport, brodove i marševe suvim), i 15 februara, u saradnji sa 2 korpusom, oslobodio je Mostar. Taj neprekidni niz velikih uspeha izvanredno je podigao borbeni polet trupa i uneo veru u neodoljivost njihove snage; te dragocene osobine one će sada preneti u novu armiju.

Štab 11 korpusa je formiran u januaru 1944. Korpus je bio stavljen pod komandu Pavla Jakšića a politički komesar je bio Artur Turkulin. U sastav korpusa ušle su ranije formirane 13 i 35 divizija. Prva je bila obrazovana od boraca Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja; ona se borila pod vrlo teškim uslovima, naročito usled nedostatka hrane, i dotle je bila postigla značajne uspehe. Druga je formirana u Lici posle kapitulacije Italije; kadar su joj dale 13 i 6 lička divizija, koja je tada ušla u sastav Operativne grupe Vrhovnog štaba. 35 divizija je vrlo brzo izrasla u veoma efikasnu borbenu jedinicu.

U vreme formiranja Četvrte armije 11 korpus je bio pod komandom Mićuna Šakića, a načelnik štaba je bio Miloš Uzelac.

---

[1]) Štab Grupe armija „E“ je, u povlačenju iz Grčke, stigao u Sarajevo 15 novembra 1944.

[2]) Zbog razvoja događaja u Bosni i Slavoniji, ona je u dolinu Une stigla mnogo kasnije, tek krajem marta 1945. Samo jedan njen bataljon sa jednom baterijom stigao je u Bihać još u januaru 1945.

Teritorijalno je 11 korpus zahvatao Liku, Gorski Kotar, Hrvatsko Primorje i Istru. Pored ostalih zadataka, njemu je bilo stavljeno u dužnost da ponovo organizuje ustanak u Istri, koji je bio planuo elementarnom snagom prilikom kapitulacije Italije, ali je Šestom neprijateljskom ofanzivom dezorganizovan. Ovaj zadatak je uspešno izvršen. Do leta 1944 bila je formirana 43 divizija, kao operativna jedinica, koja je pretežno operisala u Gorskom Kotaru, a na terenu u Istri je ostao Istarski odred, koji je dejstvovao na celom poluostrvu.

Sredinom 1943 Narodnooslobodilačka borba je već bila uzela široke razmere na prostoru južno i jugozapadno od Ljubljane sve do Kupe — u Dolenjskom, Notranjskom i Kočevskom, u Suhoj i Beloj Krajini i na Gorjancima. Zbog toga je nastala potreba da se, radi bolje koordinacije svoga rada, samostalne brigade koje su tu operisale objedine u veća taktička i operativna tela. Tako su, 16 jula 1943. formirane na tom terenu prve dve divizije, 1 i 2 slovenačka, koje su 20 jula 1943 preimenovane u 14 i 15 diviziju. Prva njihova akcija većeg značaja bila je uništenje italijanskog uporišta Žužemberk, no težište njihovog rada bilo je usmereno na pruge Ljubljana — Trst i Karlovac — Ljubljana.

U doba kapitulacije Italije obe divizije razvile su znatnu aktivnost i očistile Notranjsko i Dolenjsko ne samo od Italijana nego i od Bele garde. Tom prilikom je zaplenjen veliki ratni materijal, i od novih boraca, koji su se masovno javljali sa svih strana, formirane su nove brigade, a 23 septembra 1943 i nova 18 divizija. Uskoro zatim, 3 oktobra 1943, formiran je štab 7 korpusa.

U Šestoj neprijateljskoj ofanzivi, zatim u protivofanzivi 7 korpusa krajem godine za ponovno oslobođenje Dolenjskog i Notranjskog, štabovi i trupe korpusa stekli su znatno borbeno i komandno iskustvo. Posle ofanzive 14 divizija se prebacila u Štajersku i izišla iz sastava korpusa. U toku 1944 godine 7 korpus je efikasno dejstvovao na prostoriji između reke Kupe, reke Krke, železničke linije Ljubljana — Rakek i hrvatske granice, ali je prelazio i u Gorski Kotar i Žumberak. U proleće 1945 godine ko-

mandant 7 korpusa bio je Franc Poglajen, a komesar Janez Hribar.

Sa kapitulacijom Italije ustanak se raširio po celom Slovenačkom Primorju. Na tom prostoru naglo niču nove brigade, i iz njih se na Goriškom, formira 30 divizija, a na granici Primorja i Gorenjskog Triglavska, koja je kasnije dobila brojnu oznaku 31. Njihov rad objedinjuje štab 3 operativne zone, koji se, odlukom Vrhovnog štaba, 22 decembra 1943, pretvara u štab 9 korpusa. Njegov prvi komandant bio je Lado Ambrožič, a komesar Dušan Kveder.

Šesta neprijateljska ofanziva pogađa najpre 9 korpus, koji je svojim položajem vrlo opasno ugrozio važne komunikacije nemačkih snaga u Italiji. U borbama od kraja septembra 1943 do maja 1944 godine, neprijatelj se uzalud naprezao da uništi naše snage na tom za sebe vrlo osetljivom prostoru, što nije mogao postići ni nizom drugih ofanziva u toku godine. Naprotiv, 9 korpus biva sve aktivniji i prenosi operacije u Gorenjsko, u Benešku Sloveniju i na Južno Primorje sve do obale. U drugoj polovini 1944 glavni napori korpusa upravljeni su sa mnogo uspeha na železničke linije Ljubljana — Jesenice, Gorica — Jesenice, Ljubljana — Trst i Trst — Tržič. U vreme kada je 9 korpus ušao u sastav Četvrte armije njegov komandant bio je Jože Borštner, komesar Viktor Abvelj, a načelnik štaba Albert Jakopič.

*

* *

Naređenje za formiranje Četvrte armije zatiče trupe koje su ulazile u njen sastav u ovom rasporedu (1 marta 1945 godine):

štab 8 korpusa — Knin;

9 divizija — na prostoru Dubrovnik, Imotski, Vis, sa štabom u Imotskom; ona je bila predviđena kao rezerva 2 korpusu za slučaj neprijateljskog pritiska prema Mostaru sa severa;

19 divizija — na prostoru Benkovac, Biograd n/m radi odmora i sređivanja posle borbi kod Mostara i radi zatvaranja pravca Obrovac, Karlobag; štab u Benkovcu;

20 divizija — sa dvema brigadama držala je položaje južno od Udbine i Lapca, a treća je bila na odmoru u Zadru; štab u Novigradu;

26 divizija — na prostoru Obrovac, Smilčić, Zemunik, na sređivanju i odmoru posle borbi kod Mostara; štab u Obrovcu;

1 tenkovska brigada — Šibenik;

brigada teške motorizovane artiljerije, protivtenkovski i protivavionski divizion — Kistanje;

inžinjeriska brigada i puk za vezu — Knin;

štab 11 korpusa — Lovinac;

13 divizija — sa dvema brigadama na položaju Bunić, Ljubovo, Korita, Tepšenovac, a sa jednom na položaju Medak, Mogorić;

35 divizija — u oblasti Plitvičkih Jezera;

43 divizija sa dvema brigadama u Gorskom Kotaru, a sa jednom u Žumberku;

štab 7 korpusa — Poljane, jugozapadno od Novog Mesta;

15 divizija — na prostoru Novo Mesto, Toplice, Poljane;

18 divizija — južno od Žužemberka[1]).

Savezničkа avijacija određena za potpomaganje operacije bazirala je na aerodrome kod Zadra i na Visu.

Susedne jedinice:

29 divizija — u dolini Neretve;

5 korpus glavnom snagom bio je orijentisan prema dolini Bosne, a slabim delovima prema Posavini i donjem toku Vrbasa i Une;

4 korpus — na prostoriji Sisak, Karlovac, Bihać.

[1]) Zbog velikih razlika u uslovima života i rada, divizije 7 korpusa su međusobno povremeno menjale položaje.

3
OPERACISKI PLAN ČETVRTE ARMIJE

Zadatak koji je bio postavljen Četvrtoj armiji — razbiti neprijatelja na frontu između Une i Mora, i kroz Liku, Hrvatsko Primorje, Gorski Kotar i Istru i izbiti na Soču — određivao je i njenu operativnu zonu, koja se može ograničiti na jugu Morem, a na severu uglavnom linijom Una, Plješevica, Mala Kapela, Kupa, Cerkniška Kotlina, Juliski Alpi ili, tačnije, razvođe između Save i Soče.

Na tom pojasu orografski stvor zemljišta i komunikacije obeležavaju dva operativna pravca: a) prvi ocrtava linija Udbina, Otočac, Ogulin, Delnice, ali se odatle račva, pa jednim krakom ide između Snežnika i Čičarije u dolinu Vipave, a drugim između Snežnika i Velike Gore, odnosno između Velike i Male Gore, u Ljubljansku Kotlinu; b) drugi pravac ide obalom, i na kopnu do Rijeke je sasvim stešnjen između Mora, s jedne, i Velebita i Velike Kapele, s druge strane; na tom delu je gotovo sveden samo na jedan put, ali ga proširuju ostrva; od Rijeke širi se Istrom južno od Čičarije.

Pravac pod a) ne čini na celoj dužini izrazit terenski pojas koji bi bio svuda pogodan za operacije većeg razmera. U Lici se širi pretežno manevarskim zemljištem između Plješevice i Velebita, zahvatajući čitav snop komunikacija, koje obostrano od Male Kapele izvode u Ogulin; odatle se sužava između strme obale Kupe i Velike Kapele, ali je još dovoljno širok za veće snage i upotrebljiv za tenkove i, što je značajno, raspolaže dobrim putevima (železnička pruga je bila van upotrebe još od 1943); od Delnica su oba kraka prilično stešnjena masivom Risnjaka i Snežnika, ali se, idući zapadu, šire u prostrane manevarske prostorije.

Oba su pravca u osnovi planinskog karaktera; na njima je neprijatelj svuda mogao da kombinuje zgodne položaje za odbranu. Rišnjak (sa Obručem) i Snežnik svojom topografskom jačinom i prikupljenošću čine izrazite zaprečne

položaje. Ipak je prvi pravac svojim kapacitetom znatno pogodniji za operacije većih razmera.

Južni ili drugi pravac u velikoj meri je u zavisnosti od prvog ,koji njime dominira, utoliko više što je s njime povezan brojnim dobrim poprečnim komunikacijama, naročito na liniji Senj, Brinje i Rijeka, Klana. Na obali se taj pravac lako brani, ali ostrva i Istra mnogo teže. Manje je značajan u operativnom pogledu, ali je vanredno važan u komunikaciskom smislu.

Na svom dugom operaciskom pravcu Četvrta armija nije mogla da se snabdeva samo suvozemnim putevima (železnica je radila od Splita, odnosno od Šibenika samo do Knina). S obzirom na svoj nedovoljni motorizovani park i na raspoloživo gorivo morala se što više koristiti pomorskim komunikacijama, i stoga je trebalo da obalu i ostrva što pre stavi pod svoju kontrolu.

Desni bok Armije neprijatelj je mogao ugrožavati levom obalom Une, od Bihaća kroz plitvički otvor u pravcu Korenice ili Otočca, od Karlovca preko Slunja ka Korenici, ili preko Generalskog Stola ka Ogulinu, od Kočevja preko Broda na Kupi i pravcem Ljubljana, Postojna. Desna obala Une nizvodno sve do Ripča bila je pod isključivom kontrolom jedinica našeg 5 korpusa.

Pred Četvrtom armijom je neprijatelj držao grupno posednut front na liniji Karlobag, Gospić, Udbina, Una — svega nekih 20 bataljona, računajući tu sve njegove trupe u taktičkoj dubini, a u pozadini odvajale su se tri grupe: oko Bihaća, oko Otočca i na putu Senj — Brinje — Ogulin. Sva ostala teritorija u njegovoj pozadini, sve do ranije jugoslovensko-italijanske granice, osim nekih tačaka na obali, bila je praktično u našim rukama. Na ostrvima su bile slabe posade, koje su držale neka naseljena mesta.

Neprijatelju se nikako nije smelo dopustiti da se, pod pritiskom Četvrte armije, povuče na svoje komunikacije, naprimer u dolinu Une, odakle bi mogao ugrožavati njen bok i pozadinu u toku nadiranja prema severozapadu, ili prema Ogulinu i Karlovcu, odakle bi, pod sličnim uslovima, takođe mogao da ugrozi njen bok i pozadinu, ili, pak,

prema Rijeci, gde bi se, zajedno sa trupama XCVII korpusa mogao ponovo da ispreči. Trebalo je, dakle, nastojati da se posle proboja fronta njegove snage opkole i unište tamo gde se nalaze, prvo na Krbavskom Polju i u dolini Une, potom na delu Pag, Perušić, kod Otočca i na liniji Senj, Brinje ,Ogulin, da bi se zatim moglo nesmetano prodreti kroz Gorski Kotar i duž obale, očistiti ostrva i upasti u Istru.

Na osnovu ovakve procene formulisana je osnovna zamisao operacije: 1) aktivirati do maksimuma jedinice u pozadini neprijatelja (35 i 43 diviziju 11 korpusa i 7 i 9 korpus) da bi se on prikovao u uporištima i sprečio u manevrovanju; 2) sa 9, 13, 19, 20 i 26 divizijom razbiti front u Lici, opkoliti i počesno uništiti neprijatelja, uz pomoć jedinica u njegovoj pozadini, i onemogućiti mu povlačenje, naročito mu ne dopustiti da se povuče na staru italijansku granicu; 3) prodreti naglo u pravcu Trsta i Koruške sa težištem pravcem Gospić, Otočac, Senj, Rijeka, Trst, ne osvrćući se mnogo na desni bok; 4) ukoliko neprijatelj bude branio staru utvrđenu italijansku granicu između Snežnika i Mora jačim snagama dovučenim iz pozadine, onda uz odgovarajući pritisak na front, krenuti krilima ka Trstu: desnim zapadno od Snežnika preko Ilirske Bistrice, a levim od Cresa i Lošinja kroz Istru.

Plan operacija štaba Četvrte armije predviđao je izvršenje zadatka u tri faze:

P r v a f a z a : razbijanje i uništenje snaga XV planinskog korpusa u Lici do linije Bihać (isključno), Vrhovine, Otočac, Rab, u tri etape:

a) oslobođenje doline Une;

b) oslobođenje Perušića, Gospića, Karlobaga i Paga;

c) oslobođenje Vrhovina, Otočca i Raba.

D r u g a f a z a : uništenje ostatka XV planinskog korpusa u Gorskom Kotaru i Hrvatskom Primorju i izbijanje na liniju Snežnik, Rijeka, u dve etape:

a) uništenje neprijateljskih snaga na komunikaciji Ogulin — Brinje — Senj;

b) oslobođenje Crikvenice, Bakra, Sušaka i ostrva Krka, Cresa i Lošinja.

Treća faza: oslobođenje Istre, Slovenačkog Primorja i Trsta. Zbog prostorne i vremenske udaljenosti, etape za ovu fazu nisu unapred bile predviđene. U štabu armije se pretpostavljalo da će neprijatelj posesti staru jugoslovensko-italijansku granicu, pa je dalji rad Armije morao zavisiti od njegovog rasporeda. Smatralo se upravo da će se ova (Tršćanska) operacija, prema situaciji, planirati u pogodno vreme.

Predviđalo se da će prva faza trajati do 15 aprila, druga do kraja aprila, a treća do 30 maja.

Za pomorsko-desantne operacije radi oslobođenja ostrva bili su predviđeni posebni detaljni planovi, ali po vremenu i prostoru strogo koordinirani sa operacijama na kopnu, po jedinstvenom planu štaba armije, kome je bila potčinjena i Mornarica.

DRUGI DEO

LIČKO-PRIMORSKA OPERACIJA

1

NEPRIJATELJ PRED FRONTOM ČETVRTE ARMIJE

Pred početak operacija, štab armije je imao iscrpne podatke o neprijatelju pred sobom.

Sve njegove snage na frontu od Une do Mora i u njegovoj pozadini — u Lici, Gorskom Kotaru i Hrvatskom Primorju — pripadale su XV planinskom korpusu, formiranom u četiri divizije: 373 i 392 nemačka i 10 i 11 ustaško-domobranska, ali je uz to bilo mnogobrojnih samostalnih jedinica, u svemu oko 39 bataljona i 150 oruđa (sa protivtenkovskim, a bez bacača).

Te snage su do kraja februara bile raspoređene u dve grupe:

Istočna grupa — koju su u osnovi obrazovale 10 i 373 divizija, u svemu oko 17 bataljona i oko 70 oruđa — bila je u dolini Une, raspoređena u tri ešelona, kod Donjeg Lapca, oko Nebljusa i na prostoriji Skočaj, Bihać, Vaganac, Ostrožac;

Zapadna grupa — obrazovana od 11 i 392 divizije, u svemu oko 22 bataljona i 80 oruđa — raščlanjavala se na četiri jasno odvojena područja: Gospić, Lički Osik; Otočac, Vrhovine, Dabar; komunikacija Senj — Ogulin i komunikacija Karlobag — Senj — Kraljevica.

Na svoj ovoj prostoriji neprijatelj se bio ugnjezdio u uporištima i kontrolisao neposrednu njihovu okolinu i glavne komunikacije: Donji Lapac — Bihać — Bosanska Krupa, Karlobag — Gospić — Otočac — Žuta Lokva, Senj — Josipdol — Ogulin i Karlobag — Senj — Rijeka. Što se tiče objekata preovlađivali su drveno-zemljani i kameni. Betonskih objekata (bunkera) bilo je samo tamo gde su bili nasleđeni od Italijana. Zapažena je izrada streljačkih ro-

vova kod Nebljusa frontom prema jugu i kod Gospića na Bilaju i Oštri. U štabu armije imao se utisak da neprijatelj napušta sistem visokih bunkera, da smanjuje profile i da se ukopava u zemlju — prirodna posledica dejstva naše sve jače artiljerije ,čiju je snagu osetio u borbama za Knin. Posle poraza kod Knina, komandant 392 divizije, jednim raspisom koji je pao u naše ruke, upozorio je svoje jedinice na nov način borbe protiv naših jedinica, naročito na dejstvo naše artiljerije, koje je sasvim odgovaralo savremenom boju velikog stila (Grosskampf). Bodljikave žice bilo je malo ,mina takođe, ali se na njih moralo svuda računati. I podaci o neprijateljskim utvrđenjima bili su iscrpni. Zajedno sa rasporedom oni su pred napad bili dostavljeni svim zainteresovanim jedinicama.

Ustaške divizije bile su po delovima izmešane sa nemačkim trupama i taktički podređene nemačkim komandantima u njihovom području a ne neposredno štabu XV korpusa.

Ovakav raspored je tipičan raspored okupatora u zemlji u kojoj plamti ustanak. Nema izrazita fronta ni pozadine, protivnik je svuda, on može napasti, i zaista napada ili pritiskuje ,svaku njegovu tačku. Konkretno, pred Četvrtom armijom okupator drži samo dolinu Une, Zapadnu Liku i uzani primorski pojas koji ga vezuje sa Istrom i susednom Grupom armija „C", ostavljajući u našim rukama široki pojas duž puta Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj.

Međutim, početkom marta 1945 XV planinski korpus vrši iz doline Une vrlo jak ispad na slobodnu teritoriju Like skoro sa čitavom 373 divizijom, ojačanom delovima 10 divizije i drugim jedinicama, a sa linije Gospić, Perušić, Otočac sa glavninom 392 divizije i delovima 11 i 13 ustaške divizije[1]), u svemu sa preko 20 bataljona.

U borbama od 3 do 17 marta, u kojima su s naše strane učestvovali 11 korpus sa 13 i 35 divizijom, 9 brigada 20 divizije i delovi 4 korpusa, neprijatelj je ovladao Krbav-

[1]) Sedište 13 ustaško-domobranske divizije je bilo u Karlovcu; u ovoj akciji su učestvovali njeni delovi iz Ogulina.

skim Poljem i Koreničkom Kotlinom, čime je presekao našu komunikaciju Zadar — Gračac — Korenica — Slunj, i (kod Udbine i Korenice) taktički povezao svoju Istočnu i Zapadnu grupu. Tako je uspostavio front na liniji Gornji Lapac, Kuk, Lončarić, Udbina, Rebić, Mekinjar, Ljutica, Rosandića Vrh, Ljubovo, Lički Osik, Gospić, Karlobag, na kojoj je kasnije sačekao napad Armije; u pozadini tog fronta stavio je pod svoju kontrolu komunikaciju Bihać — Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvički Leskovac — Čudin Klanac, ali se za vezu doline Une sa Zapadnom Likom mogao koristiti i putem Donji Lapac — Udbina — Bunić — Lički Osik.

Međutim, to nisu bili jedini ciljevi komandanta XV korpusa. Iz zaplenjenih dokumenata i izjava zarobljenika utvrđeno je da je neprijatelj nameravao da ovlada i klancem kod Ploče, Lovincem i Mazinom, i da je u tome bio sprečen upornom borbom naših gore pomenutih jedinica. Dakle, nastojao je da skrati svoj front između Velebita i kanjona Une, negde na liniji Lovinac, Mazin.

Ovo skraćivanje, i da je u potpunosti uspelo onako kako je zamišljeno, ne bi neprijatelju uštedelo velike snage. Usled specifičnosti jugoslovenskog ratišta, svako pomeranje unapred znači ujedno i angažovanje znatnih novih snaga za osiguranje pozadine. A onako kako je stvarno izvedeno, ono je samo pogoršalo situaciju XV korpusa. Neprijatelj je ispadom u Liku oslabio, a negde sasvim ogoleo, svoja stalna uporišta, naročito Lapac i Nebljuse, čime je otvorio put za Bihać, da bi se na drugoj strani razvukao na dugoj, slaboj i nepovezanoj liniji i, tako razvučen, izložio našem udarcu. Što je još gore, sve njegove snage na Krbavskom Polju i u Koreničkoj Kotlini koje su se oslanjale na Bihać bile su predvojene grebenom Plješevice i usled toga su bile u vrlo slaboj vezi sa dolinom Une, upravo jedino putem Udbina — Donji Lapac, koji je išao samom linijom fronta, te bi za slučaj našeg napada bio sasvim neupotrebljiv. U krajnjem slučaju, za povlačenje se moglo koristiti i stazama koje su se sastajale kod Velikog Kamenskog, ali ne za vozeća sredstva. Put Korenica — Prijeboj — Ličko Petrovo

Selo — Bihać, koji je zaobilazio Plješevicu sa severa, bio je pod udarom naših jakih snaga — 35 divizije i 4 korpusa. Kad bi se tim putem neki neprijateljski delovi i izvukli iz Krbavskog Polja, oni, pouzdano, ne bi stigli na vreme za odbranu Bihaća.

Ispadom na slobodnu teritoriju Like[1]) i uspostavljanjem fronta preko Krbavskog Polja, neprijatelj je, očigledno, hteo da preseče komunikaciju Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj, koja je cele zime bila pod našom kontrolom i kojom je iz Dalmacije transportovan ratni materijal u unutrašnjost; nastojao je ujedno da spreči našim snagama iz Severne Dalmacije, o kojima je imao podatke, da prodru u Liku, odakle bi vrlo ozbiljno ugrozile Bihać i Ogulin, a zatim Karlovac i Zagreb, gde su bile vrlo slabe nemačke snage i gde su se sticale sve veze Grupe armija „E" sa Nemačkom. O tome postoje pozitivna svedočanstva zarobljenih oficira koji su bili na visokim položajima. Briga za Zagreb doći će kasnije, posle prvih uspeha Četvrte armije u Lici, još više do izražaja. Neprijatelj se tako našao pred potrebom da obrazuje regularni front pred Četvrtom armijom, ali ga ipak nije mogao posesti svim svojim raspoloživim snagama, jer je ujedno bio prinuđen da još veće upotrebi za čuvanje komunikacija od drugih naših delova koji su operisali u njegovoj pozadini. Sticajem okolnosti bio je osuđen da bude počesno tučen.

Tako je neprijatelj dočekao napad Četvrte armije u ovom rasporedu:

Istočna grupa:

a) na prostoriji Udbina, Lapac, Nebljusi — 7 bataljona i oko 30 oruđa;

b) na prostoriji Otoka, Ostrožac, Bihać, Skočaj, Ličko Petrovo Selo, Prijeboj — 10 bataljona i oko 40 oruđa.

Zapadna grupa:

[1]) Vrlo širok pojas zemljišta duž komunikacije Gračac — Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj, koji se prostirao od Plješevice (zaključno) na istoku do linije neprijateljskih garnizona Gospić, Lički Osik, Perušić.

a) na prostoriji Pag, Senj, Karlobag, Baške Oštarije — 4 bataljona i 26 oruđa;

b) na prostoriji Gospić, Lički Osik, Mekinjar, Bunić, Perušić — 6 bataljona i 29 oruđa;

c) na prostoriji Korenica, Prijeboj, Otočac, Lešće — 8 bataljona i 18 oruđa;

d) na prostoriji Brinje, Josipdol, Ogulin — 4 bataljona i 7 oruđa.

Taktička veza između ovih dveju grupa bila je uspostavljena kod Udbine i Korenice. Kako su obe grupe bile pod komandom XV planinskog korpusa, očekivala se njihova tesna saradnja. Izrazitih operativnih rezervi neprijatelj nije imao. U štabu armije se smatralo da bi se u roku od 3 do 4 dana mogao pojačati svega za nekoliko raznovrsnih bataljona, a da će mu trebati mnogo više vremena ako pomoć bude tražio iz dubljih svojih rezervi.

2

POČETNI OPERACISKI PLAN ČETVRTE ARMIJE

(Skica 2)

U prvoj fazi Četvrta armija imala je da ovlada dolinom Une do Bihaća isključno, Krbavskim Poljem i Koreničkom Kotlinom i da se kod Prijeboja spoji sa 4 korpusom, koji je imao da joj sadejstvuje sa severa, a zatim da se pregrupiše radi oslobođenja Zapadne Like. Bliži zadatak Armije bio je da probije front na delu Lapac, Udbina, sa težnjom da se obuhvate i unište neprijateljske snage kod Lapca, na Krbavskom Polju i u Koreničkoj Kotlini i da se ovlada Nebljusima.

Za izvršenje bližeg zadatka Armija je u osnovi mogla da dejstvuje dvama pravcima: Gornji Lapac, Donji Lapac, Nebljusi, Bihać i Udbina, Korenica, Prijeboj. Ti pravci su oštro predvojeni grebenom Plješevice, a u međusobnoj vezi

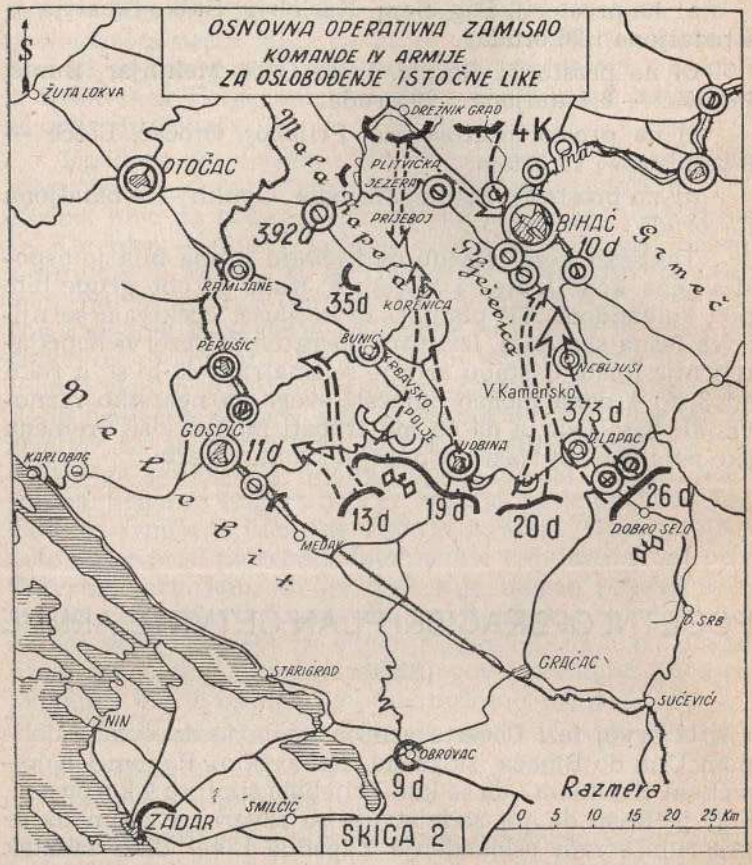

su samo jednim kolskim putem duž samog fronta preko Kuka, i stazama preko Plješevice koje se stiču kod Velikog Kamenskog. Naglim zauzimanjem sedla oko Velikog Kamenskog, neprijateljske trupe kako na pravcu Udbina, Korenica, tako i na pravcu Donji Lapac, Nebljusi izložile bi se uništenju, a položaj kod Nebljusa obuhvatio bi se sa zapada.

Prvi pravac je bio značajniji i za neprijatelja osetljiviji, jer preko Nebljusa izvodi za Bihać. Na delu između Nebljusa i Skočaja stešnjen je između Une i Plješevice, a potom se širi u Bihaćku Kotlinu. Uopšte, na celoj dužini je slabijeg kapaciteta i samo je mestimično upotrebljiv za sve rodove. Levi pravac je znatno prostraniji, prolazniji i pogodniji za manevar.

Ipak se nametalo da težište rada bude na desnom pravcu, i to zbog njegove važnosti. Početni operaciski plan predviđao je da će njime da dejstvuju dve divizije, 20 i 26 divizija, sa dva tenkovska bataljona, jednim teškim divizionom Artiljeriske brigade i divizionom 9 divizije, i to: 26 divizija sa 8 brigadom 20 divizije pravcem Dobro Selo, Donji Lapac, Nebljusi, 20 divizija bez 8 brigade pravcem Klapavica, Kuk, Dnopolje, Banov Vrh (937), a delom pravcem Malo Kamensko, Veliko Kamensko, Nebljusi; 20 divizija imala je zadatak da seče neprijatelju komunikacije, najpre između Donjeg Lapca i Nebljusa, a potom između Nebljusa i Bihaća. Levim operaciskim pravcem 19 divizija (ojačana sa dva bataljona tenkova i dva diviziona artiljerije) imala je da krene opštim pravcem Komić, Udbina, Jošane, Bijelo Polje, Korenica. Zaštita levog boka bila je poverena 11 korpusu (13 divizija, 5 prekomorska brigada, jedan bataljon 2 dalmatinske brigade iz 9 divizije i jedna baterija) na liniji Gospić — Bunić, a po spajanju sa 35 divizijom imao je da zatvori sve pravce od Gospića do Plitvičkih Jezera. Sa severa će Četvrtoj armiji u napadu sadejstvovati 4 korpus, pod neposrednim rukovodstvom Glavnog štaba Hrvatske; korpus će krenuti pravcem Slunj, Vaganac, Bihać, i preko Prijeboja na jug, radi vezivanja neprijatelja i spajanja sa 19 divizijom. Bilo je predviđeno da armiska rezerva (2 i 3 brigada 9 divizije) bude na prostoru Zadar, Obrovac.

Početak operacija bio je određen za 20 mart, deset dana pre krajnjeg roka koji je predvideo Generalštab.

S obzirom na pripreme koje je trebalo izvršiti, to je bio najraniji mogući rok. Ovakav rani rok dovodio je do toga da se Četvrta armija još više istakne no što je dotle

bila istaknuta u odnosu na ostale naše armije. To je komplikovalo pitanje sigurnosti njenog desnog boka, ali je bilo više razloga da se ne gubi vreme; trebalo je hitati da se neprijatelj ne učvrsti na novom frontu, i napasti ga dok je još bio jače angažovan na Dravi, da ne dovuče nove trupe, pri čemu se tada, konkretno, mislilo na 104 diviziju, čiji su neki delovi bili već indentifikovani u dolini Une. Ali se, pre svega, težilo da se namučeni narod Istočne Like, koji je pred očima Armije sada ponovo bio oteran u zbegove, konačno vrati na svoja razorena ognjišta.

Predviđalo se da će se proboj fronta i uništenje neprijatelja u Udbini i kod Donjeg Lapca izvršiti najdalje do 24 marta, izbijanje na položaje pred Nebljuse i čišćenje Krbavskog Polja i Koreničke Kotline do 26 marta, a oslobođenje Nebljusa do 30 marta. Operaciski plan i zapovest naglašavali su da se neprijatelj opkoljava i uništava.

3

PRIKUPLJANJE ČETVRTE ARMIJE

Operaciski plan je predviđao da se između 15 i 18 marta Armija prikupi na prostoriji Srb, Mazin, Bruvno, Klapavica, Gornja Ploča, Medak, Lovinac, Gračac, Otrić u ovom rasporedu:

26 divizija na prostoriji Srb, Doljane, Mazin;

20 divizija — Derin Gaj, Bruvno, Klapavica;

19 divizija — Lovinac, Ploče, Medak;

Tenkovska brigada kod Gračaca;

Artiljeriska brigada kod Otrića.

Potrebni pokreti izvršeni su prema maršrutama ovako:

19 divizija: Biograd n/m, Bekovac, Donji Karin, Obrovac (15 marta), Mali Halan, Sveti Rok (16 marta), Ploča, odnosno Medak (17 marta) — svega 65 km;

20 divizija (jedna brigada): Zadar, Gornji Zemunik, Smilčić (15 marta), Donji Karin, Obrovac (16 marta), Gra-

čac (17 marta), Derin Gaj, Bruvno (18 marta) — svega 87 km;

26 divizija: Smilčić, Franjevački Samostan, Obrovac (15 marta), Gračac (16 marta), Cerovac, Otrić (17 marta), Velika Popina, Srb (18 marta) — svega 83 km;

Tenkovska brigada: Šibenik, Drniš, Knin (16 marta), Otrić, Gračac (17 marta) — svega 117 km;

Artiljeriska brigada: Kistanje, Pađene, Otrić (16 marta).

Od 18 do 20 marta trupe su zauzele polazne položaje za napad:

26 divizija sa dodeljenim tenkovima i artiljerijom — na otseku Radakuša (677), Dobro Selo, Senokos (851), Lumbardenik; 8 brigada 20 divizije, koja je dotle držala te položaje, prikupljena je na desnom krilu za dejstvo desnom obalom Une pravcem Vrtoče, Ripač, Bihać;

20 divizija — na otseku Surduk (1009), Pištalska Kosa (1216);

19 divizija — na otseku Ivanov Vrh (925), Stražbenica (879), Oštra Strana (911), Koviljača (868);

13 divizija je zauzela položaje na liniji Karaula (828), Mogorić, a 5 prekomorska brigada i jedan bataljon 2 dalmatinske proleterske brigade — kod Ribnika prema Gospiću.

Dotle je i 9 divizija sa 2 i 3 brigadom bila dovedena na prostor Zadar, Obrovac u opštu rezervu Armije, gde je ujedno zatvarala pravac Karlobag, Obrovac; 4 brigada je ostala na prostoriji Šibenik, Split, a 13 brigada na Visu, u Imotskom i Dubrovniku. Kada je 4 brigada povučena u sastav divizije (15 aprila stigla je u Jablanac), 13 brigada je dala sve posade u Dalmaciji.

Inžinjeriska brigada je, jednim delom, u fazi prikupljanja opravljala put Srb — Doljane — Lapac; kasnije će osposobljavati komunikacije na pravcu dejstva 26 divizije, a po potrebi izgraditi most preko Une; drugim delom, u sastavu 11 korpusa, postavljala je protivtenkovska minska polja na pravcu Gospić, Medak, Lovinac.

Mreža veza bila je razgranata u potpunosti. Glavni armiski centar veze bio je u Gračacu; istaknuti armiski centar veze — Bruvno; pomoćni armiski centar veze broj 1 — Dobro Selo, sa kojim su imali žičnu vezu štabovi 26 divizije, Tenkovske i Artiljeriske brigade; pomoćni armiski centar veze broj 2 — Klapavica, sa kojim je imao žičnu vezu štab 20 divizije; pomoćni armiski centar veze broj 3 — Mutelić, sa kojim je imao žičnu vezu štab 19 divizije; glavni centar veze 11 korpusa — Lovinac. Istaknuti armiski centar veze održavao je vezu sa pomoćnim armiskim centrima.

Armiski radio-centar u Gračacu imao je vezu sa Generalštabom, Glavnim štabom Hrvatske, štabovima 2, 4, 5, 7 i 9 korpusa, Komandom Vazduhoplovstva, Vazduhoplovstvom Vis, Aerobazom Zemunik, Bazom JA Bari, štabom Jugoslovenske mornarice, štabovima 9, 19, 20 i 26 divizije, Tenkovskom brigadom, Artiljeriskom brigadom i Obaveštajnom grupom Četvrte armije (postavljenom južno od Ripča sa zadatkom prikupljanja izveštaja iz oblasti Bihaća i kontrole komunikacije Bihać — Nebljusi).

Glavna armiska baza za snabdevanje hranom, municijom, gorivom i materijalom bila je na obali sa slagalištima u Obrovcu i Zadru, a za potrebe operacije bile su obrazovane istaknute baze u Kninu (za 20 i 26 diviziju i sve ostale delove na njihovom pravcu) i Gračacu (za 11 korpus i 19 diviziju i delove na njihovom pravcu). Bili su predviđeni i komunikaciski pravci; za 26 diviziju Knin, Otrić, Srb, Lapac; za 20 i 19 diviziju Obrovac, Gračac, Mazin. odnosno Lovinac, a za Artiljerisku i Tenkovsku brigadu Knin, Otrić, Srb i Knin, Otrić, Gračac, Lovinac.

Za prihvat ranjenika bile su organizovane dve hirurške ekipe, broj 1, u Gračacu (smeštajni kapacitet 120 ranjenika) i broj 2, u Srbu (za 100 ranjenika). Bilo je predviđeno da se posle hirurške intervencije teški ranjenici nesposobni za transport zadržavaju u hirurškim ekipama, laki i pokretni da se upućuju u pokretne diviziske bolnice, a ostali u armisku bolnicu u Benkovcu. Evakuacija ranjenika do hirurških ekipa vršiće se, načelno, sredstvima di-

vizija, a odatle u pozadinu armiskim transportnim sredstvima.

Plen će se prikupljati brigom Komande pozadine, a zarobljenici će se upućivati u Knin.

Mesta štabova: I ešelon štaba armije u Gračacu; II ešelon (Komanda pozadine) u Kninu; 26 divizije u Dobrom Selu, sa osom premeštanja Gornji Lapac, Nebljusi; 20 divizije u Klapavici — osa premeštanja Lončarić, Kamensko; 19 divizije u Gornjoj Ploči — osa premeštanja prema Udbini; 11 korpusa — Lovinac.

Gotovost za napad naređena je za 20 mart u 6 časova.

4

OSLOBOĐENJE ISTOČNE LIKE I BIHAĆA

Borbe od 20 do 28 marta 1945

PROBOJ FRONTA U LICI
20 mart 1945

(Skice 3 i 4)

26 divizija je imala pred sobom štab 384 puka sa jedinicama u neposrednom sastavu, 1 bataljon 383 puka, 372 (diviziski) izviđački bataljon i dve baterije haubica 105 mm. Bataljon 383 puka je držao dve otporne tačke — Borićevac i Gornji Lapac sa Drenovom Glavom (614), a pred njom jednu istaknutu tačku na Mandinoj Glavi (812); štab i delovi u neposrednom sastavu 384 puka činili su posadu otporne tačke Donji Lapac, a ujutru 20 marta tu se zatekao i 373 izviđački bataljon, koji je prethodnog dana prebačen iz Udbine; jedna baterija bila je kod zaseoka Malta, a druga na Opačici (733). Za kružnu odbranu neprijatelj je jače utvrdio Borićevac, Gornji Lapac, Donji Lapac i Dnopolje (Opačica). Na liniji Runjevica (668), Popovića Vrh (842), Mamac (830), Tišmina Glava (853), k 797 imao je niz otpornih tačaka sa slabijim posadama, među

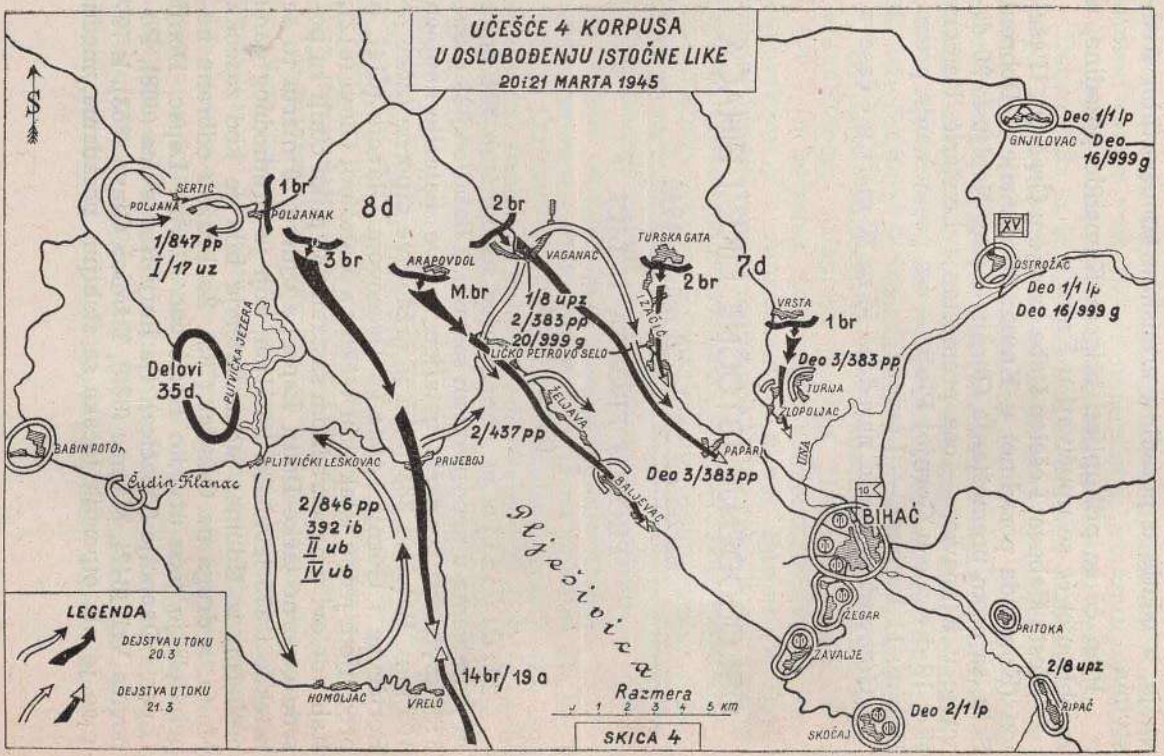
UČEŠĆE 4 KORPUSA
U OSLOBOĐENJU ISTOČNE LIKE
20 i 21 MARTA 1945
S
SERTIĆ POLJANA
1/847 pp
I/17 uz
1 br
POLJANAK
3 br
8 d
2 br
ARAPOVDOL
M.br
VAGANAC
1/8 upz
2/383 pp
20/999 g
LIČKO PETROVO SELO
TURSKA GATA
2 br
7 d
VRSTA
1 br
Deo 3/383 pp
TURNJA
ZLOPOLJAC
Deo 1/1 lp
GNJILOVAC
Deo 16/999 g
XV
OSTROŽAC
Deo 1/1 lp
Deo 16/999 g
Delovi 35d
PLITVIČKA JEZERA
BABIN POTOK
Čudin Klanac
PLITVIČKI LEŠKOVAC
PRIJEBOJ
2/437 pp
TEJLJAVA
PAPARI
BALJEVAC
Deo 3/383 pp
2/846 pp
392 ib
II ub
IV ub
Plješivica
BIHAĆ
LEGARA
ŽAVALJE
PRITOKA
2/8 upz
RIPAČ
Deo 2/1 lp
SKOČAJ
HOMOLJAC
VRELO
14 br/19 a
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 20.3
DEJSTVA U TOKU 21.3
Razmera
0 1 2 3 4 5 km
SKICA 4

Komanda 4 armije — Gračac 1945 godine. S desna na levo: Komandant generalmajor Drapšin, komandant artiljerije pukovnik Levičnik, komesar pukovnik Šiljegović i načelnik štaba generalmajor Jakšić

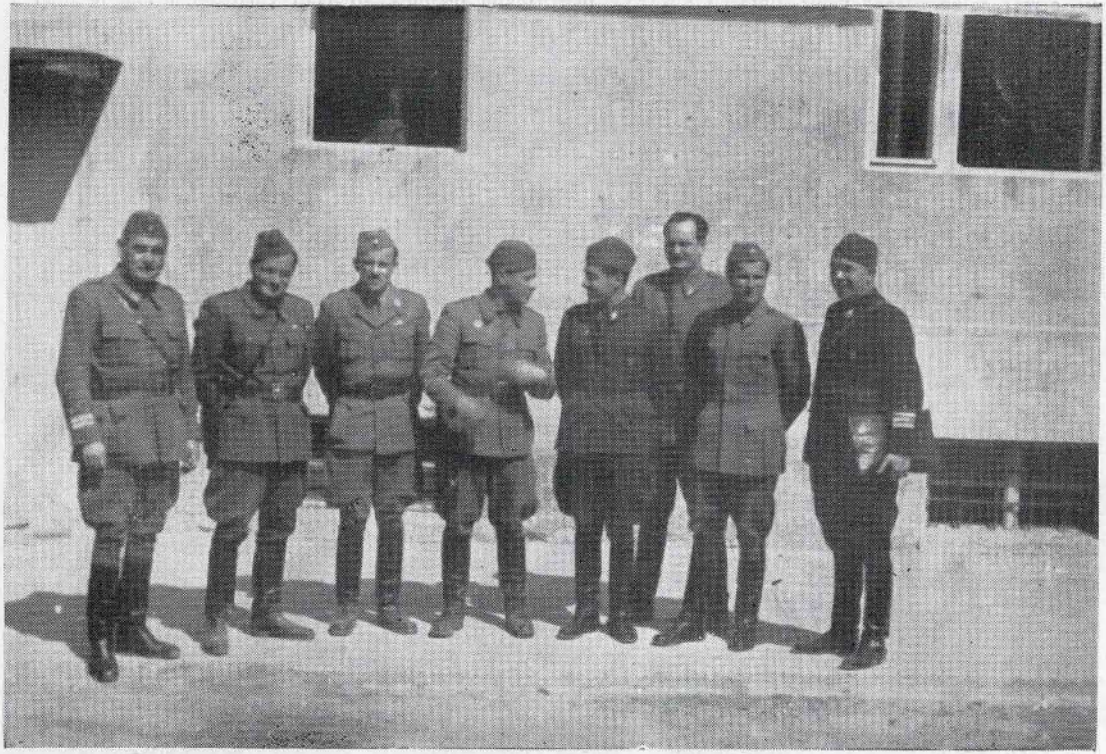

Članovi CK KP Slovenije i Glavnog štaba Slovenije u štabu 4 armije. — Otočac 1945 godine. S leva na desno: pukovnik Levičnik, Boris Kidrič, generalmajor Maček, generalmajor Kveder, pukovnik Šiljegović, pukovnik Biočić, generalmajor Jakšić i generalmajor Obradović

kojima se jačinom i položajem isticao Mamac. Ta druga linija zatvarala je pravce Boričevac, Mišljenovac, Mamac; Donji Lapac, Mamac, Nebljusi i Donji Lapac, Veliko Kamensko.

Štab divizije je odlučio da širokim obuhvatom sa istoka i zapada opkoli neprijatelja na Lapačkom Polju, jednovremeno da napadne njegova uporišta na frontu, a zatim Donji Lapac, glavni oslonac njegove odbrane na diviziskom otseku. U duhu te ideje napada postavljeni su zadaci jedinicama:

11 brigada dejstvuje sa polaznog položaja Maškinovac (685), k 760 pravcem Lisičjak, Mišljenovac, Vršak (745), Mamac;

1 brigada dejstvuje sa Radakuše (677) pravcem k 634, Matijevača (680), Popovića Vrh (842), Birovača (676);

3 brigada sa severnih padina Lisca (998) napada i zauzima Boričevac, produžuje preko Vojvodića i obuhvata Donji Lapac sa istoka i severa;

12 brigada napada sa linije Dobro Selo (595), Mazinska Planina (1122) i zauzima Mandinu Glavu i Gornji Lapac, zatim jednim delom sadejstvuje 3 brigadi u napadu na Donji Lapac sa zapada, a drugim delom kreće pravcem Dnopolje, Mamac, da sa 1 brigadom zatvori obruč oko neprijatelja u Lapačkom Polju;

1 bataljon tenkovske brigade sadejstvuje 3 brigadi, a 3 bataljon 1 i 11 brigadi;

artiljerija će izvršiti pripremu napada koncentracijama vatre na Drenovu Glavu, k 671 i na severni deo Donjeg Lapca, a zatim će podržavati borbu na celom frontu; u tom cilju postavlja se u dve grupe: desna (po jedna baterija haubica 150 i 105 mm i tri brdske baterije 75 mm) na položaj severno od Doljana, a leva (dve brdske baterije 75 mm) na Škorića Brdo (1064);

8 brigada 20 divizije prikuplja se kod Martin Broda za prelaz Une.

Posle snažne artiljeriske pripreme, napad je na celom frontu divizije počeo tačno u zakazani čas

Jedanaesta i Prva brigada, potpomognute tenkovskim bataljonom, na svojim pravcima lako su zauzele izolovane i slabe neprijateljske otporne tačke, zatim Mišljenovac, a do 16 časova i Mamac, gde su presekle komunikaciju Lapac — Nebljusi; zatim su nastavile gonjenje razbijenog neprijatelja prema severu, i do mraka dostigle liniju Gornji Štrpci, Gradina (684), Zimorina (791), Lapačka Korita (640), gde su zanoćile.

Treća brigada je, posle artiljeriske pripreme i uz sadejstvo tenkova, zauzela na juriš uporište Boričevac, odvojila zatim deo snaga sa tenkovima protiv Drenove Glave radi sadejstva 12 brigadi, a sa glavninom produžila napad pravcem Pavičići, Vojvodići, Donji Lapac, koji je zauzela do 14 30 časova uz sadejstvo delova 12 brigade. Tu je zadržana i zanoćila kao diviziska rezerva.

Dvanaesta brigada je preduzela napad preko Mandine Glave na Gornji Lapac, zauzela ga u 12 časova posle oštre uličnе borbe uz sadejstvo delova 3 brigade koji su napadali Drenovu Glavu, pa je sa dva bataljona nastavila pravcem Oraovac, Dnopolje, na kome je zauzela neprijateljska uporišta, a sa glavninom je krenula prema Donjem Lapcu radi sadejstva 3 brigadi. Do mraka je 12 brigada izbila na liniju Birovača (676), Tišmina Glava (853), gde je zanoćila.

Osma brigada 20 divizije je prešla na desnu obalu Une kod Martin Broda, i do kraja dana je stigla u predeo Vrtoča.

20 d i v i z i j a je imala pred sobom deo 373 dopunskog bataljona, koji je nedavno bio preformiran u operativnu jedinicu, deo 2 bataljona 384 puka i jednu bateriju haubica 105 mm. Neprijatelj se bio utvrdio na Čelini (1057), Kuku (1172), Lončariću (971) i na Krajnjem Vrhu (958); baterija je bila na Kuku.

Zadatak 20 divizije se u osnovi svodio na sadejstvo 26 diviziji. Konkretno, ona je imala da preseče komunikaciju Lapac — Nebljusi, pošto prethodno razbije neprijatelja na frontu. Štab armije je uz to bio naredio da po svaku cenu, još pre početka napada, izbije sa izvesnim delovima

na Kamensko (infiltracijom), na čvor staza koje iz Lapačkog Polja i Koreničke Kotline izvode preko Plješevice u dolinu Une kod Nebljusa, a koje je neprijatelj mogao iskoristiti za povlačenje.

Za izvršenje ovog zadatka još u toku noći 19/20 marta dva bataljona 10 brigade upućena su kroz neprijateljski front i grebenom Plješevice sa zadatkom da što pre izbiju na Malo Kamensko (1014); glavnina brigade razvila se do zore na polaznom položaju Surduk (1009), k 1007 za napad na Kuk; 9 brigada je sa polaznog položaja Pištalska Kosa, Tavani imala da razbije neprijatelja na delu Lončarić, Krdašica, a zatim da produži nadiranje grebenom Plješevice prema Malom Kamenskom; artiljeriski divizion će sa položaja kod Klade (1108) pomagati napad divizije na celom frontu, ali će naročito tući Kuk.

Napad je počeo po planu, u 6 časova.

Deseta brigada (bez dva bataljona) savladala je najpre slab neprijateljski otpor na k 1193 i k 1135, a zatim, do 15 časova, u vrlo teškoj borbi zauzela k 1172 i Čelinu.

Deveta brigada je naišla na veoma uporan otpor na Lončariću i Krdašici. Borbe su trajale do 12 časova, kada je usled pojave tenkova, (iz sastava 19 divizije) prema Visuću, neprijatelj otstupio prema Kozjoj Dragi. Krajnji Vrh brigada je opkolila i zauzela na juriš u 17 časova, a zatim je, pod vrlo teškim uslovima, gonila neprijatelja besputnim grebenom Plješevice, koja je još bila pokrivena snegom, i u toku noći dostigla Malo Kamensko, gde je zatekla dva bataljona 10 brigade, upućena tamo prethodne noći.

19 d i v i z i j a je imala pred sobom front na kome je XV korpus ostvario vezu između svoje istočne i Zapadne grupe. Sa 384 pukom (bez štaba, delova u neposrednom sastavu, dela 2 bataljona, a sa pukovskom artiljerijom i sa jednom haubičkom baterijom 105 mm iz sastava 373 divizije) držao je Koriju (867), Udbinu, Gradinu (738), k 764 i k 709 iznad sela Rebića, a sa 2 i 3 bataljonom 847 puka iz sastava 392 divizije selo Mekinjar, odnosno Ljuticu (948), i Rosandića Vrh (957). Udbina je bila jače utvrđena. Na svom

levom krilu neprijatelj je organizovao kao prednje tačke Babinu Glavu (1097) i Ivanov Vrh (1093).

U cilju izvršenja zadatka štab divizije je doneo odluku da zauzme Udbinu obuhvatnim manevrom jedne brigade, sa drugom brigadom da preko Mekinjara izbije u Jošane, i tu da preseče put Udbina — Korenica i sa trećom brigadom da širokim obuhvatom izbije na Bunić, a potom u Korenicu radi spajanja sa 4 korpusom. Prema tome su jedinicama dati ovi zadaci:

5 brigada dejstvuje sa polaznih položaja severno od Ondića pravcem Babina Glava, Ivanov Vrh, Korija sa tri bataljona radi obuhvata Udbine sa istoka, a sa jednim bataljonom sa Stražbenice (879) preko Gradine radi obuhvata sa zapada; brigadi sadejstvuje 4 tenkovski bataljon;

6 brigada dejstvuje sa severnih padina Oštre Strane (911) pravcem Mekinjar, Jošane uz saradnju 2 tenkovskog bataljona;

14 brigada dejstvuje sa Koviljače (863) pravcem Ljutica, Šalamunić, Bunić;

1 motorizovani haubički divizion (dve baterije) pomaže rad 5 brigade sa položaja južno od Ljeskovca (811), 3 brdski motorizovani divizion (tri baterije) podržava rad 6 brigade, a diviziski brdski divizion (dve baterije) rad 14 brigade.

Artiljeriska priprema trajala je 1 čas, a zatim je u 6 časova počeo napad.

Peta brigada je uz podršku jake artiljeriske vatre, do 9 časova zauzela Babinu Glavu i Ivanov Vrh, i produžila prema Koriji, ali je zadržana protivnapadom sa Krdašice. Pošto ga je odbila, uz podršku tenkova produžila je nadiranje preko Visuća ka Tišmi Varoš (804). Ugrožen obuhvatom, neprijatelj je u 14 časova napustio Udbinu i otstupio prema Kozjoj Dragi u nameri da se preko Kamenskog prebaci u dolinu Une, ali se zadržao na Koriji radi zaštite izvlačenja svojih snaga iz Udbine. Koriju je brigada zauzela u 15.45 časova, pa je nastavila gonjenje prema Kozjoj Dragi. Za to vreme je levokrilni bataljon zauzeo Gradinu, obuhvatio Udbinu sa zapada i severa i, kada je neprijatelj

otstupio, pošao u gonjenje u pravcu Kozje Drage, na čijem ulazu je brigada zanoćila. Pred frontom 5 brigade neprijatelj je izgubio sve svoje teško naoružanje, pretrpeo velike gubitke, naročito onaj njegov deo koji je branio Koriju, i u neredu otstupio prema Kamenskom, gde je u toku dana 21 marta sačekan i većim delom uništen od jedinica 20 i 19 divizije.

Šesta bridada je odbacila neprijatelja iz Mekinjara, i do 13 časova izbila u Jošane gde mu je presekla otstupnicu za Korenicu. Zatim je produžila nadiranje prema severu i do mraka izbila na položaj Vršeljak (751), Debelo Brdo (941). Deo tenkovskog bataljona, nadirući pravcem Jošane, k 726, Selište, naneo je velike gubitke neprijatelju koji je otstupao iz Udbine i Korije prema Kozjoj Dragi.

Četrnaesta brigada je slomila otpor na Ljutici i Rosandića Vrhu i nastavila gonjenje neprijatelja prema Šalamuniću, pred kojim je neprijatelj pokušao da se zadrži na liniji Laudonov Gaj, Brda (790), ali je jurišem odbačen prema severozapadu. Do 18 časova brigada je zauzela Bunić i tu zanoćila.

13 divizija je imala zadatak da sa linije Karaula (828), Mogorić krene širokim frontom prema putu Bunić — Lički Osik — Gospić i da na taj način obezbedi levi bok Armije i da spreči intervenciju neprijateljskih snaga iz Gospića i Perušića prema Krbavskom Polju. Divizija je počela pokret u 6 časova, i do mraka je njena 1 brigada izbila u Ljubovo, gde je presekla put Bunić — Lički Osik; 3 brigada je zauzela položaj Tepšanovac (852), Gradina (912), Vršak (840), a 2 brigada je stala na liniju Oštra (897), Tunjevačka Glava (671), Vrebac.

Peta prekomorska brigada i bataljon 2 dalmatinske brigade odbili su sa položaja kod Ribnika jednu neprijateljsku izviđačku četu koja je krenula iz Bilaja prema Metku.

35 divizija je iz oblasti Plitvičkih Jezera i iz rejona oko Trnovca vezivala neprijateljske snage u Čudinom Klancu, Babinom Potoku i Ramljanu.

4 korpus: 8 divizija je dejstvovala u toku ovog dana prema Ličkom Petrovom Selu i Prijeboju sa linije Poljanak, Arapovdol, a 7 divizija prema Bihaću sa linije Turska Gata, Vrsta.

Saveznička avijacija je 19 marta bombardovala Gospić, Bilaj, Lički Novi, Nebljuse, gde je pogodila štab 373 divizije i Otoku u dolini Une, a 20 marta je ponovila napad na Gospić, Nebljuse i Otoku i tukla put Nebljusi — Bihać.

*

* *

Prvog dana ofanziva Armije je, dakle, probila neprijateljski front, uništila veći deo neprijatelja na liniji Donji Lapac, Udbina, izbila pred Nebljuse i očistila Krbavsko Polje. Tako je izvršila veći deo zadataka predviđenih da se izvrše do 26 marta.

Idućeg dana, u duhu osnovne armiske zapovesti, trebalo je zauzeti Nebljuse, uništiti razbijenog neprijatelja, koji je tumarao Plješevicom i spojiti se, preko Korenice, sa 4 korpusom. Potrebna naređenja u vezi s tim izdata su još pri kraju dana. 20 diviziji posebno je naređeno da sa što više snaga izbije na Kamensko, a 19 diviziji da jednu brigadu uputi takođe prema Kamenskom. Saveznička avijacija je zamoljena da 21 marta izviđa komunikacije Bosanski Novi — Bihać, Gospić — Otočac — Ogulin i Otočac — Vrhovine — Babin Potok, da na njima tuče sve ciljeve koje bude primetila, da bombardovanjem i mitraljiranjem uznemirava železničke stanice Sunja, Kostajnica, Sisak, Karlovac i Ogulin, da tuče, prema dostavljenoj skici, vojne objekte u Gospiću, Bilaju i Ličkom Osiku, Velikom Skočaju, Zavalju, Ripču, Golubiću, Orljanu i Pokoju i da patrolira na frontu Nebljusi, Debelo Brdo, Bunić, Bilaj radi zaštite naših snaga. Išlo se, dakle, prvenstveno za tim da se spreči intervencija neprijatelja iz dublje pozadine.

21 marta 1945

(Skice 3 i 4)

26 divizija produžila je napad. Dok je 11 brigada, sa položaja gde je zanoćila, obuhvatala neprijateljski položaj kod Nebljusa pravcem Donji Štrpci, k 536, Veliko Seoce, 1 brigada je, posle kraće artiljeriske pripreme zauzela Vršak (778).

Položaj južno od Nebljusa neprijatelj je bio vrlo dobro izgradio u toku protekle zime, posle pada Knina, u prvom redu radi odbrane Bihaća. Međutim, 21 marta na tom su se položaju zatekle slabe njegove snage, pretežno iz sastava 373 dopunskog bataljona i jedinica u neposrednom sastavu 383 puka. Trupe koje su prethodnog dana bile razbijene na frontu Lapac, Udbina, ukoliko su izbegle uništenje, rasule su se po Plješevici grabeći prema Bihaću, pa neprijatelj na njih nije mogao da računa. Obuhvatni manevar 11 brigade sa istoka bio je dovoljan da slabu posadu Nebljusa natera u panično bekstvo. Kako se izrazio jedan neprijateljski oficir koji je to doživeo u Nebljusima, tamošnja posada bila je pregažena pre no što je stigla da posedne pripremljeni položaj. Dnevni izveštaj ustaškog Glavnog stožera od 23 marta priznaje da „uslied jakog nadiranja neprijatelja nisu se mogli zaposjesti zaprečni postavi južno od Nebljusa". Na primeru Nebljusa se možda najbolje vidi koliko je bila kompromitovana odbrana Bihaća ispadom iz doline Une prema Korenici i Udbini, utoliko više što je 373 divizija, po neprijateljevom priznanju, posle poraza kod Knina (decembra 1944) živela u stalnom strahu da će biti otsečena. Sa takvim psihičkim opterećenjem nije je trebalo toliko odvajati od njene prirodne otstupnice.

Pošto su zauzele Nebljuse u 11 časova, 1 i 11 brigada sa 3 tenkovskim bataljonom prešle su u gonjenje; pred mrak su izbile na liniju Užljebić (532), selo Užljebić, Debeli Vrh (968), Crni Vrh (987), Miletin Vrh (1078) i počele borbu za Drenovaču, koju je prekinula noć.

Treća i Dvanaesta brigada bile su zadržane na prostoriji Donji Lapac, Dnopolje, s obzirom na to da je divizija, prema armiskom operaciskom planu, imala da bude preorijentisana na Gospić.

Osma brigada 20 divizije stigla je toga dana do Dubovskog Polja.

Posle naglog pada Nebljusa, diviziji je bilo izdato naređenje da „okuša" odbranu Bihaća. Usled naglog prodora 26 divizije preko Nebljusa, neprijatelj je počeo da izvlači trupe sa severozapadnog fronta Bihaća da bi pojačao ugroženi južni front. Taj njegov manevar znatno će olakšati rad 4 korpusu.

20 divizija: 10 brigada (bez dva bataljona) krenula je vrlo teškim zemljištem pravcem Dnopolje, Banov Vrh (937), Pirovište, da sa zapada obuhvati neprijateljski položaj kod Nebljusa; zanoćila je kod Pirovišta; 9 brigada i dva bataljona 10 brigade su kod Malog i Velikog Kamenskog sačekivali neprijatelja koji je pokušavao da se prebaci u dolinu Une. Tog dana, od 10 do 15 časova, tu je ubijeno preko 400 njegovih vojnika, a jedan deo se raspršio po Plješevici, pa se kasnije pojedinačno predavao; brigada je tu i zanoćila.

19 divizija: 6 brigada je preko Plješevice još pre zore bila upućena prema Kamenskom, i kod Šuputovca (1232) je uništila nekoliko neprijateljskih grupa koje su pokušale da se probiju prema Bihaću; zanoćila je kod Kamenskog; 14 brigada je produžila gonjenje neprijatelja, koji je, prema sopstvenom dnevnom izveštaju, „odbačen u brda u smjeru sjeverozapada i zapada", oslobodila Korenicu, i severno od Vrela došla u vezu sa 8 divizijom (3 brigadom) 4 korpusa, koja je preko Prijeboja nadirala prema jugu i jugozapadu; 5 brigada je ostala u diviziskoj rezervi na prostoriji Mekinjar, Jošane.

13 divizija i ostale jedinice za osiguranje levog armiskog boka zadržale su se na svojim položajima i izviđale na celom frontu.

35 divizija — bez promene.

4 korpus: 8 divizija, osiguravši se prethodno 1 brigadom kod Poljanka prema Ličkoj Jasenici, nadirala je tog dana prema Korenici i Bihaću; njena 3 brigada je preko Plitvičkih Jezera i Prijeboja uspostavila vezu sa 19 divizijom (14 brigada); Muslimanska brigada je preko Ličkog Petrovog Sela i Željave izbila u Baljevac, a 2 brigada, pošto je oslobodila Vaganac, sadejstvovala je 7 diviziji u napadu na Izačić i zatim je zauzela Papare. Druga brigada 7 divizije je u ogorčenim borbama zauzela Izačić, odakle je 2 bataljon 383 puka odbacila prema Bihaću, a 1 brigada iste divizije je do mraka izbila na prostoriju Turija, Zlopoljac, Majdan; brigade 7 divizije zanoćile su na dostignutim tačkama.

Savezničke avijacije je snažno napala Skočaj, Zavalje i Žegar, a u pozadini je bombardovala neke stanice na pruzi Brod — Nova Gradiška i Dvor na Uni.

*
* *

Toga je dana Armija izvršila sve zadatke postavljene armiskom zapovešću Op. br. 2 od 18 marta, za koje je operaciski plan predviđao da će biti izvršeni do kraja meseca. Štaviše, energičnim gonjenjem ona je, uz efikasno sadejstvo 4 korpusa, sasvim dezorganizovala odbranu Bihaća, gde su osetno nedostajale one jedinice koje su prethodnih dana bile uništene ili razbijene na prostoriji Donji Lapac, Udbina, Nebljusi. U tako povoljnoj situaciji štab armije je odlučio u noći 21/22 marta da sa 26 divizijom (u istom ojačanom sastavu) i sa 7 i 8 divizijom 4 korpusa, kojima je u tom trenutku mogao raspolagati, nastavi napad u cilju oslobođenja Bihaća, gde su već — znalo se u štabu armije — stizala pojačanja, za koja je nešto kasnije utvrđeno da pripadaju 104 diviziji. Bilo je rešeno da se oslobodi Bihać, da ne bi mogao poslužiti neprijatelju kao oslonac za dejstvo na komunikacije Armije pri njenom daljem nadiranju na severozapad. U okviru te odluke stavljeno je u dužnost 11 korpusu i 1 brigadi 8

divizije da osiguraju zapadni armiski bok od Plitvičkih Jezera do Velebita, uglavnom na dotadašnjoj liniji. Pod njihovom zaštitom će se ostale snage Armije (osim 19 divizije) prikupiti za napad na Gospić (osnovna zamisao tog napada bila je već ustaljena u glavnim crtama), a 19 divizija će obrazovati armisku rezervu na prostoriji Bunić, Korenica, Prijeboj.

Savezničkoj avijaciji je i za idući dan bilo stavljeno u dužnost da kontroliše i tuče komunikacije koje su izvodile na front i bokove armije, da tuče železničke stanice u širokom krugu od Bosanske Krupe do Sušaka i vojničke objekte kod Bihaća i Gospića i da zaštiti naše trupe na frontu prema Bihaću i Gospiću.

BOJ ZA BIHAĆ

22 mart 1945

(Skica 5)

26 divizija je za napad na Bihać, kao glavna udarna kolona, bila upućena dotadašnjim svojim pravcem nadiranja između Plješevice i Une, uglavnom duž puta; 8 brigada 20 divizije pravcem Ripač, Pokoj, a 4 korpus sa težištem pravcem Pokoj, Pritoka. Težilo se, dakle, da se s juga prodre u Bihać težištem levom obalom Une, a jednovremeno da se zatvori obruč oko Bihaća negde na liniji Pokoj, Pritoka.

Neprijatelj, rešen da po svaku cenu odbrani Bihać, utoliko pre što mu je u pomoć stizala čitava jedna nemačka divizija, bacio je hitno prema 26 diviziji najveći deo svojih raznovrsnih jedinica kojima je raspolagao oko Bihaća i organizovao odbranu na ranije utvrđenoj i dobro povezanoj liniji Drenovača (579), Hrastik (705), Vršak (690). Bila je to poslednja linija kojom se Bihać mogao uspešno da odbrani s juga.

Ujutru toga dana 26 divizija je krenula u napad sa 11 brigadom na Drenovaču, a sa 1 brigadom na Hrastik.

i Vršak, sa namerom da obuhvati desno neprijateljsko krilo; 3 i 12 brigada bile su prikupljene kod Nebljusa u divizisku rezervu.

Drenovača je bila betonskim objektima organizovana za kružnu odbranu i, što je još teže, mogla se frontalno napasti samo jednom uzanom kosom, vrlo ograničenog kapaciteta, na kojoj se brigada nije mogla razviti. Usled toga napad je tekao sporo, te se morao prekinuti. Međutim, 1 brigada, efikasno pomognuta artiljerijom, a još više sjajno podržana tenkovima koji su na vrlo strmom, izlomljenom i pošumljenom zemljištu umeli da nađu prolaze i da se iznenadno pojavljuju tamo gde ih neprijatelj nije očekivao, uspela je da do kraja dana zauzme Hrastik, Vršak i Lisinu (626) i da tako učini bespredmetnom odbranu Drenovače. Neprijatelj će se kasnije žaliti da su se naši tenkovi „pojavljivali i na zemljištu koje je prema našim (tj. neprijateljskim) kartama važilo kao nepristupačno za njih". Na desnoj obali Une 8 brigada je odbacila neprijateljske izviđačke delove i izbila na liniju Kruškovača, Gorijevac, Mali Ljutoč (941).

8 divizija: Muslimanska brigada, nastavivši napad iz Baljevca prema jugoistoku, zauzela je Mali Baljevac i do noći, u teškim borbama, podišla Zavalju; 3 brigada, privučena sa pravca Prijeboj, Korenica i postavljena na pravac Vedro Polje, Žegar, zauzela je, takođe u teškim borbama, Vedro Polje, a 2 brigada, nastavljajući nadiranje prema jugu, zauzela je Klokot i Glavicu (330), koja izrazito dominira Bihaćkim Poljem.

7 divizija je toga dana ubacila u borbu i 3 brigadu; ova je zauzela Vrkašić, a 1 brigada Turiju, Zlopolje i k 383, iznad Jankovca. Time su bile presečene neprijateljske snage na levoj obali Une, a sa k 383 mogle su se tući i komunikacije na desnoj obali.

Na položajima ostalih jedinica nije bilo nikakvih događaja. Jedino je 1 brigada 35 divizije odbila, kod Cicera (1096), jedan ispad iz Ramljana prema Korenici.

Savezničke avijacija je toga dana bombardovala vojne objekte kod Karlovca, u Ogulinu, Gospiću,

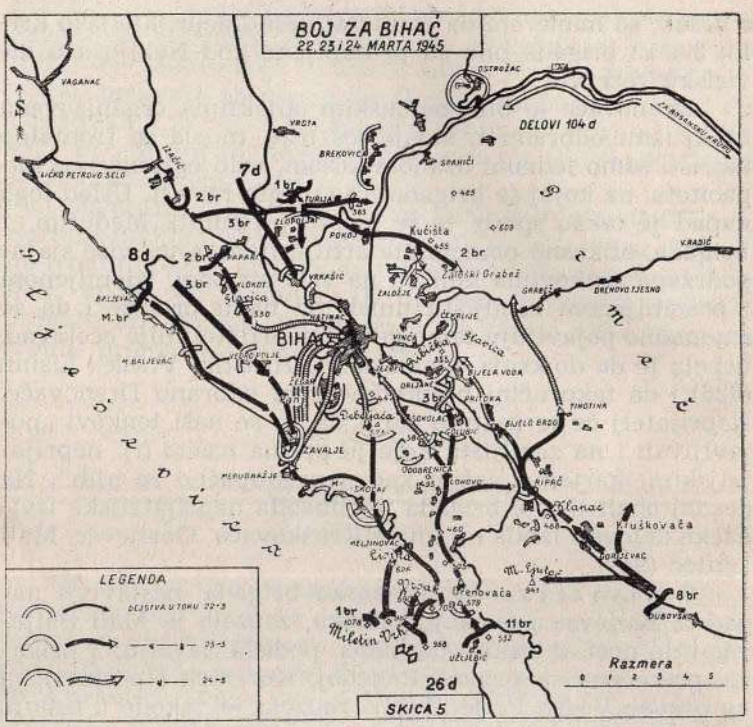

Otočcu i kod Bihaća. Za idući dan zadaci su joj bili slični kao i prethodnog, s tim da kod Bihaća nisu više davani ciljevi na levoj obali Une.

23 mart 1945
(Skica 5)

26 divizija: 11 brigada nastavlja u zoru napad na Drenovaču, koja je sada bila ugrožena i tučena i sa boka i iz pozadine, i u oštroj borbi zauzima je u 7 časova; zatim goni neprijatelja pravcem Gradina (505), Veliko Brdo (460), Lohovo; odatle odvaja deo prema Ripču radi sadejstva 8

brigadi 20 divizije, a sa glavninom produžuje prema k 493 ka Golubiću. Do kraja dana brigada je zauzela Golubić i položaje pred Glavicom (388); posle Drenovače naišla je na najjači otpor kod Dobrenice i Golubića; 1 brigada je u zoru nastavila nadiranje pravcem Meljinovac, Veliki Skočaj, Debeljača (573), i do 19 časova zauzela tu važnu osmatračnicu, sa koje se mogla osmatrati čitava kotlina Bihaća; sa jednim bataljonom je, preko Međudražja, pomogla napad 8 divizije na Zavalje, koje je zauzeto u toku noći, 8 brigada je zauzela Klanac (488), a zatim i Ripač, uz sadejstvo 11 brigade, i izbila na liniju Tihotina, Bijelo Brdo.

Na dostignutoj liniji divizija je zanoćila, ali se borba mestimično nastavila i tokom čitave noći.

8 divizija: Muslimanska i 3 brigada su toga dana vodile borbu za Zavalje, koje je bilo organizovano za kružnu odbranu i jako utvrđeno. Po proboju spoljne linije, neprijatelj se ogorčeno branio iz kuća, ali je u toku noći savladan uz sadejstvo dela 1 brigade 26 divizije.

7 divizija je sa 2 brigadom forsirala Unu kod Pokoja i, preko Kućišta (455), izbila do Zološkog Grabeža; tako je prekinula komunikaciju Bihać — Ostrožac i neposredno ugrozila put Bihać — Bosanska Krupa.

Na levom krilu Armije je 13 divizija sa 3 brigadom zauzela Široku Kulu, istočno od Ličkog Osika.

Savezničke avijacija je u više navrata teško bombardovala Bosanski Novi, zatim Sunju i Bosansku Kostajnicu.

Jedan neprijateljski avion bombardovao je intendanturu 9 divizije u Lovincu. Bila je to prva akcija neprijateljske avijacije.

*
* *

Tako je toga dana bila probijena spoljna odbrana Bihaća; savladani su jako utvrđeni i uporno branjeni položaji, a ujedno su na desnoj obali Une presečene komunikacije grada sa pozadinom, jer su krajiški partizani još ranije bili učinili neupotrebljivim za kolski saobraćaj put Bihać —

Veliki Radić — Bosanska Krupa, a neprijatelj ga nije ni opravio ni kontrolisao.

24 mart 1945

(Skice 5 i 8)

26 divizija je toga dana prodrla u zapadni deo Bihaća. Osma brigada 20 divizije je sa jednom kolonom zauzela Grabež, na putu Bihać—Bosanska Krupa, sa drugom Pritoku i Bijele Vode, ali je zadržana jakim otporom pred linijom Čekrlije, Ribička Glavica (355).

Treća brigada, koju je štab divizije toga dana ubacio u borbu, prešla je Unu severno od Golubića i krenula u napad na Orljane i Ribičku Glavicu zajedno sa delom 8 brigade 20 divizije. Te tačke je neprijatelj uporno i aktivno branio brojnim protivnapadima, i uspeo je da ih zadrži u svojim rukama. Tu su Nemci sa delovima 10 divizije bacili u borbu i ljudstvo svih svojih pozadinskih jedinica, koje je bilo obučeno i već ranije organizovano za borbu, da po svaku cenu spreče opkoljavanje Bihaća.

Jedanaesta brigada je nastavila napad, zauzela Glavicu (388) i Sokolac i izbila na Unu kod Jezera.

Prva brigada je produžila napad od Debeljače na Somišlje (447), i od Zavalja prema Žegru, uz sadejstvo Muslimanske i 3 brigade 8 divizije, koje su, preko Panja i Bihaćkog Polja, bile upućene na severozapadni deo Bihaća. Neprijatelj je uporno branio Somišlje i Žegar. Somišlje je zauzeto na juriš uz efikasnu potporu artiljerije, čime je onemogućena i odbrana Žegra. Brigada je zatim, bez gubitka vremena, gonila neprijatelja prema Bihaću, i na njegovim leđima ušla je u zapadni deo grada tako da nije uspeo da se zaustavi ni na pripremljenom položaju na ivici grada, već je u panici nagrnuo na most da bi se dočepao desne obale. Ali pokušaj brigade da se prebaci na desnu obalu nije uspeo, jer je neprijatelj u poslednjem trenutku digao u vazduh most, na kome su se našli i naši tenkovi, koji su kao ranije u Mostaru, pokušali da na juriš pređu preko

mosta. Zapadni deo grada očišćen je potpuno tek u toku noći.

8 divizija je izbila na levu obalu Une, sa Muslimanskom i 3 brigadom kod severozapadnog kraja Bihaća, a sa 2 brigadom kod Hatinca.

7 divizija: 2 brigada je vodila oštre borbe protiv neprijatelja koji je uporno nastojao da uspostavi vezu sa Bosanskom Krupom, a 3 brigada je kod Vrkašića vršila pripreme za prelaz Une.

Savezničkа avijacija je napala neprijateljske motorizovane kolone u pokretu prema Bihaću na putu Otoka — Ostrožac. Bombardovan je i Ogulin.

*
* *

Gubitkom leve obale Une Bihać je bio stvarno izgubljen za neprijatelja. Deo grada na desnoj obali bio je već opkoljen i pod našom vatrom. Neprijatelj sam govori o bihaćkom „kotlu". Sopstvenim snagama nije se mogao izvući, ali će se, u očekivanju pomoći spolja, još ogorčeno braniti.

Spolja mu je zaista upućena pomoć sa više strana. U prvom redu treba spomenuti 104 diviziju, koja se toga dana iz Bosanske Krupe prebacuje kamionima prema Ostrošcu, zatim jednu jaku kolonu, iz sastava 22 lovačkog puka, 4 policiskog puka i 13 ustaške divizije, koja je krenula iz Karlovca prema Slunju, i, najzad, pokret tri bataljona iz sastava 392 i 11 divizije iz Perušića i Ličkog Osika prema Buniću. Ove poslednje bataljone su 3 brigada 13 divizije i 5 brigada 19 divizije dočekale na liniji Kuzmanovača, Čardak (1142), Ljubovo i odbile ih nanevši im znatne gubitke.

25 mart 1945

(Skice 6 i 8)

26 divizija: 3 brigada ove divizije i 8 brigada 20 divizije su celoga dana vodile oštre borbe na liniji Grabež,

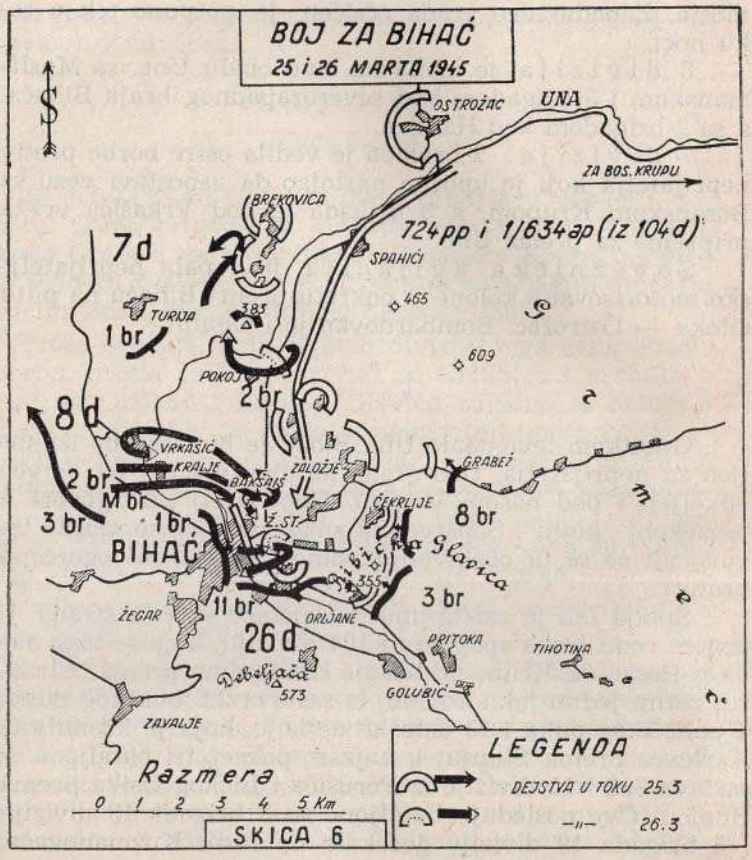

Čekrlije, Ribička Glavica; delovi 3 brigade uspevaju da zauzmu južnu padinu Ribičke Glavice i da se tu održe uprkos više neprijateljskih protivnapada; na levoj obali je 1 brigada pokušala da nasilno pređe Unu, preko porušenog mosta u gradu, koji je bio upotrebljiv za pešake. U 13 časova je prebačen jedan vod, ali je usled jake neprijateljske vatre dalje prebacivanje moralo da bude obustav-

ljeno. Vod koji je prešao dohvatio se jedne kuće na obali i, tako izolovan, mada je spao na pet boraca, održao se herojski više od dva dana sve do konačnog oslobođenja Bihaća; 11 brigada je vršila pripreme za prelaz Une.

8 divizija je pregrupisala svoje snage, forsirala Unu, zauzela Kralje i desnom obalom reke krenula u nanad na istočni deo grada. Zauzela je Bakšaiš i u dva maha i železničku stanicu, ali je nije mogla zadržati usled jakih neprijateljskih protivnapada. Njena 3 brigada bila je izvučena iz borbe i bačena na pravac Rakovica, Slunj, u susret neprijateljskoj koloni koja je pošla iz Karlovca i bila već podišla Slunju.

7 divizija je napala Brekovicu, ali je nije mogla zauzeti.

35 divizija je kod Trnovca odbacila dva bataljona iz 392 i 11 divizije koji su pokušali da se probiju u Korenicu, a 13 divizija je osujetila jedan ponovni neprijateljski ispad u pravcu Bunića.

Savezničko vazduhoplovstvo je bombardovalo Ogulin i Bosanski Novi.

26 mart 1945

(Skice 6 i 8)

26 i 8 divizija produžile su napad. U noći 25/26 marta 1 brigada 26 divizije prebacuje se gumenim čamcima na desnu obalu Une, 400 m južno od porušenog mosta, i već do 6 časova oslobađa veliki deo grada i, zajedno sa Muslimanskom i 2 brigadom 8 divizije, zbija neprijatelja na mali prostor oko bolnice, gimnazije i železničke stanice, gde mu naša artiljerija nanosi velike gubitke. Istovremeno, jedan bataljon 11 brigade prelazi Unu i zauzima Orljane, ali se pred 3 brigadom neprijatelj održao i dalje na Ribičkoj Glavici. Osma brigada 20 divizije i dalje drži čvrsto u svojim rukama put Bihać — Bosanska Krupa.

U međuvremenu je 104 divizija sa jednim ojačanim pukom (724 pešadiski puk i jedan divizion 654 artiljeriskog puka) krenula desnom obalom Une preko Spahića i uspela da se spoji sa neprijateljem koji je bio stegnut u obruču u istočnom delu Bihaća, kod bolnice, železničke stanice i gimnazije. Usled tog prodora 2 brigada 7 divizije bila je prinuđena da napusti Pokoj i da se povuče na levu obalu. To isto čini i 8 divizija, ali zadržava u svojim rukama mostobran kod Kralja. Tada je, pod jakom neprijateljskom vatrom, 1 brigada 26 divizije povučena na levu obalu.

Radi obračuna sa neprijateljskom kolonom koja je nadirala preko Slunja i koja je već bila stigla do Broćanca, pored 1 i 3 brigade 8 divizije, koje su prethodnog dana bačene na taj pravac, štab armije odvaja iz armiske rezerve jednu brigadu (14 brigadu 19 divizije), sa 3 brdskim motorizovanim divizionom i 2 tenkovskim bataljonom, sa zadatkom da dočekaju neprijatelja na liniji selo Mašvina, Selišće, Ralići (430) i da ga obostranim obuhvatom opkole i unište.

Dotle se 20 d i v i z i j a prikupila na prostoriji Ribnik, Vrebac i toga dana preduzela je napad na neprijateljsko uporište u Bilaju (6 km jugoistočno od Gospića), tu razbila IX bataljon 4 ustaškog zdruga i zauzela neoštećeni most na reci Lici.

S a v e z n i č k a a v i j a c i j a je ponovo u dva navrata napala Bosanski Novi, porušila most kod Juzbašića na putu Tounj — Slunj i teško oštetila mostove u Slunju i Otočcu.

*

* *

Uprkos pojačanju koje je toga dana neprijatelj dobio, u štabu armije bilo je rešeno da se započeti boj za Bihać izvede do kraja i da se grad što pre oslobodi, kako bi Armija zatim mogla da pristupi izvršavanju svog osnovnog

zadatka. U tom cilju je naređeno da se 12 brigada 26 divizije angažuje pravcem Grabež, Pokoj, a 1 brigada, ojačana tenkovima, pravcem Vrkašić, Založje.

27 mart 1945

(Skice 7 i 8)

26 divizija: 8 brigada 20 divizije i 3 brigada 26 divizije nanosile su neprijatelju gubitke na komunikaciji Bihać — Bosanska Krupa, a 12 brigada je istovremeno vršila pripreme za prelaz reke i dejstvo pravcem Pokoj, Grabež, radi ponovnog zatvaranja obruča oko neprijatelja; iz sastava 1 brigade dva bataljona bila su stavljena u divizisku rezervu.

8 divizija vršila je takođe pripreme za prelaz reke.

7 divizija je, po padu mraka, sa 1 i 3 brigadom i jednim tenkovskim bataljonom preduzela napad na Brekovicu, ali on nije uspeo usled slabog sadejstva između pešadije i tenkova. Divizija je tada prvi put dejstvovala sa tenkovima.

*
* *

Situacija neprijatelja u istočnom delu Bihaća bila je neodrživa. On je tu trpeo velike gubitke, naročito materijalne, od naše artiljerije, koja je raspolagala sjajnim osmatračnicama na levoj obali, a pretila mu je neposredno i opasnost da bude ponovo opkoljen i uništen. Stoga će on iskoristiti intervenciju 104 divizije, koja mu je otvorila vezu sa pozadinom, da otpremi mnogobrojne ranjenike (u toku borbi za Bihać, prema nemačkim podacima, evakuisano je iz grada 900 ranjenika), a zatim da se u noći 27/28 marta povuče na položaje severoistočno od grada, približno na liniju Spahići, k 465, Alibegovića Kosa (609).

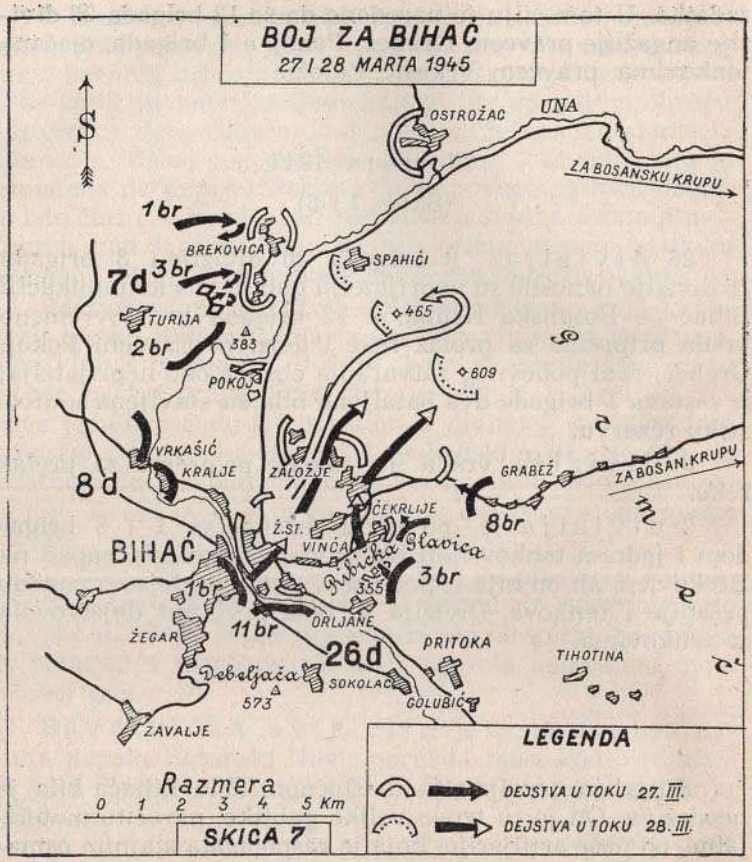

28 mart 1945
(Skice 7 i 8)

Jedan bataljon 1 brigade 26 divizije, osetivši povlačenje neprijatelja, prešao je, u 5.30 časova, na desnu obalu i zauzeo napušten deo grada Usled toga obustavljen je

napad na pravcu Vrkašić, Založje. Jednovremeno je 3 brigada 26 divizije izbila na komunikaciju Vinča — Grabež. Jedinice 26 divizije krenule su za neprijateljem, ali je ubrzo zatim 4 korpus preuzeo čitav bihaćki otsek prema Ostrošcu i Bosanskoj Krupi.

Time je boj za Bihać bio završen.

Na pravcu Slunj, Bihać još prethodnog dana je 14 brigada 19 divizije dočekala neprijatelja na položaju Klenovača (483), Vršak (531), a brigade 8 divizije nastojale su da, preko Mašvine i Ralića, preseku neprijatelju otstupnicu. On je jakim pobočnicama sprečio taj manevar, ali je sa gubicima odbačen do Slunja, a toga dana i do u visinu Primišlja. Posle toga je 14 brigada vraćena u sastav svoje divizije.

Uveče 28 marta raspored naših snaga bio je ovakav: 26 divizija u rejonu Bihaća; 19 divizija na prostoriji Korenica, Bunić, Prijeboj (14 brigada vratiće se u sastav tek 29 marta); 20 divizija kod Ribnika prema Gospiću; 9 divizija kod Novigrada; 13 divizija na liniji Kuzmanovača, Miloševac, Tunjevačka Glava (671); 35 divizija u rejonu Plitvičkih Jezera i Trnovca; 8 divizija prema Ostrošcu i Primišlju, a 7 divizija na levoj obali Une prema Brekovici.

Borbe u pozadini neprijatelja

43 divizija je 20 marta dobila zadatak da pojača aktivnost na komunikacijama Senj — Ogulin — Generalski Stol i Senj — Sušak. Tada je njena 1 brigada bila kod Lukovog Dola, 2 brigada u Žumberku, a 3 brigada kod Drežnice.

Već istog dana 3 brigada diže u vazduh dva kamiona neprijateljskih vojnika između Gojaka i Žute Lokve, a zatim se nastavljaju slične akcije na komunikacijama uz znatne gubitke neprijatelja, naročito u motornim vozilima. Usled toga će on često vršiti ispade na oslobođenu teritoriju da bi oslabio taj pritisak na svoje saobraćajne linije.

Tako će — da pomenemo najglavnije događaje — 43 divizija 21 marta voditi borbu protiv neprijatelja koji je ispao prema Bosiljevu, 23 marta na pravcu Ozalj, Metlika i kod Drežnice, 25 marta na pravcu Zlobin, Vrata, 27 i 29 marta ponovo kod Drežnice, a 30 marta je 3 brigada napala neprijateljsko uporište Krivi Put kod Brinja i odbacila njegovu posadu u pravcu Senja.

7 korpus je za to vreme imao na svome području neprijatelja koji se ograničio na odbranu komunikacija Novo Mesto — Trebnje — Grosuplje — Ljubljana i Kočevje — Ljubljana. U tom cilju je u više mahova vršio ispade na oslobođenu teritoriju, gde su ga dočekivale jedinice 7 korpusa, ma koliko da su brojno bile slabije.

Značajnu akciju protiv neprijateljskog uporišta Kal (405, zapadno od Žužemberka), izvela je 24 marta 18 divizija; ona je razbila nekoliko objekata, ali uporište, koje je bilo sastavni deo neprijateljske utvrđene linije Novo Mesto, Cerkniška Dolina, nije mogla zauzeti.

9 korpus je približno u isto vreme kad je počela ofanziva Četvrte armije, imao da izdrži i poslednju, ali najžešću ofanzivu na svoje područje. Nemci su prikupili oko 30.000 ljudi svojih i kvislinških trupa, kojima je upravljao štab posebno ustrojen za ovu svrhu, nazvan „Štab za borbu protiv partizana", podređen Rezeneru, višem SS i policiskom vođi Kranjske (Ljubljanske Pokrajine).

Ofanziva je počela 19 marta. Nemci nisu imali dovoljno snaga da opkole celu slobodnu teritoriju 9 korpusa, koja se može obeležiti linijom Škofja Loka, Selška Sora, Bača, Soča, Vipava, Col, Idrija, Polhov Gradec, pa su je podelili na dva otseka, na severni i južni. Kako je glavnina 9 korpusa bila na severnom delu, to su Nemci tu i počeli ofanzivu.

Ofanziva je trajala sve do 3 aprila. Borbom i manevrom 9 korpus je izbegao ne samo uništenje, već je, i pored teških gubitaka, sačuvao svoju udarnu snagu, koju će posle kraćeg pribiranja potpuno ispoljiti u drugoj polovini aprila. U toj ofanzivi neprijatelj je brutalnošću prevazišao i sebe. Masovni zločini, ubijanje zarobljenih i ranjenih partizana

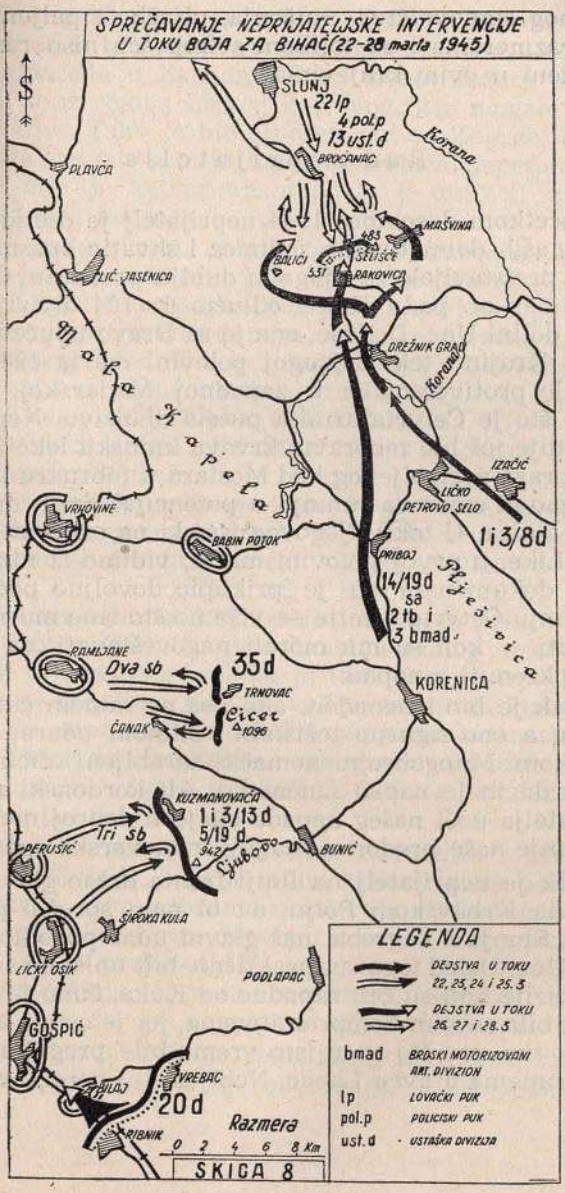
SPREČAVANJE NEPRIJATELJSKE INTERVENCIJE
U TOKU BOJA ZA BIHAĆ (22-28 marta 1945)
SLUNJ
22 lp
4 pol.p
13 ust.d
BROĆANAC
Korana
PLAVČA
MAŠVINA
483
SELIŠĆE
BALIĆI
531
RAKOVICA
LIĆ. JASENICA
DREŽNIK GRAD
Korana
Mala Kapela
IZAČIĆ
LIČKO
PETROVO SELO
1 i 3/8 d
VRHOVINE
BABIN POTOK
PRIBOJ
14/19 d
sa
2 tb i
3 bmad
Plješivica
RAMLJANE
Dva sb
35 d
TRNOVAC
KORENICA
Cicer
1096
ČANAK
KUZMANOVAĆA
1 i 3/13 d
5/19 d
Tri sb
942
Ljubovo
BUNIĆ
PERUŠIĆ
ŠIROKA KULA
LIČKI OSIK
PODLAPAC
GOSPIĆ
VREBAC
ILAJ
20 d
RIBNIK
Razmera
0 2 4 6 8 Km
SKICA 8
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU
22, 23, 24 i 25. 3
DEJSTVA U TOKU
26, 27 i 28. 3
bmad BRDSKI MOTORIZOVANI ART. DIVIZION
lp LOVAČKI PUK
pol.p POLICISKI PUK
ust.d USTAŠKA DIVIZIJA

i civilnog stanovništva, mučenja, pljačke i paljenja u takvim razmerama i sa tolikom svirepošću nisu ranije bili zabeleženi u ovim krajevima.

Rad neprijatelja

Početkom decembra 1944 neprijatelj je osetio udarnu snagu naših dalmatinskih jedinica i shvatio opasnost koju su one pretstavljale za njegovu dublju pozadinu. Otuda je Ler odmah po padu Knina odlučio da 104 diviziju angažuje u dolini Une. Doduše, ona je sa Drave upućena u Bosansku Krajinu tek u drugoj polovini marta 1945, posle neuspele protivofanzive u zapadnoj Mađarskoj, ali ipak pre no što je Četvrta armija počela ofanzivu. Neprijatelj, dakle, nije još bio zaboravio krvavu kninsku lekciju; posle nje i poraza pretrpljenog kod Mostara u februaru 1945 nije ni mogao ni smeo da sumnja u potencijal naših dalmatinskih jedinica. U toku njegovog ispada na oslobođenu teritoriju Like, u prvoj polovini marta, vidimo iz niza zaplenjenih dokumenata da je prikupio dovoljno podataka o grupisanju Četvrte armije — više no što smo mu mi smeli dopustiti — koji su mu morali nagoveštavati da će ona uskoro krenuti u napad.

Ipak je bio iznenađen, ako baš ne samom činjenicom napada, a ono sigurno težištem i silinom udara, možda i trenutkom. Mnogobrojni nemački zarobljeni oficiri potvrdili su da ih je napad iznenadio. Ali kordonski raspored neprijatelja uoči našeg napada odaje u dobroj meri i potcenjivanje naše prodorne snage i manevarske sposobnosti.

Dok je neprijatelj na liniji fronta držao glavne svoje snage na Krbavskom Polju, da bi nam sprečio prodor u pravcu Slunja i Zagreba, naš glavni udar pogodio ga je u dolini Une. Usled toga su, praktično, bili uništeni svi delovi 373 divizije koji su bili zapadno od Kuka, čime je odbrana Bihaća bila sasvim kompromitovana, jer je ostala bez svoje posade, tim pre što su u isto vreme bile pregažene i njegove trupe na pravcu Lapac, Nebljusi i u neredu odbačene

čak do Drenovače, gde su jedva zadržane. Jednovremeno je i 392 divizija bila odbačena sa Krbavskog Polja na svoja redovna uporišta u Zapadnoj Lici, izuzev jednog manjeg dela, koji se iz rejona Ličkog Petrovog Sela mogao povući u dolinu Une. Tako je bio otvoren put za Zagreb, koji je pre napada Četvrte armije, najviše privlačio neprijateljevu pažnju i čije je zatvaranje spadalo u osnovni zadatak XV planinskog korpusa.

Ali je sada glavnu brigu zadavala odbrana Bihaća. Pošto su jednim udarcem pala oba odbranbena položaja, prvi kod Lapca i drugi kod Nebljusa, neprijatelj je žurno počeo da organizuje odbranu na liniji Drenovača, Hrastik, Vršak. Tu su pretežno bili grupisani ostaci 373 divizije, dok je severozapadni front, na liniji Izačić, Baljevac, i istočni, na liniji Klanac (488), Ripač, k 610, Tihotina, Bijela Voda, držala Diviziska grupa „Knakfus", koju su obrazovali delovi 10 ustaško-domobranske divizije i druge raznovrsne samostalne jedinice. Uznemiren iznenadnim prodorom 2C divizije, neprijatelj je naglo počeo da uzima snage sa severozapadnog fronta Bihaća, slabeći Divizisku grupu „Knakfus". To je iskoristio naš 4 korpus, i već 21 marta probio spoljnu odbranu kod Izačića, a idućeg dana i drugu liniju na Glavici (330). Po svedočanstvu jednog zarobljenog nemačkog oficira, panika koja je tada nastala u njihovim redovima — pojačana još više rušenjem mosta kod Vrkašića, čija je pripremljena minska punjenja jedan slučajni pogodak doveo do eksplozije — mogla je napadača, da je iskoristio uspeh, dovesti u Bihać na leđima branioca, koji je bezglavo pojurio u grad.

Sudbina Bihaća je ipak toga dana bila zapečaćena uspehom 26 divizije, koja je levim krilom izbila do Lisine i onemogućila tako odbranu Drenovače. Odbrana Bihaća je posle toga bila sasvim dezorganizovana. Sve veze, osim bežičnih, bile su prekinute. Na levoj obali Une otpor u pojedinim uporištima još je bio mestimično jak, ali neprijatelj nije uspeo da ga poveže u organizovan mostobran.

Po gubitku leve obale, neprijatelj nije imao više nikakvog razloga da se zadrži na desnoj, u istočnom delu

grada, da tamo trpi gubitke, a sa snagama kojima je raspolagao, računajući tu i 104 diviziju, nije mogao ni pomisliti da povrati izgubljene položaje na levoj obali, na kojima upravo počiva odbrana Bihaća. Pritisak pravcem Karlovac, Slunj nije bitno izmenio situaciju u Bihaću, a ispadi iz Perušića i Ramljana se u Bihaću nisu ni osetili. Usled toga je neprijatelj, po slomu odbrane na levoj obali, morao doneti odluku da Bihać sasvim napusti, ali je nije mogao odmah sprovesti u delo, jer mu je naša 7 divizija kod Pokoja stala na jedinu upotrebljivu komunikaciju, na put Bihać — Ostrožac. Čim je 104 divizija otvorila taj put, neprijatelj se povukao.

Po napuštanju Bihaća, ostaci razbijene 373 divizije bili su povučeni u Bosansku Krupu, a 104 divizija je zauzela položaje prema Bihaću, sa zadatkom da zatvori dolinu Une. Prva je pretrpela tolike gubitke u ljudstvu i materijalu i bila toliko moralno pokolebana, da je za dogledno vreme bila neupotrebljiva za borbu. Ona će se docnije popuniti ostacima drugih nemačkih razbijenih jedinica i pojačati delovima 104 divizije (jedan bataljon, jedan divizion, protivtenkovska četa, pionirska četa i veliki deo komore), ali sve do kraja rata ona će biti sposobna samo za samoodbranu i nigde više neće učestvovati u većim borbama. Deseta ustaško-domobranska divizija bila se u borbama kod Bihaća sasvim rasula, ali je u to vreme u sastav XV planinskog korpusa, pored 104 divizije, ušla i 4 ustaško-domobranska divizija, koja je bila na prostoriji Sisak, Petrinja, Bosanski Novi. Zadatak XV planinskog korpusa bio je sada da zatvara dolinu Une prema Bosanskom Novom.

U međuvremenu, tačnije 27 marta, general Ler je u Zagrebu primio od dotadašnjeg komandanta, maršala Vajksa, dužnost vrhovnog zapovednika Jugoistoka. Tako nestaje sa Jugoslovenskog ratišta Grupa armija „F", koja se pojavila u Beogradu posle nemačkog neuspeha u Petoj ofanzivi, a njene funkcije preuzima ponovo Grupa armija „E", kao što je to bilo u toku Četvrte i Pete ofanzive. No, ustvari, tom izmenom Grupa armija „E" dobila je u svoj

sastav samo LXIX korpus, a proširila svoju nadležnost sve do granice Slovenije.

Ler je primio teško nasleđe. On se odmah našao pred velikim otvorom koji je zjapio između Bihaća i Gospića, kroz koji su naše trupe mogle naglo da prodru ka Karlovcu i Zagrebu. Da bi otklonio tu opasnost, on naređuje da se štab XCI korpusa prebaci sa Drave u Karlovac i da preuzme odgovornost za područje zapadno od Gline. Tom štabu je potčinio sve trupe u rejonu Karlovca i na pravcu Karlovac — Slunj: 13 ustaško-domobransku diviziju, 22 lovački puk, 4 nemački policiski puk i jedan nemačko-ustaški policiski bataljon, a stavio mu je na raspolaganje jedan desantni pionirski bataljon sa pet jurišnih (samohodnih) topova. Smatrajući da ni to nije dovoljno za osiguranje Karlovca, Ler je naredio da se u rejon Karlovca prebaci 392 divizija, ako to prilike dozvole, i već je tamo bio uputio one njene delove koji su bili odbačeni u dolinu Une. Glavnina 392 divizije neće se prebaciti u rejon Karlovca, jer to neće dopustiti prilike, ali ovo Lerovo naređenje odaje koliko je zanemario političke momente koji su našu Četvrtu armiju upućivali na zapad. Ler veruje, a sa njim i štab XV planinskog korpusa, da će Četvrta armija nastaviti nadiranje prema severu, i zato nastoji da u oblasti Karlovca stvori jednu jaku grupu za zaštitu Zagreba, svog najvažnijeg operativnog subjekta, ne vodeći mnogo računa o manje osetljivom primorskom pravcu, koji je, uostalom, spadao u tuđu nadležnost, u operativnu oblast Grupe armija „C".

Na ostalim frontovima u Jugoslaviji nije bilo bitnih promena. No, kako je 2 nemačka oklopna armija, pod pritiskom Trećeg ukrajinskog fronta, počela 31 marta povlačenje na austrisku granicu, da posedne „Jugoistočni bedem", Grupa armija „E" je na Dravi morala da produži front sve do Varaždina.

Zaključak

(Skica 9)

Za prva dva dana ofanzive Četvrta armija je postigla sve ciljeve za koje je planom dat široki rok od 11 dana. To je bilo mogućno samo zato što je neprijatelj bio sprečen da na vreme posedne pripremljene položaje južno od Bihaća, s čime se unapred nije moglo da računa.

Takav brz i povoljan razvoj događaja, prirodno, naveo je štab armije na misao da se u istom operativnom potezu oslobodi i Bihać, pa je odmah po padu Nebljusa, već 21 marta, naređeno 26 diviziji da „okuša" odbranu Bihaća, a naredne noći o tome je donesena konačna odluka.

Osnovna direktiva Generalštaba nije predviđala oslobođenje Bihaća kao uslov da Armija što pre krene na svoj glavni zadatak, preko Rijeke za Trst i Soču. Onako kako je bilo zamišljeno — da se Bihać svede na užu odbranu zauzimanjem Nebljusa , Udbine i Korenice i otvaranjem pravca za Slunj — bilo bi zaista dovoljno da se neprijatelju, sa snagama kojima je tamo normalno raspolagao, onemoguće neke veće akcije na boku i u pozadini Armije kada bude prodirala prema svom cilju, naročito ako se ima u vidu i protezanje Plješevice, koja znatno otežava operacije iz Bihaća prema zapadu. Ipak bi Bihać, i posle toga, pretstavljao neugodnu ispadnu kapiju na boku armiskog komunikacionog pravca, koja bi se morala zatvarati krupnim snagama. Vodeći o tome računa štab armije je bio spreman da za Bihać žrtvuje nekoliko dana, da bi docnije uštedec u snagama.

Određene trupe za taj novi zadatak bile su u osnovi dovoljne — to je dokazao i konačni ishod, ali se iz razvoja događaja vidi da bi se cilj postigao brže, sa manje gubitaka i sa težim posledicama po neprijatelja, da su odmah u početku angažovane jače snage. Nedostatak snaga osetio se posebno na severozapadnom frontu Bihaća na pravcu dejstva 4 korpusa. Sudeći po uspehu brojno slabe 2 brigade 8 divizije, koja je 22 marta zauzela Klokot i Glavicu, i po

panici koju je to izazvalo kod neprijatelja, izgleda da bi se sa jačim snagama na tome pravcu još toga dana mogao osloboditi Bihać. Oklevanje, koje je prethodilo odluci o oslobođenju grada, došlo je i posle odluke do izražaja u rasporedu snaga. Ono se odražava i u radu 26 divizije. I ona, s obzirom na naredni svoj zadatak, koji ju je upućivao na zapad, prema Gospiću, usteže se da se sasvim angažuje u napadu na Bihać; 22 i 23 marta ona ima u akciji samo 1 i 11 brigadu (osim 8 brigade 20 divizije, koja je na desnoj obali), 24 marta angažuje i 3 brigadu, ali njena 12 brigada stupa u akciju tek 28 marta, kada je neprijatelj već bio napustio Bihać.

Kada je 104 divizija probila 26 marta obruč i prodrla u istočni deo grada, bilo je razloga da se situacija ponovo razmotri: da li treba nastaviti napad i gubiti vreme s obzirom na glavni zadatak Armije? Odluka koja je tada donesena — da se napad energično dovrši — bila je jedino moguća. Pored potrebe da zaštiti svoj desni bok, Četvrta armija nije smela da počne svoju veliku ofanzivu prema Soči sa poluuspesima ili neuspesima.

Već u prvoj svojoj operaciji, iako je tek formiran, štab armije sigurno, prema utvrđenom planu, upravlja jedinicama, rodovima i službama. Divizije pravilno reaguju, shvataju ideju operacije i postavljene zadatke i zalažu se sasvim da ih u potpunosti i na vreme izvrše, bez obzira na napore i teškoće. Tu treba naročito istaći rad bataljona 10 brigade 20 divizije koji su se u toku noći 19/20 marta probili do Kamenskog i 9 brigade iste divizije koja je 20 i u noći 20/21 marta gonila neprijatelja ka Kamenskom. Vezu sa susedima, uprkos slabim efektivima u odnosu na prostranstvo operativnih zona, divizije su održavale dobro, ma da operativno i obaveštajno izveštavanje nije bilo uvek zadovoljavajuće. Sve službe su pravilno funkcionisale. Evakuacija ranjenika i snabdevanje tekli su normalno. U svemu, štab armije je mogao oceniti da upravlja instrumentom koji je dorastao postavljenim zadacima.

Naročito privlači pažnju operativna saradnja delova na frontu i u pozadini neprijatelja. Sedmi i Deveti korpus

su još daleko, njihovo dejstvo se još ne oseća posebno na frontu Armije, upravo ne oseća se više nego kod drugih naših armija, ili na frontu Saveznika u Italiji, ali već 43 divizija direktno ometa saobraćaj na jedinoj komunikaciji koja vezuje Hrvatsko Primorje sa Pokupjem i Posavinom i koja je još pod kontrolom neprijatelja, prikiva i troši znatne snage koje bi se inače, nesumnjivo, orijentisale prema Četvrtoj armiji. Ali redak primer takvog sadejstva pretstavlja, svakako, rad 4 korpusa u otvaranju komunikacije Korenica — Slunj, a još više u napadu na Bihać, koji je, možda, mogao dati i veće rezultate da je korpus bio ojačan.

Artiljerija divizija tesno je sarađivala sa pešadijom, kako u pripremi i izvršavanju napada, tako i u gonjenju neprijatelja. Armiska artiljerija (Artiljeriska brigada) vrlo efikasno je pomagala pešadiju u napadu na prvi položaj, o čemu govore i izjave zarobljenih viših neprijateljskih oficira, ali slabije u borbi u dubini i u gonjenju, zbog nedovoljnog korišćenja diviziskih osmatračnica.

Tenkovi su u napadu dobro sarađivali sa 19 i 26 divizijom, a znatno slabije sa jedinicama 4 korpusa, koje na njih nisu bile navikle. Za gonjenje tenkovi nisu bili dovoljno iskorišćeni, najviše zbog nedostatka motorizovane pešadije. Pored redovnih svojih zadataka, a usled nedostatka protivtenkovskih oruđa, inžinjeriji je bila stavljena u dužnost i zaštita od neprijateljskih tenkova. Ona je postavljala protivtenkovske mine, ali je svoje minerske vodove ujedno snabdevala i protivtenkovskim puškama i „pancerfaustima". Inžinjerija se istakla u čišćenju mina, opravci komunikacija i u pripremama za forsiranje Une kod Golubića i Vrkašića.

Avijacija je u ovom periodu efikasno dejstvovala u dolini Une. Tešnja saradnja sa trupama na zemlji nije se mogla postići usled udaljenosti aerodroma (Zemunik kod Zadra i ostrvo Vis) i nedostatka tešnjeg kontakta sa rukovodiocima avijacije.

Gubici Armije bili su mali.

5

OSLOBOĐENJE ZAPADNE LIKE I HRVATSKOG PRIMORJA

Borbe od 29 marta do 15 aprila 1945

PREGRUPISANJE ČETVRTE ARMIJE

Posle oslobođenja Bihaća Armija je imala zadatak da probije neprijateljski front između Male Kapele i Mora da bi mogla da nastavi nadiranje prema severozapadu.

Neprijateljski front se protezao linijom Vrhovine, Gospić, Karlobag, Pag. Velebitom i njegovim ograncima bio je podeljen na tri otseka. Između Male Kapele i linije Senjsko Bilo, Kuterevska Kosa, Velika Kosa, železnička stanica Lešće, Ivčevića Kosa proteže se pojas manevarskog i nižeg planinskog zemljišta, koji preko Gackog Polja (Otočac) izvodi u oblast Jezerana i Brinja, a odatle, preko prevoja Vrh Kapele (884), u Ogulin, ili, preko Vratnika i Krivog Puta, na Primorje. Između južne pregrade tog severnog pravca i divljeg grebena Velebita prostire se široko Ličko Polje, upotrebljivo za veće mase i za sve rodove, koje je u vrlo dobroj vezi sa istokom, ali je na zapadu gotovo potpuno zatvoreno teškoprohodnim i pošumljenim ograncima Velebita, te je kao pravac bilo sasvim nepodesno za dalji razvoj operacija Armije. Putem Perušić — Lešće Ličko Polje je vezano sa prethodnim pravcem, a slabije i putem Krč (Krasno) — Otočac. Primorski pravac je između Velebita i Mora, od Karlobaga na sever, obeležen samo jednim dobrim putem, a dotle s juga ide besputnim padinama Velebita. Ovaj pravac je vezan sa Ličkim Poljem dobrim putem Karlobag — Baške Oštarije — Brušane — Gospić, a zapadnije i putem Sveti Juraj — Krč.

Neprijateljski raspored između Male Kapele i Mora, prema obeleženim pravcima delio se na tri grupe. Na severnom pravcu, koji bi se ukratko mogao označiti linijom Korenica, Otočac, Brinje, neprijatelj je imao oko devet

bataljona i četiri baterije pretežno iz sastava 392 divizije, čiji je operativni štab bio u Otočcu; prema Gospiću neprijatelj je imao sedam bataljona i tri baterije, najvećim delom iz sastava 11 divizije, a na primorskom pravcu, računajući tu i posadu Paga i Baških Oštarija četiri bataljona, od kojih tri nemačka, i jednu ustašku bateriju. Na komunikaciji Ogulin — Brinje — Senj — Novi — Sušak imao je još šest bataljona, većinom ustaških, i dve nemačke baterije, a u Jablancu i Senju sedam nemačkih obalskih baterija. Najzad, u to vreme je 237 divizija (bez 1047 puka, koji je ostao u Istri) bila već prešla bivšu italijansko-jugoslovensku granicu i 3 aprila, sa 1048 pukom, stigla je na prostoriju Kraljevica, Hreljin, Zlobin, a sa 1046 pukom bila je na maršu kroz Gornje Jelenje za Lokve.

U ovom rasporedu neprijatelj nema izrazita težišta. Na pravcu Korenica, Otočac grupisan je nešto jače, a njegova se važnost podvlači i činjenicom što je tu težište i 392 divizije. Međutim, njen komandant, kome su taktički bili potčinjeni i 11 divizija i svi ostali delovi na ovom području, sve do bivše italijanske granice, ceneći da će udarac Četvrte armije biti usmeren u opštem pravcu prema Rijeci, predlagao je komandantu XV planinskog korpusa, kome je bio podređen, da se sa svojim snagama jače prikupi za pretstojeće borbe, pa i po cenu žrtvovanja nekih uporišta. Pri tome je imao naročito u vidu zaštitu pravca prema Otočcu. Ali komandant XV korpusa to nije dopustio, te je tako i njegova Zapadna grupa dočekala napad Armije u sličnom kordonskom rasporedu u kome je nastradala njegova Istočna grupa.

Neprijateljske snage u pozadini bile su vezane za komunikacije 43 divizijom i partizanskim jedinicama u Gorskom Kotaru i Primorju, te se nisu mogle u većoj meri upotrebiti na frontu, a 237 divizija, koja je, inače, preko XCVII korpusa pripadala Grupi armija „C", čije su se istočne granice približno poklapale sa bivšom jugoslovensko-italijanskom granicom, bila je daleko.

Neprijateljski front bio je sastavljen iz niza jakih uporišta na velikom međusobnom rastojanju. Među njima

je Gospić bio naročito utvrđen još iz vremena italijanske okupacije, ali ni posle toga nisu prekidani fortifikaciski radovi na tom glavnom ustaškom osloncu u Lici.

Štab armije je doneo odluku da se glavni udar usmeri na Gospić, upravo da se razbije neprijateljski front od železničke stanice Lešće na jug, zaključno sa Pagom, a tek zatim da se nastavi operacija pravcem Otočac, Brinje. Ta odluka bila je posledica potrebe da se što pre raščisti sa uporištem Gospić, koje je stajalo na boku glavnog pravca i imalo jakog uticaja i na držanje obale kod Karlobaga i Paga, koju je, radi skraćivanja suvozemne komunikaciske linije, trebalo što pre zauzeti. Na izbor Gospića kao objekta glavnog udara uticali su, svakako, i politički momenti: njegovo oslobođenje izazvaće slom sveg ustaškog otpora na pravcu nadiranja Armije, prvenstveno u Lici. Ali se išlo i za tim da se prethodnim rušenjem južnog dela fronta stvore povoljniji uslovi za opkoljavanje i uništenje neprijatelja.

U duhu ove odluke, armiskom zapovešću Op. br. 3, od 2 aprila dati su jedinicama sledeći zadaci (skica 10):

19 divizija sa linije Turjanski, Korita, Kuzmanovača dejstvuje pravcem Čanak, Ramljane, Lešće, sa zadatkom da ovlada neprijateljskim uporištem u Ramljanu, da izbije na put Perušić — Lešće i da na položaju Venac (906), železnička stanica Lešće, Ogoreli Grič (736) spreči intervenciju neprijatelja iz Gackog Polja u pravcu Perušića i, obratno, da garnizonu iz Perušića zatvori otstupnicu u Gacko Polje; divizija osigurava i pravac Čudin Klanac, Prijeboj; desna granica zone dejstva: Korenica, Homoljac, Gradina (1165), Čorci, Majerovo Vrelo; leva: Šalamunić, Kuzmanovača, Sveta Marija Magdalena (635), Runjavica (667), Mujinovac (698), Kruškica;

13 divizija, ojačana sa dva diviziona Artiljeriske brigade, sa linije Lipova Glavica (671), Široka Kula napada pravcem Mali Čardak, Lipova Glavica, Perušić, Malo Polje sa zadatkom da zauzme Perušić obuhvatom sa severa, a zatim da u predelu Gornjeg Pazarišta spreči neprijatelja u izvlačenju iz Gospića; leva granica zone dejstva: Pod-

lapac, Razbojište (1099), Vojvodića Stan, Vukšić, Risovac (673), Bobinovac (712), Metlača (799);

26 divizija, ojačana sa dva bataljona tenkova i dva diviziona Artiljeriske brigade, sa linije Čukovac, Ostrovica, Bilaj napada otsek Lički Osik, Gospić, težištem pravcem Ostrovica, Brezovo Polje radi obuhvata Gospića sa severa; leva granica zone dejstva: Ćurini, Žabica, Srdelj, Plećaš, Vučja Draga, Markovići, Hodak, Predvaganac;

20 divizija, ojačana 5 prekomorskom brigadom i sa dva bataljona tenkova, glavninom obuhvata Gospić s juga pravcem Divoselo, Lički Novi, a delom snaga napada uporište Brušane i zatvara put Karlobag — Gospić; leva granica zone dejstva: Golić (1275), Šugarsko Korito, Goli Vrh (1451), k 642, Crni Vrh (1195), Crna Duliba (996);

9 divizija, iz rejona Lukovog Šugarja napada obuhvatno Baške Oštarije i Karlobag, a delom snaga i neprijateljska uporišta na Pagu;

43 divizija angažuje se jače na putu Jezerane — Žuta Lokva radi vezivanja snaga u tamošnjim garnizonima;

4 korpus je raspoloživim snagama imao da sadejstvuje pravcem Drežnik Grad, Lička Jesenica, Dabar radi vezivanja neprijateljskih snaga na pravcu Vrhovine, Otočac;

35 divizija je rasformirana 3 aprila; delom njenog ljudstva popunjena je 13 divizija, a delom je formirana Samostalna brigada za posadne dužnosti u Lici. Za napad na Gospić Samostalna brigada ušla je privremeno u sastav 13 divizije, a ona je stavljena pod neposrednu komandu štaba armije; štab 11 korpusa je zadržao vezu samo sa 43 divizijom, pa joj je i dalje prenosio naređenja štaba armije;

avijacija u pripremnoj fazi kontroliše neprijateljske komunikacije pred frontom Armije zaključno do linije Rijeka, Zagreb, naročito puteve Zagreb — Karlovac — Ogulin i Ogulin — Lička Jesenica, izviđa položaje na pravcima napada Armije, napada uporišta na prostoriji Gospić, Ogulin i utvrđene položaje na otseku Perušić, Gospić, radi uništenja ili uznemiravanja, i uznemirava ne-

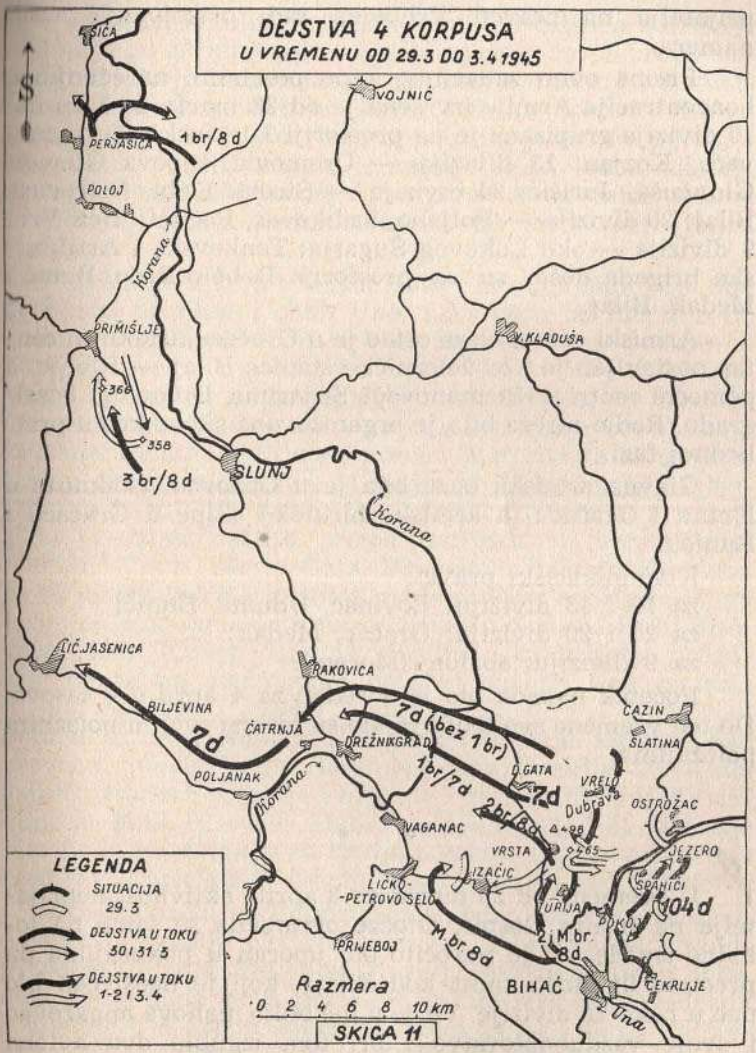
DEJSTVA 4 KORPUSA
U VREMENU OD 29.3 DO 3.4 1945
SIĆA
VOJNIĆ
PERJASICA
1 br/8 d
POLOJ
Korana
PRIMIŠLJE
V. KLADUŠA
366
358
3 br/8 d
SLUNJ
Korana
LIČ. JASENICA
RAKOVICA
BILJEVINA
7 d
ĆATRNJA
7 d (bez 1 br)
DREŽNIK GRAD
1 br/7 d
2 br/8 d
7 d
D. GATA
CAZIN
SLATINA
VRELO
Dubrava
OSTROŽAC
POLJANAK
Korana
VAGANAC
VRSTA
JEZERO
IZAĆIC
LIČKO-PETROVO SELO
TURIJA
SPAHIĆI
104 d
POKOJ
PRIJEBOJ
M. br. 8 d
2 i M br. 8 d
BIHAĆ
ĆEKRLIJE
Una
LEGENDA
SITUACIJA 29.3
DEJSTVA U TOKU 30 i 31.3
DEJSTVA U TOKU 1-2 i 3.4
Razmera
0 2 4 6 8 10 km
SKICA 11

prijatelja na pravcu Vrhovina radi prikrivanja naših namera.

Prema ovim zadacima, a po posebnim naređenjima, koncentracija Armije izvršena je od 22 marta do 3 aprila: 19 divizija grupisana je na prostoriji Turjanski, Kuzmanovača, Kozjan; 13 divizija — Uremović, Lipova Glavica, Glunčuša, Jurišić; 26 divizija — Široka Kula, Ostrovica, Bilaj; 20 divizija — Poljane, Sadikovac, Počitelj, Beli Vrh; 9 divizija — oko Lukovog Šugarja; Tenkovska i Artiljeriska brigada došle su sa prostorija Debelo Brdo, Bunić i Medak, Bilaj.

Armiski centar veze ostao je u Gračacu, istaknuti centar postavljen je kod železničke stanice Bilaj — Ribnik, a pomoćni centri u Kuzmanovači, Srdarima, Divoselu i Starigradu. Radio-mreža bila je organizovana slično kao u prethodnoj fazi.

Glavna armiska baza bila je u Obrovcu, istaknute u Kninu i Gračacu, a armiske hirurške ekipe u Gračacu i Buniću.

Komunikaciski pravci:
za 19 i 13 diviziju: Lovinac, Udbina, Bunić;
za 26 i 20 diviziju: Gračac, Medak;
za 9 diviziju: obalom (Morem).

Početak napada bio je određen za 4 april u 6 časova. Do tog vremena sve trupe imale su biti na svojim polaznim položajima.

*
* *

U vremenu od 29 marta do 3 aprila aktivnost neprijatelja na frontu Gospić, Otočac ograničila se samo na lokalne ispade, ali je naročito bio uporan u pokušajima da preotme ili uništi most kod Bilaja, koji je neoštećen bio pao u ruke 20 divizije. Tu je u nekoliko mahova angažovao i svoje vazduhoplovstvo i pri tom izgubio dva aviona „Do-17".

Na pravcu Poloj, Primišlje, Slunj, 3 brigada 8 divizije vodila je od 29 marta do 3 aprila uporne borbe protiv neprijatelja, koji je nastojao da se probije u Slunj, i 3 aprila odbacila ga je sa Debele Glave (358) na Cerovitu Glavu (366); 1 brigada iste divizije dejstovala je na desnoj obali Korane, i 1 aprila napala je neprijateljsku komunikaciju na delu Poloj, Perjasica, Sića, pa se istog dana ponova vratila na desnu obalu, ostavivši na levoj samo jedan bataljon.

Kod Bihaća su 2 i Muslimanska brigada 8 divizije bile 29 marta na desnoj obali Une, na frontu od Čekrlije do Pokoja, a na levoj obali je 7 divizija zatvarala pravce od Ostrošca prema zapadu, na liniji Turija Majdan, Vrsta, Vrelo, Semanići, naslanjajući se, kod Slatine, na Krajiški odred. Ali već idućeg dana počinje izvlačenje ove divizije za druge zadatke; 2 brigada prelazi 30 aprila na levu obalu Une u divizisku rezervu, 31 marta se 7 divizija bez 1 brigade prebacuje na prostoriju Rakovica, Čatrnja, a 1 brigada preuzima zaštitu prema Ostrošcu na liniji Turija Majdan, Vrsta, Donja Gata. Brigada je bila suviše slaba da bi mogla izdržati pritisak nadmoćnijeg neprijatelja, pa ju je još istog dana potisnuo sa Strnika (465) na Kulu Bisovaču (498). Idućeg dana je Muslimanska brigada preduzela napad na neprijatelja desnom obalom Une, zauzela k 495, Spahiće i Jezero i odbacila ga prema Kurtovom Selu, a na levoj obali je 1 brigada 7 divizije odbila napad pravcem Strnik, Vrsta. Narednog dana, 2 aprila, 2 brigada 8 divizije prima položaje 1 brigade 7 divizije na liniji Turija Majdan, Kula Bisovača, Dubrava, dok neprijatelj odbacuje Muslimansku brigadu na ranije položaje i ponova zauzima Spahiće; 1 brigada 7 divizije ulazi u sastav svoje divizije.

Na taj način je 7 divizija postepeno izvučena radi sadejstva u napadu Četvrte armije i 3 aprila će krenuti pravcem Čatrnja, Poljanek, Kuselj, Biljevina, Lička Jesenica. Istog dana se sa bihaćkog fronta izvlači i 2 brigada 8 divizije i, 4 aprila, kreće pravcem Turska Gata, Sadilovac, Drežnik Grad, Čatrnja, Poljanak, Plitvička Jezera i izbija na položaj Gusto (791), Radosavac (777), za napad

na Prijeboj, u koji je upao neprijatelj iz Plitvičkog Leskovca. Njen položaj je 3 aprila preuzela Muslimanska brigada, koja prelazi na levu obalu Une. Ona je sada jedina naša jedinica pred 104 divizijom, koja je baš toga dana krenula napred i, preko Vrste, izbila u Izačić; 4 aprila će 104 divizija zauzeti Ličko Petrovo Selo, a idućeg dana i Prijeboj, ali će se u toku istog dana povući u Ličko Petrovo Selo posle čega će 2 brigada 8 divizije ući u Prijeboj (skica 11).

Ispad neprijatelja pravcem Petrinja, Glina, krajem marta, ubrzo se završio njegovim povlačenjem u polazne garnizone, te nije imao nikakvog uticaja na događaje u Lici.

U štabu armije znalo se da je 237 divizija u pokretu iz Istre prema Rijeci i da su njeni prednji delovi stigli 3 aprila u Gornje Jelenje.

BOJ ZA GOSPIĆ

4 april 1945

(Skice 12, 13 i 15)

19 divizija: pred frontom divizije neprijatelj je sa 13 i 14 četom 847 puka držao Čudin Klanac, jako utvrđeno uporište za kružnu odbranu; sa 1 i 2 bataljonom 847 puka i sa jednom baterijom obrazovao je front, između Čudinog Klanca i Čanka, na liniji Lisina (1182), k 1097, k 787, k 938, k 923, k 843, Korito, k 936; južno od Čanka na liniji k 885, Visoki Vrščić (817), Bojište (804), bio je V bataljon 18 ustaškog zdruga; neposredno iza fronta neprijatelj je držao uporište Babin Potok sa I bataljonom 17 ustaškog zdruga, Crnu Vlast i Vrhovine sa delovima 392 izviđačkog bataljona i sa jednom baterijom, i Ramljane sa delovima 2 bataljona 847 puka i jednom baterijom; V bataljon 18 ustaškog zdruga pripadao je 11 diviziji, I bataljon 17 ustaškog zdruga 13 diviziji, svi ostali delovi 392 diviziji, ali je sve bilo pod komandom te divizije.

Sa polaznog položaja Turjanski, Korita, Kuzmanovača, divizija je pošla u napad u 6 časova. Artiljeriski divizion je podržavao napad sa prostorije Kozjan, Ljubovo.

Peta brigada, koja je imala zadatak da obezbedi desni bok divizije prema Čudinom Klancu i Babinom Potoku, proterala je neprijateljske izviđačke delove severno od Turjanskog, pa je sa jednim bataljonom izbila na komunikaciju Čudin Klanac — Prijeboj kod Vukmirovića i Nikolića Mlina, a sa dva bataljona na Jurišinu Metlu (1164), gde je stigla do mraka; brigada je u tom rasporedu zanoćila izbacivši izviđačke delove prema Čudinom Klancu, Crnoj Vlasti i Babinom Potoku.

Šesta brigada je imala zadatak da napada pravcem Ramljane, Lešće. Međutim, u praskozorje, pre početka napada brigade, neprijatelj je sa dva bataljona i artiljerijom krenuo u napad pravcem Ramljane, Čanak, Bunić. Ali taj ispad nije zadržao napad brigade. Na tome pravcu bila su ostavljena dva bataljona (3 i 4 bataljon) sa zadatkom da na položaju Korita (836), k 975, k 751, zadrže neprijatelja, a dva bataljona (1 i 2 bataljon) upućena su na Ramljane, severno, pravcem k 843, Mašić, Budžak, Mali Kotal (898); ovi bataljoni napali su i zauzeli Ramljane sa severa, zarobivši ostatak neprijateljskog garnizona i zaplenivši artiljeriju (po jednu bateriju topova i bacača) i komoru. Neprijateljski bataljoni koji su izvršili napad, pošto nisu uspeli da se probiju u pravcu Bunića, a osetivši da im je presečena otstupnica, povukli su se od Čanka preko Golog Vrha za Janjče (jugozapadno od Ramljana), gonjeni od naših jedinica, koje su im nanele teške gubitke. Naša kolona koja je zauzela Ramljane u međuvremenu je produžila napad, oko 14 časova izbila na liniju Turčin Vrh (923), Čardak (789), a zatim je zauzela i Venac (906), dominirajuću tačku na ulazu u Gacko Polje. Nešto kasnije je neprijatelj, potpomognut artiljerijom, preduzeo protivnapad sa oko 500 vojnika i dva tenka sa železničke stanice Lešće i povratio Venac, ali su ga naše jedinice ponovo preotele na juriš, na njemu se utvrdile i zanoćile. Ostala dva bataljona brigade (3 i 4) koja su proterala neprijatelja iz Čanka i gonila ga

prema Janjču privučena su u brigadnu rezervu u Ramljane, i tu su i zanoćila.

Četrnaesta brigada je u određeno vreme, a uz jaku podršku artiljerije, preduzela napad na neprijatelja na položaju k 885, Visoki Vrščić, Magarice, okružila njegove otporne tačke, prodrla kroz međuprostore i energično krenula ka Janjču, koji je i zauzela zaplenivši pri tom jednu bateriju. Ova brigada je nanela teške gubitke i neprijatelju koji je pred 6 brigadom otstupao preko Janjča; samo njegovi delovi mogli su se izvući u pravcu Lešća. Brigada je zatim nastavila gonjenje i do mraka zauzela železničku stanicu Lešće i Ogoreli Grič (736), gde je presekla vezu između Gospića i Otočca.

13 divizija je pred sobom imala 3 bataljon 847 puka i jedan bataljon 4 ustaškog zdruga na položaju Konjsko Brdo, Ravni Vrh (748), Marina Glava (775). Najjače je bila utvrđena Marina Glava a posle nje Perušić.

Na osnovu armiske zapovesti štab divizije je odlučio da sa tri brigade obuhvati Perušić sa severa, zahvatajući duboko prema zapadu, a s jednom brigadom s juga. U tom cilju je 3 brigada dobila zadatak da sa položaja Vrščić (670) napada težištem pravcem Sveti Vid, Kapetanovac, Kuinjača (648) radi obuhvata Perušića sa severa; 2 brigada i Samostalna brigada bile su postavljene u drugi ešelon, za 3 brigadom, sa ciljem da izbiju na liniju Kaluđerovac, k 777, Bobinovac (712) radi šireg obuhvata Perušića i zatvaranja neprijatelju otstupnice iz Perušića i Ličkog Osika prema Velebitu; 1 brigada je sa polaznog položaja Lipova Glava (671), k 684, k 627 bila upućena u napad na Ravni Vrh i Marinu Glavu, s tim da obuhvatom s juga napadne zatim i Perušić; divizioni Artiljeriske brigade (1 i 3) postavljeni su bili na prostoriju Srdari, Nikšići.

Divizija je počela napad u 6 časova.

Treća brigada je ubrzo odbacila neprijatelja sa Konjskog Brda, tu ostavila jedan bataljon za frontalni napad na Perušić a sa dva bataljona produžila pravcem Sveti Vid, Kapetanovac, koji je zauzela do 10.30 časova, a do kraja dana i Kuinjaču, gde je zaplenila jedan top i traktor;

2 brigada i Samostalna brigada, koje su se kretale za 3 brigadom, nisu izbile na označenu liniju zapadno od Perušića usled čega se deo neprijatelja izvukao iz njega u pravcu Velebita, ali je jedan drugi njegov deo zahvaćen i uništen na Malom Polju. Pošto je izbila na Vršenjak, 2 brigada je uputila jedan bataljon na Grabovaču (772) i na Kaniške Drage.

Prva brigada je, uz snažnu pomoć artiljerije, napala Ravni Vrh i Marinu Glavu, koju je neprijatelj ogorčeno branio, zauzela obe te tačke, kod Prvanaca presekla put Lički Osik — Perušić i gonila neprijatelja jednim delom prema Bobinovcu, a drugim prema Butkovićima. Kod Butkovića i Mušaluk Malog Sela nabacila je neprijatelja na reku Liku, koja tada nije bila gazna, i nanela mu vrlo teške gubitke. Prema rečima neprijatelja, dobro upravljena artiljeriska vatra naterala ga je da pobegne iz Perušića. U otstupanju — priznaje on dalje — pretrpeo je teške gubitke pri prelazu Like, a posle vrlo napornog marša od dva dana i dve noći stigao je u Krasno, gde je ponovno naoružano preostalo ljudstvo, koje je izgubilo i ručno oružje. Odatle je taj ostatak 3 bataljona 847 puka bez dodira sa našim snagama otstupio u Senj.

Divizija je zanoćila na dostignutim položajima.

26 divizija je na liniji Lički Osik, Gospić imala pred sobom 3 bataljon 846 puka i 2 divizion 392 artiljeriskog puka (štab, deo 4 baterije i 5 bateriju) i deo II, deo III i IV bataljona 4 ustaškog zdruga i III bataljon 18 ustaškog zdruga, dve baterije i osam tenkova iz 11 ustaške divizije. Neprijatelj je bio organizovan za odbranu uglavnom u tri uporišta: Ličkom Osiku, Budaku i Gospiću. U Ličkom Osiku bio je 3 bataljon 846 puka, slabije ustaške snage bile su kod budačkog mosta, a sve ostalo u dobro utvrđenom uporištu Gospić.

Ideja napada divizije je u osnovi predviđala obostrani obuhvat Gospića sa težištem na severu, uz jednovremeno presecanje otstupnice u dubljoj njegovoj pozadini. Tako je 12 brigada sa jednim tenkovskim bataljonom dobila zadatak da sa polaznog položaja u visini Čukovca napadne

Lički Osik obuhvatom sa severa i da preseče njegove veze sa Perušićem i Pazarištem; 11 brigada sa jednim bataljonom tenkova da zauzme budački most i da zatim duž puta napadne Gospić sa severa; 3 brigada sa jednim bataljonom tenkova da napadne neprijateljski položaj Kekić, šuma Jasikovac, Žabica, obuhvatajući Gospić s juga; 1 brigada je bila u diviziskoj rezervi i imala se kretati za 11 brigadom. Diviziski artiljeriski divizion postavljen je kod Vučjaka, a 2 i 4 divizion Artiljeriske brigade kod Barlete severoistočno od Bilaja.

Na celom frontu divizije napad je počeo u određeno vreme.

Dvanaesta brigada je kod Vukšića ubrzo presekla put Lički Osik — Perušić i produžila ka Mušaluku radi obuhvata Osika sa severozapada. Delom snaga zauzela je Gradinu (683) i oko 12 časova upala u Osik sa zapada. Jednovremeno je tenkovski bataljon sa pešadijom napao Osik sa severa, a jedan njegov deo s juga, tako da je posada u Osiku bila potpuno okružena i uništena. Tenkovski bataljon produžio je zatim ka reci Lici, prema Gropskom Polju.

Jedanaesta brigada je još u noći 3/4 aprila prepadom zauzela neoštećeni budački most i otstranila pripremljeni eksploziv, ali ga je neprijatelj, uz podršku artiljerije, preoteo protivnapadom i na desnoj obali Like ponovo obrazovao mostobran. Ponovnim napadom, uz sadejstvo 2 tenkovskog bataljona, brigada konačno razbija neprijatelja kod mosta, nastavlja napad prema Gospiću, i oko 19 časova, upada u grad sa severa. Tenkovski bataljon sa delom pešadije upućuje u gonjenje neprijatelja, koji se u to vreme počeo povlačiti iz Gospića preko Smiljanskog Polja.

Prva brigada prešla je Liku oko 17 časova i napala Gospić sa istoka.

Treća brigada je naišla na jak otpor na liniji Kekić, železnička stanica Gospić, Žabica, ali je sa 1 tenkovskim bataljonom probila tu liniju, oko 20 časova upala u Gospić s juga i, zajedno sa 1 i 11 brigadom, očistila grad od neprijatelja.

Sve tri brigade zanoćile su u gradu.

20 divizija je imala da savlada tri neprijateljska uporišta: Lički Novi, Oštru (798) i Brušane, od kojih su prva dva bila naročito jako utvrđena.

U napad na Lički Novi i Oštru bila je upućena 9 brigada, a za njom, u drugom ešelonu 8 brigada, sa zadatkom da napadne Gospić sa zapada i severozapada; 10 brigada bila je upućena pravcem Rizvanuša, Debelo Brdo, Smiljan, Brezovo Polje radi dubljeg obuhvata i presecanja otstupnice neprijatelju iz Gospića. Artiljeriski divizion bio je postavljen na prostoriju Ribnik, Divoselo, Medak.

Napad divizije počeo je u 6 časova.

Deveta brigada, uz podršku artiljerije, krenula je na Lički Novi sa linije Bilajsko Novo Selo, k 578, Begović (572). Do 8 časova levim krilom zauzela je južni deo Ličkog Novog, a desnim podišla šumi Jasikovac. Neprijatelj je davao jak otpor sa linije Jasikovac, Žabica, k 621, k 559. Njegovu vatru sa Žabice trpeli su naročito oni delovi brigade koji su se morali kretati otvorenim poljem. Na levom krilu je neprijatelj, potpomognut jakom artiljerijom, izvršio dva bezuspešna protivnapada u 9 i u 10 časova, na naše delove koji su zauzeli južni deo Ličkog Novog. Zatim brigada organizuje napad na liniju k 565, k 621, k 559. Posle jake artiljeriske vatre, u 12 časova pešadija je poletela napred, i za 15 minuta te tri tačke bile su u našim rukama. Neprijatelj je u panici otstupio ka Gospiću, a ubačeni tenkovi još više su povećali njegovo rastrojstvo. To povlačenje povuklo je i njegove snage sa Oštre (798) ,koje nisu sačekale napad 8 brigade. U 13 časova 9 brigada se već nalazila u predgrađu Gospića, a u 13.30 časova prelazi reku Bogdanicu pod jakom vatrom neprijatelja sa Malog Egzercirišta, odakle ga proteruje 8 brigada. U 14 časova 8 i 9 brigada prodiru u grad i u 15 časova vode borbu već u centru, ali je neprijatelj davao mestimično otpor i do 23 časa.

Osma brigada je prešla komunikaciju Lički Novi — Brušane pravcem Novo Selo, Brizik, k 562, razvila se za napad prema Oštroj (798), i do 9 časova zauzela polazne položaje. Na njima je samo vezivala neprijateljske snage,

čekajući da 9 brigada ovlada Ličkim Novim. Kada je neprijatelj napustio Oštru, brigada je produžila napad prema Gospiću obuhvativši ga sa zapada preko Malog Egzercirišta i, zajedno sa 9 brigadom i 26 divizijom, zauzela grad.

Deseta brigada je prešla put Lički Novi — Brušane i izbila na liniju Vučja Draga, Baćinac, Smiljan, Kovačevići, Debelo Brdo, još pre nego što je Gospić bio neposredno ugrožen, te je tako na tom otseku sprečila neprijatelju povlačenje iz grada.

Peta prekomorska brigada je napala Brušane, zauzela ga u 9 časova i zatim je dva bataljona uputila ka Baškim Oštarijama, uspostavivši vezu sa 9 divizijom, koja je već bila zauzela to mesto.

9 divizija, ojačana sa tri bataljona mornaričke pešadije i potpomognuta plovnim objektima Pomorske komande Severnog Jadrana, imala je zadatak da zauzme otsek Baške Oštarije, Karlobag i ostrvo Pag.

Zemljište u zoni dejstva ove divizije je izrazito kršević i besputno, a na južnom delu i sasvim golo. Neprijatelj je bio porušio inače slab obalski put između Lukovog Šugarja i Karlobaga, a obala je vrlo strma i nepodesna za desant; malo je tačaka gde je iskrcavanje moguće.

Pred ovom divizijom neprijatelj je u Baškim Oštarijama i Konjskom imao deo III bataljona 4 ustaškog zdruga i deo bataljona Brandenburških lovaca, u Sušnju deo III bataljona 4 ustaškog zdruga, u Karlobagu deo bataljona Brandenburških lovaca i deo 6 baterije 392 artiljeriskog puka, a na Pagu 8 bataljon grupe 999, koji je tih dana bio preimenovan u 1473 tvrđavski bataljon i neke manje delove 392 divizije. U pozadini, oko Crnog i Ravnog Dabra, bio je milicionerski odred „Velebit". Neprijateljska uporišta bila su sva utvrđena betonskim bunkerima, a njihovi pristupi dobro branjeni vatrom.

Za napad na otsek Baške Oštarije, Karlobag štab divizije je odredio 2 brigadu, ojačanu jednim bataljonom 3 brigade, a za desant na Pag 3 brigadu, bez jednog bataljona, i tri bataljona mornaričke pešadije. Diviziska arti-

ljerija bila je postavljena kod Lukovog Šugarja, ali se u toku napada kretala za pešadijom.

Druga brigada krenula je u napad kolonama opštim pravcem Šikići, Pezeni Kuk (1065) i, koristeći se maglom, koja je toga dana pokrila ovaj kraj, u naletu je upala u Konjsko i razbila neprijateljsku posadu. Odatle je uputila, preko Jelana (1052) i Šikića, jedan bataljon radi obuhvata Baških Oštarija s juga i istoka, a sa dva bataljona preduzela je gonjenje prema Sušnju gde je neprijatelj sa jako utvrđenih otpornih tačaka Ura (927) i Velika Basača (1091) davao ogorčen otpor. Uz jaku podršku artiljerije, otpor oko Sušnja bio je skršen do 13 časova. Pošto je ovladala Sušnjem brigada je uputila jedan bataljon prema Baškim Oštarijama radi obuhvata sa severa i sadejstva bataljonu koji je bio upućen iz Konjskog, a jedan prema Karlobagu. Posada Baških Oštarija, osetivši da će biti okružena, povukla se u pravcu Crnog Dabra, pod pritiskom naših jedinica koje su ušle u to mesto u 19 časova.

Za napad na Karlobag bio je određen 3 bataljon 3 brigade. On je najpre slomio jak otpor neprijatelja na Ognilu (215) i potisnuo ga na Gradinu i Jotlušu (163). Na tim tačkama, koje su ranije bile pripremljene za odbranu, neprijatelj, potpomognut artiljerijom sa Vidovca, davao je jak otpor, ali je bataljon, uz efikasnu podršku svoje artiljerije, probio njegovu odbranu i zauzeo Jotlušu, Gradinu i Vidovac. Posle toga, zajedno sa bataljonom koji je bio upućen iz Sušnja, nastavljen je napad na Karlobag, a jedan deo snaga upućen je pravcem k 210, Košulja (210) radi presecanja otstupnice prema Jablancu. Pod pritiskom naših trupa, neprijatelj se iz Karlobaga povukao prema Jablancu, ali su naše jedinice tek u toku noći 4/5 aprila u uličnim borbama ovladale Karlobagom (skica 14).

DESANT NA PAG

(Skica 14)

Na Pagu je neprijatelj držao grad Pag i Novalju. Pag je bio dobro utvrđen na Kršini (263) i Gracu (200) i branjen

8 bataljonom grupe 999, manjim delovima 846 pešadiskog puka i delom 6 baterije 392 artiljeriskog puka, a Novalja je bila utvrđena poljskom fortifikacijom i branjena lokalnom milicijom, i delom bataljona Brandenburških lovaca.

Za napad na grad Pag bila je određena 3 brigada 9 divizije (bez jednog bataljona), ojačana delovima Pomorske komande Severnog Jadrana — jednim bataljonom Kvarnerskog odreda, baterijom topova 75 mm i baterijom topova 105 mm. Bilo je predviđeno da se jedan njen odred (jedan bataljon 3 brigade i baterija 75 mm) ukrca u Ninu 3 aprila počev od 21 čas, da završi iskrcavanje kod Dinjiške u Dinjiškom Zalivu 4 aprila do 1.30 časova, a zatim da krene pravcem Dinjiška, Gorica, Kršina i da napadne grad Pag sa severne i jugoistočne strane; drugi njen odred (jedan bataljon 3 brigade) da se ukrca u isto vreme i na istom mestu, da se iskrca do 1.30 časova u Novopovljanskom Zalivu i da krene pravcem Nova Povljana, Košljun, Gradac, radi napada na grad Pag sa južne i zapadne strane; baterija 105 mm će se iskrcati u zalivu Bas, sa zadatkom da iz tog rejona podrži napad na Pag, tukući neprijateljsku bateriju 105 mm u Pagu. Za napad na Novalju bila su određena dva bataljona Kvarnerskog odreda, koji je trebalo da se iskrcaju u zalivu Šimuni 4 aprila do 1.30 časova, a zatim da obuhvatno napadnu mesto; 3 bataljon Kvarnerskog odreda iskrcaće se na Pagu 3 aprila u sumrak, osiguraće mostobran na liniji zaliv Grabovac, Gorica, zaliv Bas, a po iskrcavanju 3 brigade obrazovaće njenu rezervu kod Povljane. Flotile naoružanih brodova i čamaca osiguraće desantne odrede u Planinskom i Maunskom Kanalu. Saveznici će pomoći napad sa dve topovnjače, jednom baterijom 75 mm i eskadrilom jurišnih aviona: topovnjače će tući grad Pag, baterija će pomagati pešadiju na pravcu Gorica, Pag iz rejona Gorice, a jurišni avioni će tući bunkere u Pagu i oko grada.

Napad na Pag i Novalju imao je da počne 4 aprila u 6 časova. Ali zbog teškoća koje su nastupile prilikom ukrcavanja nije mogao da počne u predviđeno vreme; 3 brigada se iskrcala tek u 4.30 časova.

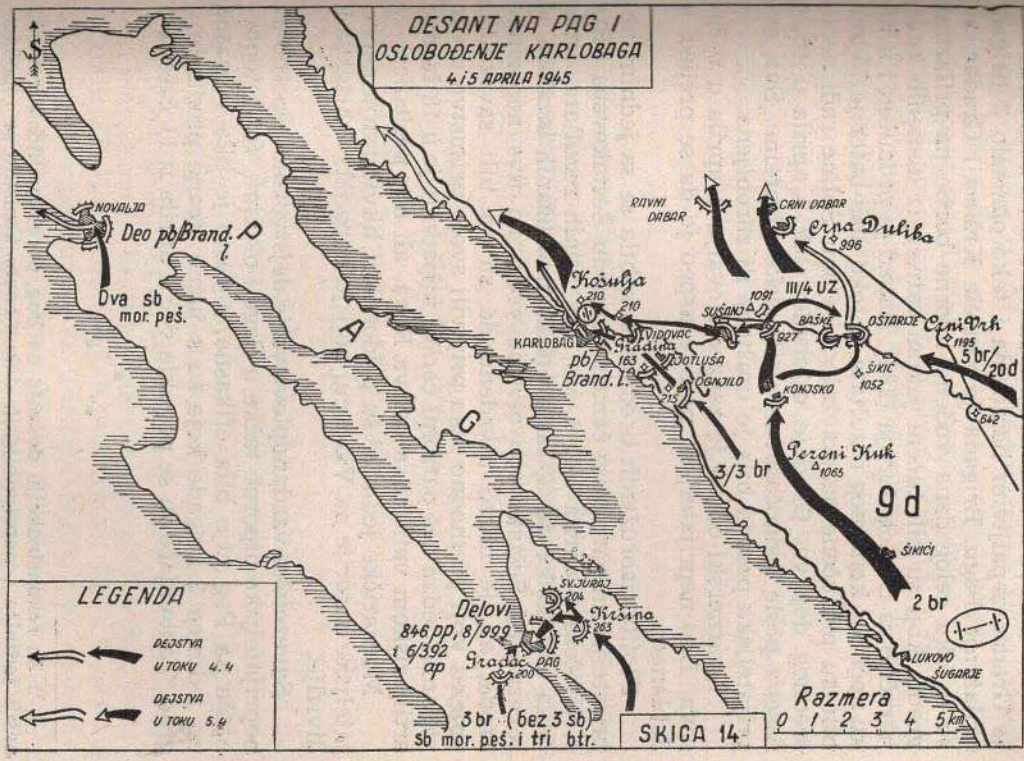
DESANT NA PAG I
OSLOBOĐENJE KARLOBAGA
4 i 5 APRILA 1945
NOVALJA
Deo pb/Brand. l.
Dva sb mor. peš.
P A G
Košulja
210
210
KARLOBAG
Gradina
163
pb/ Brand. l.
VIDOVAC
JOTLUŠA
OGNJILO
215
RAVNI DABAR
CRNI DABAR
Crna Dulika
996
III/4 UZ
1091
SUŠANJ
927
BAŠKE
OŠTARIJE
Crni Vrh
1195
5 br/20 d
ŠIKIĆ
1052
KONJSKO
642
Pezeni Kuk
1065
3/3 br
9 d
ŠIKIĆI
2 br
LUKOVO ŠUGARJE
SV. JURAJ
204
Kršina
263
Delovi
846 pp, 8/999
i 6/392
ap
Gradac PAG
200
3 br (bez 3 sb)
sb mor. peš. i tri btr.
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 4.4
DEJSTVA U TOKU 5.4
Razmera
0 1 2 3 4 5 km

SKICA 14

U 6 časova savezničko vazduhoplovstvo bombardovalo je Gradac zapaljivim bombama i tako olakšalo 3 brigadi prilaženje Pagu. Brigada je zauzela Kršinu i Gradac, ali su u toku celog dana vođene uporne borbe na prilazima gradu, koji su bili tučeni jakom vatrom iz kamenih kuća, naročito sa Svetog Juraja (204). Napad je produžen i u toku noći bez konačnog rezultata. U toku noći baterije 75 mm bile su privučene na položaje u rejonu Soline radi neposrednog dejstva. Grad je oslobođen tek 5 aprila u 16.20 časova posle jednočasovne artiljeriske pripreme. Sva neprijateljska posada bila je uništena ili zarobljena.

Kvarnerski odred je zauzeo Novalju 4 aprila u 9 časova. Deo neprijateljske posade uspeo je da se prebaci u Jablanac.

Flotila naoružanih brodova sukobila se sa jednim neprijateljskim patrolnim čamcem između Šestakovaca i Rta Krištofora 4 aprila oko 1 čas, bez bitnih rezultata. Istog dana oko 2.30 časova, sastav naših naoružanih brodova je severno od Šestakovaca otvorio vatru na dva nepoznata broda, ali je ubrzo utvrđeno da su to bili savezнички objekti koji prethodno nisu prijavili svoje prisustvo u tim vodama. Jedan naš patrolni čamac napadnut je u 18 časova artiljeriskom vatrom sa ostrva Roka, ali bez posledica.

Mornaričke jedinice su pridonele i likvidiranju neprijateljske baterije na Vidovcu, koji je napadala 2 brigada 9 divizije.

Savezničko vazduhoplovstvo je dejstvovalo uspešno na neprijateljske otporne tačke u Pagu i okolini. Vatra topovnjača na Pag nije bila efikasna, a često je bila i opasna po jedinice 3 brigade koje su s južne strane prodirale u grad. Topovnjače su se povukle već 4 aprila u 11 časova.[1])

*
* *

[1]) Za rekonstrukciju desanta na Pag, pored zvaničnih relacija naših jedinica i neprijateljskih dokumenata koristilo se i podacima J. Tomšiča iz ranije pomenutog dela. Njegovim podacima će se koristiti i za rekonstrukciju desanata na druga ostrva.

7 divizija: 1 brigada je napala Dabar i, posle jednočasovne borbe, zauzela ga i oterala neprijatelja prema Glavcu, 2 brigada je posle kratke borbe zauzela Letinac (severozapadno od Dabra), a 3 brigada Lipicu i Stajnicu, odbacivši slabog neprijatelja prema Krišpolju i Jezeranu. Artiljeriski divizion divizije pomagao je rad brigada sa položaja kod Glibodola.

8 divizija: 3 i 1 brigada odbile su slab neprijateljski napad na Slunj, 2 brigada je bila u pokretu prema Prijeboju a Muslimanska brigada je odbila jedan napad iz Izačića prema Buniću.

*
* *

Toga dana divizije izvršile su zadatak postavljen armiskom zapovešću. Idući dan upotrebile su, uglavnom, za sređivanje, delom za gonjenje razbijenog neprijatelja. Borbe će voditi jedino 19 i 9 divizija.

BOJ ZA OTOČAC

5 april 1945

(Skice 13 i 15)

19 divizija je toga dana ujutru nastavila napad na liniju Crna Vlast, Vrhovine, Sinac, Lešće, a jedan bataljon uputila je u Prijeboj radi proterivanja neprijatelja koji je 3 aprila tamo upao iz Plitvičkog Leskovca.

Peta brigada, osiguravajući desni bok divizije, zadržala se glavninom na liniji koju je dostigla prethodnog dana: Vukmirović, Končarov Kraj, Kriva Draga, ali je u okviru svog zadatka preduzela sa Jurišine Metle dve napadne akcije, sa jednim bataljonom prema Crnoj Vlasti, a s drugim prema Vrhovinama. Bataljon koji je napao Crnu Vlast uspeo je da je zauzme, ali ga je neprijatelj odatle odbacio

protivnapadom i potisnuo na liniju Bogdanović, k 1000, k 1082, gde je zanoćio. Bataljon koji je krenuo u pravcu Vrhovina zauzeo je neprijateljsku otpornu tačku Samograd (1124) i, zajedno sa jednim bataljonom 6 brigade koji je napadao preko Radića, probio se do mraka na južnu ivicu Vrhovina.

Šesta brigada je s jednim bataljonom krenula u napad preko Radića na Vrhovine a sa glavninom prema Zalužnici. Bataljon koji je krenuo preko Radića bio je najpre odbačen od neprijatelja koji je držao liniju Brakusovica, k 1100, ali je kasnije, sa bataljonom 5 brigade koji je ovladao Samogradom, u ponovnom napadu zauzeo k 1100, i do mraka izbio na železničku prugu kod Brakusove Drage. Leva kolona ove brigade slomila je otpor neprijatelja na Panosu (900) i Malom Griču (690), zauzela Zalužnicu, čime je presekla put Vrhovine — Otočac, zatim nastavila energično nadiranje prema Otočcu i do mraka izbila pred Um (795), gde je zanoćila održavajući dodir s neprijateljem.

Četrnaesta brigada je nastavila nadiranje prema Otočcu, i do mraka izbila pred njegovu spoljnu odbranu dostignuvši liniju Sveti Marko, Kraljev Stolac, Vital (557), Prozorina (648), Kostelčevo Selo.

Neprijateljske posade iz Vrhovina i Crne Vlasti (uglavnom 392 izviđački bataljon), pošto im je bila presečena otstupnica prema Otočcu povukle su se u noći 5/6 aprila u Čudin Klanac, gde su se spojile sa 13 i 14 četom 847 puka.

13 d i v i z i j a je ostala kod Perušića radi sređivanja i odmora.

26 d i v i z i j a ostala je takođe na sređivanju i odmoru na prostoru Pazarište, Brezovo Polje, Gospić. Goneće odrede uputila je preko Velebita da gone neprijatelja.

20 d i v i z i j a bila je isto tako na odmoru i sređivanju na prostoru Gospić, Lički Novi, Brušane.

9 d i v i z i j a je dovršila borbu na Pagu kao što je gore opisano, odbila jedan neprijateljski ispad iz Crnog Dabra u pravcu Brušana, odmah zatim preduzela napad

na Crni i Ravni Dabar i zauzela oba mesta razbivši tamošnju posadu.

Toga dana je štab armije naredio diviziji da produži napad pravcem Jablanac, Senj, s tim da dođe u vezu s bataljonom 26 divizije koji je bio upućen u Jablanac preko Mrkvišta. U duhu tog naređenja 3 bataljon 3 brigade istog dana produžio je gonjenje neprijatelja ka Jablancu.

43 divizija vršila je u pozadini neprijatelja pritisak na Ogulin i između Zvečana i Duge Rese uništila minama dva njegova kamiona.

7 divizija: 2 brigada je nastavila nadiranje, i pred mrak zauzela Maljen (684) i Krišpolje i odbacila neprijatelja prema Brinju; 3 brigada je posle teške borbe zauzela Jezerane, Razvale, Kapelu, (1092) i prevoj Vrh Kapele (884); pred njom se neprijatelj povukao delom ka Brinju a delom ka Modrušu.

Ovim uspehom 7 divizije slobodna teritorija Gorskog Kotara i Slovenije, gde su dejstvovali 43 divizija i 7 korpus, bila je spojena sa ostalom oslobođenom teritorijom, čime su bila otvorena široka vrata za manevar u duboku pozadinu neprijatelja pravcem Drežnica, Jasenak, Mrkopalj, Lokve. Što je takođe vrlo značajno, 392 i 11 divizija bile su sada sasvim otsečene od Karlovca i Zagreba. Namera Lerova da ih dovede u oblast Karlovca nije se više mogla ostvariti.

8 divizija: 3 i 1 brigada vodile su borbu protiv neprijatelja na pravcu Poloj, Primišlje, Slunj; odbile su jedan napad prema Slunju i naterale neprijatelja da napusti Poloj i Raletinu (432) i da se grupiše na prostoru Mirčići, Pjevići, k 368, Glavica (416); 2 brigada je oslobodila Prijeboj i nastavila nadiranje prema Matić Krčevini, ali je zadržana na liniji k 680, k 751; Muslimanska brigada bila je kod Čavnika, severno od Izačića.

*

* *

Toga dana uveče neprijatelj je pred frontom Armije držao Otočac glavninom 392 divizije, a nizom uporišta je kontrolisao komunikacije Otočac — Žuta Lokva, Brinje —

Žuta Lokva — Vratnik — Senj i Jablanac – Senj — Sušak. Severno od prevoja Vrh Kapele (884) držao je nekoliko uporišta u široj oblasti Ogulina. Dotle je 392 divizija pretrpela velike gubitke, a 11 ustaška divizija bila je već praktično izbačena iz borbe.

U toj situaciji štab armije donosi odluku o uništenju neprijateljskih snaga kod Otočca, Brinja i Senja kako se ne bi mogle povući ni prema Ogulinu, a ni obalom prema Rijeci. Tu odluku nastoji da sprovede u delo svojom zapovešću Pov. Op. br. 162 od 6 aprila 1945, kojom su jedinicama postavljeni ovi zadaci:

19 divizija sa dostignute linije napada i zauzima Otočac, a zatim se preko Krivog Puta usmerava na komunikaciju Senj — Novi u cilju obuhvata Senja sa severozapada;

13 divizija izbija usiljenim maršem jugoistočno od Brinja na liniju Brlog, Kalanje V. (845), Mali Kut, Veliki Kut za napad na Brinje i radi obezbeđenja od Ogulina;

26 divizija izbija ubrzanim maršem i najkraćim pravcem na prostoriju Lipovlje, Donja Švica, Švički Vrh (630), Kompolje, Brlog, Rapajin Klanac, Veliki Maljkovac (755), Crni Kal, Lisine, Kuterevska Kosa sa zadatkom zatvaranja komunikacije Otočac — Krč — Sveti Juraj i Otočac — Rapajići — Žuta Lokva i radi pritiska na Otočac;

9 divizija produžava nadiranje pravcem Karlobag, Jablanac, Senj;

20 divizija prikuplja se u armisku rezervu kod Perušića;

Tenkovska brigada upućuje dva bataljona na pravac dejstva 19 divizije.

Snabdevanje armije bilo je prebačeno na novostvorenu bazu u Karlobagu, a imalo se vršiti pravcem Karlobag, Gospić, Otočac.

Mnoge tačke ove zapovesti bile su izdate divizijama kao posebna naređenja još 5 aprila, tako da je rad po njoj mogao da počne ujutru 6 aprila.

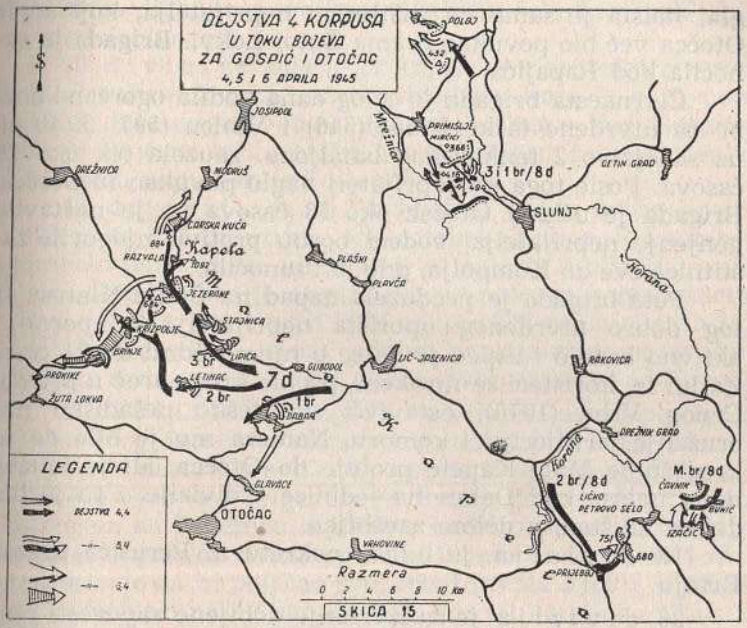

6 april 1945

19 divizija upućuje za izvršenje dobijenog zadatka 6 brigadu pravcem Um (795), k 460, Staro Selo, Kompolje sa naređenjem da preseče otstupnicu neprijatelju prema severu i zapadu, 14 brigadu preko Vinice (597) u napad na Otočac, a 5 brigadi poverava zauzimanje Čudinog Klanca.

Šesta brigada je krenula u napad određenim pravcem, zauzela k 795 i Staro Selo, ali usled jakog otpora neprijateljskih pobočnica nije uspela da se probije iz Starog Sela preko Milišnjaka (652) u Kompolje. Stoga dobija naređenje da krene sa 4 tenkovskim bataljonom pravcem Glavace, Drenovi Klanac, Brlog i da na raskrsnici kod Rapajića preseče neprijatelju otstupnicu za Žutu Lokvu. Kada je tu sti-

gla, naišla je samo na zaštitnicu neprijatelja, koji se iz Otočca već bio povukao prema Žutoj Lokvi. Brigada je zanoćila kod Rapajića.

Četrnaesta brigada je celog dana vodila ogorčene borbe za utvrđene tačke Umac (546) i Vinicu (597), koje je, uz sadejstvo 2 tenkovskog bataljona, zauzela tek oko 16 časova. Posle toga se neprijatelj naglo povukao iz Otočca. Brigada je ušla u Otočac oko 18 časova pa je nastavila gonjenje neprijatelja, vodeći borbu protivu njegovih zaštitnica sve do Kompolja, gde je i zanoćila.

Peta brigada je preduzela napad na Čudin Klanac. Iz tog dobro utvrđenog uporišta neprijatelj se uporno i aktivno branio i uspeo je da se u njemu održi do 21 časa. Zatim se, koristeći se mrakom, probio kroz obruč u pravcu Crnog Vrha (1070), ostavivši sve teško pešadisko naoružanje, artiljeriju i komoru. Namera mu je bila da se kroz šume Male Kapele probije do Otočca, ali je idućeg dana naišao kod Dabra na jedinice 7 divizije, i tu je bio delom uništen, a delom zarobljen.

13 divizija je bila u pokretu iz Perušića prema Brinju.

26 divizija je za izvršenje dobijene zapovesti rasporedila svoje brigade ovako:

1 brigada upućena je pravcem Krasno, Oltare, Sveti Juraj u cilju presecanja puta Karlobag — Senj i čišćenja tog dela Velebita od rasutih neprijateljskih jedinica;

12 brigada upućena je prema Senju sa zadatkom zauzimanja Vratnika, taktičkog ključa odbrane Senja;

11 i 3 brigada upućene su za 12 brigadom na prostoriju Brlog Štacija, Podbrđe, Švica.

Divizija je taj dan provela u pokretu prema tim ciljevima.

9 divizija je produžila gonjenje prema Jablancu. Neprijatelj je temeljito porušio jedinu komunikaciju duž obale, što je na tom izlomljenom krševitom zemljištu bilo vrlo osetljivo, te je na tome pravcu morao biti angažovan jedan bataljon iz armiske Inžinjeriske brigade. Do mraka

toga dana divizija je svojim izviđačkim delovima ipak izbila pred Jablanac.

20 divizija bila je prikupljena u armisku rezervu kod Perušića; 5 prekomorska brigada, koja je u njenom sastavu bila angažovana u lakšim borbama kod Gospića, bila je upućena u Sloveniju, gde je rasformirana, a njenim ljudstvom popunjen je 7 korpus.

43 divizija je sa 2 brigadom vodila borbu protiv 1046 puka 237 diivizije, koji je zauzeo Lokve. Primorsko-goranski partizanski odred, koji se nalazio u taktičkom sastavu divizije, bio je angažovan na rušenju komunikacije Novi — Selce, dakle pred 1048 pukom 237 divizije, a iza 392 divizije. Odred je, prema jednom neprijateljskom izveštaju, toga dana zauzeo Bribir (4 km severozapadno od Novog).

7 divizija: 2 brigada, razvijajući uspeh postignut prethodnog dana, uz efikasnu podršku artiljerije zauzela je Brinje, nastavila nadiranje prema Prokikama i došla zapadno u vezu sa 3 brigadom 43 divizije, koja je dejstvovala osloncem na Drežnicu, a istočno sa 6 brigadom 19 divizije, koja je doprla do Brloga; posadu Brinja je neprijatelj znatno oslabio da bi pojačao svoj front prema istoku, uputivši u Gospić uoči našeg napada veći deo III bataljona 18 ustaškog zdruga (ranije VI brinjski bataljon); 1 i 3 brigada zadržale su se toga dana uglavnom na dostignutim položajima; 3 brigada je zauzela Carske Kuće.

8 divizija: 1 i 3 brigada su celoga dana vodile žestoke borbe protiv neprijatelja, koji je uspeo da na pravcu prema Slunju zauzme k 494; 2 brigada je napadala bez uspeha liniju k 680, k 751, a Muslimanska brigada je severoistočno od Ličkog Petrovog Sela vodila teške borbe protiv 104 divizije.

*

* *

Toga dana neprijatelj je bio odbačen na put Žuta Lokva — Senj bez ikakvog izgleda da bi se mogao probiti prema Ogulinu i Karlovcu. U borbama kod Otočca pretr-

peo je teške gubitke, ali opkoljavanje, onako kako je zamišljeno armiskom zapovešću, nije uspelo. Slabiji neprijateljski delovi bili su u otstupanju preko Jablanca za Senj i nisu imali nikakvog izgleda da će zadržati 9 diviziju i spasti jaku obalsku artiljeriju, koja je kod Jablanca zatvarala prolaz između Raba i Paga. S druge strane 237 divizija nije pokazivala tendenciju da se angažuje u borbama u Lici; svojim ispadom preko bivše jugoslovensko-italijanske granice u operativno područje XV korpusa, odnosno u oblast Grupe armija „E", nastojala je samo da na sebe privuče deo naših snaga i da tako rastereti 392 diviziju, a u krajnjem slučaju da joj posluži za prihvat. U Ogulinu su bile slabe neprijateljske snage, jer je i taj garnizon bio oslabljen da bi se pojačao front u Zapadnoj Lici.[1]) Neprijateljske snage na liniji Generalski Stol, Karlovac bile su delom angažovane kod Primišlja, a delom su morale čuvati komunikaciju Ogulin — Karlovac i sam Karlovac, na koji su naše snage iz Korduna, Slovenije, Žumberka i Pokuplja vršile jak pritisak. Na Kordunu je 104 divizija izbila 4 aprila iz Ostrošca u Ličko Petrovo Selo, a zatim prednjim delovima i u Prijeboj, ne pritiskujući ni prema Otočcu ni prema Korenici.

Komandant 392 divizije, svestan da se ne može odupreti Četvrtoj armiji, predlaže radiotelegrafski komandantu XV korpusa da se povuče obalom do Hreljina i da tamo produži otpor. Komandant korpusa je energično odbio taj predlog i naredio da divizija nastavi borbu na položajima na kojima se zatekla.

Osim lokalnih okršaja sa raspršenim neprijateljskim delovima u oblasti Velebita, toga dana je samo 19 divizija vodila borbu; 5 brigada kod Čudinog Klanca, a 6 i 14 brigada kod Otočca. Uveče je glavnina armije (19 divizija bez 5 brigade, 13 i 26 divizija) dostigla liniju Rapajići, Kompolje, Krasno; bila je, dakle, orijentisana prema Žutoj Lokvi i Senju, gde se zatekla znatno oslabljena 392 divizija,

[1]) I bataljon 17 zdruga 13 ustaške divizije, ranije 33 bataljon, koji je garnizonirao u Ogulinu, bio je tada angažovan na pravcu Babin Potok, Prijeboj.

a 7 divizija 4 korpusa svojim dubokim prodorom stala je čvrsto na komunikaciju Ogulin — Senj.

Iz ove situacije proizilazio je naredni zadatak Armije: nabacivanje neprijatelja na obalu, opkoljavanje i uništenje. Snage Armije su za taj zadatak bile više nego dovoljne, samo je trebalo izvesno vreme da se izvuku iz krševitog i teško prohodnog Velebita i obuhvatno razviju prema zapadu. Odluka komandanta XV planinskog korpusa da 392 divizija nastavi borbu gde se zatekla, išla je na ruku Četvrtoj armiji.

Sedma divizija je bila vraćena u sastav 4 korpusa, koji se, za zaštitu desnog armiskog boka, morao sav da angažuje prema 104 diviziji i nemačkoj grupi kod Primišlja (XCI korpus).

Zbog brzog razvoja događaja, idućeg dana su izdavane divizijama posebne zapovesti, depešama i usmeno. Na žarištu borbe komandant, načelnik štaba i njegov pomoćnik izdavali su usmene direktive, naglašavajući stalno da se neprijatelj mora uništiti, a ne potisnuti na svoja pojačanja.

BOJEVI ZA JABLANAC, SENJ I OGULIN

7 april 1945

(Skice 16 i 17)

13 divizija je stigla toga dana na prostoriju Jezerane, Brinje i preuzela položaje 7 divizije na Maloj Kapeli, prema Modrušu, a ona se prikupila kod Ličke Jesenice za dalje zadatke u sastavu 4 korpusa.

19 divizija, koja je prethodnog dana zanoćila kod Brloga i Kompolja, dobila je naređenje da savlada neprijateljska uporišta u Prokikama, Žutoj Lokvi i Melnicama, dobro utvrđena i organizovana za kružnu odbranu, koja su iz Gackog Polja branila pristup Senju i Krivom Putu Na tom gusto pošumljenom, krševitom i neprohodnom zemljištu ta se uporišta nisu smela mimoići, tim pre što se u

njima zateklo gotovo sve ono što je ostalo od boračkih delova 392 divizije.

Na 19 diviziji je toga dana težište rada Armije. Prema usmenim direktivama članova štaba armije, štab divizije rešava da sa jednom brigadom napadne jednovremeno Prokike i Melnice, sa drugom najjači neprijateljski oslonac Žutu Lokvu, a zatim da težištem preko Krivog Puta, preseče vezu Senja prema severozapadu.

U duhu te odluke, 14 brigada bila je podeljena u dve kolone: desna, jačine dva bataljona, sa pridatom četom tenkova, upućena je pravcem Brlog, Rapajin Do, Rapajin Klanac, Prokike, sa zadatkom da zauzme to mesto, a potom da produži prema Krivom Putu; leva, iste jačine, upućena je pravcem Brlog, Srpsko Polje, Crni Kal sa zadatkom da napadne i zauzme Melnice; 6 brigada, ojačana tenkovima i pomognuta diviziskom artiljerijom, upućena je u napad na Žutu Lokvu; 1 i 3 divizion Artiljeriske brigade, plasirani su kod Rapajića, podržavaju napad 6 brigade, ali 1 divizion tek posle podne.

Borba za ova neprijateljska uporišta vođena je čitavog dana, i tek pred mrak zauzete su Prokike, Žuta Lokva i Melnice. Brigade su zanoćile na liniji tih mesta.

Peta brigada se toga dana prebacila sa Čudinog Klanca u divizisku rezervu u Brlog.

Za rad idućeg dana štab divizije izdao je tri zapovesti. U prvoj, od 18 časova, naređuje brigadama da zauzmu Senj; drugom, izdatom u 20.40 časova na osnovu intervencije štaba armije, upućuje 14 brigadu pravcem Krivi Put, Krmpote u cilju sprečavanja neprijatelju da se povuče iz Senja ka severu, a dva bataljona 6 brigade upućuje za 14 brigadom do Krivog Puta s tim da odatle jedan od njih krene na Senj, pravcem Voznik (769), Donja Glavica (586), a drugi da ostane u Krivom Putu radi obezbeđenja; ostala dva bataljona 6 brigade da održavaju dodir sa neprijateljem na Vratniku. U trećoj zapovesti ,izdatoj u 23.15 časova, posle sastanka sa članovima štaba armije, naglašava se da će neposredan napad na Senj izvršiti 26 divizija, i da je glavni zadatak 19 divizije da spreči neprijatelju da se

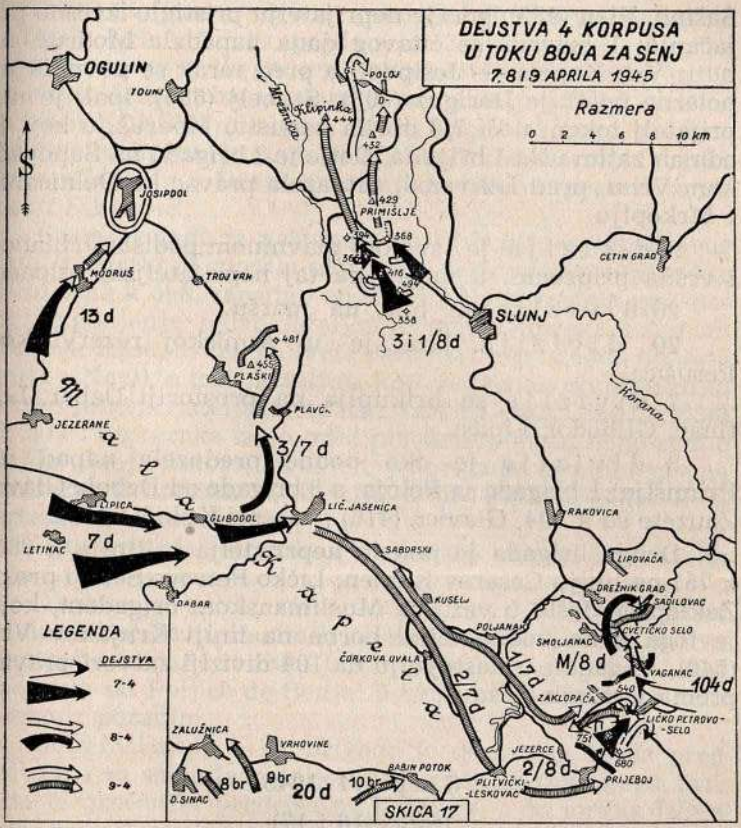

izvuče iz Senja, ali se ipak naređuje 6 brigadi da sa dva bataljona izvrši napad na Senj sa severa, putem Krivi Put — Senj.

43 divizija: 3 brigada je sa Crnog Vrha (1133) i Zavida (1087) napala Krivi Put i, posle dvočasovne borbe, zauzela to mesto, koje je branio jedan bataljon sastavljen od raznih jedinica što su se iz Like povukle prema Senju; brigada je nastavila gonjenje, ali je zadržana na liniji

Šašine, Plan (932), gde je neprijatelju pristiglo izvesno pojačanje; 1 brigada je čitavog dana napadala Modruš, na putu Vrh Kapela — Josipdol, a pred mrak se povukla na polazne položaje Deriguz (803), Stubelj (635). Ipak je neprijatelj tokom noći 7/8 aprila napustio Modruš, u koji je odmah zatim ušla 1 brigada. Dotle je 2 brigada na Šapovačkom Vrhu, pred Lokvama, zatvarala pravac ka Delnicama i Mrkoplju.

9 divizija je svojom glavninom podišla Jablancu i vršila pripreme za napad na taj neprijateljski oslonac.

26 divizija je bila na maršu.

20 divizija bila je u armiskoj rezervi kod Perušića.

7 divizija se prikuplja na prostoriji Dabar, Letinac, Glibodol, Lipica.

8 divizija je oko podne preduzela napad na Primišlje: 1 brigada sa Poloja, a 3 brigada od Debele Glave. Zauzete su k 494, Glavica (416) i zaseoci Kukići i Ilići.

Druga brigada je potisla neprijatelja sa linije k 680, k 751 na liniju Cesarev Kamen, Ličko Petrovo Selo, i preko Zaklopače došla u vezu sa Muslimanskom brigadom, koja je toga dana vodila teške borbe na liniji Krnjakov Vrh (540), Vaganac, u nastojanju da 104 diviziji zatvori pravac prema Drežnik Gradu.

8 april 1945

(Skice 16 i 17)

19 divizija je toga dana izbila na pravac Senj, Novi.

Četrnaesta brigada je produžila nadiranje obema kolonama pravcem Stubica, Krivi Put i naišla na otpor neprijatelja na liniji Javorov Vrh (895), Vučje Glave (756), Burići, Vrnča Vrh (959). Brigada je probila taj razvučen neprijateljski front preko Vučjih Glava, posle čega se neprijatelj povukao. U daljem nastupanju prema Krivom

Putu brigada je zauzela neprijateljske otporne tačke Šašina i Plan, u Krivom Putu spojila se sa 3 brigadom 43 divizije, pa je zatim nastavila gonjenje neprijatelja i do mraka izbila na More. Jednim bataljonom je presekla put Senj — Novi na liniji Kita (657), Poljice, Veliki Vrh (91); drugi bataljon je došao na liniju Krmpote, k 319, treći kod zaseoka Osretka prema Tomišinoj Dragi, a četvrti je ostao u rezervi u zaseoku Filipovići.

Šesta brigada je nastupala za 14 brigadom do Krivog Puta, a odatle je izvršila napad na neprijatelja koji se bio utvrdio na k 598, zapadno od Krivog Puta, razbila ga i nastavila gonjenje: jedan bataljon je izbio do mraka u zaselak Klenova Kosa, drugi do Svete Jelene (1 km istočno od puta Senj — Novi), a treći bataljon, koji je krenuo prema Senju, zauzeo je neprijateljske otporne tačke Donje Glavice (586) i k 509 i do mraka izbio pred položaje koji su neposredno branili Senj. Četvrti bataljon je brigada ostavila prema Vratniku do dolaska 26 divizije, koja je dobila zadatak da napadne taj prevoj.

Peta brigada je ostala u diviziskoj rezervi i prebacila se iz Brloga u Brinje.

Divizija je, dakle, zatvorila put Senj — Novi, i to sa jednim bataljonom na liniji Veliki Vrh, Poljice, a sa dve nepotpune brigade zauzela je širok flankirajući položaj duž toga puta od Poljice do Senja; 5 brigada bila je ostavljena daleko u pozadini.

26 d i v i z i j a: 12 brigada je do mraka izbila pred Vratnik i tu smenila bataljon 6 brigade 19 divizije; 1 brigada je pročistila predeo oko Krasnog, i do mraka izbila pred neprijateljsku liniju odbrane Knežev Vrh (1293), k 1170, Razboj; iz Krasnog uputila je jedan bataljon prema Jablancu za sadejstvo 9 diviziji; 11 i 3 brigada su bile u drugom ešelonu, prva je stigla u Kompolje, a druga u Švicu.

9 d i v i z i j a je toga dana izvršila napad na Jablanac.

Jablanac su branili delovi 392 inžinjerskog bataljona, dve baterije 944 obalskog artiljeriskog puka, a i jedinice koje su uspele da se povuku iz Karlobaga, Sušnja i Baških

Oštarija. Bio je vrlo dobro utvrđen bunkerima i žičanim i minskim preprekama na liniji k 317, k 261, k 120, ali je i sam bio organizovan kao jezgro otpora.

U borbi za Jablanac učestvovala je 2 brigada, potpomognuta artiljeriskim divizionom i jednom baterijom protivtenkovskih topova, a 3 bataljon 3 brigade sačinjavao je rezervu i jednovremeno osiguravao artiljeriju.

Bilo je predviđeno da artiljeriska priprema počne u 6 časova, ali se zakasnilo zbog teškoće prilikom iskrcavanja u Priznoj Dragi, zbog rđavog puta, koji je neprijatelj porušio na više mesta, i zbog premorenosti stoke.

Brigada je naišla na žestok otpor na pomenutim tačkama spoljne linije odbrane. Pored toga, jak severozapadni vetar je mnogo uticao na tačnost vatre. Ipak je brigada, uz efikasnu pomoć artiljerije, uspela da probije spoljnu liniju odbrane, i oko 14 časova upala je jednim delom u samo mesto, a drugim je izbila na Kramarkovac i Žive Bunare i tu dočekala neprijatelja koji je otstupao iz Jablanca, pa ga je, između Josinovca i Mora, potpuno uništila. Do mraka je i Jablanac bio očišćen. Neprijateljev dnevni izveštaj govori o razbijenim delovima posade Jablanca koji su stigli u Sveti Juraj.

20 divizija je, kao armiska rezerva, i dalje ostala kod Perušića.

13 divizija je ušla u Modruš, koji je neprijatelj napustio u noći 7/8 aprila, i došla u vezu sa 1 brigadom 43 divizije.

43 divizija: 1 brigada je krenula toga dana iz Modruša prema Mrkoplju radi sadejstva 2 brigadi, koja je bila na položaju na Šapovačkom Vrhu kod Lokava; 3 brigada se prebacila iz rejona Krivog Puta na prostoriju Alan, Krmpota.

7 divizija (bez 3 brigade) prikupila se u Ličkoj Jasenici; 3 brigada je krenula prema Troj Vrhu.

8 divizija: 1 i 3 brigada su nastavile napad; borbe su bile vrlo žestoke; Cerovita Glava (366) je triput prelazila iz ruke u ruku pre no što je konačno zauzeta; zauzeta je i k 368, ali ju je neprijatelj povratio protivnapadom; 2 bri-

gada se zadržala na svojim položajima, a Muslimanska brigada, pod jakim pritiskom neprijatelja povukla se na prostoriju Sadilovac, Drežnik Grad, Lipovača.

Tenkovska brigada, osim 3 bataljona, koji je dejstvovao sa 19 divizijom, vršila je u Otočcu opravku i remont vozila.

Štab armije bio je prebačen iz Gračaca u Gospić.

*
* *

Krajem toga dana su ostaci 392 divizije i drugih neprijateljskih formacija bili stvarno opkoljeni u Senju. Ostajala im je jedina mogućnost da se obalom probiju prema severu, u susret 237 diviziji, koja je nastavila pokret prema Novom. Ličke ustaše iz 11 divizije izgubile su svaki moralni oslonac gubitkom svojih uporišta, naročito Gospića, i pretvorile se u gomile begunaca koje su bez ikakvog vojničkog reda grabile glavom bez obzira ka Moru, ne bi li se dočepale Sušaka i Rijeke.

Te rulje, gonjene strahom od odmazde za počinjene zločine, nisu već tada imale nikakav vojnički značaj. Po neki su vodili sa sobom i svoje porodice. Dobar deo se rasuo u šumama Velebita i Male Kapele i tu se skrivao. Oni će u našoj pozadini izvršiti još koju akciju na pojedince ili usamljena vozila na putevima, ali to ne prelazi okvir drumskih razbojništava.

Dotle se 104 divizija prikupila glavninom oko Ličkog Petrovog Sela. Još se nije moglo znati da li će i kako pokušati da utiče na sudbinu 392 divizije. Zbog toga je 20 diviziji izdato naređenje da se, u svojstvu armiske rezerve, prebaci na prostor Babin Potok, Zalužnica. Njena 1 brigada je već u noći 9/10 aprila izvršila pokret na prostoriju Crna Vlast, Babin Potok.

Za 9 april izdato je naređenje 26 diviziji da napadne Senj glavnim snagama pravcem Žuta Lokva, Vratnik, a pomoćnim pravcem Krasno, Sveti Juraj i da oslobodi grad; 19 diviziji da spreči izvlačenje neprijatelja primorskim pu-

tem od Senja ka Novom ili iz Senjske Drade preko Krivog Puta na severozapad i sever; 13 diviziji da aktivnim dejstvom osigura bok i pozadinu Armije od Ogulina; 43 diviziji da sa dve brigade zatvori komunikaciju Lokve — Delnice, a sa jednom da sadejstvuje 19 diviziji u presecanju neprijateljske otstupnice pravcem Senj, Novi; 9 diviziji da izvrši pripreme za desant na Rab; 4 korpusu da se angažuje prema neprijateljskoj grupi koja je bila kod Primišlja, i prema 104 diviziji kod Ličkog Petrovog Sela, i da dođe u vezu sa 20 divizijom radi eventualnog sadejstva za slučaj da 104 divizija krene u pravcu Otočca.

9 april 1945

(Skice 16 i 17)

26 divizija je za izvršenje dobijenog zadatka zapovešću br. 246, od 8 aprila 1945, naredila: 12 brigadi, da napadne pravcem Melnice, Vratnik, zahvatajući manjim krilnim kolonama pravce Veliki Goljak (824), Plan (851) i Vrzići, Bliznica, Bijace; 1 brigadi da napadne pravcem Oltare, Sveti Juraj, Senj, s tim da jedan bataljon uputi pravcem Vukelići, Babić, Dolac, Kamenica, Strazina (331) radi presecanja puta Jablanac — Sveti Juraj; 3 brigadi da ostane kao diviziska rezerva kod Donje Švice sa zadatkom osiguravanja komunikacije Otočac — Krasno; 11 brigadi da izvrši pokret prema prostoriji Brlog Štacija, Podbrđe, gde će ostati do daljeg naređenja zbog nemogućnosti razvoja jačih snaga na glavnom pravcu napada; Artiljeriskom divizionu da se postavi kod Žute Lokve, odakle će, u 7 časova, da otvori koncentričnu vatru na Vratnik.

Dvanaesta brigada je sa polaznog položaja k 606, Oštro počela u 18 časova napad na neprijateljska uporišta Vratnik (778), Bijace i Sveti Mihovil, koja su zatvarala ulaz u Senjsku Dragu i koja su bila uređena za kružnu odbranu. Jedan bataljon brigada je uputila prema Vlaškoj Dragi da neprijatelju (ustašama) onemogući bekstvo iz Senja prema Velebitu.

Maršal Tito sa general-potpukovnikom Dapčevićem u štabu 4 armije. — Postojna 1945 godine

Smotra 13 divizije i podela odlikovanja borcima i rukovodiocima. — Ajdovščina 1945 godine

Susret sa Saveznicima u Trstu

Zaplenjeni nemački topovi odmah su iskorišćavani u borbi protiv neprijatelja

Neprijatelj se na položajima oko Vratnika uporno branio da bi glavnini stvorio vreme da otstupi ka Novom. Brigada je ipak uspela da do 11.30 časova zauzme Vratnik i odbaci neprijatelja u Senj. Iz Vratnika je krenula Senjskom Dragom prema Senju. Na delu Vratnik, Senj neprijatelj je rušio put na svima ranije pripremljenim kritičnim mestima, gde zaobilaženje nije bilo moguće, ali to nije mnogo zadržalo brigadu; ona je do 14 časova doprla do istočne ivice Senja i počela da vodi ulične borbe. U sadejstvu sa dva bataljona 6 brigade koji su napali Senj sa severa i 1 brigade, koja je, goneći neprijatelja preko Svetog Juraja, oko 18 časova izbila u Senj s juga, 12 brigada je očistila Senj zarobivši pri tom preostale delove neprijatelja, među njima i komandanta 847 puka.

Prva brigada je počela napad u 10.30 časova, i do 14 časova probila neprijateljsku odbranu na liniji Knežev Vrh (1293), k 1200, k 1170, Razboj i odbacila ga prema Svetom Juraju, odakle se, bez daljeg otpora, povukao prema Senju. Brigada, u čiji se sastav vratio bataljon koji je ranije bio upućen prema Stazini, nastavila je sa dva bataljona gonjenje prema Senju, gde je, kao što je gore navedeno, stigla u 18 časova i učestvovala u završnim borbama za grad, a sa dva bataljona je zauzela položaj Prolog (1066), Crni Vrh (754) da bi sprečila izvlačenje neprijatelja iz Senja prema Velebitu. Zaista, on je i pokušao da se, sa oko 1.000 ljudi iz raznih jedinica, probije pravcem Planinkovac (384), Hrmotine, Prolog, ali je tu dočekan, razbijen, delom uništen, a delom zarobljen. Pojedine raspršene grupice hvatane su oko Senja i idućih dana.

19 divizija je bila u rasporedu pokazanom na kraju prethodnog dana, a za zatvaranje pravca iz Senja preko Francikovca štab divizije je naredio da dva bataljona 5 brigade, koja je bila u diviziskoj rezervi, posednu položaj Vrnča Vrh (959), Veljun (889), k 638, Francikovac.

Iz Senja se neprijatelj počeo da izvlači u toku noći 8/9 aprila. U 3 časa, koristeći se mrakom i jakom burom, preduzeo je napad padinom kote 304 i uspeo da iznenadi i potisne delove za obezbeđenje bataljona 6 brigade koji su

se tu nalazili, nanevši im jače gubitke. Jedan vod bataljona bio se zabarikadirao u putarevoj kući pored puta (na padini kod k 304), zaustavio vatrom neprijatelja i, mada opkoljen sa svih strana, odbio, po cenu teških gubitaka sve njegove napade, iako je neprijatelj bio naoružan protivtenkovskim oruđima i „pancerfaustima" i uporno nastojao da oslobodi put prema Donjoj Glavici. Otpor ovog voda omogućio je bataljonu da protivnapadom ponovo odbaci neprijatelja prema Senju i da čvrsto stane na k 304.

Približno u isto vreme neprijatelj je počeo povlačenje duž obale i do 9 časova uspeo je da se probije do Svete Jelene (248), potisnuvši bataljon koji je branio to mesto. Probijajući se dalje duž puta pod vatrom naših jedinica, uspeo je da zauzme i Klenovu Kosu.

U međuvremenu je 14 brigada organizovala kod Šatora položaj i, pravilnom upotrebom vatre, uspela da zadrži čelo neprijateljske kolone sve do mraka, dok su dva bataljona 6 brigade stalno napadala neprijateljsku kolonu po svoj njenoj dubini. Tek pod zaštitom mraka uspeli su manji neprijateljski delovi da se probiju prema Novom, a neki su se izvukli i Morem, ukrcavši se u dve maone, koje su pristale zapadno od Šatora. Veći deo neprijateljske kolone bio je uništen, a, osim toga, neprijatelj je pri povlačenju morao napustiti komoru i teško naoružanje.

U dva maha neprijatelj je pokušavao da se probije iz Senjske Drage preko Francikovca. Bataljoni 5 brigade su u dvočasovnoj borbi, između 16 i 18 časova, odbili i potpuno razbili jedan bataljon koji je pokušao da se izvuče prema Veljunu. U 19 časova jedna neprijateljska kolona, sastavljena od raznih jedinica, jačine oko 1.000 ljudi, čini očajnički pokušaj da se probije prema Veljunu, ali je u žestokoj i ogorčenoj borbi bila rasterana.

Dva bataljona 6 brigade su učestvovala u napadu na Senj pravcem Ošlje Polje (509), k 304.

43 d i v i z i j a : 2 brigada vodila je na pravcu Lokve, Delnice, borbu protiv 1046 puka; 3 brigada je sadejstvovala 19 diviziji na prostoriji Alan, Krmpote do Mora, a 1 brigada je bila na maršu za Mrkopalj.

13 divizija je uspostavila kontakt sa neprijateljem kod Josipdola i spremala se za napad na njega.

9 divizija je vršila pripreme za napad na Rab.

20 divizija je sa 10 brigadom stigla na prostoriju Babin Potok, Vrhovine, sa 9 brigadom do Zalužnice, a sa 8 brigadom i artiljeriskim divizionom do Donjeg Sinca. Štab divizije je došao u Podum.

7 divizija: 2 brigada je krenula pravcem Lička Jasenica, Saborski, Kuselj, Čorkova Uvala, Plitvički Leskovac, Prijeboj, i pred mrak izbila na Palež (680), gde je primila položaj 2 brigade 8 divizije; 1 brigada i artiljeriski divizion krenuli su pravcem Poljanak, Plitvička Jezera, Jezerce, gde je artiljeriski divizion ostao, a brigada je kod Zaklopače smenila delove 2 brigade 8 divizije; 3 brigada je posela položaj Lisac (481), Klasnica (455), prema Troj Vrhu.

8 divizija: 1 i 3 brigada su posle jakih borbi uspele da zauzmu Kurjevac (429), Glumačku Glavu (394) i Primišlje i da potisnu neprijatelja prema Poloju; pred mrak su brigade izbile na liniju Donji Poloj, Raletina (432), Klipinka (444); 2 brigada je držala položaj k 680, k 751, Zaklopača; njen levokrilni bataljon bio je razbijen kod Vaganca i odbačen prema Smoljancu; pred mrak brigada predaje svoje položaje 7 diviziji i priprema se za pokret. Muslimanska brigada je vodila borbe na položaju Sadilovac, Cvetičko Selo.

*
* *

Toga dana je bila zapečaćena sudbina 392 i 11 divizije. Neprijateljski dnevni izveštaj od 11 aprila, govoreći o situaciji od 9 aprila, pominje „ostatke 11 hrvatske divizije", ali stvarno više ne postoje ni njeni ostaci. Ona se više ni delimice neće pojavljivati u borbi protiv Četvrte armije. Ni stanje 392 divizije nije bilo mnogo bolje. Njen komandant je bio smrtno ranjen u borbama oko Senja. Ono što se pojedinačno izvuklo prema Novom zajedno sa ljudstvom iz komora, moglo je kasnije da formira samo jednu grupu

od dva bataljona, koja će ponovo stupiti u borbu tek na riječkom frontu, u sastavu XCVII korpusa. Slabiji delovi te divizije, koji su se nalazili kod Josipdola, dotle nisu bili angažovani, ali će i oni biti razbijeni idućeg dana. Dakle, i za 392 diviziju može se reći da je bila uništena.

10 april 1945

(Skica 18)

13 divizija se za napad na Josipdol razvila na širokom frontu, sa 1 brigadom na liniji Radošić (606), Perkovići, Pavličići, Stražbenica (621), a sa 2 brigadom u njenom produženju na liniji k 534, Veljun (616), k 507. Namera štaba divizije je bila da obostranim obuhvatom: sa 1 brigadom pravcem Radošić, Carevo Polje, Skradnik, a sa 2 brigadom pravcem Veljun, Oštarije opkoli i uništi posadu Josipdola. Brigade su bile pojačane po jednom baterijom topova, a rad 1 brigade imao je da podržava 2 bataljon Tenkovske brigade.

Josipdol je bio značajno neprijateljsko uporište na putu Senj — Generalski Stol — Karlovac. Garnizon njegov sačinjavao je dopunski bataljon 392 divizije, pojačan delovima 392 protivtenkovskog bataljona i dvema baterijama 392 artiljeriskog puka. Južno i istočno od Josipdola neprijatelj je bio organizovao dve otporne tačke za kružnu odbranu — Sveti Arhanđel i Treskavac (527), a i samo mesto bilo je utvrđeno.

Prva brigada počela je napad, pravcem Sveti Arhanđel, Josipdol u 5.30 časova, a pravcem Radošić, Treskavac u 6 časova. Tom razlikom u vremenu početka napada htelo se postići da se neprijatelj najpre angažuje na frontu da bi se lakše mogao obuhvatiti i otseći od svoje otstupnice. Dok je centar brigade naišao na ogorčen otpor kod Svetog Arhanđela, desno krilo zauzelo je Treskavac u 8 časova, a levo krilo je sa Stražbenice prodrlo do železničke stanice Josipdol. Osetivši da mu je ugrožena otstupnica, neprijatelj je iz Svetog Arhanđela počeo da se povlači prema

Skradniku, ali se samo jedan njegov deo uspeo da izvuče tim pravcem. U samom Josipdolu neprijatelj je, posle kratkog otpora, bio uništen, odnosno zarobljen. Po oslobođenju Josipdola brigada je sa jednim bataljonom preduzela gonjenje u pravcu Tounja, a sa jednim u pravcu Oštarija.

Druga brigada, ne nailazeći na jači otpor, već samo na zaštitne delove, prodrla je preko Oštarija u Ogulin, odakle je neprijatelj otstupio u panici prema Generalskom Stolu, ne uništivši ni skladišta.

Oslobođenjem Ogulina, slobodna teritorija Gorskog Kotara bila je preko Vrbovskog još bolje povezana sa operaciskim pravcem Armije, a bila je stvorena i bolja neposredna teritorijalna veza sa slobodnim delom Slovenije, gde je operisao 7 korpus.

43 divizija, sa 2 brigadom, vodila je borbe manjeg značaja na pravcu Lokve, Delnice; 3 brigada je kod Drinjaka i Ledenice gonila i uništavala manje neprijateljske grupe koje su pokušavale da se dohvate Novog, a 1 brigada je bila kod Mrkoplja.

19 divizija je takođe uništavala manje neprijateljske grupe po šumama severno od puta Žuta Lokva — Senj.

26 divizija činila je to isto na prostoru Krasno, Donja Švica, Vratnik, Prolog.

9 divizija nastavila je pripreme za napad na Rab.

20 divizija se zadržala kao armiska rezerva na prostoriji na koju je stigla prethodnog dana.

7 divizija: 1 brigada je u oštrim borbama pritiskivala neprijatelja, koji se povlačio prema severu, i zauzela Krnjakov Vrh (540), Čelopek (528) i Ličko Petrovo Selo; 2 brigada je napala i zauzela Cesarov Kamen, a zatim i raskrsnicu istočno od Ličkog Petrovog Sela; 3 brigada je zauzela Troj Vrh i Vojnovac.

8 divizija: 1 i 3 brigada odbacile su na polazne položaje neprijatelja koji je uz pomoć tenkova preduzeo napad u pravcu Poloja i Raletine; 2 brigada je izvršila pokret prema prostoriji Korana, Selište i pripremala se za napad na Čatrnju; Muslimanska brigada nije bila u mo-

gućnosti da izdrži pritisak 104 divizije prema Drežnik Gradu; neprijatelj je zauzeo Sadilovac, Drežnik Grad, Irinovac, Čatrnju, Lipovaču, Grabovac i Rakovicu.

Štab armije se premestio iz Gospića u Otočac.

11 april 1945

(Skica 18)

Toga dana borbe se vode samo na frontu 4 korpusa.

7 divizija: 1 brigada pritiskuje začelja 104 divizije na liniji k 373, k 395, k 397, Drežnik Grad i zauzima ga, 2 brigada vrši pokret preko Kršlja na prostoriju Jovac Selo, Brezovac za napad na desni bok neprijatelja; 3 brigada kreće pravcem Plaški, Draga, Jarak za napad na levi bok 104 divizije, koja je otstupala.

8 divizija: 1 i 3 brigada vode borbe protiv neprijatelja koji uporno nastoji da se probije u susret 104 diviziji; 2 brigada ga napada u Čatrnji i na k 422. Posle teške borbe — kota 422 je nekoliko puta menjala gospodara — brigada je uspela da zauzme Maglić (465), k 550 i Irinovac, a zajedno sa 1 brigadom 7 divizije i Drežnik Grad. Neprijatelj se začeljem povlači prema Rakovici i Grabovcu, a čelom potiskuje Muslimansku brigadu prema Tepavčevom Vrhu.

13 divizija je ostala na prostoriji Skradnik, Josipdol, Ogulin i osiguravala desni bok armije prema Tounju.

U rasporedu ostalih jedinica nije bilo bitnih promena; 9 divizija je dovršavala pripreme za napad na Rab.

*

* *

Ma da je Četvrta armija bila već duboko zašla u pozadinu Grupe armija „E", ipak nije bilo velike bojazni za njen desni bok: 104 divizija se mučno probijala prema Slunju pod stalnim udarcima 4 korpusa, a na prostoru Primišlje, Karlovac, Generalski Stol neprijatelj nije imao

dovoljno trupa za neke ozbiljnije akcije na dužem radijusu, bilo prema Ogulinu, bilo prema Josipdolu. Armija je mogla glavninom produžiti nadiranje prema severozapadu, ka svom krajnjem cilju, uz izvesno obezbeđenje na liniji Ogulin, Plaški.

U tome smislu je štab armije dao toga dana sledeće direktive:

13 divizija da se aktivno angažuje prema Generalskom Stolu;

19 divizija da produži nadiranje duž obale u cilju da oslobodi Novi i Crikvenicu;

26 divizija u drugom ešelonu da nastupa za 19 divizijom s tim da kasnije jednim svojim delom oslobodi ostrvo Krk;

9 divizija da oslobodi Rab, a kasnije Cres i Lošinj;

43 divizija da se sva prikupi prema Lokvama;

20 divizija, kao armiska rezerva, da se još zadrži tamo gde se zatekla.

Ali je u međuvremenu stiglo naređenje Generalštaba Op. str. pov. br. 8 od 9 aprila, po kome je, u okviru opštih operacija Jugoslovenske armije, Četvrta armija dobila zadatak da najpre likvidira neprijatelja na svom desnom boku i očisti prostor do linije Novi[1]), Karlovac, da zatim preda taj sektor 4 korpusu, a potom da preko Ogulina preduzme napad prema Istri.

Ovo naređenje bilo je posledica brige za desni bok Četvrte armije. U Generalštabu se dobio utisak da je ona posle početnih uspeha morala da zastane i da obrati pažnju na svoj desni bok i na komunikaciski pravac i da su Nemci počeli da se koncentrišu u dolini Une i oko Slunja i Karlovca.

Međutim, štab armije, ocenjujući situaciju na svom desnom boku sa više optimizma, tim pre što je u poslednja dva dana otkako je izdato naređenje Generalštaba postalo jasno da 104 divizija otstupa prema Slunju i da je već pretrpela osetne gubibtke, izveštava Generalštab o svojoj nameri da glavninom Armije nastavi nadiranje prema severo-

[1]) Misli se na Bosanski Novi.

zapadu, a da za obezbeđenje desnog boka angažuje 13 diviziju prema Generalskom Stolu, a 20 diviziju, zajedno sa 4 korpusom, prema Slunju i Primišlju. Pri tom naglašava da bi prebacivanje težišta Armije prema dolini Une uzelo mnogo vremena, tako da bi došlo u pitanje izvršenje krajnjeg njenog zadatka — oslobođenje Istre i Slovenačkog Primorja sa Trstom. Vrhovni komandant, koji se u međuvremenu vratio iz Moskve, složio se sa tim predlogom i naredio da se nastavi nastupanje prema Trstu.

DESANT NA RAB

12 april 1945

(Skica 19)

9 divizija je toga dana izvršila desant na Rab.

Na Rabu su bile 3 baterije 540 mornaričkog artiljeriskog diviziona (MAA) i nekoliko manjih jedinica, među kojima i mornarički tvrđavski pioniri, u svemu oko 600 vojnika sa 15 topova i 15 protivavionskih topova i mitraljeza.

Neprijatelj je na ostrvu držao tri tačke: Rt Stojan, Rt Krištofor i samo mesto Rab, u čijem sastavu je bio i jedan oslonac na istočnoj strani zaliva Svete Eufemije. Prva dva kontrolisala su morske rukavce između Raba i Cresa i Raba i Krka, a treći, pored toga, i glavno mesto ostrva. Sva su uporišta bila brižljivo utvrđena betonskim bunkerima i opasana bodljikavom žicom.

Zemljište je na ostrvu slabo prohodno i komunikativno. Komunikacija na jugoistočnom delu nije uopšte bilo, a na severozapadu je jedini postojeći put od Lopara za Rab bio zapušten i porušen. Uvale pogodne za iskrcavanje nisu bile vezane putevima za unutrašnjost. U svemu, zemljište je teško za desantne operacije i za manevar, ali je i odbrana bila paralizovana, jer su pojedina uporišta bila na velikom međusobnom otstojanju i ni u kakvoj taktičkoj vezi. U su-

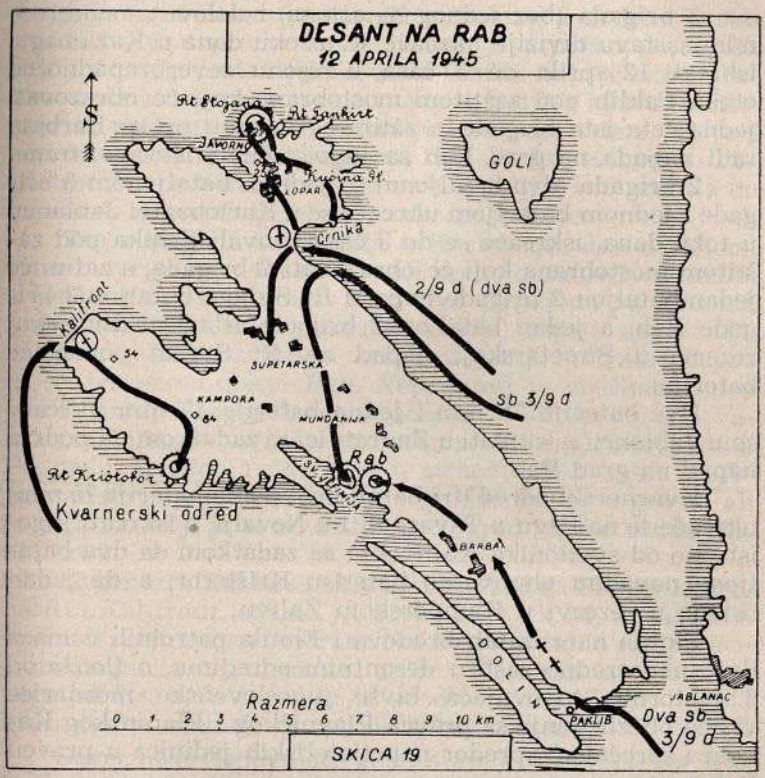

štini ,posada ostrva je bila vezana za položaj poziciske artiljerije; zaštita artiljerije bio je njen glavni zadatak.

Stanje na ostrvu, mesto i jačina posade i karakter odbrane bili su dobro poznati .Na sastanku štabova brigada detaljno je bio regulisan rad napadnih kolona i odlučeno da sva uporišta budu napadnuta i opkoljena u isto vreme.

Prema broju neprijateljskih uporišta formirane su tri kolone:

3 brigada (bez jednog bataljona) i delovi u neposrednom sastavu divizije ukrcaće se u toku dana u Karlobagu, iskrcati 12 aprila do 3 časa, u rejonu severozapadno od otoka Paklib pod zaštitom mostobrana koji će obrazovati jedna četa iste brigade, a zatim će krenuti preko Barbata radi napada na grad Rab sa jugoistočne i istočne strane;

2 brigada (dva bataljona) sa jednim bataljonom 3 brigade i jednom baterijom ukrcaće se u Karlobagu i Jablancu u toku dana, iskrcaće se do 3 časa u uvali Crnika pod zaštitom mostobrana koji će obrazovati 2 brigada, a zatim će jedan bataljon 2 brigade napasti Rt Stojan, bataljon 3 brigade Rab, a jedan bataljon 2 brigade ostaće u diviziskoj rezervi u Supetarskoj; napad na Rt Stojan pomagaće baterija;

Dve baterije 75 mm i jedna baterija 47 mm ukrcaće se u Jablancu a iskrcati u Zavratnici sa zadatkom da podrže napad na grad Rab;

Kvarnerski odred (tri bataljona i jedna baterija 75 mm) ukrcaće se na Pagu u Tavarneli i u Novalji, a iskrcati jugoistočno od svetionika Kalifronta sa zadatkom da dva bataljona napadnu obuhvatno bateriju Krištofor, a da jedan ostane u rezervi u Kamporskom Zalivu;

Flotila naoružanih brodova i Flotila patrolnih čamaca daće neposredno zaštitu desantnim odredima, a flotila od 6 motornih topovnjača bivše jugoslovenske mornarice vršiće obezbeđenje sa pravca Plavničkog i Planinskog Kanala i sprečavaće prodor neprijateljskih jedinica u pravcu Raba;

savezničke topovnjače (dve) potpomagaće napad na grad Rab i Krištofor.

Prebacivanje na ostrvo izvršeno je u toku noći 11/12 aprila. Duvao je jak južni vetar, More je bilo nemirno, pa je iskrcavanje izvršeno negde i sa većim zakašnjenjem.

Druga brigada se iskrcala u uvali Crnici. Odatle je uputila jedan bataljon u divizisku rezervu u Supetarsku, a drugi je krenuo delom preko Kušine Glave, a delom preko Lopara na Svetu Mariju, gde su se oba dela sastala. Odatle, oko 7 časova, bataljon je produžio napad u streljačkom

stroju jednim delom prema Rtu Tankirt, a drugim preko uvale Javorno prema k 27. Napad je uspešno pomagala jedna baterija postavljena u uvali Crnici, koja je oko 16 časova počela da vrši pripremu. Neprijatelj se žilavo branio, najviše protivavionskim mitraljezima i topovima, ali je i pored toga vatrena nadmoćnost bila ubrzo postignuta. Posle tročasovne borbe, kada je naša pešadija već prodrla do bunkera, neprijatelj je počeo da se predaje.

Treća brigada se ukrcala u Karlobagu: dva bataljona i dve baterije iskrcani su u uvali preko puta ostrva Paklib, a jedan u zalivu Crnici. Prva dva bataljona su krenula preko Barbata i, uz podršku artiljerije, napala su uporište na istočnoj strani zaliva, a treći bataljon je iz Crnike napao sa severa samo mesto Rab. Neprijatelj je dočekao napad jakom artiljeriskom, minobacačkom i automatskom vatrom, ali i tu je vatrena nadmoćnost bila na našoj strani. Po padu utvrđenja na istočnoj strani zaliva Svete Eufemije, neprijatelj je pokušao da produži otpor u gradu, ali je bataljon koji je sa severa upao u grad i tome ubrzo učinio kraj.

Kvarnerski odred se ukrcao u Novalji na Pagu i iskrcao na Rtu Kalifront, odakle je, preko k 54 i k 84, napao Krištofor, a u isto vreme mornarička baterija tukla je uporište i onemogućila organizovan otpor. Koristeći se zabunom neprijatelja, naša pešadija je prodrla u utvrđenja, i posle kraće borbe, zauzela ga zarobivši celu posadu.

Savezničke topovnjače nisu stupile u akciju, jer njihovi osmatrači na kopnu nisu na vreme uspostavili vezu.

Ostrvo Rab je potpuno oslobođeno do podne toga dana.

*
* *

43 divizija je sa 1 i 2 brigadom, uz podršku jednog artiljeriskog diviziona, napala polukružni neprijateljski položaj oko raskrsnice istočno od Lokava, koji se pružao na liniji k 969, k 982, k 804, Šapovački Vrh (971), Kameniti Vrh (906), k 979, k 962. Težište napada bilo je

na severu. Posle petočasovne borbe zauzete su sve pomenute tačke osim Šapovačkog Vrha i k 804, sa kojih je neprijatelj davao ogorčen otpor.

Primorsko-goranski odred je za to vreme vodio demonstrativne borbe kod Crnog Luga i Mrzle Vodice.

Treća brigada je kod Ledenice i Gradine vodila borbu protiv delova 237 divizije koji su bili izbili u Novi, i na taj način je obezbeđivala pokret 19 divizije. Pred mrak je dobila naređenje od štaba 43 divizije da se spremi za pokret.

19 divizija je krenula sa 5 brigadom iz Krivog Puta na prostoriju Planjava, Zagradski Vrh (1185), pravcem Vučjak, Jelovi Vrh (1169), Breze, Maševo; 6 brigada je pošla iz Senja na prostoriju Ravno, Mokra, pravcem Donja Glavica, Krmpote, Zalipnik, Breze, Maševo; 14 brigada je upućena iz Krmpota na prostoriju Dubrava, Kal, Zalipnik pravcem Crna Dolina, Lipnik.

26 divizija je bila raspoređena na vrlo širokoj prostoriji: 1 brigada kod Svetog Juraja, 11 brigada kod Vratnika i Brloga, 12 brigada u Senju, 3 brigada kod Donje Švice, artiljeriski divizion u Kompolju, a štab divizije u Žutoj Lokvi.

20 divizija bila je na istoj prostoriji.

13 divizija je vršila pripreme za napad na Tounj.

8 divizija: 1 i 3 brigadu neprijatelj je uspeo da odbaci i zauzme Cerovitu Glavu, a 2 brigada, potiskujući neprijatelja ,zauzela je Rakovicu, no nije uspela da zauzme Klenovaču (483), pa se povukla prema Jovac Selu; Muslimanska brigada je otstupila preko Čardaka (411) na Melnicu (518), gde se pripremila za borbu.

7 divizija: 1 brigada je napadala na Vršak (414), na kotu 409 i na Klenovaču, odbacila neprijatelja sa tih položaja i nanela mu vrlo velike gubitke na drumu prema Turkalju; 2 brigada je napala neprijatelja na drumu između Čujića (južno od k 343) i Bliznice (448); brigada je u prvom naletu uspela da preseče neprijateljsku kolonu na dva dela; jedan deo je počeo da se povlači prema Rakovici, a drugi van druma prema Slunju, ali je neprijatelj

protivnapadom tenkovima odbacio brigadu sa druma i ponovo povezao kolonu; 3 brigada je posela položaj k 495, Kosovo, k 463 za napad na put, ali ju je neprijatelj odbacio na liniju Lipar, Vukelići, Čardak.

NAPAD NA TOUNJ

13 april 1945

(Skica 18)

Posle napuštanja Ogulina i gubitka Josipdola, neprijatelj je zadržao u svojim rukama Tounj, a u njegovoj pozadini Donje Dubrave i Generalski Stol.

Tounj je bio od značaja za neprijatelja jer je zatvarao put za Primišlje i Slunj, te tako štitio bok njegovih snaga koje su kod Primišlja bile u borbi protiv 4 korpusa, a mogao mu je poslužiti i kao oslonac za ispade prema Josipdolu, gde bi mogao preseći ili bar osetno uznemiriti komunikacije za Ogulin, koje se tu stiču dolazeći iz Otočca preko Plaškog ili Brinja. Donje Dubrave i Generalski Stol su uporišta koja su osiguravala put za Tounj i ujedno štitila i dublju pozadinu neprijateljskih delova angažovanih kod Primišlja i Slunja.

Neprijateljski položaj imao je, dakle, oblik creva u vidu nekoliko samostalnih oslonaca raspoređenih po dubini. Na kraju su dva uporišta: Tounj i Zdenac, organizovana svaki za sebe za kružnu odbranu i u dobroj međusobnoj vezi, ali su u pozadini Donje Dubrave bila sasvim izolovana. Postojala je, dakle, mogućnost da se Tounj — Zdenac i Donje Dubrave posebno napadnu, opkole i unište.

Ova uporišta branili su delovi 22 lovačkog puka, delovi 13 ustaško-domobranske divizije, ostaci 392 divizije koji su uspeli da se izvuku iz Josipdola i nešto tenkova i motorizovane artiljerije — sve iz sastava XCI korpusa.

Štab 13 divizije je rešio da sa 3 brigadom napadne Tounj sa severozapada, sa polaznog položaja k 262, k 261, preko k 238, a, jednovremeno, sa 2 brigadom i Donje

Dubrave s juga i jugozapada, sa linije k 212, k 221; 1 brigada bila je postavljena u divizisku rezervu kod Gornjih Dubrava; 1 brigada 34 divizije će sa jugoistoka sadejstvovati 3 brigadi 13 divizije u napadu na Tounj i Zdenac; 3 divizion Artiljeriske brigade bio je postavljen kod Skradnika, a jedna baterija 13 divizije kod Gojaka sa zadatkom da pomažu napad na Tounj i Zdenac; 2 bataljon Tenkovske brigade, podeljen po četama, podržavao je napad na Tounj.

Napad na Tounj je počeo u 6 časova. Oko 9 časova, posle kratkih uličnih borbi, 3 brigada uspeva da zauzme mesto, ali je neprijatelj izbacuje protivnapadom iz Zdenca. Brigada je zatim, zajedno sa 1 brigadom 34 divizije, nastavila napad, ali je tek oko 17.30 časova, posle jake artiljeriske vatre i u sadejstvu tenkova, uspela da zauzme oba mesta i krenula u gonjenje prema Donjim Dubravama. Povlačenje iz Tounja neprijatelj je štitio tenkovima.

Tenkovi koji su sadejstvovali 3 brigadi naišli su na jake prepreke. Četa koja je napadala pravcem Skradnik, Tounj naišla je na porušeni most na reci Tounjčici, a četa koja je krenula pravcem Gojak — Mikašinović uspela je da preko jednog slabog mosta prebaci svega tri tenka, a četvrti se srušio zajedno s mostom.

Druga brigada je počela napad u 9 časova, u naletu izbacila neprijatelja iz Donjih Dubrava i produžila gonjenje pravcem k 223, Ježica. Ali je neprijatelj, ojačan sa pet tenkova i dva oklopna automobila, izvršio protivnapad pravcem k 213, Drage i drumom Slat — Mirići i odbacio brigadu na polazne položaje. Oko 11.30 časova ona prelazi ponovo u napad na Donje Dubrave i konačno odbacuje neprijatelja prema Generalskom Stolu. Do 14.00 časova zauzela je nov položaj na liniji Ježica, k 213, k 225.

Prva brigada iz rezerve preduzela je napad na neprijatelja koji je otstupao iz Donjih Dubrava, ali je u sam mrak uspela da zahvati samo njegovu zaštitnicu, koju je delom uništila, a delom odbacila na reku Mrežnicu.

Neprijateljski delovi koji su se povlačili iz Tounja naišli su na 2 brigadu, koja je po zauzimanju Donjih Dubrava bila već angažovana u pravcu Generalskog Stola.

Neprijateljska posada iz Generalskog Stola, podržana artiljeriskom vatrom i tenkovima, izvršila je tada snažan udar duž puta, probila raspored brigade i tako omogućila izvlačenje delova koji su otstupali iz Tounja.

Divizija je samo delimično izvršila svoj zadatak. Zauzela je Tounj i Donje Dubrave, ali nije uspela da iskoristi povoljne uslove za uništenje njihovih posada.

43 divizija: 1 brigada je vodila ogorčene odbranbene borbe na položajima oko Lokava, koje je zauzela prethodnog dana; neprijatelj je tu napadao celog dana, i pred mrak je uspeo da brigadu izbaci iz njenog položaja uz teške obostrane gubitke. Za to vreme je 2 brigada bila angažovana patrolama i prednjim delovima kod Mrzle Vodice; 3 brigada je bila na maršu prema Lokvama.

19 divizija je takođe bila na maršu prema ciljevima navedenim prethodnog dana.

9 divizija se sređivala za nove zadatke.

20 divizija: 8 brigada je toga dana upućena prema Tounju, 9 brigada prema Primišlju, a 10 brigada je bila ostavljena na prostoriji Čudin Klanac, Vrhovine.

26 divizija je ostala u istom rasporedu.

8 divizija: 1 i 3 brigada su se povukle južno od puta Slunj — Primišlje pod pritiskom neprijatelja koji je u svom daljem nadiranju iz Primišlja uspeo da se spoji sa 104 divizijom; 2 brigada je dejstvovala protiv neprijateljske zaštitnice kod k 402 i Lubardenika, koju je pred mrak potisla sa te kote.

7 divizija: 1 brigada je dejstvovala zajedno sa 2 brigadom 8 divizije; 2 brigada je bila na odmoru kod Rakovice; 3 brigada je zajedno sa Muslimanskom i Karlovačkom brigadom 34 divizije, napadala na Veliku i Malu Melnicu, a zatim se, po naređenju, povukla u Močila.

*
* *

Za dalje uspešno nadiranje prema Istri bilo je neophodno da se pojačaju snage prema Lokvama, gde brojno slaba 43 divizija, očigledno, nije bila dovoljna. Stoga na

kraju toga dana štab armije odlučuje da 13 diviziju, koja je bila na pravcu Generalskog Stola, zameni 20 divizijom i da je uputi prema Lokvama. Štab 11 korpusa imao je zatim da objedini rad obeju svojih divizija, s tim da jednu brigadu 43 divizije ubaci u Istru čim to situacija dopusti. Korpusu su stavljeni na raspolaganje 1 i 3 divizion Artiljeriske brigade. Napad na Generalski Stol i na 104 diviziju imala je da nastavi 20 divizija; njoj je bio stavljen na raspolaganje bataljon tenkova koji je dotle sarađivao sa 13 divizijom. Pismena naređenja s tim u vezi (Op. br. 58) poslata su 14 aprila u 2.50 časova.

OSLOBOĐENJE NOVOG I CRIKVENICE

14 april 1945

(Skice 20 i 21)

19 divizija preduzela je napad na Novi i Crikvenicu; u tom cilju je štab divizije naredio: 14 brigadi da napadne neprijatelja na položajima pred Novim, na liniji k 236, Zagon, Orljak (257), Gradina, Povile — sa jednim bataljonom pravcem Žrnovnica, Povile a sa glavninom obuhvatom sa severa; 5 brigadi da napadne neprijateljsko uporište Crikvenica, tako da sa jednim bataljonom preseče put Crikvenica — Kraljevica kod Klanfara, sa jednim da zauzme što pre raskrsnicu kod Badnja radi dejstva prema Crikvenici, sa jednim da napadne istočnu ivicu Crikvenice preko k 174 i da se sa jednim bataljonom osigura prema Liču; 6 brigada da prodre do obale između 14 i 5 brigade, tu da preseče put Novi — Crikvenica, zatim da levim krilom pomogne napad 14 brigade na Novi, a desnim krilom napad 5 brigade na Crikvenicu.

Četrnaesta brigada je došla u dodir sa neprijateljem još prethodnog dana; tada je u 16 časova napala i zauzela Gradinu, ali ju je neprijatelj izbacio protivnapadom; u 23.30 časova njen 3 bataljon je odbacio neprijatelja sa k 400. Toga dana u 5 časova brigada prelazi u napad na

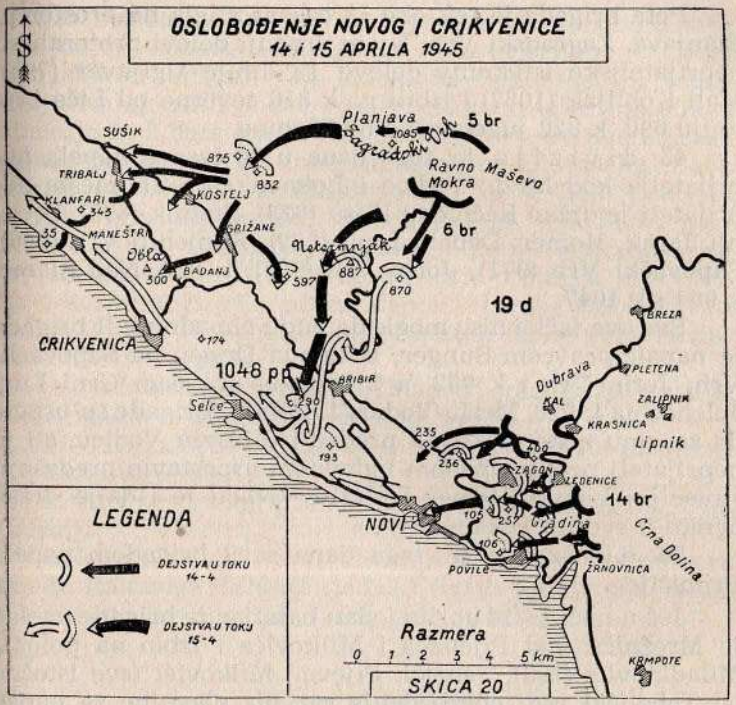

celom frontu uz podršku artiljeriskog diviziona divizije i dveju baterija 2 diviziona Artiljeriske brigade, plasiranih između Pletena i Breze; 1 bataljon je napao Povile i Gradinu, 2 i 4 bataljon napali su otsek Duplje (236), Zagon, a 3 bataljon je bio u rezervi kod Krasnice. Neprijatelj je davao najžešći otpor kod Gradine, koju je 1 bataljon tek oko 17 časova zauzeo na juriš posle jake artiljeriske pripreme; 2 bataljon je izbio do Zagona, odakle je pomagao napad na Gradinu, a 4 bataljon je zauzeo k 235. Na toj liniji brigada je zanoćila.

Šesta brigada je naišla na jak otpor na liniji Netermnjak (887), k 811, k 870, koji nije mogla da skrši celog dana, te nije ni učestvovala u napadu na Novi.

Peta brigada je tek oko 18 časova stigla na prostoriju Planjava, Zagradski Vrh. Njeni prednji delovi proterali su neprijateljske istaknute delove sa linije Ugljavar (795), Mali Kobiljak (1087) i izbili na k 816 severno od Liča i na liniju 690, k 822 jugoistočno od Zlobina.

43 divizija je toga dana u 14 časova napala neprijatelja kod Mrzle Vodice i Lokava. Oko tih mesta neprijatelj je držao Rečničku Kosu (928), Stelnik (893), Srednji Jarak, Homer, Debelu Lipu (979), Kameniti Vrh (906), Šapovački Vrh (971), Jorin Vrh (909), k 982, Nad Sleme, k 969 i k 1047.

Sve ove tačke nisu mogle da budu napadnute; 1 brigada je napala pravcem Sunger, Brestova Draga, na Šapovački Vrh, Jorin Vrh i k 982, a 2 brigada pravcem Crni Lug, Jelenac na k 928, Mrzlu Vodicu i Stelnik. Brigade su uspele da zauzmu neke tačke, da prodru i u Mrzlu Vodicu, ali je neprijatelj protivnapadom uglavnom uspostavio pređašnju situaciju; Lokve, Homer i Mrzlu Vodicu je i dalje držao čvrsto u svojim rukama.

20 divizija je toga dana sa 9 brigadom napala Primišlje.

Još u noći 13/14 aprila jedan bataljon te brigade prešao je Mrežnicu kod Pijevaca i Milkovića i izbio na položaj Miladinovići (293), Jančići, Pijevci, Milkovići (sve istočno od Tobolića) radi obezbeđenja razvoja glavnine za napad na neprijatelja koji je osiguravao put Slunj — Primišlje na položaju Cerovita Glava (366), Glumačka Glava (394), Gladna Brda (309). Baš u to vreme, ujutru 14 aprila, 104 divizija napuštala je Slunj i povlačila se pravcem Primišlje, Poloj.

Napad brigade počeo je u 8 časova uz podršku diviziskog artiljeriskog diviziona, postavljenog kod Tobolića. Težište je bilo prema Glumačkoj Glavi, koja je zauzeta u 9 časova uprkos ogorčenom neprijateljskom otporu, a do 11.30 časova zauzeta je i Cerovita Glava. Time je neprijateljska kolona na putu stavljena pod vatru, te je neprijatelj bio primoran da plasira svoju artiljeriju i da jakom vatrom sprečava dalje nadiranje brigade. U 12 časova on

vrši protivnapad tenkovima na Cerovitu i Glumačku Glavu. Bataljoni 9 brigade odbijaju ga, a artiljerijom i teškim automatskim oružjem tuku kolonu na komunikaciji. Neprijatelj ubacuje zatim nove snage i po cenu teških gubitaka potiskuje 1 i 3 bataljon sa Glumačke Glave. Po padu mraka brigada prelazi ponovo u napad, zauzima Glumačku Glavu i izbija na put prema Miloševcima, ali se neprijateljska galvnina bila već povukla prema Poloju. Ujutru su naše jedinice ušle u Primišlje. Brigada je zatim upućena u sastav divizije u Tounj, a njene položaje preuzela je 7 divizija 4 korpusa, koji je, prema depeši Glavnog štaba Hrvatske br. 86, od 15 aprila, dobio zadatak da osigura nastupanje Četvrte armije.

Osma brigada je u noći 14/15 aprila smenila 13 diviziju, a 10 brigada je ostala još na istom mestu.

26 d i v i z i j a je na istoj prostoriji i vrši pripreme za iskrcavanje na Krk.

9 d i v i z i j a priprema se za iskrcavanje na Cres i Lošinj.

4 k o r p u s: 7 i 8 divizija nalaze se na odmoru između Rakovice i Slunja; jedna brigada 34 divizije vodila je borbu protiv neprijateljskih zaštitnica.

15 a p r i l 1945

(Skice 20 i 21)

19 d i v i z i j a je produžila borbu za Novi i Crikvenicu.

Četrnaesta brigada je nastavila napad na Novi. Na njenom desnom krilu napad su pomagala dva bataljona 6 brigade. Oko 12 časova, posle teške borbe, brigada je uspela da zauzme Orljak (257) i Povile, ali je tu zaustavljena jakom vatrom sa linije k 105, k 106. Borbe su nastavljene do mraka, kada se neprijatelj povukao iz Novog u pravcu Selca.

Šesta brigada je krenula u napad na liniju Neternjak, k 811, k 870, gde je neprijatelj davao vrlo jak otpor. Že-

stoke borbe vodile su se do 15 časova, kada je brigada prisilila neprijatelja, obuhvatom njegovog levog krila, da se povuće na položaj kod Bribira. Izbačen i sa tog položaja, oko 17 časova, on je ponovo organizovao odbranu na liniji k 193, k 157, k 290. Brigada, već prilično zamorena, nije uspela da na tu liniju izvrši planski i energičan napad. Tu se neprijatelj uspeo da održi sve do noći, dok je propustio svoje snage u povlačenju od Novog, pa se zatim u noći 15/16 aprila i sam povukao.

Peta brigada je sa glavnom snagom krenula u napad prema jugu i odbacila neprijatelja sa položaja k 875, Stipač (832) i u gonjenju izbila u Tribalj i Kostelj, a sa jednim bataljonom na raskrsnicu kod Sušika. Nešto kasnije je levim krilom zauzela Grižane, savladala ogorčen otpor jedne neprijateljske čete na k 597 i izbila na Oblu (300) i Badanj. U toku noći 15/16 aprila brigada je na liniji Tribalj, Kobilar (343), Kačjak (35) nastojala da zadrži jednu neprijateljsku kolonu od oko 1.000 ljudi, koja se, po cenu osetnih gubitaka, probila iz Crikvenice za Kraljevicu. Osiguravajući delovi brigade su u teškoj borbi kod Fužina zadržali svoje položaje. Idućeg dana u 5 časova brigada je oslobodila Crikvenicu, slomivši prethodno slab otpor usamljenih neprijateljskih grupa ,koje su bile proterane ka Kraljevici.

26 divizija je na istom mestu nastavila da vrši pripreme za iskrcavanje na Krk.

9 divizija je bila na Rabu u sređivanju. Njena 4 brigada je bila u pokretu pravcem Zadar, Karlobag, Jablanac, da bi ušla u sastav divizije.

20 divizija je pomenutim naređenjem Glavnog štaba Hrvatske — da 4 korpus preuzme obezbeđenje desnog boka armije prema Karlovcu — bila oslobođena te dužnosti. Štab armije je sada upućuje prema Vrbovskom sa zadatkom da dođe u vezu sa 7 korpusom; on je u to vreme u borbi protiv neprijatelja koji je nastojao da ga izbaci iz Suhe Krajine. No, toga dana je samo 9 brigada krenula prema Ogulinu; 8 brigada je celog dana odbijala pokušaje neprijatelja da se iz Generalskog Stola probije prema Dubravama, pa je, goneći ga, prodrla jednom i u Generalski

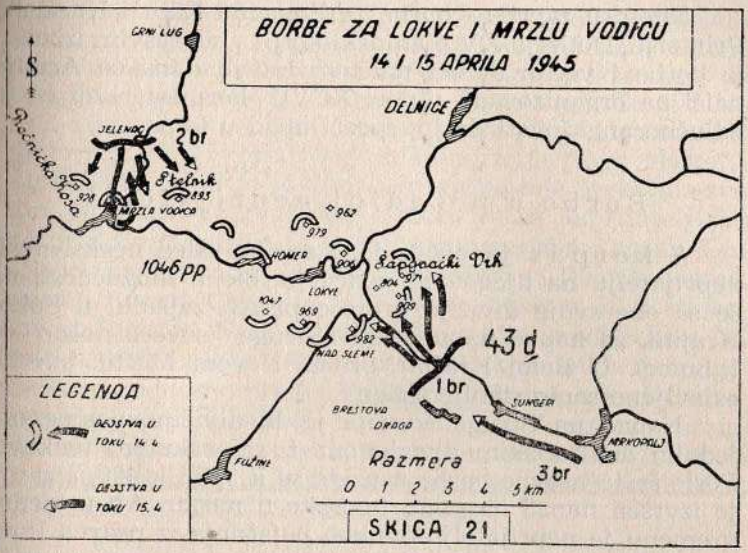

Stol do crkve. Nju je smenila 34 divizija u noći 15/16 aprila, pa je tek onda krenula na zapad; 16 aprila vidimo 8 i 9 brigadu na maršu prema Delnicama. Deseta brigada je 15 aprila uveče dobila naređenje da sa prostorije Vrhovine, Beli Potok krene u sastav divizije. Ona će stići u Plaški tek uveče 17 aprila.

13 divizija je bila na maršu prema Lokvama.

43 divizija u toku celog dana vodi vrlo žestoke borbe, sa glavninom prema Lokvama, sa slabijim snagama prema Mrzloj Vodici, ali ne uspeva da slomi neprijateljski otpor.

4 korpus: 8 divizija smenjuje Karlovačku brigadu 34 divizije na pravcu Primišlje, Poloj; brigada odlazi na pravac Dubrave, Generalski Stol, a 7 divizija ostaje na istom mestu.

*

* *

Time su završene borbe za Zapadnu Liku i Hrvatsko Primorje. Dotle je XV planinski korpus bio sasvim izbačen iz borbe i većim delom uništen. Idućih dana će Armija naići na organizovani otpor XCVII korpusa, koji će se odlučno angažovati da joj spreči upad u Istru.

Borbe u pozadini neprijatelja

7 korpus je prvih dana aprila, usled neaktivnosti neprijatelja na njegovom području, bio u mogućnosti da se sa obe svoje divizije grupiše prema zapadu, u Suhoj Krajini, za napad na uporište Struge (severoistočno od Ribnice). U Beloj Krajini, prema Novom Mestu, bile su ostavljene samo slabije snage.

Napad na Struge izvršila je 18 divizija, pomognuta jednim artiljeriskim divizionom i sa nekoliko tenkova. Posle šestočasovne borbe zauzete su k 589 i k 496, a zatim je izvršen napad na samo uporište u mestu. Ali u međuvremenu je neprijatelj dovukao pojačanja iz pravca Ilove Gore, koja su ugrozila 10 brigadu s leđa, i ona se usled toga morala povući severno od Lipe. Neprijatelj je tada svim svojim snagama izvršio protivnapad i ponovo zauzeo uporište koje je već bio napustio. Za to vreme je 15 divizija izvršila demonstrativan napad na uporište Kal (6 km severoistočno od Struge), i celog dana vodila žestoke odbranbene borbe na položajima Pleševice i Svete Katarine (jugoistočno od Žužemberka)

Jurišni bataljon 15 divizije, potpomognut artiljerijom i tenkovima, izvršio je 9 aprila napad, na levoj obali Krke, na neprijateljska uporišta Vinkov Vrh, Mali i Srednji Lipovec i Dvor (sve istočno od Žužemberka), i posle dvočasovne borbe zauzeo ih je i time prekinuo put Novo Mesto — Žužemberk. Neprijatelj je na to reagovao ispadom iz Kočevja i dovukao pojačanja u Žužemberk, pa se bataljon ponova povukao na desnu obalu Krke.

Od 9 do 15 aprila neprijatelj je vršio pritisak iz doline Krke prema jugu, naročito iz Žužemberka prema Suhoj Krajini, ali bez većih rezultata. Za tu svrhu on je dovukao

iz Štajerske 17 SS policiski puk. U jednoj depeši poslatoj štabu armije, štab 7 korpusa je smatrao da neprijatelj ima nameru da izbaci naše snage iz Suhe Krajine i da uspostavi komunikaciju Kočevje — Dvor — Žužemberk. To je zaista i bio njegov cilj, i on ga je i ostvario, ali pored toga nastojao je da odbaci 7 korpus od komunikacije Novo Mesto — Žužemberk, koju je 15 divizija 9 aprila bila prekinula svojim ispadom preko Krke. Uskoro će se neprijatelj jače koristiti ovim putem za evakuaciju pravcem Zagreb, Ljubljana. Jednovremeno će Nedićev korpus i Đujićevi četnici zauzeti Prezid, Čabar i Loški Potok, dolazeći iz Postojne i Ilirske Bistrice. Namera neprijatelja bila je očigledna: trebalo je kod Loškog Potoka zatvoriti komunikacije prema Cerknici, odnosno prema Velikim Laščama, a kod Čabra i Prezida zaprečiti pravac Loška Dolina, Cerknica i brojne puteve koji sa tog pravca, a zapadno od Snežnika, izvode u Istru. Stvarno, nedićevci i četnici su imali zadatak da izbiju čak na liniju Delnice, Kočevje.

9 korpus je početkom aprila vodio borbu protiv neprijatelja, čija je ofanziva još uvek bila u toku.

Korpus je prvog aprila bio u ovom rasporedu:

30 divizija se sa 17 i 18 brigadom i sa 3 brigadom 31 divizije nalazila u neprijateljskom obruču na prostoriji Hudo Polje, Kozja Stena;

31 divizija se sa 7 i 16 brigadom nalazila u oblasti Hrušice;

Jedinice Operativnog štaba za Zapadno Primorje bile su na desnoj obali Soče oko Gornjeg Trebila (jugozapadno od Tolmina);

Jeseničko-bohinjski i Škofjeloški odred nalazili su se u oblasti Bohinjske Bistrice bez dodira sa neprijateljem. Na istom prostoru bio je i preostali deo 19 brigade 30 divizije, koja je u toku ofanzive bila jako razbijena.

Italijanska divizija „Garibaldi Natisone" bila je na Banjskoj Planoti oko Podlake (severoistočno od Gorice), takođe bez dodira sa neprijateljem.

Istog ovog dana je 30 divizija probila neprijateljski obruč u pravcu Vojskog i uspela da se prebaci kod Šent Viške Gore, severno od puta Donja Tribuša — Cerkno. Tu su idućeg dana već rano izjutra počele borbe protiv neprijatelja, koji je brzo ustanovio da se tamo nalazi glavnina divizije. Borbe su trajale ceo dan, a predveče se divizija ponovo prebacuje preko puta Donja Tribuša — Cerkno i odatle dolazi opet do Vojskog.

Time je bila završena neprijateljska prolećna ofanziva na 9 korpus. Posle toga se 30 divizija grupisala na prostoriji Vojsko, Mrzla Rupa, a 31 divizija na Hrušici (Sveti Lorenc, Otavnik).

Posle toga, sve do 21 aprila, jedinice 9 korpusa nisu vodile borbe protiv neprijatelja, osim 7 brigade, koja je 4 aprila proterala četnike iz Bukovja (severozapadno od Postojne). U vezi s tim neprijatelj je idućeg dana napao položaj brigade Otavnik, Sveti Lorenc, pa se zatim i tu stišala situacija.

Rad neprijatelja

Kao što smo ranije videli, pred napad Četvrte armije 392 i 11 divizija bile su podeljene na brojne samostalne grupe i uporišta.

Na cepanje snaga, neprijatelja je u prvom redu navodio njegov osnovni zadatak: 392 divizija (reč je uglavnom o ovoj nemačkoj diviziji, jer joj je 11 ustaška divizija bila potčinjena kao pomoćna snaga) imala je da brani obalu od Crikvenice do Karlobaga (zaključno oba ova mesta) i ostrva Pag i Rab, a ujedno da osigura komunikacije za Zagreb od obale (uglavnom od Senja), do Skradnika (na putu Josipdol — Tounj). Ali je priroda vojišta još više razdrobila diviziju. Postavljena usred aktivne ustaničke oblasti, ona se neminovno morala pocepati na mnoštvo uporišta da bi se uopšte mogla da održi i sačuva veza sa pozadinom. Zadatak odbrane obale od eventualnog savezničkog desanta

bio je potisnut u drugi plan već u samom početku, upravo takav se zadatak ne ogleda ni u rasporedu ni u radu divizije. Već od prvog dana kada je došla na ovu prostoriju, krajem 1943 godine, u toku Šeste ofanzive, ona je stalno bila sva angažovana u borbama protiv naših snaga, a sada se našla pred moćnom Četvrtom armijom, pa je morala da obrazuje front između Male Kapele i Mora.

U štabu 392 divizije, kome je taktički bila potčinjena ne samo 11 divizija nego i svi ostali delovi na njenom području, ocenjeno je, početkom aprila 1945, da više nije verovatno iskrcavanje Saveznika, s obzirom na opštu situaciju na evropskim ratištima, ali da će protivnik pred kojim se divizija nalazila nastojati da u povezanoj operaciji zauzme svu obalu da bi, pre svega, stavio pod svoju kontrolu luke Sušak i Rijeku. To se zaključivalo po izveštajima dobijenim iz doline Une, koji su govorili o prebacivanju jakih naših snaga na zapad, zatim po pojačanom vazduhoplovnom izviđanju i učestalom vazduhoplovnom dejstvu na komunikaciske linije, najzad i po živoj nasilno-izviđačkoj delatnosti južno od Gospića i istočno od Babinog Potoka. U štabu divizije se očekivalo da ćemo uskoro izvršiti koncentričan napad sa težištem prema Gospiću i Otočcu opštim pravcem prema Rijeci.

No i pored takve procene situacije ni zadatak divizije ni način njegovog angažovanja nisu bili ni u čemu izmenjeni. Međutim, ima mnogo podataka koji navode na zaključak da je komandant divizije želeo da se jače prikupi u rejonu Otočca. Predlozi ili sugestije štaba divizije u tom pravcu, koji su, prirodno, morali proizilaziti iz takve procene situacije, nisu bili prihvaćeni u štabu XV korpusa. Šta više, komandant korpusa je naredio baš u to vreme da se nijedno uporište ne napušta, što je unapred isključivalo svaku koncentraciju. Tako je i njegova Zapadna grupa dočekala napad Četvrte armije u sličnom kordonskom rasporedu u kome je nastradala i njegova Istočna grupa (373 i 10 divizija).

Nesigurnost komunikaciskog pravca preko Kapele ka Karlovcu, koji je stalno bio ugrožen, i očekivani napad na-

veli su, krajem marta, komandanta 392 divizije da svoju bazu snabdevanja premesti sa linije Oštarije (Ogulinske), Jezerane, Krišpolje na liniju Senj, Novi, Crikvenica. Početkom aprila prenos zaliha je bio u toku, ali su pozadinske trupe i ustanove zadržale svoj raniji raspored. Josipdol je ostao i dalje glavna diviziska baza. U toj odluci komandanta 392 divizije — da ekonomski osigura otstupnicu prema Rijeci — ogleda se neverica u mogućnost da pod našim pritiskom otstupi preko Josipdola ka Karlovcu, onako kako je to zamišljao komandant Grupe armija „E".

Napad od 4 aprila sasvim je razbio obe divizije. Pojedini njihovi delovi nabačeni na Velebit rasuli su se ili su danima i noćima lutali da bi stigli u Senj ili Otočac. Uveče 4 aprila, na frontu od Kapele do Mora ostao je u izvesnoj vezi samo deo između Vrhovina i Lešća koji je zatvarao pravac prema Otočcu. Tu su bili samo delovi 847 puka, protivkolski divizion, pionirski bataljon i svega jedna baterija. Ali idućeg dana, ma da su sa naše strane bile u akciji samo dve brigade 19 divizije, i taj je front probijen, a 6 aprila ostaci 392 divizije bili su odbačeni na Žutu Lokvu. Posadi Čudinog Klanca, koja je bila izolovana, naređeno je tada da se probije prema istoku, u susret 104 diviziji.

Stvarno, 104 divizija je 3 aprila krenula iz rejona Ostrošca na zapad, idućeg dana je ušla i Ličko Petrovo Selo, 5 aprila je zauzela Prijeboj sa 724 pukom i nešto artiljerije, ali ga je idućeg dana napustila i grupisala se oko Ličkog Petrovog Sela.

Nesumnjivo je, dakle, da je od 3 do 5 aprila 104 divizija bila orijentisana prema Otočcu. U štabu 392 divizije se očekivala njena intervencija i u tom smislu bilo je izdato naređenje opkoljenoj posadi u Čudinom Klancu. Jedna depeša iz štaba XV korpusa, upućena 392 diviziji 5 aprila izjutra, potvrđuje pokret 104 divizije prema Otočcu, ali istog dana po podne jednom drugom depešom stavlja se 392 diviziji do znanja da 104 divizija mora biti upućena prema severu. Nema, dakle,nikakve sumnje da je komandant XV korpusa hteo da angažuje 104 diviziju prema za-

padu da bi spasao svoju Zapadnu grupu, ali je 5 aprila upućena prema Karlovcu u sastav XCI armiskog korpusa, svakako po naređenju Grupe armija „E".

U tipičnom marševskom rasporedu za probijanje kroz protivnički obruč — po rečima samog neprijatelja kao „pokretni kotao" — krenula je 104 divizija na sever. U Drežnik Grad je ušla 10 aprila, u noći 11/12 aprila njeno čelo bilo je severno od Rakovice, a začelje kod Drežnika, 12 aprila stigla je do Slunja, gde se spojila sa neprijateljskom grupom iz Primišlja, koja je u isto vreme sa severa izbila do Slunja. Dan kasnije je glavnina divizije između Zečevog Brda i Primišlja, a začelje kod Slunja, a u noći 14/15 aprila začelje divizije napušta Primišlje i ide u pravcu Poloja. Kod Poloja divizija nalazi svoje mesto u frontu koji je XCI korpus obrazovao za odbranu Karlovca. Taj pokret je 104 divizija platila vrlo teškim gubicima.

Uveče 6 aprila komandant 392 divizije izveštava komandanta XV korpusa, kome je još potčinjen, da su ostaci divizije odbačeni na liniju Žuta Lokva, Jablanac, da je prevoj preko Kapele izgubljen, a time prekinuta i veza sa severom, da namerava da se povuče na prevoj Vratnik, ali ne veruje da će se taj položaj, s obzirom na jačinu protivnika, moći da održi duže od 24 časa. Stoga komandant divizije moli u istoj depeši za odobrenje da se pod borbom povuče pravcem Novi, Crikvenica, Hreljin i da se spoji sa XCVII korpusom. Taj predlog nije bio posledica malodušnosti; komandant 392 divizije je u nemačkoj vojsci uživao glas hrabrog i aktivnog komandanta, i bio je nosilac najvišeg nemačkog odlikovanja.

Idućeg dana, 7 aprila, 392 divizija odbačena je na liniju Krivi Put, Vratnik, Sveti Juraj. Toga dana stiže i odgovor komandanta XV korpusa, koji kategorički naređuje da se divizija zadrži na položajima na kojima se zatekla i da se dalje povlačenje ima sprečiti svim sredstvima.

Ovakva besmislena naređenja, kojima su žrtvovane jedinice bez ikakve potrebe u malom i velikom obimu, bila su česta u nemačkoj taktici i strategiji Drugog svetskog

rata, koje su bile nadahnute Hitlerovom intuicijom. Ipak je komandant 392 divizije učinio sve da ga savesno izvrši. On lično odlazi 8 aprila u Novi i Crikvenicu, gde su se prikupljali razbijeni delovi 392 i 11 divizije, skuplja oko 800 ljudi i u noći 8/9 aprila dovodi ih dvema maonama u Senj, a odatle na Vratnik. Kada je on 9 aprila oko 11 časova pao, komandant divizije lično predvodi protivnapad, ali tada biva teško ranjen u glavu. Tek oko 15 časova, kada su naše jedinice već bile prodrle u Senj, on izdaje naređenje da se pojedini delovi samostalno probijaju prema Novom. Neka se spase ko može! Mnogima je to i uspelo, i pored vrlo velikog nereda na putu, ali po cenu „neobično velikih gubitaka" kao što govori jedan nemački izveštaj. „Neprijatelj je — kaže se dalje u tom izveštaju — sa svojih teško uočljivih položaja u planini precizno dejstvovao na guste kolone na putu, pešadiskom, mitraljeskom i minobacačkom vatrom". Teško ranjeni komandant, koga su prenosili na kolima, tom prilikom ponova je ranjen u pluća. Umro je u bolnici na Rijeci.

Krajem marta, kao posledica poraza XV korpusa u dolini Une, štab XCVII korpusa izvlači 237 diviziju iz Istre i poverava joj odbranu Rijeke i ostrva Krka, Cresa i Lošinja. Divizija je u martu 1945 pretvorena iz posadne ili nepokretne (Bodenständig) u pešadisku diviziju. Njen 1048 puk dolazi 1 aprila u Kraljevicu i Hreljin, 1046 puk 3 aprila u Mrzlu Vodicu a 4 aprila u Lokve; 1047 puk ostaje i dalje u Puli; 1048 puk je sa 1 bataljonom bio na liniji Šmrika, Križišće, Plase, Zlobin, 2 bataljon je bio prikupljen na prostoriji Meja Gaj, Praputnjak radi intervencija, a 1 divizion 237 artiljeriskog puka je bio postavljen kod Hreljina; 1046 puk je imao 2 bataljon u Lokvama, 1 bataljon u Mrzloj Vodici, a jedno uporište i u Gornjem Jelenju. Štab divizije bio je u Čavlu, a kao rezervu imao je na raspolaganju 237 fizelirski (Füselier) i 237 dopunski bataljon. U istoj oblasti bio je na raspolaganju diviziji i 705 posadni bataljon, sa štabom na Trsatu.

U zapovestima 1048 puka vidi se situacija onako kako se vidi u štabu 237 divizije, pa verovatno i u štabu XCVII

korpusa. Zapovest od 2 aprila pretpostavlja da će „Titove snage" — kako se naziva Četvrta armija, čiji je formaciski oblik još nepoznat neprijatelju — verovatno pojačane saveznicima[1]), krenuti u napad prema severozapadu u oblast Rijeke. Sve zemljište — kaže se u toj zapovesti — istočno od linije Lič, Zlobin, Trstenik (1243), Snežnik nalaze se u rukama partizana, a zapadno od te linije su manje njihove grupe; utvrđena je 43 divizija sa artiljerijom i nekoliko tenkova, dobro naoružana. U zapovesti od 6 aprila već se pominje „Četvrta Titova armija", sastavljena od 8 korpusa i delova 4 i 11 korpusa, koja je zauzela Bihać i napala na Gospić i koja „goni u stopu XV korpus", pa će — računa se — produžiti napad u pravcu Rijeke i posesti ostrva.

Zadatak 237 divizije bio je, ustvari, odbrana Rijeke na liniji Šmrika, Zlobin, Lokve, ili, tačnije, 1048 puk je imao da zatvori primorske komunikacije zaključno sa putem Fužine — Zlobin — Plase, a 1046 puk da preseče put Delnice — Lokve — Kamenjak — Rijeka. Taktičke veze između ova dva puka nije bilo. Ali kada se poraz 392 i 11 divizije sasvim ocrtao, 1048 puk je dobio naređenje da krene napred, da prihvati ostatke tih razbijenih divizija i da što više uspori nadiranje naših snaga prema Rijeci.

Puk je stigao u Novi 10 aprila. Njegov levi bok, sasvim otvoren prema slobodnoj teritoriji Gorskog Kotara, pri tom se sasvim odužio; 237 fizelirski bataljon i neki ostaci 392 divizije koji su bili prikupljeni i nekako organizovani severno od Novog bili su sasvim nedovoljni da zaštite tako razvučen bok. Puk stalno obuhvatan sa severa, bio je odbačen na raniji položaj Šmrika, Zlobin „mnogo grublje no što je bilo predviđeno" — žali se jedan nemački izveštaj.

Neposredno ugrožavanje Rijeke navelo je komandanta XCVII korpusa da bliže provuče 188 diviziju. Od 16 aprila ona je u pokretu prema prostoriji jugoistočno od Ilirske Bistrice, gde 19 aprila završava prikupljanje. Malo pre

[1]) Pretpostavka da se u sastavu Četvrte armije nalaze i savezničke trupe javlja se kod neprijatelja u više mahova; mogla je biti izvedena jedino iz njenog naoružanja i prodornosti.

toga bila je pretvorena u operativnu brdsku diviziju. Nešto ranije je i Nedićev dobrovoljački korpus bio upućen iz rejona Postojne i Planine preko Kočevja u pravcu Delnica za zaštitu levog boka korpusa.

U to vreme je XCVII korpus još uvek bio u sastavu Grupe armija „C". Generalu Leru biće formalno potčinjen tek 25 aprila, ali sredinom aprila sve njegovo područje do Soče spada već pod Grupu armija „E". Tako je u to vreme SS i policiski vođa Kranjske Rezener postao komandant pozadine Grupe armija „E". Njemu je bio potčinjen Globočnik, SS i policiski vođa Jadranskog Primorja (Istra i Slovenačko Primorje do Soče).

Nedićev dobrovoljački korpus je po dolasku na ovo područje postao SS jedinica[1]). Preko Globočnika bio je potčinjen Rezeneru, a preko njega Grupi armija „F". I Đujićevi četnici postali su SS trupa i obrazovali Dinarsku diviziju, za koju viši SS i policiski vođa Jadranskog Primorja traži oružje i opremu od najvišeg SS policiskog vođe u Italiji[2]). Najzad, prema jednom drugom aktu višeg SS policiskog vođe Jadranskog Primorja[3]), u Istri se očekivao i Crnogorski dobrovoljački korpus ,jačine 12.000 „navodno vanrednih boraca" — kao što se u tom aktu kaže — pod komandom „vojvode" Pavla Đurišića, da uđe u sastav Nedićevog korpusa generala Mušickog, pri čemu je trebalo da Pavle Đurišić zauzme položaj Mušickovog pomoćnika. Ti crnogorski četnici imali su stići u Istru pravcem Bihać, Senj, Rijeka, ali im je on bio presečen uspesima Četvrte armije, tako da su u Istru stigli samo njihovi pretstavnici.

---

[1]) Tačka 1 naređenja Glavne SS operativne uprave (SS-Führungshauptamt) Amt II Org. Abt. Ia (II tgb. Nr. II (1618) 45 geh. izdatog u Berlinu 23 januara 1945, glasi: „1) Srpski dobrovoljački korpus zajedno sa pripadajućim nemačkim štabovima za vezu u svom sadašnjem personalnom i materijalnom sastavu, po dolasku na područje višeg SS i policiskog vođe Jadranskog Primorja, biće u svakom pogledu potčinjen SS vođi Rajha, preveden u SS jedinice i od tog trenutka smatra se kao SS oružani sastav."

[2]) Zahtev Ib. 1751 Tgb. Nr. 107/45 od 19 februara 1945.

[3]) PB Le (M1. Tgb. Nr. 130) g Rs od 2 marta 1945.

Oni delovi 392 divizije, koji su se u vremenu njene katastrofe u Zapadnoj Lici bili zatekli severno od prevoja Kapele[1]) i koje je 13 divizija odbacila 10 aprila iz Josipdola i Oštarija prema Tounju, ušli su u sastav XCI korpusa, koji je u to vreme primio front kod Karlovca prema jugu i jugozapadu. Sredinom aprila front korpusa išao je opštom linijom Tušilović, Poloj,Generalski Stol, gde je skretao na sever prema Kupi. Pored trupa koje su već spomenute u sastavu ovog korpusa, u Karlovcu se u to vreme formirao i jedan ustaški korpus, koji je takođe bio potčinjen štabu XCI korpusa.

U međuvremenu, pod pritiskom naše Druge armije, Nemci su bili prinuđeni da 6 aprila napuste Sarajevo i dolinu reke Bosne, a 12 aprila kombinovanom ofanzivom naše Prve i Treće armije, potpuno je bio razbijen njihov front u Sremu i na Donjoj Dravi. No uprkos tome, kada su nemačke trupe između Save i Drave bile u punom povlačenju, negde zapadno od linije Donji Miholjac, Đakovo, bez izgleda da će se uskoro zaustaviti, general Ler je još uvek bio zabrinut za sudbinu Karlovca, ma da je u to vreme već bilo sasvim jasno da Četvrta armija ide na Rijeku, pa naređuje da 181 divizija odmaršuje najhitnije u sastav XCI korpusa u Karlovac. Ona je tek bila izvučena iz Bosne, i 17 aprila se nalazila kod Sibinja, zapadno od Slavonskog Broda.

U dolini Une, prema Bihaću, položaje 104 divizije primili su ostaci 373 divizije, a XV korpusu je sredinom aprila bila potčinjena i 4 ustaška divizija; 373 divizija bila je delimično popunjena ljudstvom koje je dobijeno pročešljavanjem štabova, ustanova i trupa druge linije na celom području Grupe armija „E"; u njenom sastavu je bila i grupa „Zomer" iz 104 divizije; 19 aprila 373 divizija povukla se prema Bosanskoj Krupi, gde je obrazovala mostobran na Uni, 27 aprila je otstupila na otoku pod pri-

[1]) Uglavnom 392 dopunski bataljon, 1 divizion 392 artiljeriskog puka i pozadinske trupe i ustanove čije je ljudstvo bilo izvežbano i upotrebljavano za boračke dužnosti svuda na jugoslovenskom ratištu.

tiskom jednog našeg napada iz pravca Kulen Vakufa, a odatle, 29 aprila u Bosanski Novi, gde se sastala sa 4 ustaškom divizijom.

Štab Grupe armija „E" naređuje, 18 aprila, komandantu pozadine u Ljubljani da se što pre pristupi izradi utvrđenog položaja na liniji Delnice, Kočevje, prvenstveno na pravcima težišta ukoliko to partizani budu dozvolili, a zatim da se po redu hitnosti izradi: a) zaprečni položaj kod Ptuja; b) produži rad na položaju Litija, prevoj Trojane, prevoj Kozjak, prevoj Crna; c) dopune linije „Ingrid" (Rijeka, Klana, Zabiče, Milonja (1098), Knežak, Šent Peter na Krasu)[1]) i „Ajhen" (Krško, Novo Mesto, Cerknica) i d) nastavi rad na svim ostalim položajima u granicama mogućnosti mesne radne snage.

U svemu, sredinom aprila je pred frontom Četvrte armije neprijatelj nastojao da organizuje front na opštoj liniji Kraljevica, Delnice, Kočevje, Žužemberk. Na delu između Mora i Lokava bila je 237 divizija, a severnije su nedićevci i četnici nastojali da ovladaju linijom Delnice, Kočevje. U pozadini toga fronta nalazila se 188 divizija, za koju je obaveštajna služba Četvrte armije bila utvrdila da je nedavno pretvorena u operativnu jedinicu.

Zaključak

(Skica 22)

Zaista su bili krupni razlozi koji su naveli štab armije da 4 aprila upravi glavni udar na Gospić, razlozi koji se nikako nisu smeli zanemariti. Pored potrebe da se što pre oslobodi obala Jadrana radi neophodnog skraćivanja komunikaciskog pravca, bilo je i drugih momenata. Zapadna Lika i Gospić, njen upravni i vojnički centar, činili su tada poslednje političko uporište ustaša u Hrvatskoj. Krajem

[1]) Linijom „Ingrid" su Nemci nazvali položaj koji su organizovali kombinacijom italijanskih utvrđenja duž bivše italijansko-jugoslovense granice da bi ih podesili svojim tadašnjim operativnim potrebama.

marta 1945 godine — navodi general Ler u jednom svom izveštaju — pomišljale su ustaše u Zagrebu da se sve njihove snage skupe u Zapadnoj Lici, dok bi se nemačke trupe pod našim pritiskom, povlačile prema Austriji, ali im nagli prodor Četvrte armije nije dopustio da dođu dalje od prvih izmena misli.

Već 4 aprila ceo neprijateljski front od Lešća do Mora bio je razbijen bukvalno u komade, a glavnina armije je prodrla na prostoriju Perušić, Pazarište, Gospić. Jedino je glavnina 392 divizije mogla još davati povezan otpor na pravcu Otočca. Prema njoj je bila orijentisana samo 19 divizija, koja je, uz to, sa jednom svojom brigadom bila angažovana i na pravcu Čudin Klanac, Prijeboj.

Za uništenje glavnine 392 divizije kod Otočca, Armija je preduzela napad 6 aprila: 19 divizija je upućena neposredno sa istoka, a 13 i 26 divizija u dublju pozadinu, na prostoriju oko Brloga i Kompolja; u isto vreme će 7 divizija dejstvovati pravcem Jezerane, Brinje. Ipak je 392 divizija uspela da se izvuče iz Otočca; 19 divizija nije mogla da preseče neprijateljsku otstupnicu, a 13 i 26 divizija nisu prosto mogle stići na vreme usled velikog otstojanja, teškog zemljišta i slabih komunikacija. Ali odluka komandanta XV korpusa kojom se povlačenje 392 divizije imalo sprečiti svim sredstvima pružiće našim snagama još jednu priliku da je opkole i unište.

Tokom 7 i 8 aprila 19 divizija, sa 6 i 14 brigadom nabacila je neprijatelja na Vratnik, a zatim mu presekla otstupnicu prema Novom, širokim obuhvatom preko Krmpota i Poljica, dok se jednovremeno 26 divizija prikupljala za napad na liniju Vratnik, Senj. Za to vreme komandant 392 divizije stigao je da ode u Novi i Crikvenicu i da dovuče pojačanja za odbranu Senja.

U borbama na Vratniku, u kojima se komandant 392 divizije zaista založio da zaustavi povlačenje, izvršujući bukvalno naređenje svog pretpostavljenog komandanta korpusa, 392 divizija je bila konačno razbijena. Ono što je zatim otstupilo putem Senj — Novi ličilo je više na gomilu nego na trupu. Tu, na tome putu, neprijatelj bi verovatno

bio i sasvim uništen da je 19 divizija bila jače grupisana i da je obratila veću pažnju na neprijateljsku otstupnicu nego na grad Senj, čija je sudbina već bila rešena na Vratniku, ali je neprijatelj pretrpeo ipak vrlo velike gubitke usled precizne vatre sa položaja koji su vladali putem.

Dok je 9 divizija oslobađala Rab, 19 divizija je nastavila nadiranje prema severozapadu sa zadatkom da zauzme Novi i Crikvenicu. Brojni su bili i jaki položaji koje je neprijatelj za odbranu tih mesta mogao kombinovati između Mora i visoravni Gorskog Kotara. Stoga je 19 divizija iskoristila sve mogućnosti obuhvata koje joj je pružala naša slobodna teritorija na neprijateljskom boku, možda više no što je odgovaralo njenoj snazi. Neprijatelj je stalno morao otstupati pod pretnjom obuhvata iz planine, ili — kao što sam kaže — bio je „grubo" odbačen prema Rijeci. Ali, stvarno, usled nedovoljne koncentracije snaga, nigde mu nije bila presečena otstupnica. I u napadu 13 divizije na Tounj, Zdenac i na Donje Dubrave, 13 aprila, oseća se izvesna disproporcija između snaga, ciljeva i prostora. Da je 13 aprila napad sasređen samo na Tounj i Zdenac, uspeh bi izvesno bio potpuniji. U tom napadu, izgleda, da ni sadejstvo tenkova nije bilo dobro pripremljeno. Moralo se, svakako, očekivati da će neprijatelj porušiti most na reci Tounjčici. Osvajanja neoštećenih mostova su srećni slučajevi, na koje, normalno, ne treba računati. Slab most na pravcu Gojak, Tounj morao se na vreme pojačati.

Razvlačenje snaga na širokom prostoru ne zapaža se samo kod 19 i 13 divizije, za koje je to ovde konkretno navedeno. Takvi slučajevi su bili česti i kod drugih divizija, tako da se nameće zaključak da je prostor razvlačio jedinice.

Na desnom armiskom krilu je 43 divizija tek 14 aprila mogla da prikupi sve svoje brigade. Svojom vanrednom aktivnošću sprečila je dalje neprijateljske ispade u pravcu Delnica, čime je osujetila nameru neprijatelja da zauzme liniju Delnice, Kočevje i uštedela nove patnje narodu Gorskog Kotara. Sa svojim slabim brojnim stanjem ona zaista nije mogla izbaciti neprijatelja iz Lokava i Mrzle Vodice.

O ozbiljnosti borbi na tome pravcu svedoči i činjenica da su pojedine tačke oko Lokava i Mrzle Vodice više puta prelazile iz ruke u ruku.

Sedma divizija je od 4 do 6 aprila vrlo efikasno sadejstvovala Četvrtoj armiji. Naišavši na slab otpor, ona je samoinicijativno zašla duboko u pozadinu neprijatelja i presekla mu otstupnicu prema Josipdolu i Karlovcu.

Bojazan za desni bok nije zadržala, pa ni usporila, nadiranje Četvrte armije, prema njenom cilju, ali ta potencijalna opasnost nije ni zanemarena. Za osiguranje boka bile su odvojene znatne snage — 13 i 20 divizija, pored 4 korpusa, koji se tu nalazio. Te snage su bile odmerene prema mogućnostima neprijatelja identifikovanog na prostoru Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Karlovac, Generalski Stol, pa i preko toga sa jakim koeficijentom sigurnosti. Ali da je 20 divizija upotrebljena ofanzivno kao 13 divizija, a da se 4 korpus jače grupisao protiv 104 divizije, ta neprijateljska divizija, probijala bi se ka Karlovcu pod znatno težim uslovima.

Deveta divizija je vrlo vešto manevrovala na krševitim zapadnim padinama Velebita u napadu na Baške Oštarije, Sušanj i Karlobag, a isto tako vešto je izvodila i desantne operacije na ostrva uz izvanrednu saradnju naše mlade Mornarice. Blagodareći patriotizmu naših ljudi i karakteru ratišta, naša obaveštajna služba nije nigde oskudevala u izvorima. Ali na ostrvima, gde se bolje mogao kontrolisati priliv i odliv, neprijateljske snage i njihov raspored bili su ustanovljeni sa matematičkom preciznošću pa su se operacije mogle projektovati i izvoditi sa istom sigurnošću.

Pri oceni tempa operacija Četvrte armije u ovom periodu, pa i kasnije ne treba gubiti iz vida velike napore koje su izdržale trupe. To su one iste trupe koje su početkom februara iz Severne Dalmacije hitale prema Metkoviću i Mostaru, da bi se odmah po oslobođenju Mostara ponovo prikupile u Severnoj Dalmaciji za oslobodilački pohod na Trst, ili su — kao 13 i 35 divizija — od kraja februara pa do samog početka ofanzive vodile neprekidne borbe protiv neprijatelja koji je napadao u Lici. Ne treba takođe

gubiti iz vida ni činjenicu da su se operacije izvodile početkom proleća u izrazito pasivnom kraju i da su se, osim drveta i vode, sve potrebe morale dovoziti iz pozadine, i to vrlo oskudnim voznim parkom. Najzad, ne treba zaboraviti ni to da je po oslobođenju Gospića lutalo Velebitom mnogo ustaških grupa, koje su u nekim slučajevima dostizale jačinu i do 300 ljudi i da je 26 divizija morala biti angažovana za pročešljavanje severnog dela Velebita od Gospića do Senja.

Treba naročito istaći veliku pomoć koju je narod ovih krajeva pružio Armiji. Narodna vlast, koju je Partija organizovala i na neoslobođenoj teritoriji, stupala je automatski u dejstvo po meri napredovanja Armije. U njenoj pozadini je narodna vlast obavljala mnoge dužnosti koje bi inače trošile vreme i snagu trupa. Armija nije morala da odvaja suviše velike snage za uređenje i osiguranje svoje pozadine, šta više, prilivom novih boraca njeno se brojno stanje stalno povećavalo. Neprijatelj je u velikoj meri rušio komunikacije, ali se sav narod bacao na njihovu opravku, zajedno sa vrlo efikasnim inžinjeriskim jedinicama Armije. Opravka puteva išla je nekako uporedo sa rušenjem: na jednoj strani su Nemci minirali objekte, a na drugoj su narodni odbori pripremali materijal za njihovu opravku.

TREĆI DEO

TRŠĆANSKA OPERACIJA

1
RIJEČKA BITKA

Borbe od 16 do 28 aprila

Do aprila je bio završen drugi deo plana štaba armije. Bakar, Sušak, ostrva Krk, Cres i Lošinj bili su, doduše, još u rukama neprijatelja, ali operacija koja je povedena 4 aprila napadom na Gospić našla je 15 aprila uveče svoj prirodan završetak. Idućeg dana armija će na liniji Lokve, Kraljevica naići na prednji položaj odbranbenog sistema kojim je neprijatelj pokušao da zaštiti Rijeku i spreči naš prodor u Istru. U toj novoj fazi ona će se sudariti sa novim neprijateljskim snagama, sa trupama Grupe armija „C", dotle orijentisanim prema frontu u Italiji. Njena 237 divizija bila je i pre toga u dodiru sa Četvrtom armijom i u borbi protiv nje, ali se njena akcija istočno od linije Lokve, Kraljevica ograničavala samo na prihvat razbijenih delova XV korpusa. Tek sada, u okviru XCVII korpusa, ona će se odlučno angažovati.

Obaveštajna služba Armije mogla je do 16 aprila da stvori, u glavnim potezima, sledeću sliku o neprijatelju (skica 23).

Pred frontom Armije, na liniji Lokve, Kraljevica, bila je 237 divizija. Protiv njenog 1046 puka vodila je 43 divizija već nekoliko dana, sa promenljivom srećom, oštre borbe oko Lokava i Mrzle Vodice, a 19 divizija je odbacila ojačani 1048 puk na liniju Zlobin, Plase, Crikvenica. Severno od Mrzle Vodice i Lokava situacija je bila manje jasna. Jedino se znalo da su dva puka Nedićevog dobrovo-

ljačkog korpusa, jedan četnički korpus[1]) Djujićeve Dinarske divizije i nešto neidentifikovanih nemačkih trupa iz Ilirske Bistrice i Postojne izbili u Gerovo, Prezid, Čabar i Osilnicu. Pretpostavljalo se da će oni težiti da preko Crnog Luga dođu, kod Mrzle Vodice, u vezu sa levim krilom 237 divizije. Ofanziva u Suhoj Krajini protiv 7 korpusa, u kojoj je uzelo učešća oko sedam bataljona i kojom je neprijatelj stavio pod svoju kontrolu put Kočevje — Stari Log — Dvor (Žužemberk), operativno se povezivala sa ispadom nedićevaca u izvorni deo reke Kupe i sa pojavom 237 divizije u Gorskom Kotaru, ali je bilo jasno da na celom tom frontu od Mora do reke Krke neprijatelj nema taktički povezane linije, nego samo pojedine grupe, koje su zatvarale važnije pravce prema zapadu, među kojima je bilo prostranih neposednutih otseka.

Iza ovog zastora bile su ustanovljene raznovrsne neprijateljske jedinice, koje se prostorno mogu obuhvatiti u nekoliko grupa: na delu Učka, Ilirska Bistrica, Klana, Rijeka — šest nemačkih, četiri italijanska i dva ustaška bataljona, jedan Nedićev puk, Đujićevi četnici i (na obali, u području Rijeka, Lovran) oko četrdeset oruđa obalske i protiavionske artiljerije; tu se očekivao i 1047 puk 237 divizije; na prostoru Milje, Trst, Tržič, Postojna, Šent Peter bila je 188 divizija, pored nekih nemačkih i italijanskih posadnih jedinica, dva puka nedićevaca i vrlo jaka obalska i protivavionska artiljerija (150 obalskih i protivavionskih topova); na prostoru Učka, Piran, Pula — pet nemačkih i pet italijanskih posadnih bataljona i oko pedeset obalskih i protivavionskih topova; na Krku, Cresu i Lošinju bile su slabije neprijateljske snage.

U Sloveniji su okupacione trupe imale pretežno posadni karakter. Jedinice kojima se koristilo za operativne zadatke, upravo za aktivnu borbu protiv naših tamošnjih snaga, bile su uglavnom policiske SS trupe i samostalni

[1]) Djujićevi četnički „korpusi" bili su, ustvari, jedinice koje bi se po brojnoj snazi mogle nazvati pukovima. Dinarska divizija, koja je brojala oko 7000 ljudi, imala je tri „korpusa".

(pokretni) bataljoni Rupnikove Bele garde (slovenačko domobranstvo).

Južno od Save, odnosno u oblastima koje su nas operativno bliže zanimale, neprijateljske snage u Sloveniji delili smo na dve grupe: na prostoru Novo Mesto, Ljubljana, Rakek, Kočevje bilo je sedam SS bataljona, jedan puk tzv. Ruske oslobodilačke armije (ROA) i SS podoficirska škola, a od Bele garde šest pokretnih bataljona i četrdeset tri posadne čete; na prostoru Gorica, Ajdovščina, Idrija, Tolmin sedam SS bataljona, među kojima i jedan puk 24 brigade kraških lovaca (Karstjäger), dva nemačka posadna bataljona i neke slabije italijanske dobrovoljačke jedinice.

Najvažniji i najaktuelniji problem obaveštajne službe Armije bilo je tada pitanje: da li će se 188 divizija upotrebiti protiv Četvrte armije, kako i kada? Za nju se znalo da je bila vrlo jaka, verovalo se da ima oko 12.000 ljudi (stvarno je imala više), a neposredno pre toga bila je preformirana iz dopunske u operativnu diviziju. Moglo se pretpostaviti da će je neprijatelj okrenuti protiv Četvrte armije, koja je svojom pojavom pred Rijekom ozbiljno ugrozila pozadinu Grupe armija „C", ali se sa isto toliko, ako ne sa više, opravdanja moglo pretpostaviti i da će se upotrebiti na italijanskom frontu, gde je u to vreme počela završna saveznička ofanziva. Konkretnih indikacija do 16 aprila nije bilo. Tek idućeg dana identifikovan je jedan njen puk pri dolasku u Pazin, a jedna baterija kod Lokava. Ali se već moglo sigurnije tvrditi da će biti nužno planirati novu operaciju za oslobođenje Trsta i da njegovo oslobođenje neće doći kao rezultat poraza XV korpusa.

Sa desnog boka Armije, u širokom luku od Bihaća do Generalskog Stola, nije bilo uznemiravajućih izveštaja. Kod Karlovca je bilo zapaženo da se izvode fortifikaciski radovi na liniji Brodarci, Velika Jelsa, Dubovac, Donja Švarča, Udbinja, Mostanje, bila je zabeležena i pojava štaba XCI korpusa, ali na pravcu Zagreb, Karlovac — koji su naše jedinice u pozadini neprijatelja sigurno osmatrale — nisu bili registrovani jači pokreti trupa i materijala koji bi prelazili potrebe odbrane Karlovca. Uopšte, sredinom

aprila Nemci su u našoj zemlji bili opštom ofanzivom Jugoslovenske armije tako pritisnuti, da nisu mogli odvojiti ozbiljnije snage za dejstva u bok i pozadinu Četvrte armije.

*
* *

Ujutru 16 aprila Armija je bila u ovom rasporedu (skica 23):

43 divizija: 1 brigada je krenula iz Crnog Luga prema Mrzloj Vodici za napad na Zelin (981); 2 brigada se spremala za napad na Debelu Lipu (979) i Kameniti Vrh (908), kojima je neprijatelj branio Lokve sa severa; 3 brigada je bila na položaju Križ (837), a artiljeriski divizion u Sungeru;

19 divizija: 5 brigada je bila u rejonu Maneštri, Badanj, Crikvenica, 6 brigada kod Selca, 14 brigada kod Novog; artiljeriski divizion takođe kod Novog, a jedna njegova baterija severno od Grižana;

13 divizija je bila u pokretu prema Lokvama; ujutru toga dana 1 brigada je stigla do Sungera, 2 brigada do Broda Moravica, a 3 brigada na prostoriju Senjsko, Vrbovsko; artiljeriski divizion bio je još uvek razvučen na pravcu Mrkopalj, Ogulin, Lešće;

20 divizija se zatekla na prostoriji Tounj, Oštarije, Kamenica, osim 10 brigade, koja je još bila na prostoriji Rudopolje, Babin Potok, Vrhovine; u toku noći 15/16 aprila 20 diviziju smenila je na pravcu Ogulin, Generalski Stol 34 divizija 4 korpusa;

26 divizija: 11 i 12 brigada i artiljeriski divizion bili su kod Senja, 1 brigada kod Svetog Juraja, a 3 brigada na pravcu Švica, Žuta Lokva; divizija se pripremala za iskrcavanje na Krk;

9 divizija je bila sa glavninom na Rabu, sa 2 brigadom u Loparu (deo i u Jablancu), sa 3 brigadom i artiljeriskim divizionom u Rabu i Barbatu, a sa 4 brigadom u pokretu za Jablanac;

7 korpus: 15 divizija je bila na prostoriji Topla Reber, Komolec, a 18 divizija na liniji Soteska, Teška Voda;

4 korpus: 7 divizija bila je na prostoriji Rakovica, Drežnik Grad, a 8 divizija na prostoriji Primišlje, Slunj; pred njom je neprijatelj držao liniju Kurjevac (429), Raletina (432), Klipinka (444); 34 divizija je završavala smenu 20 divizije južno od Generalskog Stola na liniji Donje Dubrave, Gornje Dubrave;

Tenkovska brigada bila je sa 1 i 2 bataljonom i protivtenkovskim divizionom u rejonu Josipdola, a sa 3 i 4 bataljonom u rejonu Brloga;

Artiljeriska brigada: 1 haubički divizion bio je kod Delnica, 3 brdski motorizovani divizion kod Sungera (oba na raspolaganju štaba 11 korpusa, koji objedinjuje rad 13 i 43 divizije), 2 haubički divizion kod Ledenica, severoistočno od Novog (pomaže rad 19 divizije), 4 teški divizion je sa jednom baterijom u Kompolju, zapadno od Otočca, a sa drugom kod Ledenica, protivavionski divizion u rejonu Otočca, protivtenkovski divizion u Otočcu, Ogulinu i Novom.

*
* *

Na početku treće faze operaciskog plana, koja je predviđala oslobođenje Istre, Slovenačkog Primorja i Trsta, Armija se našla pred najtežim zemljištem.

Pravac koji iz Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja izvodi u Istru pregrađen je na severu pošumljenim, kršević i besputnim masivima Snežnika i Rišnjaka, u to doba godine još pokrivenim snegom, na jugu ograničen Morem do Kvarnerskog Zaliva, a dalje, prema severozapadu, Učkom i Čičarijom. Uzani pojas između južnih ogranaka Snežnika i Rišnjaka, s jedne, i Mora i Čičarije, s druge strane, širine 12—15 km. u vazdušnoj liniji, čini izlomljeni krš, samo delimično pokriven niskom šumom i šikarom, gde se svuda vrlo lako mogu kombinovati jaki položaji za odbranu, ali se na tom delu, kao izrazita terenska prepreka, nameće kanjonski usečena dolina reke Rečine. Na tom pravcu bilo je mnogo fortifikaciskih objekata jugoslovenskog ili italijanskog porekla. Italijanska utvrđenja, orijentisana pre-

ma istoku, bila su, razume se, značajnija, i od njih je na bivšoj jugoslovensko-italijanskoj granici bila obrazovana jedna izrazita odbranbena linija. Ali su Italijani za vreme okupacije utvrdili i desnu obalu Rečine, težeći za tim da po svaku cenu spreče upad naših jedinica iz Gorskog Kotara u oblast Rijeke, a po slomu Italije taj rad, sa istom namerom, nastavili su i Nemci.

Iz izvornog dela reke Kupe, između Snežnika i Pivke, na jugu, i Velike Gore, na severu, izvodi dosta širok pojas nižeg planinskog i manevarskog zemljišta sa dve dobre komunikacije preko Cerkniške Kotline u oblast Postojne i Rakeka, odakle se dolinom između Hrušice i Javornika može dejstvovati ka Trstu ili ka Ljubljani. Od toga pravca odvaja se između Snežnika i Pivke, poprečan pravac, koji kroz planinsko i gusto pošumljeno zemljište izvodi u oblast Ilirske Bistrice i Šent Petra; obeležen je slabim putem Prezid — Leskova Dolina — Mašun (1017) — Knežak, ali je ipak upotrebljiv za automobilski saobraćaj. I na tome pravcu, od Leskove Doline pa do Ilirske Bistrice, nailazi se na italijanska utvrđenja, raspoređena po dubini. Oba ta pravca preko Cerknice i Mašuna, vrlo su zaobilazna u odnosu na opšti pravac Rijeka — Trst, a to su naročito bila u odnosu na tadašnji raspored Armije.

*
* *

Kako su neprijateljske snage u tom trenutku bile još razvučene na celoj teritoriji Istre i Slovenačkog Primorja, a s obzirom na situaciju na italijanskom frontu, gde je savezn̈ička ofanziva bila već u toku, štab armije je odlučio da širokim frontom prodre u Istru, sa glavnom snagom najkraćim pravcem Klana, Ilirska Bistrica, Trst, sa desnom kolonom pravcem Osilnica, Čabar, Prezid, Mašun, Šent Peter, a sa levom preko Krka, Cresa i Istre (skica 24).

Za izvršenje ove odluke bile su određene za glavni pravac u prvom ešelonu 13, 19 i 43 divizija, a 26 divizija u drugom (pošto prethodno zauzme ostrvo Krk); 20 divizija bila je upućena desnim, a 9 divizija levim pravcem; 7 kor-

pus je imao da štiti desni bok Armije na liniji Kočevska Reka, Kočevje, Novo mesto, a 4 korpus bok i pozadinu Armije na liniji Ogulin, Slunj, Bihać; u neprijateljskoj pozadini, 9 korpus imao je napadom na Trst sa otseka Trnovski Gozd, Nanos da pomaže rad Armije. Bilo je predviđeno da se 43 divizija prebaci kroz neprijateljski raspored u Istru još pre izbijanja na staru italijansku granicu.

PODILAŽENJE RIJECI

BOJ ZA LOKVE I KRALJEVICU

16 april 1945

(Skica 25)

Toga dana rad divizija razvijao se po posebnim naređenjima, ali u duhu opšte zamisli za upad u Istru.

43 divizija: 1 brigada je napala Zelin (981) u toku dana i noći 16/17 aprila, ali oba puta bez uspeha; 2 brigada je u 11 časova zauzela Debelu Lipu (979), uprkos ogorčenom otporu, i tu odbila jedan protivnapad preduzet u 14 časova; 3 brigada je osujetila pokušaje neprijatelja da zauzme Križ (837); artiljeriski divizion se prebacio iz Sungera u Crni Lug.

19 divizija: 5 brigada je izbila na liniju Drivenik, Sveti Jakob, 6 brigada na liniju Medveđak (1027), Razomir (789); 14 brigada je izvršila pokret iz Novog u rejon Liča; artiljeriski divizion je izbio na prostoriju Razomir, Mali Tič (863); 2 divizion i jedna baterija 4 diviziona Artiljeriske brigade ostali su na istim mestima.

13 divizija grupisala se toga dana za napad na Lokve. 1 brigada je izbila na prostoriju Sungerski Lug, Brestova Draga; 2 brigada je stigla u Delnice, a 3 brigada u Sunger; 1 baterija bila je u Ogulinu, 2 i 3 baterija kod Mrkoplja, 4 i 5 baterija u Lešću, 1 divizion Artiljeriske brigade kod Delnica, a 3 divizion kod Sungerskog Luga.

20 divizija: 8 brigada je stigla iz Oštarija u Gomirje, 9 brigada u Ogulin, 10 brigada se spremala za pokret u sastav divizije; bilo joj je naređeno da 4 bataljon ostavi u Otočcu; štab divizije i jedinice u neposrednom sastavu smestili su se u Oštarijama.

26 divizija je ostala u istom rasporedu i završila pripreme za iskrcavanje na ostrvo Krk.

9 divizija je ostala u istom rasporedu, s tim što je njena 4 brigada stigla u Jablanac.

Tenkovska brigada: 1 i 2 bataljon krenuli su iz Josipdola u Ravnu Goru radi dejstva u sastavu 11 korpusa; 4 bataljon bio je upućen iz Brloga u Novi radi podrške 19 diviziji, a 3 bataljon je ostao u rezervi kod Otočca.

7 divizija je zatvarala dolinu Une na istoj prostoriji.

8 divizija bila je u rejonu Primišlja.

34 divizija zatvarala je pravac od Generalskog Stola na liniji Donje i Gornje Dubrave.

*
* *

Armija je toga dana podišla neprijateljskom položaju Lokve, Fužine, Zlobin, Dol Veliki, Grofija, i uveče je štab armije izdao zapovest Op. br. 71 za ovlađivanje tom linijom, Krkom, Cresom i Lošinjem; u vezi s tim jedinicama su bili postavljeni sledeći zadaci:

11 korpus (13 i 43 divizija), prema usmenoj direktivi načelnika štaba armije, napada Lokve i Mrzlu Vodicu; 19 divizija napada na liniju Fužine, Kraljevica, sa ciljem da obuhvati Bakar sa severozapada; 26 divizija se iskrcava na Krk sa zadatkom da očisti ostrvo od neprijatelja; 9 divizija se iskrcava na Cres i Lošinj, ali, usled nedostatka brodskog prostora, tek pošto 26 divizija oslobodi Krk; 20 divizija kreće pravcem Ogulin, Gomirje, Vrbovsko, na prostoriju Kupjak, Ravna Gora, Vrbovsko sa zadatkom da osigura bok Armije prema reci Kupi.

Ova zapovest izdata je trupama uveče 16 aprila, ali su pojedine njene odredbe saopštavane i pre toga u vidu

usmenih i telefonskih naređenja, tako da su neki pokreti ili pripreme bili izvršeni već u toku 16 aprila.

17 april 1945

(Skica 25)

Na desnom krilu armiskog rasporeda napale su toga dana 13 i 43 divizija neprijatelja u Mrzloj Vodici i Lokvama i zauzele oba uporišta.

43 divizija je imala zadatak da iz pravca Crnog Luga napadne i zauzme Mrzlu Vodicu, da preseče put Lokve — Mrzla Vodica i da goni neprijatelja prema Grobničkom Polju.

Mrzlu Vodicu branio je 1 bataljon 1046 puka, ojačan delom 13 čete (prateće, sa četiri topa 75 mm) i 14 (protivtenkovske) čete. Bataljon je držao Zelin (981), Stelnik (893) i samo mesto, kao samostalne otporne tačke u međusobnoj vatrenoj vezi. U Mrzloj Vodici bio je i štab 1046 puka. Zadatak toga puka, čiji je jedan bataljon držao Lokve, bio je — prema izveštaju negovog komandanta — da što duže zadrži naše snage koje su očekivane sa jugoistočnog, istočnog i severoistočnog pravca, a pre svega da zatvori pravac Lokve, Mrzla Vodica, Kamenjak, Pothum.

Prva brigada je u zoru napala Zelin, uspela da ga pre podne zauzme i odbaci neprijatelja ka Mrzloj Vodici i Gornjem Jelenju, a potom krenula u gonjenje prema Gornjem Jelenju; 2 brigada je zauzela Stelnik već pre podne, izbila na put Lokve — Mrzla Vodica, obuhvatila Mrzlu Vodicu s juga i izvršila pripreme da i nju napadne naredne noći ali je posada toga uporišta uspela da se po padu mraka probije prema Gornjem Jelenju zajedno sa delovima koji su otstupili iz Lokava.

Treća brigada se dotle prikupila u Crnom Lugu radi prebacivanja u Istru.

13 divizija imala je zadatak da opkoli i uništi neprijatelja u Lokvama.

U rejonu Lokava bio je 2 bataljon 1046 puka, odgovarajući delovi 13 i 14 čete i 2 baterija 1088 puka 188 divizije od četiri poljska topa 75 mm i četiri protivavionska topa 20 mm. Oko Lokava neprijatelj je bio poseo i kao otporne tačke utvrdio Oštrac (940), Debelu Lipu (979), Kameniti Vrh (908), k 755, k 969, k 1047 i Špičunak (1006), zatim selo Homer na putu za Mrzlu Vodicu i samo mesto Lokve. Debelu Lipu, koju je prehodnog dana bila zauzela 2 brigada 43 divizije, neprijatelj je preoteo toga jutra protivnapadom, pre nego što je 2 brigada bila smenjena od delova 3 brigade 13 divizije.

Težište napada divizija je postavila na pravac Debela Lipa, Homer radi presecanja neprijatelju otstupnice prema Mrzloj Vodici. U tom cilju je 3 brigada, pomognuta 1 haubičkim divizionom, imala da napadne neprijatelja na liniji Debela Lipa, Kameniti Vrh sa zadatkom da zauzme Lokve; 2 brigada imala je da dejstvuje pravcem Sović Laz, Oštrac, Srednji Jarak da bi presekla vezu između Mrzle Vodice i Lokava, a 1 brigada, ojačana jednom protivtenkovskom baterijom i pomognuta 3 brdskim motorizovanim divizionom, da iz rejona Sungerski Lug, Brestova Draga napadne neprijatelja na liniji k 969, k 1047, Špičunak, a zatim i Lokve.

Treća brigada je sa položaja Ponikvarski Vrh (845), Javornik preduzela napad na Debelu Lipu i Kameniti Vrh. Uz podršku artiljerije odbacila je neprijateljske prednje delove, ali nije uspela da zauzme Debelu Lipu i Kameniti Vrh, gde se neprijatelj bio dobro utvrdio. Stoga rokira jedan svoj bataljon na Šapovački Vrh radi opkoljavanja Kamenitog Vrha. Neprijatelj se branio vrlo aktivno, i stalnim protivnapadima u toku celog dana po cenu teških gubitaka odbijao je napade brigade. Ona je najzad opkolila Debelu Lipu i Kameniti Vrh, ali se neprijatelj, u 20 časova, probio prema Lokvama, odakle je otstupio prema Mrzloj Vodici.

Druga brigada, krećući se u početku za 3 brigadom, kao drugi ešelon, izvršila je napad na Oštrac i odbacila neprijatelja na položaje kod Srednjeg Jarka, gde se zadržao

do noći da bi osigurao otstupnicu svojim snagama iz Lokava.

Prva brigada je do 11 časova zauzela k 969 i k 1047, pa je zatim nastavila napad delom snaga prema Lokvama, a delom na Špičunak. Međutim, neprijatelj je pred mrak izvršio protivnapad sa Špičunka i uspeo da ponovo zauzme k 1047;tako je omogućio izvlačenje svojih delova iz Lokava prema Mrzloj Vodici.

19 divizija je imala pred sobom 1048 puk, 237 fizelirski bataljon, delove 237 protivtenkovske čete, 1 divizion 237 artiljeriskog puka, jednu bateriju 392 artiljeriskog puka i nešto ljudstva iz 392 divizije. Neprijatelj je držao liniju Šmrika, Križišće, Zastene, Plase, Zlobin; 1048 puk je bio na delu položaja od Mora zaključno do Zastene, a severnije su bile ostale snage. Artiljerija je bila plasirana na prostoriji Hreljin, Meja.

Divizija je bila ojačana 2 haubičkim divizionom, jednom baterijom 4 teškog diviziona Artiljeriske brigade i 4 bataljonom Tenkovske brigade, a kasnije i 12 brigadom i artiljeriskim divizionom 26 divizije.

Štab divizije doneo je odluku da težište napada usmeri pravcem železnička stanica Plase, Hreljin, Meja-Gaj, da bi ga odatle mogao dalje razviti u pravcu Škrljeva za obuhvat Bakra i, kasnije, prema Sušaku. To je za neprijatelja bio najosetljiviji pravac, jer bi u slučaju našeg uspeha doveo u vrlo težak položaj njegove snage od Križišća do Mora, koje su mogle otstupiti samo obalskim putem duž Bakarskog Zaliva, a taj put mogao se efikasno tući ili preseći sa položaja kod Hreljina, Meje i Praputnjaka. U smislu te odluke 14 brigada, ojačana jednom teškom baterijom, dobila je zadatak da napadne Zlobin, obezbeđujući se jednim bataljonom prema Fužinama; 6 brigada, ojačana diviziskim brdskim divizionom, bila je upućena sa polaznog položaja Medveđak (1027), Razomir (789) pravcem železnička stanica Plase, Meja za obuhvat Hreljina sa severoistoka preko Draževskog Vrha (782) i sa ciljem da prodre do raskrsnice Meja-Gaj; 5 brigada, pomognuta 2 haubičkim divizionom i jednom protivtenkovskom baterijom, imala je,

sa polaznog položaja Sušik, Drivenik, Klanfari, da glavnom snagom sadejstvuje 6 brigadi u napadu pravcem k 302, južna ivica Hreljina, Crni Vrh (229), a pomoćnom da zauzme Kraljevicu; 4 tenkovski bataljon će pomagati rad 6 brigade. Rezervu divizije činila je 12 brigada i artiljeriski divizion 26 divizije na prostoriji Grižane, Kostelj.

U noći 16/17 aprila trupe su zauzele polazne položaje; samo su delovi 26 divizije stigli kasnije na određenu prostoriju.

Napad divizije počeo je na celom frontu u 6 časova.

Četrnaesta brigada je brzo savladala slabije neprijateljske delove na k 952, na Zvirjaku i kod sela Brda, odbacila ih prema Fužinama, prema kojima se obezbedila jednim bataljonom, a zatim je nastavila napad prema Zlobinu. Na k 822 neprijatelj je dao jak otpor koji je, uz sadejstvo desnokrilnog bataljona 6 brigade, bio savladan oko 11 časova. Neprijatelj se povukao u Zlobin, i odatle je, pomognut jakom artiljeriskom vatrom iz rejona Meje, nastavio da pruža otpor. Šesta brigada je isto tako brzo savladala prednje neprijateljske delove na k 741, k 787, k 690 i k 685, i do 11 časova podišla je neprijateljskom glavnom položaju na 200—300 m. Peta brigada odbacila je neprijateljske delove iz Svetog Jakoba i sa k 314, i od 11 časova podišla liniji Dol Veliki, k 302, Grofija, k 197.

Posle 11 časova artiljerija je počela pripremu na celom frontu i oko 12 časova izvršen je opšti napad.

U centru je 6 brigada probila neprijateljski položaj, zauzela k 691 i Draževski Vrh, a zatim i k 637. U tom trenutku ubačeni su u borbu i tenkovi, koji su izazvali iznenađenje i pometnju kod neprijatelja. Uz pomoć njihovu brigada je zauzela železničku stanicu Plase, prodrla dalje prema zapadu i izbila na Obešnjak (703) i na k 424, čime je neposredno ugrozila Hreljin i Meju.

Duboki prodor 6 brigade pokolebao je neprijatelja u Zlobinu, i on je, pod pritiskom 14 brigade, počeo naglo da se povlači ka železničkoj stanici Meja i Gornjem Jelenju; 14 brigada zauzima Zlobin u 14 časova i kreće u gonjenje. U isto vreme delovi 6 brigade likvidiraju otpor u Plasama.

Peta brigada je oko 12.30 časova probila neprijateljski položaj na otseku Dol Veliki, k 197 i preduzela gonjenje delom prema Bakarcu, a delom prema Kraljevici. Pred Kraljevicom, na liniji k 142, k 57, neprijateljske zaštitnice pokušale su da zadrže levo krilo brigade, ali je oko 16 časova savladan i taj otpor i oslobođena Kraljevica, pri čemu je zarobljeno 140 vojnika.

Usled proboja fronta na celoj liniji, naročito kada je 6 brigada zauzela k 424, neprijatelj u Hreljinu osetio se ugroženim i počeo brzo da se povlači prema Praputnjaku. Približno u isto vreme napustio je i Fužine, u koje ulazi jedan bataljon 14 brigade. Pred frontom 19 divizije neprijatelj se bio povukao na liniju Lakovica (656), Trebestin V. (610), Svib (614), Glavčina (360), zapadno od Crnog Vrha (229). Do mraka, a delimično i u toku noći, brigade su podišle tom neprijateljskom položaju: 14 brigada je izbila na liniju Lukvište, Ostrovice (614), Koritnjak (496), 6 brigada na liniju raskrsnica puta i železničke pruge južno od Sviba, k 424, a 5 brigada na liniju Crni Vrh, Kraljevica. U tim borbama — prema iskazu šefa operativnog otseka 237 divizije — naše trupe bile su nadmoćnije od trupa 237 divizije u pogledu izdržljivosti, korišćenja zemljištem i u pogledu veštine manevrovanja u planini.

DESANT NA KRK

(Skica 26)

Toga dana 26 divizija je izvršila desant na Krk.

Za dalje operacije Četvrte armije Krk je pretstavljao značajan operaciski objekat, kojim se moralo što pre ovladati.

Krk zatvara Kvarnerski Zaliv i vlada severnim delom Planinskog Kanala. U rukama neprijatelja sprečavao je plovidbu između Senja i Kraljevice i štitio pristup Cresu i istočnoj obali Istre. Sve dok je neprijatelj vladao ostrvom, armiska baza se nije mogla preneti u Senj, jer je ta luka bila još u dohvatu neprijateljske artiljerije sa Krka, a bilo

je vrlo potrebno da se što više i što pre skrati kopnena komunikaciska linija, u prvom redu zbog nedostatka transportnih sredstava, a i zbog toga što tada još nije bila sasvim isključena mogućnost da nam neprijatelj ozbiljno ugrozi suvozemne komunikacije pravcem Karlovac, Ogulin. Stoga smo bili prinuđeni da se što više oslonimo na pomorski saobraćaj, a bez Krka se nije mogao produžiti do Kvarnera. Pored toga trebalo je ovladati ostrvom da bi se moglo preći na Cres, a sa njega u Istru.

Posada Krka bila je slaba. Tu je bila utvrđena 5 baterija Mornaričkog artiljeriskog diviziona, 2 četa I bataljona 23 ustaškog zdruga, 2 četa 237 fizelirskog bataljona i oko 300 mornara, svega oko 600 ljudi i petnaest oruđa raznog kalibra. Neprijatelj je držao uporišta Omišalj, Malinsku, Krk, Aleksandrovo (Punat), Bašku Novu i Bašku Staru.

Za napad na Krk 26 divizija je odredila 1 i 11 brigadu, dva bataljona 3 brigade i artiljeriski divizion, a iz Pomorske komande Severnog Jadrana, bila su određena dva bataljona Kvarnerskog odreda i baterija 75 mm. Bilo je predviđeno da se 1 brigada ukrca u luci Sveti Juraj a iskrca, 16 aprila do 1 čas, kod Svetog Marka (severno od Vrbnika) sa zadatkom da glavnom snagom napadne Malinsku, a pomoćnom Omišalj; 11 brigada sa dva bataljona 3 brigade i artiljeriskim divizionom da se ukrca u Senju, iskrca, takođe 16 aprila do 1 čas, u pristaništu Vrbnik, a zatim da 11 brigada krene sa glavnom snagom na Krk, sa pomoćnom na Punat, dva bataljona 3 brigade da se postave u divizisku rezervu kod Kozavina, a artiljeriski divizion da jednom baterijom pomaže 1 brigadu, a drugom 11 brigadu; dva bataljona Kvarnerskog odreda i baterija 75 mm da se ukrcaju u Rabu, a iskrcaju u Maloj Luci, opet 16 aprila do 1 čas, sa zadatkom da u toku noći opkole Bašku Novu i Bašku Staru, a ujutru da ih napadnu. Mostobran na delu Petrina, Vrbnik obrazovaće jedan bataljon 3 brigade, koji će se iskrcati 15 aprila po padu mraka; dve savezničke topovnjače pomagaće napad 11 brigade sa pozicije zapadno od ostrva Kornat, a jedna savezn̈ička eskadrila jurišnih aviona učestvovaće u pripremi i u izvođenju napada 1 i 11 brigade

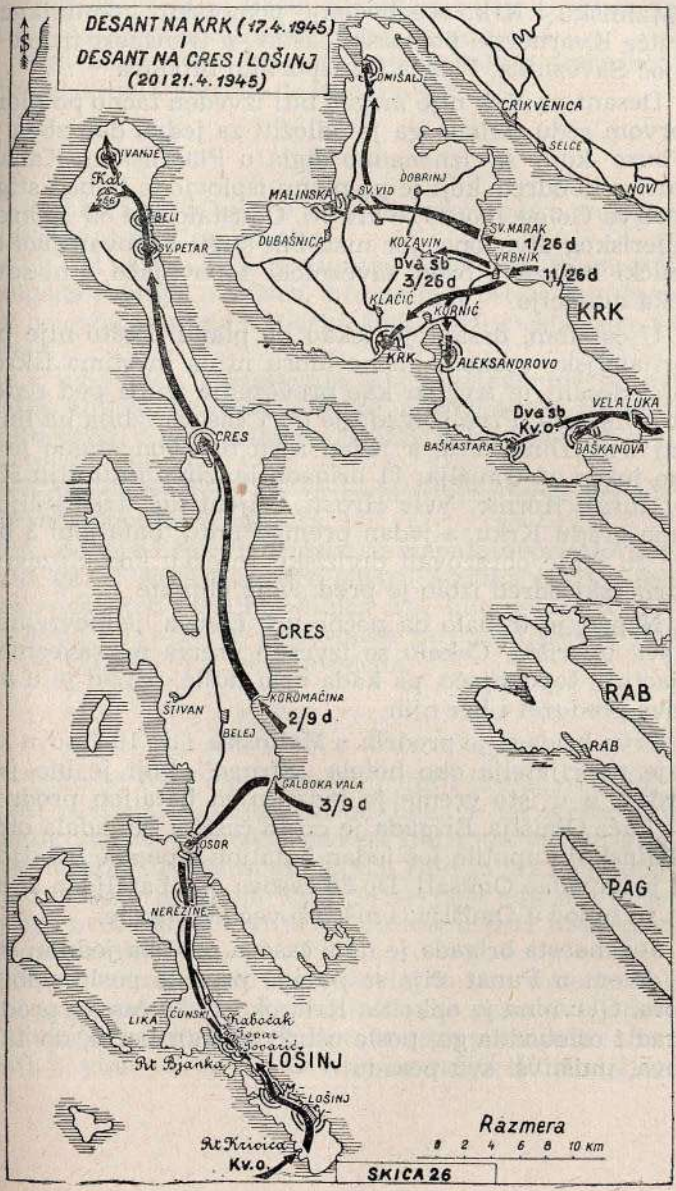
DESANT NA KRK (17.4.1945)
I
DESANT NA CRES I LOŠINJ
(20 I 21.4.1945)
OMIŠALJ
CRIKVENICA
SELCE
NOVI
DOBRINJ
MALINSKA
SV. VID
SV. MARAK
1/26 d
KOZAVIN
VRBNIK
Dva sb
3/26 d
11/26 d
KLAČIĆ
KORNIĆ
KRK
KRK
ALEKSANDROVO
Dva sb
Kv. o.
VELA LUKA
BAŠKASTARA
BAŠKANOVA
VANJE
BELI
V. PETAR
DUBAŠNICA
CRES
CRES
ŠTIVAN
KORMAĆINA
2/9 d
BELEJ
RAB
RAB
GALBOKA VALA
3/9 d
OSOR
PAG
NEREZINE
LIKA
ČUNSKI
Kabočak
Topar
Jovanići
LOŠINJ
Rt Bjanka
LOŠINJ
Rt Kriocica
Kv. o.
Razmera
0 2 4 6 8 10 Km
SKICA 26

na Malinsku i Krk; obezbeđenje pomorskih komunikacija izvršiće Kvarnerski pomorski sastav, a transport trupa, uz pomoć Saveznika, Flotila transportnih brodova.

Desant na Krk nije mogao biti izveden tačno po planu. U prvom redu trebalo ga je odložiti za jedan dan zbog jake bure koja se iznenadno digla u Planinskom Kanalu. Kvarnerski odred, koji je po planu isplovio iz Raba i stigao do ostrva Golog, morao se vratiti. Odustalo se i od upotrebe artiljeriskog diviziona, jer nisu bili stigli odgovarajući savezнички invazioni brod, savezničke topovnjače, a ni savezничка avijacija.

U ostalom, desant je tekao po planu. Pošto nije bilo neprijateljske reakcije ni na Moru ni na mestima iskrcavanja, desant je izvršen kao prevoženje trupa pod redovnim prilikama. Prva brigada je do 7 časova izbila na liniju Sveti Vid, Dubašnica, a jedan njen bataljon stigao je na 1 km južno od Omišlja; 11 brigada je izbila na liniju Klačić, Muraj, Kornić, Vele Hrusti, orijentišući tri bataljona prema gradu Krku, a jedan prema Puntu; bataljoni 3 brigade su dotle obrazovali divizisku rezervu kod Kozavine; Kvarnerski odred izbio je pred svoje objekte.

Napad je trebalo da počne u 8 časova, jednovremeno na sva uporišta. Čekalo se izvesno vreme na savezničku avijaciju i topovnjače, pa kada nisu došle, napad je u 8.30 časova preduzet i bez njih.

Prva bridaga je prodrla u Malinsku, i do 10 časova stegla je neprijatelja oko hotela „Strnad", koji je bio jako utvrđen, a u isto vreme je jedan njen bataljon prodro u prve kuće Omišlja. Brigada je do 16 časova savladala otpor u Malinskoj i uputila još jedan bataljon u pomoć bataljonu koji je napadao Omišalj. Do 20 časova oba bataljona savladala su otpor u Omišlju, uništivši većinu posade.

Jedanaesta brigada je do 9 časova prodrla jednim svojim delom u Punat, čija se posada predala posle slabijeg otpora. Glavnina je opkolila Krk, oko 12.30 časova prodrla u grad i oslobodila ga, posle oštrih uličnih borbi, do 17.15 časova, uništivši svu posadu.

U Baški Novoj i Baški Staroj neprijatelj se bez borbe predao bataljonima Kvarnerskog odreda.

Dva bataljona 3 brigade koji su bili u diviziskoj rezervi nisu imali potrebe da intervenišu.

*
* *

9 divizija bila je u istom rasporedu i pripremala se za desant na Cres i Lošinj.

20 divizija je preduzela pokret ka Ravnoj Gori; 8 brigada je stigla u Sušicu, 9 brigada je ostala kog Ogulina, a 10 brigada je stigla u Plaški; štab divizije ostao je u Oštarijama.

7 korpus: 15 divizija bila je napadnuta od neprijatelja, koji je, uz teške gubitke, u oštrim borbama zauzeo Pečku (912), Rdeči Kamen i Toplu Reber; kod 18 divizije nije bilo promena.

5 prekomorska brigada stigla je toga dana u Semič radi popune 7 korpusa.

7 divizija: 1 brigada je napala neprijatelja i odbacila ga od Kule Bisovače (498) i Strnika (465) u pravcu Brekovice; kod ostalih jedinica nije bilo promena.

8 divizija se pripremala za napad prema Poloju.

34 divizija bez promena.

*
* *

Tako je toga dana na celoj liniji savladan otpor koji je 237 divizija organizovala od Lokava do Krka. Ona je jednim udarom bila odbačena na staru italijansku granicu, nestimično i sa teškim gubicima. Bilo je jasno da ona, zajedno sa svim snagama koje su se tada nalazile u oblasti Rijeke, neće biti u stanju da osetno uspori napredovanje Četvrte armije.

Ipak, nama nigde nije uspelo da neprijatelja opkolimo i uništimo. Na severnom krilu, na pravcu dejstva 13 i 43 divizije, uslovi za to bili su mnogo povoljniji, ali treba imati u vidu da su te divizije, naročito 43 divizija, bile

brojno znatno slabije od 19 divizije. Ta razlika je navela neprijatelja na pogrešne zaključke o radu i vrednosti svojih jedinica. General Ler, koji je imao mogućnosti da pri izradi svog izveštaja konsultuje i komandanta XCVII korpusa i komandanta 237 divizije, hvali rad 1046 puka što se tri nedelje žilavo odupirao, a za 1048 puk kaže da je vrlo brzo gubio položaje i da se u borbama kod Novog pokazalo da vođstvo i trupe nisu bili dorasli potrebama pokretne borbe. Prvi puk napadala je 43 divizija, a drugi 19 divizija, i u ogromnoj razlici u brojnoj snazi, pa i naoružanju njihovom, treba tražiti osnovni uzrok što se 1046 puk mogao tako dugo održati i nekako probiti ka Rijeci.

Uveče 17 aprila, kada svi dnevni izveštaji još nisu bili prikupljeni, štab armije je izdao zapovest Op. br. 75, koja je predviđala da: 20 divizija produži pokret i da se prikupi na prostoriji Kupjak, Delnice, Stari Laz sa zadatkom da pomogne napad 11 korpusa na Lokve i Mrzlu Vodicu, a zatim da nastavi nadiranje pravcem Osilnica, Čabar, Prezid da bi ovladala tim uporištima i tako osigurala desno krilo Armije; 11 korpus i 19 divizija da produže napad prema dotadašnjim zapovestima; 26 divizija, po oslobođenju Krka, da ostavi na ostrvu jednu brigadu, a ostale trupe da koncentriše na prostoriji Fužine, Lič radi daljeg nadiranja opštim operaciskim pravcem Armije; 9 divizija da nastavi rad po naređenju Op. br. 71 od 16 aprila; Tenkovska brigada sa dva bataljona da sadejstvuje najpre 11 korpusu, potom da podržava 20 diviziju, a sa jednim bataljonom da pomaže rad 19 divizije. U rasporedu Artiljeriske brigade nije bilo promena.

BORBE ZA TREBESTIN I CRNI VRH

18 april 1945

(Skica 25)

43 divizija: 1 brigada je produžila gonjenje neprijatelja koji se iz Mrzle Vodice povlačio preko Gornjeg

Jelenja i Škrebutnjaka na Kamenjak; brigada je toga dana izbila u rejon Škrebutnjaka; 2 brigada je produžila gonjenje u pravcu Gornjeg Jelenja i vodila borbe protiv raspršenih neprijateljskih delova; 3 brigada je toga dana dobila zadatak da se prebaci u Istru na prostoriju Učka, Kras, Labinština i dejstvuje u neprijateljskoj pozadini, naročito na komunikacije. Brigada je istog dana krenula iz Crnog Luga preko Platka u Istru.

13 divizija je sa 1 brigadom produžila gonjenje neprijatelja, a 2 i 3 brigada su ostale kod Mrzle Vodice i Lokava radi odmora, sređivanja i priprema za dalje zadatke.

Jedinice 11 korpusa, 13 i 43 divizija, nisu iskoristile uspeh prethodnog dana. One nisu dovoljno energično gonile neprijatelja, i tako su mu dopustile da taj dan upotrebi za organizovanje novog otpora na Kamenjaku, jakom prirodnom položaju, koji je za kružnu odbranu bila utvrdila još bivša jugoslovenska vojska. Idućeg dana će se Kamenjak da zauzima uz gubitke. Uočivši to štab 11 korpusa je toga dana izdao zapovest za energično gonjenje u pravcu Klane, ali izgubljeno vreme neće se moći više naknaditi.

Zastoj kod 11 korpusa uticao je i na rad 19 divizije. Na njenom pravcu neprijatelj se ne bi mogao tako uporno držati da se njegovo levo krilo nije upiralo na Kamenjak, na taj stožer koji je izrazito dominirao prilazima Sušaku i Rijeci.

19 divizija: 14 brigada je preduzela napad pravcem Trebestin, Klobučina, Škrljevo, ali je neprijatelj davao vrlo jak otpor, te je Trebestinom ovladala tek u 15 časova posle čega je napad bio ukočen zbog jakog neprijateljskog otpora na istočnim padinama Kneže; 6 brigada je napala pravcem Glavčina, Praputnjak, i oko 8.30 časova uspela je da zauzme Glavčinu i k 395; neprijatelj se bio povukao u Praputnjak, gde se uporno i vrlo aktivno branio; u 9 časova preduzima i protivnapad na Crni Vrh, odakle potiskuje jedan bataljon 5 brigade; protivnapad vrši i na 6 brigadu, koja je već bila izbila na ivicu Praputnjaka, i po-

tiskuje je na Glavčinu i k 395; posle podne desnokrilni bataljon 5 brigade i jedan bataljon 6 brigade preduzimaju protivnapad na Crni Vrh i zauzimaju ga u ogorčenoj borbi; dalje nadiranje prema Praputnjaku neprijatelj je bio ukočio.

Pred mrak se neprijatelj ipak povukao na liniju Svib (614), Krasica, Rebar (205), očigledno zbog pada Trebestina.

Za 19 april štab divizije rešio je da 12 brigada 26 divizije smeni 5 i 6 brigadu i da zatim krene u napad pravcem Škrljevo, Točila (359), Draga; 14 brigada trebalo je da prodre preko Kamenjaka u Jelenje, 6 brigada preko Ponikava prema Čavlu; 5 brigada, pošto se prikupi kod Vojskova (386) i Zale Drage, da pređe Rečinu i da izbije kod Svetog Mateja, severozapadno od Rijeke. U smislu te odluke diviziska zapovest za rad 19 aprila izdata je toga dana u 18 časova.

U toku noći neprijatelj je napustio izvesne tačke, i sa glavninom se zadržao na liniji Njigovi (445), Kneža, Učevac (384), železnička stanica Bakar, Vitoševo, a prednjim delovima držao je Klobučinu (171) i zaselak Jelovku.

20 divizija: 8 brigada je stigla iz Sušica u Delnice, 9 brigada iz Ogulina u Kupjak, 10 brigada iz Plaškog u Vrbovsko, a štab divizije iz Oštarija u Ogulin. Jedinice su zanoćile na dostignutim marševskim ciljevima.

26 divizija: 11 brigada je ostala na Krku kao posada, 1 brigada je počela prevoženje na kopno kod Crikvenice, 12 brigada je bila u sastavu 19 divizije, a 3 brigada je ostala na istim mestima.

9 divizija je na Rabu produžavala pripreme za desant na Cres i Lošinj. Dotle nije mogla pristupiti izvršavanju tog zadatka, jer su sva plovna sredstva kojima smo raspolagali bila zauzeta za 26 diviziju.

7 korpus: 18 divizija je zatvarala pravac Poljane, Čermošnice, a 15 divizija je na liniji koju je držala prethodnog dana bila u dodiru sa neprijateljem, koji nije pokazivao veliku aktivnost; samo je 503 četnički korpus prodro preko Osilnice u Brod na Kupi i u Banju Loku; sa tim

četnicima bila je u dodiru Kočevska grupa 7 korpusa (Notranski odred, 4 i 8 brigada KNOJ-a).

7 divizija: 1 brigada je bez vidnog uspeha nastavila napad levom obalom Une u pravcu Brekovice; glavnina divizije je još uvek bila na sređivanju i odmoru na prostoriji Rakovica, Drežnik Grad.

8 divizija je preduzela napad na neprijatelja koji je bio na liniji Kurjevac, Raletina, Klipinka, k 373, Ljubojevići. Neprijatelj je bio proteran sa istaknutog Kurjevca, ali napad na ostale tačke nije uspeo.

34 divizija bez promena.

*
* *

Armiskom zapovešću Op. br. 77, izdatom toga dana, naređuje se 11 korpusu da energično produži nadiranje pravcem Grobničko Polje, Klana, i stavlja mu se na raspolaganje Tenkovska brigada sa dva bataljona; 19 diviziji, ojačanoj sa dva bataljona tenkova, da dejstvuje pravcem Hreljin, Kastav u cilju likvidiranja, odnosno, u slučaju jačeg otpora, blokiranja Bakra, Sušaka i Rijeke; 20 diviziji da produži nadiranje pravcem Mrzla Vodica, Crni Lug, Gerovo, Osilnica, Čabar, Prezid, s tim da održava vezu sa 11 i 7 korpusom; 26 diviziji (bez 12 brigade, koja je bila u sastavu 19 divizije, i 11 brigade, koja je bila ostavljena na Krku za eventualnu podršku 9 diviziji u napadu na Cres i Lošinj), da kao drugi ešelon nastupa za 11 korpusom, a 9 diviziji da ovlada Cresom i Lošinjem. Armiska baza bila je premeštena u Novi i Crikvenicu, a štab armije iz Otočca u Novi, gde dejstvuje od 19 aprila.

Ovom zapovešću težište Armije postavlja se na pravac Kamenjak, Jelenje, Klana, koji pretstavlja najkraći put za upad u Istru.

Obaveštajni pregled Armije utvrđuje toga dana 705 posadni bataljon na položajima od Bakarskog Zaliva do Sušaka, a sa štabom u Trsatu; istovremeno je bio utvrđen još jedan posadni bataljon na delu Sušak, Potkilavac, 1209 bataljon, ali se za njegov brojni naziv saznalo nešto kasnije.

Za oba bataljona znalo se da su stigli iz Istre početkom aprila. Isti pregled konstatuje da je 400 četnika krenulo 16 aprila iz Čabra za Travu (severoistočno od Čabra).

BOJ ZA SUŠAK

19 april 1945

(Skica 27)

43 divizija je preduzela napad na 1046 puk, koji se, pošto je bio odbačen iz Lokava i Mrzle Vodice, zadržao na liniji Jasvina (953), Kamenjak (838); njegov 1 bataljon bio je severno od puta, sa prednjim delovima na Tiskvini, a 2 bataljon na Kamenjaku.

Divizija je sa 1 i 2 brigadom krenula u napad sa linije Veliki Pliš (1142), Mali Pliš (959), Škrebutnjak, Lipovnik (863), i do podne izbila je na liniju Jasvina, k 878, k 758, k 771, Sviba (577); oko 14 časova bila je smenjena od jedinica 13 divizije, i preko Platka krenula je za Gomanjce (na putu Klana — Čabarska Polica).

3 brigada se prebacuje u Istru.

13 divizija: 1 brigada je do 14 časova smenila jedinice 43 divizije na liniji Jasvina, k 635, i sa te linije je, uz podršku jake artiljeriske vatre (1 haubičkog diviziona i 3 brdskog motorizovanog diviziona), preduzela napad na Kamenjak; savladavši jak neprijateljski otpor, ona je, oko 16 časova, zauzela k 838 u sadejstvu sa desnokrilnim bataljonom 6 brigade 19 divizije, a u 18 časova i k 812, gde se po padu Jasvine, neprijatelj bio zadržao. U napadu na k 812, 1 tenkovski bataljon efikasno je sadejstvovao. Posle toga je preduzeto gonjenje prema Grobničkom Polju, gde se neprijatelj bio zadržao na liniji Mišac (449), Hum (395), k 390, Čavle; 2 brigada je za to vreme zaobišla neprijateljski položaj na Kamenjaku i do noći izbila na liniju Kuk (1088), Kus (990), Bela Peša (923), gde je zanoćila; 3 brigada se, kao diviziska rezerva, kretala za 1 brigadom pravcem Gornje Jelenje, Kamenjak.

19 divizija produžila je napad. U smislu načelne odluke navedene prethodnog dana, štab divizije je zapovešću za 19 april postavio jedinicama sledeće bliže zadatke:

14 brigada, uz podršku artiljeriskog diviziona 19 divizije, zauzima Svib (614) i odatle napada pravcem k 398, Kneža, Vojskovo radi sadejstva u napadu 12 brigade; na Gradini i Vojskovu ima da obezbedi bok divizije od Kamenjaka i Čavla;

6 brigada sa dva bataljona pomaže napad 14 brigade dejstvom pravcem železnička stanica Meja, Koritnjak (496), Ostrovice (614);

12 brigada pomognuta artiljeriskim divizionom 26 divizije i 2 haubičkim divizionom Artiljeriske brigade, nanosi glavni udar pravcem Klobučina (171), Kneža, Vojskovo (386), za obuhvat Škrljeva, a pomoćnim pravcem Rebar (205), Krasica, Vitoševo; pošto ovlada Škrljevom, zauzima Točila i Dragu, gde se organizuje za odbranu, a delom snaga zauzima Kostrenu Svetu Barbaru i Kostrenu Svetu Luciju;

5 brigada se prikuplja u divizisku rezervu na prostoriji Hreljin, Zastene, Križišće.

Kao i prethodnog dana, divizija je prema sebi imala ojačani 1048 puk, koji se postepeno, sa otseka na otsek, povlačio prema Rijeci. Zapadno od Bakra stupio je u borbu i 705 posadni bataljon.

Napad divizije počeo je u 6 časova. Bio je jako otežan zbog jakih obalskih utvrđenja u rejonu Bakra i Martinšćice, a još više jakom vatrom obalskih baterija, osposobljenih za dejstvo i prema unutrašnjosti, ne samo iz ovog rejona nego i sa Rijeke.

Četrnaesta brigada napala je neprijatelja na liniji Njigovi, Kneža; uz dobru potporu svoje artiljerije, ona nadire pod jakom vatrom neprijateljske artiljerije; 3 bataljon zauzima Knežu, a u 10 časova, posle snažne artiljeriske i minobacačke pripreme, otima na juriš i Učevac (374). Neprijatelj je nastavio otpor na Vojskovu, koji 3 bataljon, uz sadejstvo delova 5 brigade, savlađuje tek oko 17 časova. U isto vreme 1 i 4 bataljon izbijaju na liniju Suhi (548),

Gradina (359). Brigada je zanoćila na liniji Suhi, Drenovi (544), Gradina, Vojskovo.

Na desnom krilu 14 brigade bili su ubačeni u borbu 1 i 4 bataljon 6 brigade pravcem Ostrovice, južne padine Kamenjaka; ti bataljoni su, uz podršku tenkova, uspeli da, oko 16.30 časova, zauzmu jugozapadne padine Kamenjaka (k 497, k 315 i k 411), a zatim su gonili neprijatelja do linije Mišac, k 372, k 390, gde je on uspeo da ukoči dalji pokret naših jedinica.

Dvanaesta brigada, uz podršku 4 tenkovskog bataljona, brzo je savladala otpor na Klobučini i u Jelovci i do 9 časova podišla železničkoj stanici Bakar i Vitoševu.

Da bi se što bolje iskoristio taj brzi uspeh 12 brigade, štab divizije uvodi u borbu, na pravcu železnička stanica Bakar, Vojskovo, dva bataljona 5 brigade, sa zadatkom da izbiju na Veternice (368) i Orlac (362) radi stvaranja povoljnih uslova za napad na Sušak.

Međutim, 12 brigada je naišla na vrlo jak otpor na liniji železnička stanica Bakar, Vitoševo, koji je bio pomognut snažnom artiljeriskom vatrom iz Kostrene Svete Lucije, sa Sušaka i Rijeke. Stoga su u borbu bila ubačena i dva bataljona 5 brigade, ali je otpor neprijatelja počeo da popušta tek oko 17 časova, kada je on počeo da se povlači na liniju Veternice, Draga. Do 19.30 časova 12 brigada i dva bataljona 5 brigade zauzeli su Kukuljanovo, Škrljevo i Vitoševo.

20 divizija: 9 brigada je stigla u rejon Osilnice, 10 brigada u Gerovo, njen 4 bataljon u Delnice, a 8 brigada je ostala u Delnicama; štab divizije prešao je u Delnice.

26 divizija: 11 brigada bila je na Krku, 12 brigada i artiljeriski divizion na frontu 19 divizije, a ostale jedinice prikupljale su se u rejonu Crikvenice.

9 divizija završava pripreme za napad na Cres i Lošinj.

7 korpus je na istim položajima.

8 divizija na dotadašnjim položajima odbija napade od Raletine u pravcu Primišlja.

34 divizija je odbila neprijatelja koji je iz Generalskog Stola pokušao da prodre prema Tounju.

7 divizija, usled neprijateljske aktivnosti na pravcu Generalski Stol, Ogulin, prebacuje dve brigade iz Rakovice u Plaški.

*
* *

Obaveštajna služba Armije identifikovala je toga dana borbenu grupu „Rajndl"[1]), u koju su skupljani ostaci 392 divizije. Ta grupa, jačine dva bataljona isključivo nemačkog ljudstva, bila je u sastavu 237 divizije i borila se na frontu naše 19 divizije. Četnici koji su 16 aprila krenuli iz Čabra prema Travi ustanovljeni su idućeg dana kod Donje Brige (severozapadno od Broda) u pokretu za Štalcarje (južno od Kočevja).

Rezimirajući neprijateljsku aktivnost severno od Kupe, obaveštajni pregled od 19 aprila pretpostavlja da je ispad neprijatelja iz Kočevja, Žužemberka, Ribnice i Velikog Lašča u Suhu Krajinu imao jedini cilj da ovlada komunikacijom Žužemberk — Kočevje. To se zaključivalo po tome što je pritisak neprijatelja prestao i što je on počeo da se utvrđuje kod Male Gore, Starog Loga i Smuke. Naslućivalo se da pokreti jednog dela Nedićevog korpusa i Dinarske divizije prema Čabru i Kočevju imaju za cilj da tu komunikaciju produže od Kočevja preko Čabra, Prezida i Loške Doline do Rakeka. Inače, glavnina Nedićevog korpusa primećena je u pokretu prema Rakeku.

Pošto su zapovešću Op. br. 77. od 18 aprila, dati jedinicama širi zadaci, nije bilo potrebno da se toga dana menjaju ili dopunjuju; jedino je posebnim naređenjem bilo predviđeno da 11 brigada 26 divizije ne učestvuje u desantu na Cres i Lošinj.

---

[1]) Pukovnik Rajndl je ranije bio komandant 392 artiljeriskog puka 392 divizije.

20 april 1945

(Skica 27)

43 divizija: 1 brigada je, bez dodira sa neprijateljem, izbila u 16 časova kod Gomanjca i zauzela Goljak (1145), k 1083, k 920, k 1046, k 832, k 1070; 2 brigada je stigla do Čabarske Police, i oko 18 časova došla je u dodir sa neprijateljem. Put Platak — Suho, kojim su te brigade izbile na bivšu granicu, bio je delimično porušen i pod snegom, pa su hitno počeli radovi na opravci i čišćenju; 3 brigada prebacila se po bataljonima preko stare granice; njen 1 bataljon stigao je kod Brđana (severozapadno od Kastva), 2 bataljon kod Breze, a 3 bataljon kod Lisca.

13 divizija produžila je napad prema Grobničkom Polju. Radi lakšeg izvlačenja 237 divizije, koja je otstupala pod jakim našim pritiskom, Grupa „Rajndl" je na Grobničkom Polju obrazovala prihvatni položaj u polukrugu oko Jelenja, od Podkilavca preko Huma do Grobnika.

Prva brigada, zajedno sa 6 brigadom 19 divizije, preduzela je napad pravcem k 395, Podkilavac. Ona je brzo zauzela k 395, ali je naišla na jači otpor na liniji Jelenje, Podkilavac. Pomognuta tenkovima, ona je u 10.30 časova produžila napad na Podkilavac i Jelenje i, u sadejstvu sa desnim krilom 19 divizije, prodrla u Podkilavac i u Dražice. Zanoćila je na prostoriji Podkilavac, Mišac.

Druga brigada je pošla u napad pravcem k 696, Sušica, Kilavac (482) sa ciljem da obuhvatom sa severa slomi otpor u rejonu Podkilavac, Jelenje. Oko 13 časova ona je zauzela Kilavac i odatle je pomagala desnokrilne jedinice 19 divizije koje su napadale prema Gradišću (577). Pošto se neprijatelj povukao preko Rečine, 2 brigada je, po naređenju štaba divizije, krenula sa Kilavca prema Klani.

Treća brigada je bila u rezervi i kretala se za 1 brigadom, a posle je i ona upućena prema Klani. Jedan njen bataljon izbio je tog dana do Studene.

19 divizija je produžila napad prema Rečini. Štab divizije je rešio da 20 aprila nanese glavni udar pravcem Kukuljanovo, Kljun (308) i da tako obuhvati Trsat i Sušak

Opravka zaplenjenog nemačkog dalekometnog topa. — Bihać 1945

Dobro naoružani drveni brodovi obilno su iskorišćavani u borbi

sa severa, a sa desnim krilom da izbije na Rečinu i da je pređe kod Lukeža. U okviru te odluke dati su brigadama sledeći zadaci:

6 brigada, uz podršku jednog tenkovskog bataljona (koji je dotle bio kod 11 korpusa), napada pravcem Pothum, Jelenje sa zadatkom da kod Martinova pređe Rečinu i da obrazuje zajednički mostobran sa susednom, 14 brigadom;

14 brigada napada pravcem Skaroni, Lukeži sa zadatkom da tu pređe Rečinu i da obrazuje mostobran u sadejstvu sa 6 brigadom;

5 brigada, uz podršku 4 tenkovskog bataljona, napada pravcem Veternice, Orlac (362), Kljun sa zadatkom da po izvršenom proboju napadne Trsat i Sušak sa severa;

12 brigada napada jugoistočni deo Sušaka.

Napad divizije pomagao je artiljeriski divizion 19 divizije, artiljeriski divizion 26 divizije, 2 haubički divizion i jedna baterija 4 teškog diviziona Artiljeriske brigade.

Divizija je počela napad oko 8 časova.

Šesta brigada, zajedno sa 1 brigadom 13 divizije, napala je na front Mišac, Hum, Pothum; kada su tenkovi prodrli u Pothum, nastalo je kolebanje kod neprijatelja na Humu, i on počinje da se povlači prema Jelenju; u isto vreme desnokrilni bataljon je zauzeo Mišac i preduzeo gonjenje prema Podkilavcu; do 13.30 časova ceo neprijateljski položaj bio je zauzet, a brigada je izbila na liniju Kilavac, Jelenje.[1])

Četrnaesta brigada je napala neprijatelja desnim krilom pravcem Čavle, Lukeži, a levim preko Turnjića (385). Na Turnjiću je neprijatelj, pomognut snažnom artiljeriskom vatrom iz Rijeke, davao vrlo jak otpor, tako da je brigada uspela da ga savlada tek oko 17 časova, posle čega se neprijatelj povukao preko Rečine na Luban.

[1]) Iz relacija 13 i 19 divizije ne mogu se tačno odrediti njihove zone dejstva. U svakom slučaju izgleda da je desnokrilni bataljon 6 brigade dejstvovao zapravo u taktičkom okviru 13 divizije. Tek posle podne toga dana, kada se 13 divizija počela da rokira prema Klani, jasnije se odvajaju otseci 13 i 19 divizije.

Dva bataljona 6 brigade prelaze pred mrak Rečinu kod Zoretića i Martinova, a desno krilo 14 brigade prelazi je kod Lukeža; po prelasku Rečine te naše jedinice, uz najveće napore i ogorčene borbe, obrazuju mostobran na liniji k 514, k 495, Luban (499); na tu liniju neprijatelj napada cele noći 20/21 aprila i oko 5 časova, posle ogorčene borbe, preotima Luban, ali su se naše trupe održale na drugim tačkama i na istočnim padinama k 499.

Peta brigada, pomognuta 4 tenkovskim bataljonom, napala je neprijatelja na liniji Hrastenica, Orlac, Veternice, zauzela je i odatle, kao i sa Kljuna (308), preduzela oko 12.30 časova napad na Sušak; taj napad neprijatelj je ukočio vrlo jakom vatrom sa linije Sveta Katarina, Sveta Ana i artiljeriskom vatrom sa Rijeke; tek posle jake vatrene pripreme, brigada prelazi, oko 19.30 časova, ponovo u napad; tenkovi se probijaju ka Trsatu duž druma levom obalom Rečine; neprijateljski otpor je vrlo jak, ali brigada energično nadire i oko 22 časa preduzima opšti juriš na Trsat i severnu ivicu Sušaka; kada je jedna njena četa, koristeći se mrakom, prošla neopaženo kroz neprijateljski poredak i prepadom uništila jednu bateriju, došlo je kod neprijatelja do zabune i kolebanja i on počinje da se povlači ka centru Sušaka, ali daje još uvek vrlo jak otpor iz kuća koje je organizovao za odbranu, tako da se na Trsatu i u severnom delu Sušaka vode žestoke borbe u toku cele noći; u tim uličnim borbama tenkovi se nisu mogli jače angažovati zbog jake protivtenkovske odbrane.

Dvanaesta brigada je brzo savladala otpor kod Drage i k 219, ali je naišla na jači otpor na liniji k 206, Martinšćica. Pred mrak se dva bataljona probijaju preko Martinšćice i izbijaju na okuku železničke pruge na jugoistočnoj ivici Sušaka.

DESANT NA CRES I LOŠINJ

(Skica 26)

Na Cresu i Lošinju neprijatelj je imao prilično jaku artiljeriju i najnužniju pešadisku posadu. Na Cresu je bio štab 540 mornaričkog artiljeriskog diviziona (MAA), dve baterije 1114 i jedna baterija 1112 obalskog artiljeriskog diviziona vojske (HKAA), 1 četa 705 posadnog bataljona, oko 200 ljudi Komande luke Kvarner i jedna četa italijanske teritorijalne milicije. Na Lošinju su bili 4 i 6 baterija 540 MAA, jedna četa 10 MAS flotile[1]) i oko 200 ljudi Komande luke Kvarner — u svemu na oba ostrva oko 1.200 ljudi, trideset četiri topa i dvadeset tri protivavionska oruđa. Kao i na ostalim ostrvima, neprijatelj je držao samo nekoliko uporišta koja su nam bila poznata.

Štab 9 divizije postavio je jedinicama sledeće zadatke:

2 brigada, dva bataljona Kvarnerskog odreda, jedan bataljon 3 brigade i artiljeriski divizion ukrcaće se u Rabu, a iskrcaće se u 24 časa 19 aprila u uvali Koromačina; po izvršenom iskrcavanju 2 brigada će nastupati duž druma prema gradu Cresu, napasti ga i osloboditi, pa produžiti na sever radi uništenja neprijatelja na severnom delu ostrva; jedna baterija i jedan vod protivtenkovskih topova podržavaće rad brigade; bataljon 3 brigade i bataljoni Kvarnerskog odreda obrazovaće divizisku rezervu u rejonu Beleja; bataljoni Kvarnerskog odreda prethodno će obrazovati mostobran kod Koromačine;

3 brigada (bez jednog bataljona) ukrcaće se u Rabu, a iskrcati do 24 časa u zalivu Galboka Vala; posle iskrcavanja će nastupati duž druma u pravcu Osora sa zadatkom da likvidira to uporište, a zatim da očisti ostrvo Lošinj na pravcu Nerezina, Privlaka, Lika, Mali Lošinj; rad brigade podržavaće baterija 75 mm i vod protivtenkovskih topova.

[1]) Ljudstvo flotile brzih čamaca u nedostatku plovnih sredstava bilo je upotrebljeno za posadne dužnosti.

Kvarnerski odred (dva bataljona) iskrcaće se do 3 časa na rtu Krivica, i napasti Veliki i Mali Lošinj, gde će se sjediniti sa 3 brigadom 9 divizije;

obezbeđenje morskih komunikacija u Plavničkom Kanalu vršiće odred motornih torpiljarki savezničkih snaga iz Zadra; obezbeđenje komunikacija u Planinskom Kanalu vršiće naše pomorske snage; neposrednu zaštitu 2 brigade vršiće savezнички brodovi, a 3 brigade i Kvarnerskog odreda naši brodovi; odred od dve topovnjače tući će neprijateljske baterije sa Tovarića.

Druga brigada se, po planu, iskrcala u zalivu Koromačina i odatle krenula prema gradu Cresu, koji je napala posle 9, ali ga je zauzela tek oko 20 časova, uništivši neprijateljsku posadu u njemu. Posle toga su dva bataljona ove brigade produžili pokret prema severu u nameri da likvidiraju neprijateljska uporišta na severnom delu ostrva.

Treća brigada je po izvršenom iskrcavanju krenula ka Osoru i zauzela ga do 8 časova. U 10 časova zauzete su Nerezine, a do 22 časa i uporišta na Kabočaku (102), Tovaru (125) i Tovariću (97). Neprijateljska uporišta na Kobačaku i Tovaru bila su vrlo jaka i izgrađena od armiranog betona, pa je neprijatelj iz njih davao žilav otpor, koji je savladan tek po padu mraka. Ostala uporišta na severnom delu Lošinja likvidirana su u toku idućeg dana.

Kvarnerski odred je lako savladao neprijateljski otpor u Velikom Lošinju, a potom i u Malom Lošinju. Odred je učestvovao takođe i u napadu na Tovarić s juga.

Tako su u toku dana bila oslobođena oba ostrva. Na severnom delu Cresa održala su se jedino uporišta Sveti Petar, Beli, Kal, (456), i Ivanje, koja su zauzeta tek idućeg dana. Samo neznatni neprijateljski delovi uspeli su da sa severnog dela Cresa pobegnu motornim čamcima u Istru, a sve ostalo palo je u ruke naših jedinica.

*
* *

20 d i v i z i j a je produžila pokret pravcem Delnice, Čabar, i do mraka je 9 brigada sa jednim bataljonom izbila

kod Trave, sa jednim u Čabar, a sa glavninom do Osilnice; 10 brigada je došla na prostoriju Gerovo, Mali Lug, Tršće; izvesni delovi 10 brigade bili su upućeni u pravcu Prezida; 8 brigada je sa štabom divizije ostala u Delnicama. Divizija nije nigde naišla na neprijateljski otpor. Utvrđena je samo jedna četnička grupa kod Banje Loke i Ajbelja. U sporazumu sa Kočevskom grupom 7 korpusa, štab divizije rešio je da je idućeg dana napadne i razbije.

26 divizija: 11 brigada je i dalje ostala na Krku; 12 brigada i artiljeriski divizion učestvovali su u borbi sa 19 divizijom, a ostale jedinice vršile su pripreme da krenu iz Crikvenice za Čavle.

7 korpus: 18 divizija bila je na liniji Teška Voda, Mali Podljuben, Podturm, a 15 divizija na Kočevskom Rogu. Neprijatelj je u toku toga dana napadao slabijim snagama mestimično obe divizije, ali bez rezultata. Kočevska grupa sprečavala je pokret četnika iz Banje Loke i Ajbelja prema Kupi. Peta prekomorska brigada bila je rasformirana i njenim ljudstvom bile su popunjene jedinice korpusa.

7 divizija: 1 brigada je sa čelnim delovima 29 divizije, koji su izbili kod Bihaća, oslobodila Ostrožac i Gnjilavac (južno od Cazina). Neprijatelj se sa tog otseka povukao prema Bosanskoj Krupi. Ostale jedinice divizije bile su na prostoru Plaški, Plavča, Draga.

8 divizija je toga dana preduzela jedan bezuspešan napad na položaj Raletina, Klipinka, Polojska Kosa.

*
* *

U toku toga dana, dakle, 13 i 19 divizija odbacile su neprijatelja na desnu obalu Rečine na celom njenom kratkom toku, izuzev pri samom ušću gde se, zahvaljujući nastupu noći, još bio održao u jugozapadnom delu Sušaka, ali ne za dugo. Borbe su mestimično bile vrlo žestoke, kao na frontu 12 brigade, no ipak sticao se utisak da se neprijatelj ne angažuje odlučno. Ali, po prelazu Rečine, kada su delovi 6 i 14 brigade u okuci reke obrazovali mostobran na Lubanu,

Nemci reaguju oštro i nervozno. Oni — koji se inače, reklo bi se načelno, ne upuštaju u noćne borbe, koje su naročito brižljivo izbegavali na našem terenu, gde im je svugde i svagda pretila opasnost sa svih strana — napadaju sada cele noći 20/21 aprila da bi nas vratili na levu obalu. Otuda se nametao, kao prvi, zaključak da će neprijatelj ozbiljno braniti Rijeku.

Međutim, severno od izvora Rečine, očigledno, nije bilo organizovanog neprijateljskog fronta. Prva brigada 43 divizije prešla je bivšu granicu bez dodira sa neprijateljem, a 3 brigada se lako provukla preko granice severno i južno od Klane. Isto tako bez otpora izbio je i jedan bataljon 3 brigade 13 divizije do Studene, 3 km jugozapadno od Klane. Dalje na sever 2 brigada 43 divizije došla je, kod Čabarske Police, u dodir samo sa slabijim neprijateljskim delovima, a 20 divizija je izbila, takođe bez otpora do pred sam Prezid. Neprijatelj nije bio uporan ni južno od Rijeke; na Cresu i Lošinju lako je savladan njegov otpor, ma da je Cres u našim rukama postao vrlo pogodna otskočna daska za napad na Istru.

Obaveštajna služba utvrdila je toga dana, pored već poznatih neprijateljskih jedinica, i 1209 posadni bataljon, čija je jedna četa bila razbijena. Konstatovan je jak saobraćaj, mahom noću, na putu Rijeka — Klana — Gomanjce — Prezid, ali su samo četnici mogli da budu identifikovani. Pretpostavljalo se, po mnogim znacima, da se putem Rijeka — Klana vrši i evakuacija materijala sa Rijeke, ali o napuštanju grada nije još moglo biti reči, ma da se iz njega javljalo da je neprijatelj u paničnom raspoloženju. Nije bilo novih podataka ni o 1047 puku 237 divizije, a ni o 188 diviziji.

Toga dana je Generalštab naredio depešom br. 41:

„1. Opšta situacija neminovno zahteva vaše brže nadiranje prema Trstu. Radi ovog ponovo[1]) stavljamo pod vašu komandu 29 diviziju. Hitno vam je upućujemo od Bihaća. Uhvatite vezu s njome.

[1]) 29 divizija je bila pod komandom 8 korpusa prilikom napada na Mostar. Otuda „ponovo".

2. Naredili smo Slovencima da 9 korpus orijentišu ka jugu i Trstu i da lakopokretne delove diriguju u rejon Trsta da bi mogli u ovaj grad što pre upasti.

3. Vi sa vaše strane dirigujte lake delove u rejon Trsta da bi i oni mogli svakog trenutka upasti u grad."

Brže nadiranje ka Trstu krilo je u sebi opasnost za desni bok. Stoga je 29 divizija stavljena na raspolaganje Četvrtoj armiji. Štab armije rešava da je uputi u Ogulin, a odatle da je prebaci kamionima u rejon Prezida, odakle će da nastupa pogodnim pravcem radi obezbeđenja boka Armije.

PRVI BOJ KOD KLANE

21 april 1945

(Skice 28 i 29)

20 divizija: 8 brigada stigla je u Brod iz Delnica, u 10 časova preduzela napad na četnike pravcem Nova Sela, Banja Loka, Ajbelj, razbila ih, u sadejstvu sa jednim bataljonom 9 brigade i Kočevskom grupom 7 korpusa, i u neredu odbacila prema severu; 9 brigada je sa jednim bataljonom izbila u Dragu (zapadno od Kočevske Reke) i zatvorila komunikaciju koja preko nje vodi u Osilnicu; jedan bataljon bio je upućen preko Pleša prema Ajbelju radi sadejstva 8 brigadi; 10 brigada je svoj 2 bataljon uputila na prostoriju Prezid, Babino Polje.

43 divizija: 1 brigada je uputila jedan bataljon preko k 785 selu Liscu, a sa glavninom se pripremala za napad na Oslicu (1065); u međuvremenu je neprijatelj preduzeo napad iz Klane i iz Zabiča prema Gomanjcu; napad je bio odbijen, ali je i brigada odustala od napada, a bataljon sa Lisca povučen je u sastav glavnine; 2 brigada se pripremala za napad na Čabarsku Policu; 3 brigada je nastavila prodiranje u Istru i počela da vrši akcije u neprijateljskoj pozadini; 1 bataljon je u noći 20/21 aprila prešao železničku prugu kod Jurdana i Jušića i ometao neprijatelj-

ski saobraćaj u tome kraju; 2 bataljon je presreo neprijateljske kamione na putu između Breze i Kastva; 3 bataljon se prebacio do Klenovščaka.

13 divizija: 3 brigada je izbila na liniju k 727, Suho (760), a 2 brigada na liniju k 689, k 643, k 583, pošto je sa nje prethodno odbacila slabe neprijateljske delove; 1 brigada ostala je kao diviziska rezerva kod Guslara (883); tu je izbio i 2 tenkovski bataljon.

Sa dostignute linije 2 i 3 brigada krenule su u napad na Klanu uz podršku tenkovskog bataljona.

U 9.30 časova 3 brigada proterala je neprijatelja sa položaja istočno od druma i upala u Klanu. U isto vreme je 2 brigada izbila na liniju k 643, Studena, k 530. U 13.30 časova delovi 3 brigade, uz podršku tenkova, zauzimaju Kukulj (705), a u 14.30 časova i k 663, čime su potpuno ovladali Klanom. Ali na Svetom Roku se neprijatelj ogorčeno branio, pa je 2 brigada uputila tamo jedan svoj bataljon.

Klanu su dotle branili slabiji neprijateljski delovi. Tu je identifikovan 3 bataljon 15 SS policiskog puka i, nešto severnije, jedan bataljon „pancergrenadira". Napad 13 divizije zatiče u Klani i ostatke 392 divizije, njene boračke i neboračke delove, koji su se toga dana baš preformirali u nove boračke jedinice u sklopu već pomenute Grupe „Rajndl", pri čemu su izdvojeni već sasvim malobrojni „legionari" hrvatske narodnosti da budu upućeni u Zagreb. Pod pritiskom 13 divizije sva posada Klane naglo je otstupila prema Skalnici. Ali u međuvremenu tu stiže 903 puk 188 divizije, prihvata u Skalnici te otstupajuće delove, u 16 časova preduzima protivnapad prema k 663 i k 727 i odbacuje 3 brigadu iz Klane na liniju Drnovo (695), zapadne padine Širokog Rta; u isto vreme taj puk napada preko k 540 i 2 brigadu, koja drži liniju k 643, k 583, ali ne uspeva da je izbaci sa položaja. Neprijatelj je zanoćio na liniji k 727, k 540, gde je počeo da se utvrđuje u dodiru sa našom 2 i 3 brigadom. Samo mesto Klanu nije držao, jer je bila pod vatrom sa naših položaja.

Prilikom naglog prodora neprijatelja u Klanu, u njoj je bila zatečena jedna četa tenkova u trenutku kada je vršila popunu gorivom i municijom. Kako uz tenkove nije bilo pešadiske zaštite, neprijatelj je uspeo da jedan tenk uništi, a drugi da ošteti.

19 divizija je toga dana oslobodila Sušak. 5 i 12 brigada su u 5 časova produžile napad na Sušak. Pošto je savladan jak neprijateljski otpor na k 205, jedinice su prodrle u grad i do 14 časova potpuno ga zauzele u uličnim borbama. Sušak je branio uglavnom, uz jaku podršku obalske artiljerije, 705 posadni bataljon, a delovi 237 divizije bili su prešli Rečinu severno od Rijeke. „Sa gubitkom Sušaka — kaže jedan oficir toga bataljona — propao je i 705 posadni bataljon".

Nešto severnije, 6 i 14 brigada preduzele su napad da bi učvrstile mostobran na desnoj obali Rečine, ali, i pored velikih napora i jake podrške artiljerije, Luban se nije mogao preoteti.

Na desnoj obali Rečine neprijatelj je držao vrlo jaku odbranbenu liniju („Ingridstellung"), koju su — kao što smo ranije videli — bili izgradili još Italijani, a Nemci kasnije dopunili. Većina objekata bila je tipa stalne fortifikacije, a mnogi flankirajući vatreni položaji na padinama desne obale Rečine bili su kavernirani. Prilaze položajima štitila su minska polja, a mestimično bilo je i prepreka od žica.

S obzirom na takav karakter odbrane na desnoj obali Rečine, štab divizije je rešio da obustavi frontalni napad, da glavninu divizije prebaci južno od Klane i da odatle nanese bočni udar neprijatelju na Rečini. U tom smislu bila je izdata diviziska zapovest po kojoj se u toku 22 aprila imalo izvršiti pregrupisavanje da bi se idućeg dana moglo ponovo krenuti u napad.

26 divizija: 11 brigada bila je još na Krku; 12 brigada učestvuje sa 19 divizijom u oslobođenju Sušaka, a ostale jedinice stižu na prostoriju Škrljevo, Kikovica, Podkilavac, Čavle.

9 divizija je dovršila likvidaciju neprijateljskih uporišta na severnom delu Cresa.

29 divizija je sa glavninom prilazila Bihaću.

7 korpus bez promena. Kočevska grupa učestvovala je u napadu na četnike kod Banja Loke i Ajbelja.

7 divizija imala je zbog pojačane aktivnosti neprijatelja na pravcu Generalski Stol, Dubrave i na pravcu Karlovac, Vinica (na Kupi) da se, po naređenju štaba 4 korpusa, prebaci na prostoriju Josipdol, Oštarije za dejstvo između reka Mrežnice i Kupe. Štab 4 korpusa javljao je da je u Karlovac stigla jedna neidentifikovana neprijateljska divizija, što se, doduše, smatralo još neproverenim, ali u svakom slučaju trebalo je preneti težište korpusa (7 i 34 divizija) prema Ogulinu, koji je za Četvrtu armiju bio mnogo osetljiviji od pravca Slunj, Drežnik Grad.

8 i 34 divizija bile su na istim položajima u dodiru sa neprijateljem.

*
* *

Od 16 do 21 aprila zaključno neprijatelj je već bio pretrpeo osetne gubitke.

Za 1048 puk znalo se da je od Novog do Sušaka izgubio 45% svojih efektiva, a 1046 puk je samo u toku 17 aprila imao 240 izbačenih iz stroja; po neprijateljskom priznanju 1 bataljon 1046 puka imao je do Rečine 25% gubitaka. Teški su bili i materijalni gubici 237 divizije, između ostalog tri topa 75 mm i četiri protivtenkovska topa 50 mm, a 2 bataljon 1048 puka izgubio je sve svoje teško naoružanje. 705 bataljon je praktično bio uništen, a istu sudbinu pretrpela je i jedna četa 1209 posadnog bataljona. Na Svetoj Ani (jugoistočno od Trsata), kod Žuknice (jugozapadno od Kostrene Svete Lucije) i Urinja bile su uništene ili zaplenjene tri baterije, a jedna, sa italijanskom poslugom, bila je uništena pri povlačenju od Martinščice prema Sušaku. Neprijateljske posade na Krku, Cresu i Lošinju bile su sasvim uništene.

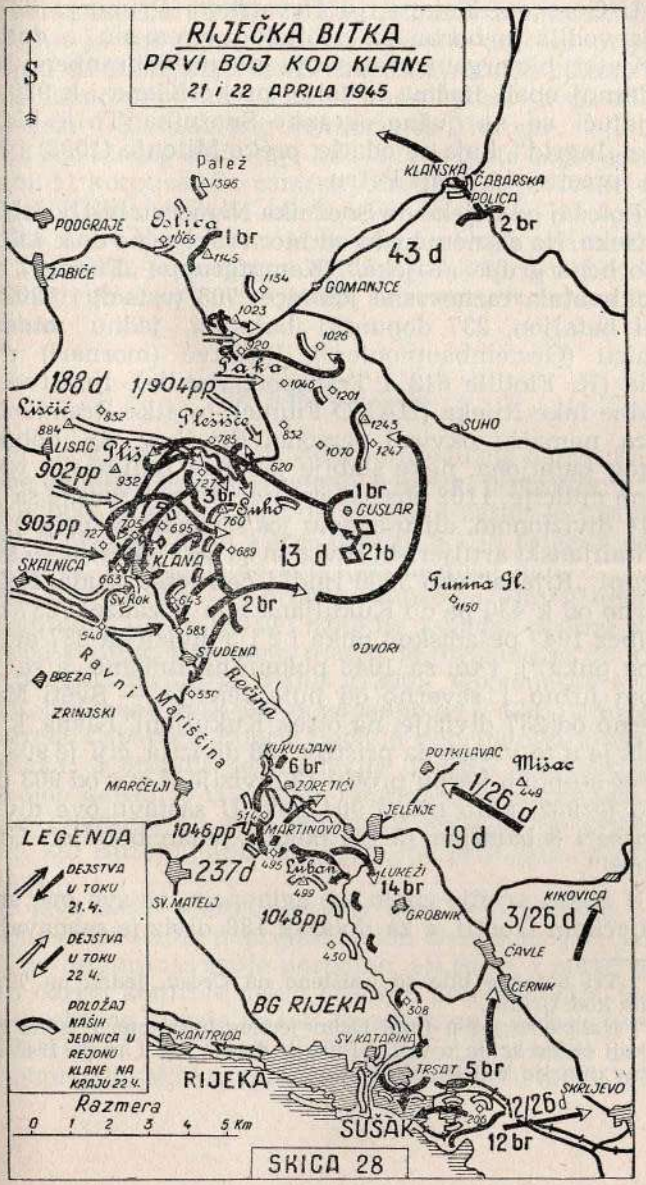
RIJEČKA BITKA
PRVI BOJ KOD KLANE
21 i 22 APRILA 1945
S
Pależ
1396
KLANSKA
ČABARSKA
POLICA
2 br
PODGRAJE
Oslica
1065
1 br
1145
43 d
ZABIČE
1134
GOMANJCE
1023
1026
920
Paka
188 d
1/904pp
1046
1201
Liščić
852
Plešišće
1243
SUHO
884
LISAC
Pliš
785
852
1070
1247
902pp
932
620
727
3 br
1 br
Suho
GUSLAR
903pp
727
705
695
760
689
13 d
2 tb
SKALNICA
KLANA
663
Sv. Rok
643
2 br
Tunina Gl.
1150
540
583
STUDENA
DVORI
Ravni
BREZA
Rečina
ZRINJSKI
Mariščina
KUKULJANI
6 br
POTKILAVAC
Mišac
449
MARČELJI
ZORETIĆI
1/26 d
JELENJE
19 d
1046pp
MARTINOVO
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 21. 4.
DEJSTVA U TOKU 22. 4.
POLOŽAJ NAŠIH JEDINICA U REJONU KLANE NA KRAJU 22. 4.
237d
495
Luban
LUKEŽI
14 br
499
SV. MATELJ
1048pp
GROBNIK
KIKOVICA
3/26 d
430
ĆAVLE
CERNIK
BG RIJEKA
308
KANTRIDA
SV. KATARINA
TRSAT
5 br
RIJEKA
SKRLJEVO
12/26 d
Razmera
0 1 2 3 4 5 Km
206
SUŠAK
12 br

SKICA 28

U Gorskom Kotaru i u Hrvatskom Primorju 237 divizija vodila je borbu za dobitak u vremenu, a dotle je neprijatelj bio organizovao svoju glavnu odbranbenu liniju na desnoj obali Rečine i, dalje, preko Klane i k 920, naslanjajući se na južne ogranke Snežnika. To je bio deo linije „Ingrid", koja se odatle, preko Milonje (1098) i Knežaka prostire ka Šent Petru.

Položaj od Rijeke do Snežnika Nemci su bili podelili na tri otseka. Na desnom krilu od Mora zaključno do k 430 bila je Borbena grupa „Rijeka" (Kampfgruppe „Fiume"), koja je obuhvatala raznovrsne jedinice: 705 (ostaci) i 1209 posadni bataljon, 237 dopunski bataljon, jednu minersku jedinicu (Gesteinbaupioniere), ljudstvo (mornari) dveju flotila (K. Flotille 613 i Transport flotille), ljudstvo Komandne luke Rijeka (HAKO Fiume), ostatke Brandenburg lovaca, nemački okvirni personal Riječkog SS dobrovoljačkog bataljona, neke slabije jedinice italijanske teritorijalne milicije, 1102 obalski artiljeriski puk vojske sa 1112 i 1114 divizionom, ali u svemu još samo tri baterije[1]), i 11 i 12 italijanski artiljeriski divizion sa šest baterija — svega u Grupi „Rijeka" oko 3000 ljudi i četrdeset oruđa. Položaj severno od k 430 pa do Kukuljana bila je zauzela 237 divizija (bez 1047 pešadiskog puka i 2 i 3 diviziona 237 artiljeriskog puka)[2]), i to: sa 1048 pukom na Lubanu, a sa 1046 pukom južno i severno od puta Jelenje — Sveti Matej. Severno od 237 divizije, na otsek Kukuljani, Klana, k 920, počela je u to vreme da pristiže 188 divizija, čiji je 903 puk bio već stupio u borbu protiv 13 divizije. Levo od 903 puka došao je 902, a do njega 904 puk. U sastavu ove divizije borio se i 3 bataljon 15 SS puka i jedan bataljon Grupe „Rajndl".

U štabu armije znalo se, uglavnom, za sve ove snage na riječkom frontu, a za dolazak 188 divizije saznavalo se

[1]) Tri baterije bile su uništene na Cresu, jedna na Trsatu, a jedna kod Urinja.

[2]) Nalaze se još u Puli. Osim jednog bataljona i jedne baterije, koji će do kraja ostati u Puli, ti delovi tek 1 maja 1945 stižu u sastav divizije kod Rijeke.

postepeno, po meri kako je bila angažovana protiv naših trupa. Ali je već tada bivalo sve jasnije da će neprijatelj nastojati da stabilizuje front između Snežnika i Mora i da će biti nužno planirati i izvesti novu operaciju za oslobođenje Istre i Slovenačkog Primorja sa Trstom.

Za rad idućeg dana nije bila izdata opšta zapovest, već je štabu 11 korpusa bilo usmeno naređeno da po svaku cenu oslobodi Klanu, a štabu 26 divizije da povuče 11 brigadu sa Krka, kako bi se zatim prikupila na Grobničkom Polju. Osim toga bila je odobrena odluka štaba 19 divizije da sa glavninom obuhvati neprijatelja sa severa, iz rejona južno od Klane.

22 april 1945

20 divizija: 8 brigada je produžila napad na razbijene četničke delove u rejonu Ajbelja, pročistila u toku dana Ajbelj i Donju i Gornju Brigu, a zatim je nastavila pokret pravcem Čabar, Parg, Prezid; 9 i 10 brigada ostale su na istim prostorijama kao i prethodnog dana.

43 divizija: 1 brigadu napao je ujutru neprijatelj, zauzeo k 1083 i k 920 i izbio na zapadne padine Volarije; pod stalnim pritiskom njegovim, brigada se do kraja dana povukla na liniju Palež (1396), Gomanaška (1134), k 1026, bezimena kota 500 m zapadno od k 1201; 2 brigada je zauzela Čabarsku Policu i gonila neprijatelja u pravcu Svinščaka; 3 brigada je produžila dejstvo u Istri; njen 1 bataljon napao je iz rejona Veprinac neprijateljsku posadu u Lovranu, ali bez uspeha; 2 bataljon je produžio pokret ka Buzetu, a 3 bataljon na prostoriju Oprtalj, Momjan.

Pojava naših jedinica u Istri brzo je odjeknula i nepovoljno delovala na neprijatelja. On će se sada jače angažovati za osiguranje svoje pozadine, ali će se, i pored toga, morati odreći kontrole nekih važnijih komunikacija, što će imati direktnog uticaja na tok događaja na riječkom frontu.

13 divizija: štab divizije, usled iznenadne pojave jačih neprijateljskih snaga kod Klane, uvodi u borbu 1 bri-

gadu (koja je dotle bila u rezervi kod Guslara) sa ciljem da napadne neprijatelja u levi bok. Još u toku noći 21/22 aprila jedan njen bataljon stavljen je u pokret, i on je izbio na Kukulj (705) i na greben istočno od sela Lazi; u 8.30 časova ostala dva bataljona brigade krenula su od Guslara preko Ovčje na liniju Grmada (936), Pliš (932), koja će im poslužiti kao polazni položaj za napad na Klanu i Skalnicu; 3 brigada je ostala na dotadašnjem položaju (Drnovo, zapadne padine Širokog Rta), a 2 brigada je, zbog neprijateljske aktivnosti na pravcu 43 divizije, upućena na položaj Trstenik (1243), Železna Vrata (1247), da tu zaštiti desni bok divizije.

U 13.20 časova neprijatelj je preduzeo s juga i zapada napad na liniju Pliš (932), Kukulj (705) i potisnuo bataljon 1 brigade sa tog položaja. Tada je jedan od dva bataljona brigade koji su se kretali prema Plišu dobio zadatak da napadne neprijatelja na Plišu, a drugi da posedne položaj k 832 (južno od Volarije), bezimena kota južno od Plešišća radi obezbeđenja boka i pozadine bataljona koji je napadao na Pliš i radi zatvaranja pravca od Pake na jug.

Napad na k 932 nije uspeo, pa se bataljon povukao na liniju k 727 (južno od Plešišća), k 600; bataljon koji je ranije bio potisnut sa k 705 povukao se na Suho (760), gde je smenio desnokrilne jedinice 3 brigade, koja je tada produžila front prema jugu posedanjem k 643, odakle je 2 brigada bila već otišla prema Železnim Vratima.

Neprijatelj je produžio napad, i od Kukulja (832) izbio na put južno od Plešišća, gde ga je 1 brigada zadržala u borbama prsa u prsa.

U 17.30 časova neprijatelj je sa severa napao desnokrilni bataljon 1 brigade, koji je držao položaj k 832, k 785, i uspeo da ga potisne prema k 620; istovremeno je ponovo prešao u napad na k 727 i zauzeo je, pa su se delovi 1 brigade povukli sa k 620 prema Suhom i Širokom Rtu; 3 brigada je odbila slabije napade i zadržala se na svojim položajima.

Toga dana je 1 brigada 13 divizije bila u borbi protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga, protiv 902 puka, koji je

napadao pravcem Liščić, Pliš i protiv 1 bataljona 904 puka, koji je napadao pravcem Paka, k 620. Neprijatelj priznaje da je taj bataljon razbijen i da je morao preći u odbranu na k 711[1]). Odbranu Klane organizovao je toga dana 903 puk severno i južno od Svetog Roka, a na njegovom desnom krilu bio je 3 bataljon 15 SS puka.

Uveče se divizija zadržala na liniji Trstenik, Železna Vrata, Široki Rt, k 643; ona nije uspela da ponovo oslobodi Klanu, ali je sprečila dalji prodor neprijatelja preko bivše granice i tako zaštitila bok naših snaga na frontu prema Rečini.

19 divizija: štab divizije je za napad na levi bok neprijateljskog položaja na Rečini utvrdio ovakav plan: 5 brigada se imala prikupiti u toku toga dana kod Cernika i 23 aprila izvršiti pokret na prostoriju Breza, Zrinjski, Ravni (3 km jugozapadno od Klane), a odatle preduzeti napad prema Kastvu; 6 brigada (bez jednog bataljona, koji će preuzeti dotadašnji položaj brigade na levoj obali Rečine) imala se prikupiti na prostoriji Studena, Nedići, Mariščina i preduzeti napad desnom obalom Rečine prema Rijeci; 14 brigadi bila je poverena odbrana leve obale Rečine prema Rijeci; 12 brigada 26 divizije bila je vraćena u sastav svoje divizije.

Planom se pretpostavljalo da će 13 divizija osloboditi i održati Klanu. No, kako su se u toku 21 i 22 aprila tu pojavile jače neprijateljske snage koje su je odbacile pre no što je glavnina 19 divizije mogla zaobići izvor Rečine i prikupiti se južno od Klane, plan se, prirodno, nije mogao izvršiti. Ali pošto se to do večeri 22 aprila nije moglo znati, divizija je izvršila pokrete predviđene za taj dan.

Pred frontom 19 divizije neprijatelj je bio samo mestimično aktivan. Delovi 14 brigade napali su Luban, ali bez uspeha.

26 divizija se toga dana prikupila sa 1 brigadom kod Podkilavca, sa 3 brigadom na prostoriji Kamenjak, Kikovica, sa 12 brigadom, koja je izišla iz sastava 19 divi-

[1]) Nije obeležena na našim kartama, verovatno je na pravcu k 920, k 620.

zije, u Škreljevu, a 11 brigada bila je prebačena sa Krka u Sveti Jakob. Štab divizije došao je u Čavle.

9 divizija bila je na Cresu i Lošinju.

7 korpus: na frontu 18 divizije neprijatelj je sa leve obale Krke prodro u Toplice, ali je, posle jače borbe, bio odbačen; 15 divizija bila je na Kočevskom Rogu bez promena; Kočevska grupa u sadejstvu sa 8 brigadom 20 divizije, uništavala je razbijene četnike kod Banja Loke i zauzela Štalcarje, Moravu, Inlauf (severozapadno od Gornje Brige), Zdihovo, Škrilj i Muhavas.

4 korpus: pred njegovim frontom neprijatelj nije bio aktivan, osim manjih ispada, koje je preduzeo iz rejona Barilovića prema Krnjaku i od Vukmanića prema Brezovoj Glavi; 7 divizija bila je sa 2 i 3 brigadom u pokretu na prostoriju Josipdol, Oštarije, Carevo Polje; 8 divizija bila je na istim položajima, bez promena; Karlovačka brigada 34 divizije bila je prebačena severno od reke Dobre da zatvori pravac između nje i Kupe.

29 divizija bila je u pokretu od Bihaća prema Vagancu.

*
* *

Pošto je bila razmotrena situacija, u štabu armije se toga dana došlo do zaključka da će neprijatelj težiti za tim da svim raspoloživim snagama zatvori pravac između Snežnika i Mora i da će na riječki front dovući nove snage, prvenstveno 188 diviziju, a možda i neke delove iz oblasti Udina, ma koliko bio potisnut u Italiji, gde je savezn ička ofanziva bila već u punom zamahu. Smatralo se da će Nemci nastojati da nam onemoguće oslobođenje Istre i Slovenačkog Primorja sa Trstom, u prvom redu iz razloga koji proizlaze iz saveza između Hitlera i Musolinija, po kome je prvi bio dužan da sačuva integritet fašističko-republikanske Italije, a zatim iz razloga da ne izgube kontrolu nad mrežom vrlo dobrih suhoputnih i železničkih komunikacija, koje preko tih krajeva spajaju Srednju Evropu sa Italijom.

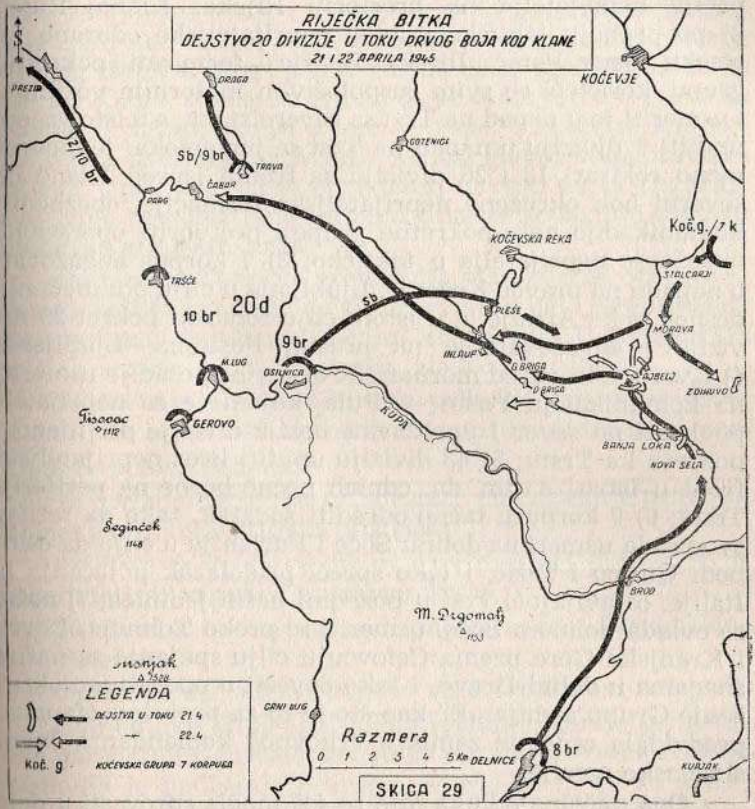

Na osnovu takvog zaključka donesena je sledeća načelna odluka: 1) ojačati krila armije pre svega tenkovima i artiljerijom, pa severnu napadnu kolonu usmeriti pravcem Prezid, Mašun sa zadatkom da probije taktičku dubinu neprijateljske odbrane i ovlada Šent Petrom i Ilirskom Bistricom, a južnu grupu iskrcati sa otoka Cresa na otsek Lovran, Mošćenica sa zadatkom da izbije na greben Učke, i tako dovesti u operativno okruženje glavnu taktičku gru-

paciju neprijatelja na prostoriji Rijeka, Klana, Rupa; 2) po proboju taktičke dubine neprijateljske odbrane na otseku Šent Peter, Ilirska Bistrica formirati pokretnu grupu, koristeći se svim raspoloživim motornim vozilima, i usmeriti je u napad na Trst sa severoistoka, a u isto vreme uputiti 9 diviziju u napad na Trst sa jugoistoka; jednovremeno rokirati 13 i 26 diviziju sa fronta ispred Klane na severni bok okružene neprijateljske formacije, obezbediti komunikacije naše pokretne grupe i pretvoriti operativno okruženje neprijatelja u taktičko; 3) 7 korpus angažovati u napadu na pravcu Kočevje, Ljubljana u cilju obezbeđenja desnog boka Armije, a u istom cilju forsirati pokret 29 divizije i angažovati je na pravcu Postojna, Ljubljana; 4) Kvarnerski odred mornaričke desantne pešadije usmeriti na komunikaciju Pazin — Pula, kojom će se neprijatelj povlačiti na sever i ugrožavati bok 9 divizije pri njenom pokretu ka Trstu; 5) 43 diviziju uputiti kroz neprijateljski front u Istru, s tim da odmah počne borbe na periferiji Trsta; 6) 9 korpusu tačno odrediti zadatak, tako da težište svog rada usmeri na dolinu Soče i Furlaniju u cilju da oslobodi Goricu i Tržič, i tako spreči pridolazak pojačanja iz Italije, ostavljajući Trst u pozadini naših jedinica; 7) pošto se ovlada dolinom Soče, usmeriti se preko Tolmina, Bovca i Kranjske Gore prema Celovcu u cilju spajanja sa našim snagama u dolini Drave, i tako dovesti u operativno okruženje Grupu armija „E" kao što je to za prolećnu ofanzivu predviđala osnovna zamisao Vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije.

Ova načelna odluka nije se još mogla sprovesti u delo u svim detaljima. Krila su bila zaostala — 20 divizija je obezbeđivala desni armiski bok na otseku izvorni deo Kupe, Prezid, pa je njeno čelo tek bilo stiglo do Prezida, a 9 divizija nije još bila završila pripreme za desant u Istru; na Riječkom frontu je dotle bio utvrđen samo 1 bataljon 903 puka, ma da se iz događaja kod Klane moglo zaključiti da su tu angažovane jake neprijateljske snage koje 13 divizija nije uspela da identifikuje. Obuhvat neprijatelja na riječkom frontu nije se, dakle, mogao sprovesti odmah u delo

zbog zaostalosti krila, a postojala je mogućnost da se probije front kod Klane angažovanjem 26 divizije kao divizije drugog ešelona. Stoga je bilo rešeno da se produži napad na otseku Klana, Rijeka sa ciljem da se probije front pravcem Klana, Podgrad; ako se u tom ne uspe, održaće se kod neprijatelja uverenje da Armija nanosi glavni udar pravcem Rijeka, Trst; tako će se neprijatelj navesti da tu angažuje sve svoje raspoložive rezerve, a time će se znatno olakšati manevar armiskih krila.

Odluka od 22 aprila pretstavlja plan za duži operativni period, koji će se idućih dana sprovoditi u delo direktivama, zapovestima, depešama i ličnim kontaktom. U tom smislu je štab armije izdao, 22 aprila, sledeću zapovest:

26 divizija da se najhitnije prikupi, ponovo oslobodi Klanu i da zatim nastavi nadiranje opštim pravcem Klana, Lipa, Šapjane, Podgrad;

13 divizija da se rokira udesno i da dejstvuje pravcem Gomanjce, Zabiče, Ilirska Bistrica;

43 divizija da se sa lakim naoružanjem prebaci kroz neprijateljski raspored u pravcu Trsta;

20 divizija da nastavi nadiranje pravcem Prezid, Mašun, Knežak;

9 divizija da nastavi dejstvo na dotadašnjem pravcu[1]).

Ove odluke strogo su vodile računa o ranije pomenutom naređenju Generalštaba od 20 aprila. Glavnina Armije nastavila je nadiranje pravcem Rijeka, Trst, ali za slučaj da neprijatelj baci na riječki front sve svoje raspoložive snage i tako nas duže zadrži na tom pravcu, pred ogoliće-nim Trstom naći će se ipak znatne snage — 9, 43 i 20 divizija, a za njom i 29 divizija zajedno sa trupama 9 korpusa.

[1]) Ova divizija je, ustvari, već bila dobila zadatak da se iskrca na istočnu obalu Istre, čim to transportne mogućnosti budu dozvolile.

DRUGI BOJ KOD KLANE

23 april 1945

(Skice 30 i 31)

20 divizija: 8 brigada se sa glavninom zadržala na prostoriji Parg, Čabar a sa prednjim delovima kod Prezida; 9 brigada je izbila kod Kozarišča radi zatvaranja pravca Trg, Prezid, a 10 brigada je prešla staru granicu pravcem Gerovo, Prezid, Leskova Dolina i rasporedila se ovako: jedan bataljon kod Bičke Gore (jugozapadno od Kozarišča), jedan bataljon kod Bukove Vode, jedan bataljon zapadno od Mašuna na pravcu Bač, Mašun, a jedan kod Leskove Doline u rezervi; štab divizije došao je u Tršče.

43 divizija: 1 brigadu napao je ujutru neprijatelj, u jačini oko 700 vojnika, i potisnuo je sa zapadne strane druma na liniju k 1122, k 993, Trstenik (1243), bezimena kota 1 km zapadno od Štulca (1212); brigada je kasnije izvršila protivnapad i delimično potisnula neprijatelja severno od Volarije; 2 brigada je ostala kod Čabarske Police, a sa jednim bataljonom posela je Orlovicu (1300); 3 brigada je nastavila dejstva u Istri; 1 bataljon je napao i uništio neprijateljsku komoru sa spremom i municijom na Bolunjskom Polju (zapadno od Učke) i zanoćio kod Šušnjevice, a 2 i 3 bataljon izbili su na prostoriju Buzet, Buje, Kopar.

U vezi sa dobijenim naređenjem za prebacivanje cele divizije u Istru, u toku noći 23/24 aprila bile su izvučene jedinice sa fronta i vršene pripreme za pokret.

13 divizija: u noći 22/23 aprila štab divizije naredio je, u vezi sa uvođenjem 26 divizije u borbu, da 2 brigada posedne položaj k 993 (isključno), Trstenik (1243), 1 brigada položaj Železna Vrata, Štulac (1212), bezimena kota jugozapadno od k 1212, a 3 brigada da ostane na položaju Suho (760), k 689 u očekivanju da bude smenjena od jedinica 26 divizije.

No, pre nego što je 1 brigada izvršila pokret radi posedanja novog položaja, neprijatelj je, u 7 časova, preduzeo napad od Klane na Široki Rt, a odatle na položaj 3 brigade prema k 689; brigada je uporno branila svoj položaj sve do 15 časova, kada je bila smenjena od delova 3 brigade 26 divizije. Posle toga povukla se na prostoriju Guslar, Štulac, gde je ostala u diviziskoj rezervi.

Neprijatelj je u toku dana pred položajem 2 brigade zauzeo k 1070, koju je održao uprkos protivnapadu jednog bataljona brigade.

19 divizija: 5 i 6 brigada su izvršile pokret prema izvornom delu Rečine; izviđački delovi 5 brigade došli su, pred zoru, neočekivano u dodir sa neprijateljem na liniji k 611, k 606, a nešto docnije, u rejonu istočno od k 611, došla je 5 brigada u vezu i sa delovima 1 brigade 26 divizije i od njih saznala za promenu situacije kod Klane. No, pošto je štab divizije smatrao da će 26 divizija i jedinice 11 korpusa proterati neprijatelja iz Klane, naredio je 5 i 6 brigadi da nastave napad u sadejstvu sa levim krilom 26 divizije.

Međutim, neprijatelj je na k 611 i k 606 davao vrlo jak otpor, tako da su naše jedinice, posle jake artiljeriske pripreme, uspele da ih zauzmu tek po podne. Situacija kod Klane nije se popravljala, i otpor neprijatelja bivao je sve jači. Predveče je neprijatelj protivnapadom ponovo zauzeo k 611 i k 606.

Na ostalom delu fronta 19 divizije nije bilo važnijih događaja.

26 divizija je toga dana preduzela pokret na otsek Guslar, Bošarina, Birčanin; 3 brigada dolazi na prostor Suvobor, Guslar, a u 15 časova smenjuje delove 13 divizije na položaju k 689; 1 brigada je izbila na liniju Bošarina, Dvori, i južno od Drage došla u vezu sa 5 brigadom 19 divizije; 12 brigada je obrazovala divizisku rezervu u rejonu Borja; 11 brigada je krenula iz Svetog Jakoba pravcem Praputnjak, Krasica, Mavrinci i zanoćila u Cerniku.

Divizija je izvršila sve pripreme za napad, koji je imao početi 24 aprila u 6 časova. Napad divizije pomagaće

3 brdski motorizovani divizion i 2 i 3 tenkovski bataljon.

9 divizija vrši na Cresu i Lošinju pripreme za iskrcavanje u Istru.

7 korpus bez promene.

4 korpus: 7 divizija (bez 1 brigade) je u pokretu prema Josipdolu; 1 brigada napala je neprijatelja kod Ostrošca i naterala ga na povlačenje; 8 divizija bez promene; na frontu 34 divizije neprijatelj je toga dana napadao kod Vukove Gorice.

29 divizija stigla je do Ličke Jasenice.

Samohodni artiljerski divizion počeo je toga dana formiranje u ovom sastavu: jedna baterija od četiri samohotke tipa „Stuart“[1]). i tri baterije od po tri samohotke tipa „Šerman“.

*
* *

Izbijanje čelne brigade 20 divizije gotovo bez otpora do Mašuna otkrilo je slabost neprijatelja na tom važnom pravcu, koji je izvodio u pozadinu riječkog fronta.

Dakle, bila je potvrđena pretpostavka da je neprijatelj svu svoju pažnju sasredio na deo fronta od Snežnika do Mora i tu grupisao najveći deo svojih snaga. Među njima isticala se sveža planinska 188 divizija, jaka oko 15000 ljudi najmlađih godišta, možda sa slabijim iskustvom, ali sa vrlo velikim borbenim poletom. Ona se razvila na frontu Gomanjce, Klana i — prema nemačkim podacima — imala je da preduzme napad prema istoku, da odbaci naše snage od Klane, a zatim da se okrene na jug, upirući svoje desno krilo na k 606, da između Obruča i Rečine izbije na Grobničko Polje radi obuhvata čitavog našeg rasporeda na Rečini. Trebalo je da taj napad počne 23 aprila ujutru, ali su pripreme zahtevale više vremena nego što se predviđalo, te je divizija krenula u napad delimično tek po podne toga dana. Prema nemačkim izveštajima, njen desnokrilni

[1]) Samohotke tipa „Stuart“ bile su prepravljene od oštećenih tenkova Tenkovske brigade, sa kojih su skinute kupole i montirani zaplenjeni nemački protivtenkovski topovi 75 mm.

puk (903) zauzeo je toga dana posle uporne borbe samo k 672[1]), gde je idućih dana trpeo jaku artiljerisku, naročito minobacačku vatru[2]), ali za k 606 i 611 tvrde Nemci da su ih zauzeli tek 24 aprila.

Idućeg dana će 26 divizija krenuti u napad sa fronta Guslar, Bošarina prema zapadu, a u isto vreme na istom frontu poći će u napad i 188 divizija prema istoku. Na tom planinskom, krševitom i pošumljenom zemljištu doći će tako do oštrog sudara između dveju najjačih i najefikasnijih protivničkih divizija, koji će se, usled ofanzivne upornosti obeju strana, pretvoriti u dugo i krvavo rvanje, puno dramatičnih obrta. U tim teškim borbama učestvovaće 13 divizija severno i delovi 19 divizije južno, ali će i na neprijateljskoj strani stupiti u borbu i druge manje jedinice.

Za 24 april štab armije nije izdao uskupnu zapovest, jer su jedinice u osnovi izvršavale zadatke po pomenutoj zapovesti Op. br. 90 od 22 aprila. Potrebne dopunske direktive bile su izdate divizijama kratkim naređenjima na licu mesta.

Toga dana je štab 11 korpusa stavljen na raspolaganje Glavnom štabu Hrvatske, a 13 i 43 divizija bile su neposredno potčinjene Armiji.

24 april 1945

(Skice 30 i 31)

20 divizija je ostala u istom rasporedu i preduzela izviđanje u pravcu Cerknice, Postojne, Šent Petra i Ilirske Bistrice.

Kao što smo ranije videli, na tom frontu je neprijatelj imao slabije snage. To su bila dva puka nedićevaca (1 i 5), Jevđevićevi četnici, 3 bataljon 9 SS policiskog puka, 1088 inžinjerski bataljon 188 divizije, 4 građevinski bata-

[1]) Na italijanskim kartama označena kao Monte Boglin.
[2]) Nemci su tu brojali dnevno po 2000 i više metaka.

ljon, jedna tenkovska jedinica od deset tenkova i još neke pionirske čete koje je neprijatelj užurbano privukao. Utvrđena uporišta imao je u Koritnici, Knežaku, Postojni, Šent Petru i na Milonji (1098). Na pojavu naših jedinica na tom pravcu odgovorio je napadom jedne slabije kolone od 400 ljudi i sedam tenkova od Koritnice prema k 1080 i 1029, koji je naš bataljon na tome pravcu bez muke odbio uništivši dva laka tenka.

43 divizija: 1 brigada pošto je bila smenjena od strane jedinica 13 divizije, prikupila se u Suhom (3 km istočno od Trstenika), gde se spremala za pokret; 2 brigada se takođe spremala za pokret ka Čabarskoj Polici. Na osnovu usmenih direktiva štaba armije, štab divizije je rešio da se 1 brigada sa štabom divizije prebaci na prostor Vodice, 2 brigada da se preko Javornika prebaci na Nanos, a artiljeriski divizion i ostale teže pokretne jedinice da ostanu na Platku, odakle će ući u sastav divizije kada to bude moguće.

Iza neprijateljskih linija 3 bataljon 3 brigade izvršio je sa prostorije Monjan napad na Oprtalj, ali bez uspeha. Ostali bataljoni brigade dejstovavali su na dotadašnjim prostorijama.

13 divizija je u toku noći izvršila pripreme za napad na položaj k 1122, k 1026, bezimena kota istočno od k 1046.

Napad je počeo u 11 časova; 2 brigada krenula je sa položaja k 1275, k 1084, k 993 prema k 1026, a 1 brigada sa položaja k 993 (isključno), k 1243 prema k 1046. Ali dok su brigade podilazile položaju neprijatelja, on je i sam pošao u napad i izbio na k 1201, tako da su unutrašnja krila brigada morala biti angažovana prema toj koti. Posle vrlo žestoke borbe neprijatelj je bio odbačen, a zatim su brigade produžile napad pravcem k 1046, k 1026. Oslanjajući se na predratna italijanska utvrđenja, neprijatelj je uporno odbijao sve nalete naših jedinica i održao svoje položaje. Borba je završena u 21 čas.

Treća brigada je bila u rezervi na prostoriji Štulac, Guslar i nije učestvovala u borbi.

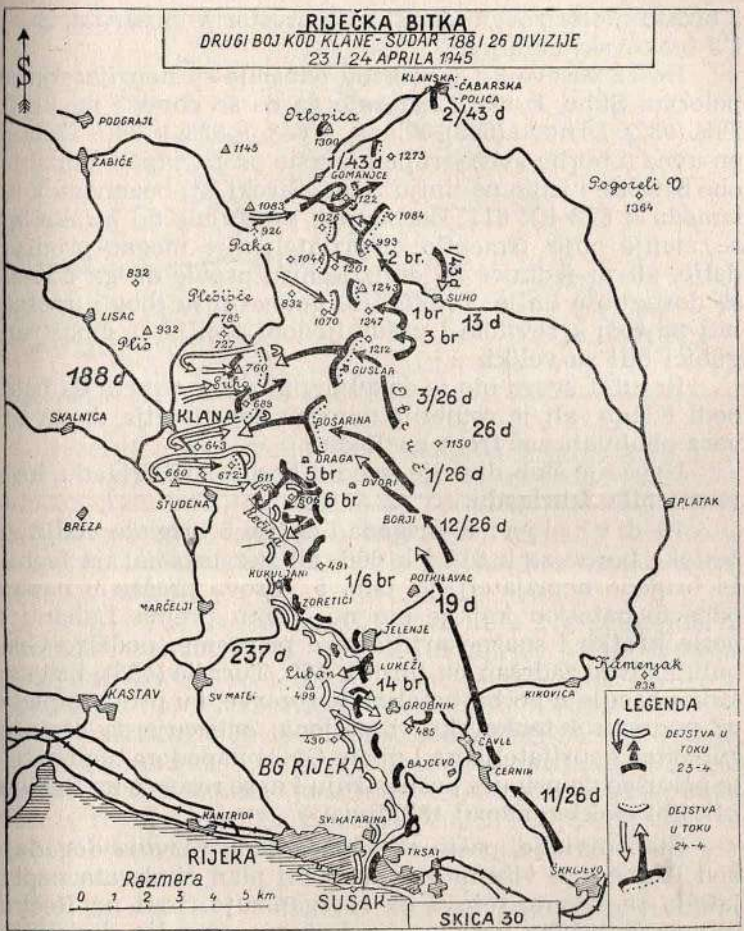

26 divizija je u 6 časova počela napad sa linije Suvobor, Guslar (3 brigada), Bošarina, Dvori (1 brigada); 12 brigada bila je u rezervi u rejonu Borja, a 11 brigada je krenula iz Cernika za Borje. Napad divizije pomagali su

3 brdski motorizovani divizion sa prostorije Bošarina, Borji i 3 tenkovski bataljon.

Do 12 časova 3 i 1 brigada odbacile su neprijatelja sa položaja Suho, k 689 i naterale ga da se povuče na liniju Pliš (932), Drnovo (695), Klana, k 643, k 583, k 660. Tada je on uveo u borbu sveže trupe i izvršio protivnapad, potisnuo obe brigade i izbio na liniju Suho, Široki Rt, bezimena kota između k 672 i k 611. Borbe nisu prestajale do mraka, ali se stanje nije izmenilo; neprijatelj nije mogao prodreti dalje, ali ni jedinice 26 divizije nisu uspele da ga odbace sa dostignute linije. Tenkovi se gotovo nisu mogli upotrebiti na tom krševitom i pošumljenom zemljištu. Obostrani gubici bili su veliki.

Rezutat svega bio je da 26 divizija nije uspela da oslobodi Klanu, ali je osujetila nameru neprijatelja da sa severa obuhvati naš front na Rečini.

Uveče je štab divizije uveo u borbu i 12 brigadu, koja je smenila 3 brigadu.

19 d i v i z i j a: 6 brigada i delovi 5 brigade vodili su žestoke borbe za k 611 i k 606, ali bez uspeha; na frontu 14 brigade neprijatelj je oko 5 časova prešao u napad, odbacio bataljon koji je bio na otseku prema Lubanu i, posle kratke i snažne artiljeriske pripreme, podišao Grobniku, ali je zadržan na liniji k 466, Turnjić (485); brigada tada ubacuje u borbu bataljon iz rezerve, i u protivnapadu, uz podršku 4 tenkovskog bataljona, odbacuje sa osetnim gubicima neprijatelja na Luban. Ovim napadom neprijatelj je pokušao da privuče našu pažnju i naše rezerve na Rečinu, kako bi olakšao napad 188 divizije.

Štab divizije, pošto se i inače zbog razvoja događaja kod Klane nije više mogao ostvariti plan obuhvata neprijatelja sa severa, rešava da reorganizuje front na Rečini, prenoseći težište više prema jugu, i postavlja diviziju u ovaj raspored:

5 brigada na položaj prema k 611 i k 606 i na jug do Kukuljana;

jedan bataljon 6 brigade na otsek Zoretići, Jelenje;

14 brigada od Lukeža do Mora;

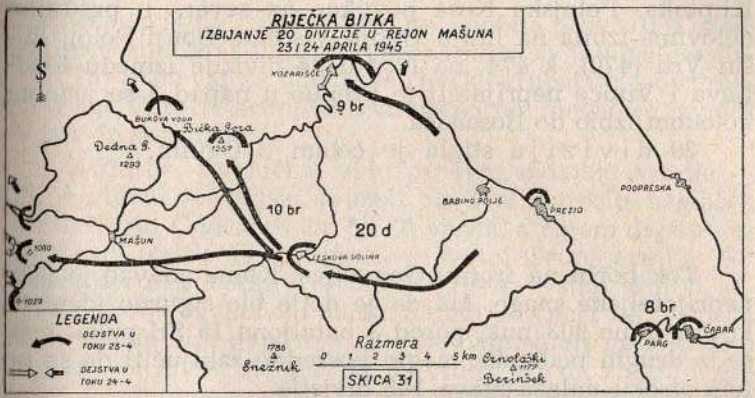

rezerva u dve grupe: dva bataljona 6 brigade na prostoriji Rakovo, Rajčevo, Buzdohanj (jugozapadno od Čavla), a jedan njen bataljon istočno od Zoretića (južno od k 491). Ovaj raspored je izvršen u noći 24/25 aprila, s tim što je te iste noći 14 brigada, sa dva bataljona, bez uspeha napadala na Luban.

9 divizija je na Cresu izvršila sve pripreme za iskrcavanje u Istru. U noći 24/25 aprila jedan bataljon 2 brigade iskrcao se u zalivu Bršeč sa zadatkom da stvori mostobran na otseku Bršeč, Mošćenička Draga; pod njegovom zaštitom trebalo je da se iduće noći iskrca divizija.

7 korpus: 18 diviziju napao je neprijatelj iz Novog Mesta, ali bez uspeha; jače njegove snage bile su se pojavile u rejonu Metlike i prema Vinici (na Kupi), oba ta pravca obezbeđivala je 5 brigada; kod 15 divizije nije bilo promena.

4 korpus: 7 divizija bila je prebačena na levu obalu Dobre, u rejon Špehara, i razvila se na liniji k 185, Gradišče (258), Privis (461), k 359, Podrebar, Majka Božja, Lipoševki, Strgari. Na taj način je 4 korpus jače zatvorio pravac Karlovac, Vrbovsko i sigurnije zaštitio desni armiski bok od neprijateljskog dejstva iz rejona Karlovca; 8 divizija je gonila neprijatelja koji se sa položaja Raletina,

Klipinka, Polojska Kosa povukao na sever, i prednjim delovima izbila na liniju Donja Visočka, Donji Poloj, Mišin Vrh (470), k 474; na frontu 34 divizije između Bosiljeva i Vinice neprijatelj je krenuo u napad, i sa jednom kolonom izbio do Bosanaca.

29 divizija stigla je čelom u Ogulin.

*
* *

Tok borbi na frontu Gomanjce, Klana odavao je jake neprijateljske snage. Ma da je dotle bio sigurno identifikovan samo 903 puk, pored 3 bataljona 15 SS puka, ipak se iz drugih podataka moglo posredno zaključiti da se na tom otseku nalazi čitava 188 divizija.

Prisustvo celog XCVII korpusa na riječkom frontu utvrđivalo je štab armije u uverenju da će ostvariti svoju odluku. Bilo je već dosta jasno da je neprijatelj rešio da odlučno brani te prirodno jake i dobro utvrđene položaje između Snežnika i Mora. Nesumnjivo, to je bila najpovoljnija linija za odbranu Istre, Trsta i veza Trsta i severoistočne Italije sa Ljubljanskom Kotlinom. Ali je bilo isto tako jasno da je neprijatelj zbog toga bezmalo ogoleo celu Istru i Slovenačko Primorje i da istočno od Soče i južno od Karavanki ne raspolaže više nikakvim značajnim snagama. Naša obaveštajna služba, blagodareći patriotizmu naših ljudi i razvijenosti i organizaciji ustanka, pouzdano je kontrolisala sav ovaj prostor, i u tome pogledu nije moglo biti nikakve sumnje. Šta više, i severno od Snežnika, duž stare granice, kuda se Pivkom Planinom produžavao neprijateljski front, bile su samo slabe njegove snage. Otuda je i 20 divizija mogla tako lako da izbije do Mašuna i dalje.

Ovakav raspored neprijatelja pokazivao je, očevidno, da će proboj riječkog fronta zahtevati mnogo vremena i velike žrtve, a ujedno da je ideja o opkoljavanju i uništenju neprijatelja kod Rijeke sasvim ostvarljiva. Uslovi za takav manevar bili su doista izvanredno povoljni. 20 divizija bila je već stigla na određeni otsek fronta u bok neprijateljeve

grupacije, a 9 divizija već je te noći počela prelaziti u Istru, gde nije bilo objektivnih prepreka koje su je mogle zadržati. Taj manevar za uništenje riječke grupacije, s obzirom na snage Četvrte armije i njen raspored, mogao se izvršiti za pet do šest dana.

Međutim, imajući u vidu osnovni zadatak Armije — čiji je glavni operaciski objekat bio Trst, naročito naglašen u naređenju Generalštaba od 20 aprila, a potom dejstvo uz Soču radi otsecanja otstupnice glavnini Grupe armija „E" u sadejstvu sa našom Trećom armijom — štab armije, saglasno ranije izrađenom planu, naređuje u noći 24/25 aprila da se frontalnim dejstvom priveže neprijatelj na riječkom frontu i da mu se ne dozvoli da otuda izdvoji znatnije delove, a jednovremeno da se sa krilnim grupama krene ka Trstu. Tako je pred Armiju bio postavljen zadatak za čije je rešenje trebalo izvršiti operaciju formulisanu gotovo školski: nanoseći udar krilima, taktički okružiti XCVII korpus na prostoriji Rijeka, Klana, Rupa, a potom, proširujući proboj na krilima, naglo izbiti u operativnu dubinu neprijatelja i osloboditi važan saobraćajni i politički centar Trst.

Za ostvarenje ove odluke raspored jedinica nije bio bitno izmenjen. One su već bile na svojim mestima, saglasno odluci i planu stvorenom nekoliko dana ranije. Pritisak na front imale su da održe 13, 26 i 19 divizija, pa nisu smele biti mnogo oslabljene. Bilo je samo odlučeno da se 20 divizija ojača 11 brigadom 26 divizije, sa dva tenkovska bataljona, jednom brdskom motorizovanom baterijom i jednom protivtenkovskom motorizovanom baterijom, a da se jedna brigada 29 divizije dovede kamionima što pre na prostor Kozarišče, Stari Trg da bi na tome pravcu smenila 9 brigadu 20 divizije kako bi se ona mogla upotrebiti prema Knežaku i Ilirskoj Bistrici.

Takođe je bilo rešeno da se 3 brigada 26 divizije, radi dejstva prema Trstu, ubaci kroz neprijateljski raspored u Istru. Ljudstvo 3 brigade sačinjavali su, uglavnom, Hrvati i Slovenci iz Istre i Slovenačkog Primorja, koje su Italijani bili zatvorili u koncentracione logore na jugu Italije. Po svom oslobođenju, ti naši ljudi pristupili su Narodno-

oslobodilačkoj vojsci, ili su iz italijanskih jedinica prebegli Saveznicima, da bi kasnije dobili mogućnost da nastave borbu u redovima naše vojske. Brigada je, dakle, po svom sastavu bila vrlo pogodna za ovaj zadatak, isto tako kao i 43 divizija, čije su ljudstvo sačinjavali Istrani.

Prema ovim odlukama, jedinice su bile stavljene u pokret kratkim usmenim ili pismenim naređenjima ili depešama, koje smo morali da očuvamo u tajnosti i od anglo-američke vojne misije pri štabu armije, jer su njeni članovi pokazivali vidno neraspoloženje prema našoj nameri da pređemo staru granicu i upadnemo u Istru i Slovenačko Primorje.

25 april 1945

(Skica 32)

20 divizija se toga dana jače orijentisala prema Ilirskoj Bistrici; 10 brigada se razvila sa tri bataljona na liniji k 1108, k 1080, k 1029, k 1175, Velika Oštrica (1248), Mala Oštrica (1227), k 1192, k 1123, a četvrti bataljon je bio u rezervi kod Mašuna. Zato je 9 brigada uputila dva svoja bataljona na Dednu Goru (1293), a jedan je iz Babinog Polja privukla u Podgoru, tako da su kod Kozarišča dva bataljona zatvarala pravac Cerknica, Stari Trg, Prezid, a druga dva kod Dedne Gore pravce iz Postojne i Šent Petra za Mašun, odnosno Prezid. Dva bataljona 8 brigade prešla su iz Čabra u Prezid, a dva bataljona su ostala na prostoriji Podpreska, Parg, za obezbeđenje boka i pozadine divizije prema Loškom Potoku, pa i prema Kočevskoj Reci, koja je još bila u rukama neprijatelja. Artiljeriski divizion bio je u pokretu iz Prezida prema Mašunu. Štab divizije prešao je u Prezid.

Neprijatelj je iz Koritnice oko 8 časova ponovo napao jedinice 10 brigade zapadno od Mašuna, ali je bio odbijen sa jačim gubicima, a bio mu je zaplenjen i jedan tenk.

43 divizija: 1 brigada je u 14 časova krenula pravcem Čabarska Polica, Svinščaki i stigla do k 1136, gde

je zanoćila; 2 brigada je pošla u 13 časova pravcem Čabarska Polica, Svinščaki, Mašun i zanoćila istočno od Mašuna. 3 brigada je sa manjim delovima napala demonstrativno neprijateljske posade u Berutu i Cerovlju (6—10 km severoistočno od Pazina); artiljeriski divizion ostao je i dalje kod Platka.

13 divizija: 1 i 2 brigada su sa istog položaja kao i prethodnog dana napale neprijatelja na liniji k 1122, k 1026, bezimena kota 600 m istočno od k 1046. Napad je izveden sa najvećom upornošću. Naše jedinice su triput jurišale, ali bez rezultata. U 21 čas brigade su se povukle na polazne položaje.

U sadejstvu sa 3 brigadom 26 divizije, 3 brigada 13 divizije pokušala je da se probije kroz neprijateljski poredak pravcem k 620, Plešišče (785), Dletvo (784), ali bez uspeha, jer je dotle neprijatelj bio čvrsto zatvorio taj pravac.

26 divizija je sa istom upornošću preduzela napad na liniju Plešišče, Široki Rt, k 672.

Kao što smo videli, 3 brigada ove divizije pokušala je da se probije pravcem k 620, Dletvo. U početku napad nije napredovao, ali je kasnije brigada proterala neprijatelja sa toga pravca i do 12 časova izbila na Plešišće i severne padine Suhog (760). U isto vreme je 12 brigada podišla liniji Suho, Široki Rt, a 1 brigada je dotle izbila na jurišno otstojanje preko k 609 i k 672.

Neprijatelj se branio ogorčeno i često preduzimao protivnapade, tako da su naše jedinice tek posle borbe prsa u prsa uspele da zauzmu još neke tačke. Oko 17 časova 3 brigada je zauzela bezimenu kotu 400 m severno od k 760, a 12 brigada deo k 760 i približila se Širokom Rtu; oko 18 časova 12 brigada je zauzela Široki Rt, a 1 brigada k 609 i k 611. No, neprijatelj nije otstupio. On se zadržao neposredno iza izgubljenih položaja, i oko 19.30 časova izvršio je protivnapad na bezimenu kotu 400 m severno od k 760 i prinudio 3 brigadu da se povuče prema drumu i k 620.

U diviziskoj rezervi, u rejonu Borja bila je 11 brigada.

I pored maksimalnog naprezanja 3 brigade 26 divizije, proboj fronta nije uspeo. Neprijatelj, rešen da istraje, obra-

zovao je čvrst i povezan front od Čabarske Police do Mora. Otuda se ni 3 brigada 26 divizije, a ni 3 brigada 13 divizije, nisu mogle probiti ni provući kroz neprijateljski raspored.

19 divizija : 5 brigada napadala je, bez uspeha, na svome frontu; jedan bataljon 14 brigade preduzeo je oko 17.30 časova napad na Luban (499), ali bez uspeha; u toku noći ponovio je napad, opet bez rezultata, pa se pred zoru 26 aprila povukao na levu obalu Rečine.

9 divizija počela je desant u Istru. Planom štaba divizije za dejstva u Istri bilo je predviđeno iskrcavanje na prostoru Mošćenička Draga, Bršeč, a potom dejstvo glavninom pravcem Lovran, Opatija, Matulje, sa ciljem da se udari u leđa neprijatelju kod Rijeke i time olakša prodor glavnih snaga Armije na pravcu Klana, Ilirska Bistrica. Radi obezbeđenja divizije prema Puli i Pazinu bile su predviđene slabije snage na pravcu Sveta Nedelja, Strmac, Labin, ušće reke Raše, i manji delovi i na Učki (1396) radi zatvaranja komunikacije Vranja — Vela Učka — Rijeka.

Bataljon 2 brigade koji se iskrcao u Bršeču u noći 24/25 aprila obrazovao je mostobran kod Bršeča i Mošćeničke Drage, a iduće noći se 2 brigada iskrcala u Mošćeničkoj Dragi, a 4 brigada u Bršeču.

7 korpus: 18 divizija bila je na istoj prostoriji, a 15 divizija severno od Kočevskog Roga, u rejonu Grofja Miza, Kunč.

Četnici su toga dana prodrli iz Kočevja prema Livoldu i iz Kočevske Reke prema Inlaufu i poseli Livold, Štalcarje, Moravu, Donju i Gornju Brigu i Borovec. Kočevska grupa, koja je držala mostobran u okuci Kupe, napala je neprijatelja u Štalcarju i u Kočevskoj Reci.

4 korpus: pred njegovim frontom neprijatelj je držao položaj na liniji Vukova Gorica, Mrzljak, Bosiljevo, Lešće, Generalski Stol, Gaćeško Selo, Perjasica; na frontu 7 divizije napao je pravcem k 258 i zauzeo Špehare, pa je divizija povukla svoje desno krilo na liniju Vučjak, Solin, Umol (380); 8 divizija napala je neprijatelja na položaju kod Perjasice, ali bez uspeha; na frontu 34 divizije nije bilo promena.

29 divizija je nastavila pokret i do kraja dana stigla sa štabom u Ogulin, sa 13 brigadom u Otok (jugoistočno od Ogulina), sa Artiljeriskom brigadom kod Cerovnika (južno od Josipdola), a 10, 11 i 14 brigada stigle su na prostoriju Saborsko, Lička Jasenica.

U toku toga dana štab 29 divizije primio je naređenje od štaba armije da jednu brigadu najhitnije uputi pravcem Hreljin, Vrbovsko, Brod Moravice, Brod na Kupi, Osilnica, Čabar, gde će od jedinica 20 divizije preuzeti obezbeđenje desnog armiskog boka; u istom naređenju bilo je naznačeno da štab armije za to prebacivanje brigade stavlja na raspolaganje 29 diviziji u Ogulinu potreban broj kamiona. Prema tome naređenju, štab 29 divizije naredio je 13 brigadi da 26 aprila u 6 časova bude spremna za pokret.

*
* *

Prema izveštaju komandanta 903 puka, koji je držao front k 672, k 611, k 606, 188 divizija imala je i toga dana da napada sa istim zadatkom. Međutim, kako susedni, 902 puk — kaže komandant 903 puka — nije mogao napred, to ni 903 puk nije mogao da napadne, ali je bio spreman da na dati znak krene. Očigledno je da 902 i 904 puk nisu mogli napredovati, jer su vodili teške odbranbene borbe protiv 26 i 13 divizije, u kojima je bio angažovan i 903 puk, jer je — prema našim relacijama — bio izgubio k 611.

Napad 26 i 13 divizije, i pored upornosti i vanrednog zalaganja njihovog, doneo je samo neznatne terenske uspehe, ali je njihovom aktivnošću i toga dana bio osujećen napad 188 divizije, koja još nije bila napustila nameru da obuhvati naš raspored na Rečini. Na taj način mi smo zadržali inicijativu u svojim rukama i nametali neprijatelju odbranbenu borbu.

Žestina borbi kod Klane potvrdila je procenu štaba armije da je neprijatelj sve svoje raspoložive snage bacio na riječki front. Inače je dotle naša obaveštajna služba bila već identifikovala na frontu kod Klane 1 bataljon 901, 2 bataljon 902 puka i 903 puk 188 divizije, a idućeg dana

i 904 puk; 1 bataljon 901 puka bio je toga dana angažovan kod Birčanina; njegov 2 bataljon je tada još bio kod Trsta (u sastav svoje divizije došao je tek 29 aprila); 1 bataljon 902 puka i 1 divizion 1088 artiljeriskog puka bili su takođe kod Trsta i učestvovali kasnije u odbrani grada.

U smislu armiske odluke od prethodne noći počeli su pokreti tenkova i artiljerije za pojačanje 20 divizije i prikupljeni su kamioni za prebacivanje brigade 29 divizije.

26 april 1945

(Skica 32)

20 divizija: 9 brigada ostala je na istoj prostoriji (dva bataljona kod Dedne Gore, a dva kod Kazarišča); 10 brigada ostala je takođe u istom rasporedu; neprijatelj je sa oko 500 vojnika ponovo napao iz Koritnice, ali je i ovog puta bio odbijen sa osetnim gubicima; 8 brigada je vršila pripreme za pokret, a artiljeriski divizion divizije poseo je položaj kod Mašuna. Od delova određenih za pojačanje ove divizije, 3 baterija 3 diviziona stigla je u rejon Mašuna, a 4 protivtenkovska baterija i 2 i 4 tenkovski bataljon stigli su u Prezid.

Divizija je dotle dovršila pripreme za napad. Prema planu štaba divizije, 10 brigada krenuće sa glavnom snagom pravcem Koritnica, Knežak, a sa pomoćnom prema Milonji (1098); 9 brigada sa jednim bataljonom osiguraće desni bok 10 brigade prema Šent Petru, sa jednim bataljonom zauzeće raskrsnicu kod Otoške Doline radi osiguranja boka divizije od Cerknice i Postojne, a ostala dva bataljona doći će na tu raskrsnicu čim budu smenjeni od jedinica 29 divizije; 8 brigada će ostaviti dva bataljona na prostoriji Prezid, Parg, Podpreska, sa jednim bataljonom osiguraće kod Svinščaka levi bok divizije a sa jednim će sadejstvovati levom krilu 10 brigade u napadu na Milonju; artiljeriski divizion pomaže napad 10 brigade sa prostora k 1080, bezimena kosa između Krulcovog Laza (1131) i Ve-

likog Devina (1029); 3 baterija 3 artiljeriskog diviziona i 4 protivtenkovska baterija bile su dodeljene 9 brigadi, a 2 i 4 tenkovski bataljon pomagaće napad 10 brigade.

43 divizija je sa 1 i 2 brigadom produžila pokret. Druga brigada produžila je pokret od Mašuna preko Otoške Doline u pravcu Postojne, i oko 20 časova stigla je do Debelog Kamena (jugoistočne padine Javornika), gde je naišla na jedno manje uporište koje su iz utvrđenih zgrada i bunkera branili Nemci. Brigada je izvršila pripreme za napad na to uporište, i predvidela je da jedan bataljon napadne samo uporište, jedan da obezbedi akciju dejstvujući prema Postojni i Šent Petru, a jedan da ostane u rezervi. Napad je počeo u 23 časa, ali se iznenađenje nije moglo postići. Neprijatelj se očajno branio; napad je potrajao cele noći i nastavio se idućeg dana.

Prva brigada je krenula od k 1137 za Svinščake i odatle je uputila jedan bataljon u pravcu Jablanice sa ciljem da izvidi mogućnost prebacivanja brigade tim pravcem u neprijateljsku pozadinu; bataljon se vratio sa izveštajem da je nemoguće probiti se preko puta Ilirska Bistrica — Zabiče, jer neprijatelj drži mnoga uporišta na njemu.

Prvi bataljon 3 brigade postavio se u zasedu na Učki sa zadatkom da spreči pristizanje neprijateljskih pojačanja iz rejona Lupoglava prema Rijeci; taj zadatak bataljon je vršio u vezi sa 9 divizijom, koja se iskrcala u Istri, i toga dana, sa 2 brigadom, preduzela napad na uporišta u Medveji, Lovranu i Ičićima. Ostali bataljoni 3 brigade 43 divizije dejstvovali su na prostoriji Buzet, Kopar, Momjan.

Neprijatelj iznosi da je toga dana bila zaplenjena komora 1218 posadnog bataljona na putu Cerovlje — Lupoglav, negde kod Boljuna. To se, verovatno, odnosi na događaj koji je iznet kod 3 brigade 43 divizije za 23 april. Naše jedinice ne pominju toga dana sličan događaj.

13 divizija nije napadala toga dana s obzirom na veliku zamorenost jedinica, već se sređivala, popunjavala i pripremala za borbu. U toku noći 26/27 aprila izvršena su dva demonstrativna napada u cilju uznemiravanja neprijatelja.

26 divizija nije mogla produžiti napad, jer je na njenom frontu neprijatelj prešao u napad oko 9 časova i odbacio delove 3 brigade sa Plešišča (785), a potom je potisnuo i delove 12 brigade sa Suhog (760). Oko 12 časova 12 brigada morala je, pod pritiskom neprijatelja, da napusti i Široki Rt.

Oko 14 časova divizija je prešla u protivnapad, ali je samo 1 brigada, uz podršku tenkova 3 bataljona, uspela da podiđe k 601. U toku noći neprijatelj je preduzimao lokalne napade, ali bez uspeha.

Divizija se zadržala na položaju k 620, k 822, k 689, k 609, severna padina k 611.

19 divizija je vodila borbe na celom frontu. Na krajnjem desnom krilu neprijatelj je oko 11 časova preduzeo napad sa linije k 611, k 606, ali je bio dočekan jakom vatrom od jedinica 5 brigade i odbačen na polazni položaj, posle čega je 5 brigada izbila na njegovim leđima na k 606 i zauzela je. Neprijatelj je u dva maha pokušavao da protivnapadom povrati tu kotu, ali nije uspeo.

U toku čitavog dana, 6 i 14 brigada, uz jaku podršku artiljerije, vršile su na celom frontu lokalne napade.

Pošto je štab armije ponovo naredio da se front na Rečini probije, štab divizije je rešio da 27 aprila napadne neprijatelja nanoseći mu glavni udar pravcem Kopica (574), Sveti Matej, a potom da obuhvati Rijeku sa severa. U tom cilju je naredio: da 6 brigada uz podršku jedne čete 1 tenkovskog bataljona probije neprijateljski front na pravcu Kukuljani, Kopica; da 5 brigada sa jednim bataljonom napadne k 606, radi sadejstva 1 brigadi 26 divizije, a uz podršku artiljeriskog diviziona 19 divizije da sa jednim bataljonom krene od k 497, na k 601 u cilju sadejstva 6 brigadi; ostatak brigade da se postavi u divizisku rezervu iza 6 brigade; da 14 brigada ostavi jedan bataljon u Sušaku, a sa svim ostalim jedinicama da napadne na Luban (k 495, k 499, k 462); artiljeriski divizion 26 divizije i 1, 2 i 4 divizion Artiljeriske brigade da podrže napad divizije na pravcu glavnog udara; 1 tenkovski bataljon, bez jedne če-

te, da bude kod Zoretića, spreman za dejstvo na pravcu 6 brigade.

9 divizija: 2 brigada je napala uporišta u Medveji i Lovranu i zauzela ih posle kraće borbe, ali je bila zadržana pred Ičićima, koje je neprijatelj bio vrlo jako utvrdio; 4 brigada je sa dva bataljona krenula na jug i potpuno pročistila prostor između Mošćenice i Svete Nedelje; delovi 3 brigade i artiljeriskog diviziona bili su iskrcani u Bršeču u toku noći 26/27 aprila.

7 korpus: 15 i 18 divizija bile su na istim položajima; prema njima je neprijatelj bio slabo aktivan.

U rejonu Kočevske Reke neprijatelj je držao ove tačke: Fridrihštajn (971), Visoke Gorice (570), Štalcarje, Moravu, Ajbelj, Donju i Gornju Brigu, Inlauf, Borovec i Koče.

4 korpus: na frontu 7 divizije neprijatelj je nastavio da vrši napade i uspeo da zauzme Soline (342); divizija se zadržala na položaju Umol (380), k 314, k 226, k 272; kod 8 i 34 divizije nije bilo promena.

29 divizija se prikupljala u rejonu Ogulina; 13 brigada bila je spremna za pokret, ali kamioni još nisu bili stigli. Armija nije raspolagala posebnim transportnim kolonama, već je za takve slučajeve morala prikupljati kamione iz jedinica na uštrb njihovih potreba i njihove pokretljivosti, što je oduzimalo i mnogo vremena.

*
* *

Komandant 903 puka, koji je bio na liniji k 606, k 672 i nešto severnije, ovako opisuje borbu toga dana: „... i za 26 april je stigla diviziska zapovest sa istim zahtevom.[1]) Pošto je izjutra bila magla, puk je krenuo u napad prema istoku oslonivši se na izvor Rečine. Ali na tom ispresecanom i kamenitom zemljištu, pokrivenom šikarom visi-

[1]) Tj. napad cele 188 divizije prema istoku, a zatim, oslanjajući desno krilo na izvor Rečine (k 606) izvršiti zahođenje prema jugu u pravcu Grobničkog Polja. Ovakvu zapovest za napad štab 188 divizije uporno je izdavao svakog dana od 23 do 28 aprila zaključno.

ne čoveka, napad je sporo napredovao. Kada se oko podne digla magla, bila je dostagnuta linija približno 2 km ištočno od linije Monte Boglin[1]), Carinarnica[2]), gde je napad zaustavljen u vatri mnogobrojnih minobacača, artiljerije i mitraljeza. Policiski bataljon[3]), koji je bio angažovan prema Carinarnici, nije uspeo da je zauzme, jer je tu odbrana bila dobro pomognuta tenkovima. Uopšte, stalni neprijateljski protivnapadi onemogućili su tada dalji razvoj napada, štaviše doveli su do raznih prodora i kriza. Pošto je dostignuta linija bila izlomljena mnogobrojnim izbočinama, nije se mogla organizovati za odbranu — iz topografskih razloga i zbog nedostatka snaga — pa se nije mogla ni održati. Sa padom mraka, posle niza kritičnih situacija, srećno je posednuta stara linija sa obe strane Monte Boglina".

Dakle, i toga dana je neprijatelj uporno, ali uzaludno, nastojao da sa svojim najboljim trupama probije naš front kod Klane. Na pravcu 20 divizije ponovo je pokušao da preotme značajnu raskrsnicu Mašun, ali opet bez uspeha. Tri napada na Mašun u tri uzastopna dana pokazivala su da je neprijatelj shvatio opasnost koja mu je pretila na tom pravcu, ali je tom upornošću uspeo samo da ispolji svoju slabost. Aktivnost na pravcu Ogulina donela mu je nešto zemljišta između Kupe i Dobre prema 7 i 34 diviziji, ali je bilo jasno da ti ispadi ne prelaze okvir aktivne odbrane.

Međutim, na našoj strani već su bili sazreli uslovi za napad na oba neprijateljska boka, kako pravcem Mašun, Ilirska Bistrica tako i pravcem Opatija, Matulje. Stoga je štab armije doneo odluku da se 27 aprila izvrši opšti napad na front i na bokove, posle čega bi krilne grupe imale da nastave nadiranje prema Trstu. Naređenja u vezi sa ovim bila su izdata usmeno.

---

[1]) Kota 672.

[2]) Verovatno italijanska carinarnica na staroj granici severoistočno od k 672.

[3]) 3 bataljon 15 SS puka.

OBILAZNI MANEVAR ČETVRTE ARMIJE

27 april 1945

(Skica 33)

20 divizija je u 7 časova počela napad na liniju Koritnica, Milonja (1098).

Prvi bataljon 10 brigade, uz podršku 2 tenkovskog bataljona i diviziske artiljerije, napao je neprijatelja u Koritnici, ali je bio zaustavljen žilavom odbranom. Da se taj otpor brže slomi, dva bataljona 10 brigade i 4 tenkovski bataljon bili su upućeni pravcem Mašun, Bačke Dole, Bač, odnosno preko k 786, sa zadatkom da udare u levi bok i leđa neprijatelju u Koritnici i preseku mu vezu sa Knežakom. Taj udar potpuno je uspeo, i neprijatelj je u panici napustio Koritnicu i počeo da se povlači prema Knežaku. Odmah zatim 10 brigada je sa svoja tri bataljona i dva tenkovska bataljona produžila napad na neprijatelja u Knežaku i, posle kraće borbe, likvidirala to uporište. Posle toga je 4 tenkovski bataljon produžio gonjenje prema Šent Petru i Šilen Taboru i prodro u Šent Peter.

Istovremeno je jedan bataljon 9 brigade dejstvovao prema Šent Petru i onemogućio neprijatelju da iz tog uporišta pritekne u pomoć svojim delovima u Koritnici i Knežaku. Ostale jedinice brigade bile su na raskrsnici kod Otoške Doline i obezbeđivale napad 10 brigade od neprijateljskog dejstva sa prostora Stari Trg, Cerknica, Postojna.

Jedan bataljon 8 brigade, u sadejstvu sa levokrilnim bataljonom 10 brigade, napao je utvrđenja na Milonji. Kako je taj prostor još od ranije bio utvrđen objektima stalnog tipa, sa mnogobrojnim bunkerima od betona i kamena, jakim preprekama i mnogobrojnim podzemnim hodnicima i kaverniranim postrojenjima, napad je bio vrlo težak, i u toku dana bataljoni su uspeli da zauzmu jedan deo objekata i da prodru samo u izvesne podzemne hodnike, tako da će se borbe na Milonji produžiti i u toku 28 aprila.

Do kraja dana 10 brigada je sa tri bataljona izbila na liniju Prem, Šembije, a 2 tenkovski bataljon se našao kod Šembija.

Kod Koritnice i Knežaka divizija je gotovo potpuno uništila 3 bataljon 9 SS policiskog puka i 4 nemački građevinski bataljon i razbila Jevđevićeve četnike i 5 Nedićev puk.

U toku toga dana delovi 13 brigade 29 divizije bili su prebačeni kamionima u rejon Kozarišča, gde su smenili jedinice 9 brigade 20 divizije; u Prezid je bio prebačen kamionima i 4 bataljon 11 brigade 26 divizije; ostali bataljoni te brigade krenuli su takođe iz Borja.

Tako je toga dana 20 divizija izvršila proboj glavnog položaja na pravcu Mašun, Ilirska Bistrica. Ostalo je još da se idućeg dana zauzme Miljonja (1098) i oslobodi Ilirska Bistrica, pa da se tako dovrši proboj taktičke dubine neprijateljskog borbenog poretka i pređe na operativno dejstvo prema Trstu.

43 d i v i z i j a: 2 brigada je do 14 časova likvidirala uporište Debeli Kamen, a jedan njen bataljon obezbeđivao je napad prema Šent Petru i Postojni; 1 brigada, pošto je prethodnog dana nasilnim izviđanjem utvrdila da se ne može probiti preko puta Ilirska Bistrica — Zabiče, krenula je u 13 časova iz Svinščaka prema Mašunu i tu zanoćila.

Prvi bataljon 3 brigade, u sadejstvu sa jednim bataljonom 3 brigade 9 divizije, sprečio je kod Vele Učke 499 lovački bataljon da od Lupoglava preko Vranje prodre do Rijeke, pri čemu je jednoj njegovoj četi — prema priznanju samog neprijatelja — naneo teške gubitke; 499 bataljon, koji je pripadao 188 diviziji, uspeo je ipak da nešto kasnije, preko Lanišča, dopre u rejon Rijeke, gde je bio angažovan kod Rukavca, severozapadno od Opatije. Ostali bataljoni 3 brigade dejstvovali su na prostoru kao i prethodnog dana.

13 d i v i z i j a je uputila, radi lakšeg napada na front Gomanjce, k 1122, k 1026, k 1046, k 832, 3 brigadu iz Guslara preko Orlovice (1300) na pravac k 1241, k 1145; u oče-

kivanju da se ispolji obuhvatno dejstvo ove brigade, divizija je napala na front tek oko 17 časova, no bez uspeha; 3 brigadi je jedino pošlo za rukom da zauzme k 1241, gde je neprijatelj imao samo slabe snage, i da dođe u vezu sa levim krilom 20 divizije, što je bilo vrlo značajno za celinu napada.

26 divizija je otpočela napad u zoru. Oko 7 časova 3 brigada uspela je da zauzme Plešišče, ali napad 12 i 1 brigade nije uspeo.

Oko 18 časova neprijatelj je prešao u protivnapad na k 609 i uspeo da odatle potisne delove 1 brigade, a potom i delove 12 brigade sa položaja ispred k 689.

U toku noći delovi 3 brigade smenili su delove 12 brigade na položaju istočno od Suhog (760), a 12 brigada se prikupila na prostoru k 689.

Jedanaesta brigada (bez 3 bataljona) krenula je da pojača 20 diviziju; njen 3 bataljon je, kao rezerva 26 divizije, ostao kod Dvora.

19 divizija počela je napad u 6.30 časova po kišnom i maglovitom vremenu, posle jake artiljeriske pripreme, u kojoj je učestvovalo pet diviziona (artiljeriski divizion 19 divizije, artiljeriski divizion 26 divizije i 1, 2 i 4 divizion Artiljeriske brigade). To je bila najjača koncetracija artiljerije dotle postignuta u operacijama Četvrte armije.

Na desnom krilu 5 brigada je, oko 9.30 časova zauzela k 601 (jugozapadno od Studena), zatim je pomagala napad 6 brigade na k 574, ali i pored toga ta se kota nije mogla zauzeti; 14 brigada je, oko 12 časova, savladala ogorčen neprijateljski otpor na Lubanu (499) i održala ga uprkos nekoliko protivnapada. Desnokrilni bataljon brigade je, oko 17 časova, posle vrlo žestoke borbe zauzeo k 495, ali se neprijatelj zadržao na prostoru između k 499 i k 495; napad na k 462 nije uspeo.

U 19.30 časova Disciplinski bataljon armije, koji je bio dodeljen toj diviziji, napao je prostor između k 495 i k 499, ali nije uspeo, uprkos velikom poletu i jakoj podršci artiljerije. Naredne noći jedan bataljon 14 brigade ponovo je napao k 462, ali opet bez uspeha.

Neprijatelj ovako govori o borbama oko izvora Rečine: „Diviziska zapovest[1]) zahtevala je i za 27 april da se izvrši napad na stari način. Usled gubitaka prethodnog dana i nedostatka preduslova, zapovest se nije mogla izvršiti. Bili su preduzeti samo manji ispadi, a pre svega je odbijen jedan neprijateljski napad preduzet od Carinarnice[2]) i pomognut tenkovima. Oko kote 611 i 631 (?) [3]) severno od izvora Rečine, koje su bile pod stalnom neprijateljskom minobacačkom i artiljeriskom vatrom, vođene su borbe sa promenljivom srećom dok uveče nisu ostale u rukama 2 bataljona 903 puka".

Devetnaesta divizija je dotle bila neprekidno u borbenim akcijama, kao nijedna druga divizija Četvrte armije. Ipak je toga dana izvršila napad sa velikim poletom. Doduše, ona nije uspela da zauzme neprijateljski položaj, samo ga je načela na k 499, ali se njen uspeh ne ogleda jedino u tome. Pritisak na riječki front, u kome je 19 divizija imala toliko vidnu ulogu u sudarima sa Borbenog grupom „Rijeka", 237 divizijom i desnim krilom 188 divizije, olakšao je obuhvat krilnih divizija Armije u odlučujućim razmerama.

9 d i v i z i j a je preduzela napad sa svim svojim brigadama. Druga brigada je toga dana produžila napad na Ičiće, ali ih nije mogla zauzeti; blokirala ih je jednim delom svojih snaga, a sa glavninom je nastavila napad na Opatiju, koju je delimično zauzela.

Treća brigada je, posle iskrcavanja u Mošćeničkoj Dragi, bila upućena na levo krilo 2 brigade pravcem Učka, Veprinac, pošto je, radi bočnog obezbeđenja ostavila jedan svoj bataljon u rejonu Učke. Glavnina brigade nastavila je nastupanje prema Veprincu, likvidirala neprijatelja u njemu i u Puharskom, osim crkve u Veprincu koju je neprijatelj jače utvrdio i branio; crkva je bila blokirana potrebnim delom snaga, a brigada je produžila nadiranje i

[1]) 188 divizije.
[2]) Kod k 672.
[3]) Znak pitanja je iz originalnog dokumenta. Na kartama takva kota nije zabeležena.

izbila toga dana do linije Bregi, Zagrad, koju je neprijatelj poseo za odbranu; bataljon koji je bio ostavljen na Učki odbacio je, sa 1 bataljonom 3 brigade 43 divizije, 499 lovački bataljon prema Vranji i Lupoglavu.

Četvrta brigada je u svom pokretu ka jugu napala Svetu Nedelju i Strmac, ali ih u toku dana nije uspela da zauzme, jer su prethodne noći u ta uporišta pristigli delovi 1047 puka 237 divizije, koji su bili na maršu za Rijeku. Po padu mraka 1047 puk napustio je ta uporišta i krenuo preko Kršana za Šušnjevicu, a u toku iste noći 4 brigada ovladala je Svetom Nedeljom i Strmcem.

Prema neprijateljskim podacima, 1047 puk (bez 2 bataljona) i 237 artiljeriski puk (bez 1 diviziona i 8 baterije) bili su napadnuti 26 aprila u bivaku u Svetoj Nedelji i morali su da upotrebe artiljeriju da bi napad odbili. Idućeg dana, prilikom odlaska iz Čepića za Šušnjevicu, ta je kolona pretrpela osetne gubitke. Kada je njena druga polovina 27 ili 28 aprila napuštala bivak od Šušnjevice, njeno je začelje bilo ponovo napadnuto sa tri strane od jednog partizanskog puka (tvrde Nemci) i tom prilikom pretrpelo velike gubitke[1]).

Artiljeriski divizion produžio je iskrcavanje i u toku dana, tako da je samo jedna njegova baterija učestvovala u borbi sa položaja severno od Medveje.

7 k o r p u s je vodio borbe protiv slabijih neprijateljskih snaga koje su izvršile nekoliko ispada na oslobođenu teritoriju. Na frontu 18 divizije krenuo je jedan bataljon Rupnikovih domobrana pravcem Novo Mesto, Birčna Vas, Draganja Vas, a dva bataljona domobrana i tri tenka krenuli su pravcem Soteska (10 km jugoistočno od Žužember-

[1]) 1047 pešadiski i 237 artiljeriski puk krenuli su iz Pule za Rijeku u noći 24/25 aprila. Komandant XCVII korpusa nije usvojio maršrutu koju mu je predložio komandant 1047 puka, koja je vodila preko Pazina, već je naredio da kolona krene pravcem Vodnjan, Labin, Strmac, Sveta Nedelja, Vela Učka, Rijeka. Ali pošto je u međuvremenu Učka bila posednuta od naših snaga, korpus je izmenio maršrutu preko Male Učke. U Rijeku je kolona stigla 1 maja sa 75% borbene snage — prema priznanju komandanta 1047 puka.

ka), Podturn, Rigelj. Divizija je zatim izvršila protivnapad i odbacila neprijatelja na liniju Mraševo (7 km jugozapadno od Novog Mesta), Toplice, Podhosta (južno od Soteske).

Na frontu 15 divizije neprijatelj je sa oko 500 vojnika 17 SS puka i ROA napao na otsjek Faberjev Križ, Pogorelec (jugozapadno od Toplica) i sa jednim bataljonom domobrana pravcem Mala Gora (7 km severno od Kočevja), Pogled. Divizija se zadržala na prostoriji Babje Gorice, Zelene Gorice (južno od Faberjevog Križa).

Ti ispadi neprijatelja, preduzeti sa poznatim snagama, koje su obezbeđivale put Novo Mesto — Žužemberk i Kočevje — Žužemberk, nisu imali većeg značaja. Ipak je štab korpusa doneo odluku da 5 brigadu i jurišni bataljon 18 divizije prebaci sa otseka Vinice, koji je bio manje ugrožen, na otsek Draganja Vas, Rigelj.

4 korpus je pred svojim frontom imao neprijatelja koji je držao liniju: Donja Perjasica, k 242, k 277, Gaćeško Selo, Generalski Stol, leva obala Dobre između Lešća i Umola, Umol, Špehari, Privis (461), Bosiljevo, Bosanci.

29 divizija: 13 brigada bila je kamionima upućena na prostoriju Prezid, Kozarišče, a ostale jedinice divizije produžile su suvim pokret iz Ogulina prema Brodu na Kupi.

*
* *

Napad preduzet toga dana na celom frontu Armije doneo je na krilima značajne rezultate. Na desnom krilu je 20 divizija probila front na liniji Šent Peter, Prem, Knežak, a na levom krilu je 9 divizija zašla već u pozadinu riječkog fronta. Ipak, po jačini snaga angažovanih i na jednoj i na drugoj strani, težište dana bilo je na centru, gde naše jedinice nisu postigle neke naročito vidne rezultate, ali je ponovo bila osujećena namera tvrdoglavog neprijatelja da probije front na staroj granici i obuhvati naše snage na Rečini. Naš nesmanjeni pritisak na frontu Klana, Rijeka

nije mu dao da odvoji trupe za osiguranje bokova, ma da je morao uočiti ogromnu opasnost koju je u sebi krila pojava naših krilnih divizija na njegovom boku i u njegovoj pozadini. Štaviše, jedine operativne rezerve kojima je raspolagao (1047 pešadiski puk, 499 lovački bataljon i dva diviziona 237 artiljeriskog puka), on žurno privlači na riječki front.

Jednom rečju, situacija Armije bila je vanredno povoljna za dalji razvoj operacije, kako prema Trstu tako i prema Rijeci. Istočno od linije Soča, Ljubljana neprijatelj nije tada raspolagao nikakvim ozbiljnim snagama koje bi mogle zaustaviti naše nadiranje prema Trstu, ili koje bi nas mogle sprečiti da ga napadnemo u leđa kod Rijeke i Klane. Ali je neprijatelj ipak mogao privući rezerve iz svoje dublje pozadine, i na naš prodor prema Trstu odgovoriti udarom u bok pravcem Ljubljana, Postojna, koji je za nas bio najopasniji. Njegova upornost kod Rijeke posredno je ukazivala na takvu mogućnost, jer se vojničkim razlozima nije moglo objasniti zašto je ogoleo svu svoju pozadinu, pa i Trst, da bi pošto-poto odbranio Rijeku.

U takvoj situaciji stiže toga dana u štab armije sledeća depeša Vrhovnog komandanta:

„1. Naredili smo GŠH (Glavnom štabu Hrvatske) da uputi 8 diviziju pravcem Brod, Čabar, Lož. Ova će divizija služiti za obezbeđenje vašeg boka sa severa i stavlja se pod vašu komandu.

2. Na vašem severnom krilu potrebno je da stvorite grupu sastava 20, 29 i 13 divizije i da njome bezobzirno nadirete opštim pravcem Lož, Trst.

3. Južna grupa, sastava 9, 19 i 26 divizija, treba da energično napadne Rijeku, i ako bi otpor bio suviše jak i borba se zategla, onda energično nadirati opštim pravcem Klana, Trst, a za blokadu Rijeke postavite jednu diviziju koja treba jednovremeno da vam štiti levi bok ove grupe.

4. Neposredno angažovati oko Trsta 43 diviziju i 30 i 31 slovenačku diviziju 9 korpusa, s tim da već sada otpočnu uvodne borbe za Trst.

Tito"

Ovo naređenje Vrhovnog komandanta bilo je diktovano stvorenom situacijom, a u osnovi je odgovaralo i namerama štaba armije. Preduslovi za napad na Trst bili su već ostvareni ili su bili u toku ostvarenja .Ipak je intervencija Vrhovnog komandanta znatno ubrzala događaje. Njegovo naređenje nedvosmisleno je ukazivalo na glavni operativni objekt Armije i na potrebu da se njime što pre ovlada. To naređenje da se bezobzirno krene na Trst otklonilo je unapred poslednje sumnje koje su se mogle još javiti u štabu armije u pogledu sigurnosti te operacije, a podređenim štabovima i trupama dalo je novi borbeni polet. Dodeljena 8 divizija će u velikoj meri osloboditi štab armije stalne brige za desni bok.

Tako je bila sazrela situacija za neposredan napad na Trst. U planu štaba armije desnokrilnu napadnu kolonu obrazovala je ojačana 20 divizija u prvom ešelonu,29 divizija u drugom; 8 divizija je osiguravala njihov desni bok. Kod te desnokrilne grupe bilo je i težište napada. Ona će se osloboditi brige i za svoj levi bok prema Rijeci i nadiraće prema Trstu nezadržavajući se na putu oko neprijateljskih uporišta, kojih je još moglo biti na tome pravcu. Levu kolonu obrazuje 9 divizija (bez jedne brigade), koja najkraćim pravcem takođe polazi za Trst.

Za vezivanje, opkoljavanje i uništavanje neprijatelja na riječkom frontu bile su predviđene 13, 26 i 19 divizija. One će proširiti svoj front, i razvijajući se udesno, obuhvatiti neprijatelja sa severozapada, nedozvoljavajući mu da interveniše kod Trsta.

Uvodne borbe za Trst, pored 9 korpusa, povešće i 43 divizija, kojoj je ponovo bilo naređeno da ubrza pokret prema Trstu.

Potrebna naređenja u vezi sa ovom odlukom preneli su na glavni pravac napada komandant i komesar armije. Sa štabovima 20 i 29 divizije oni su u toku 28 aprila razradili plan nastupanja. Ostalim jedinicama preneli su naređenje oficiri-kuriri u toku noći 27/28 aprila i u toku sutrašnjeg dana. Izričito je bilo naređeno da se ubrzaju pokreti 29 i 8 divizije.

Toga dana bila je uspostavljena direktna radio-veza sa 9 korpusom, koji će otada operativno biti podređen štabu armije.

28 april 1945

(Skica 33)

20 divizija: 10 brigada se spremala da u 7 časova produži napad na Ilirsku Bistricu i Milonju, ali je u tom vremenu neprijatelj preduzeo napad pravcem Ilirska Bistrica, Šembije sa oko 600 vojnika i sedam tenkova. Vrlo upornom borbom on je uspeo da delimično upadne u Šembije, usled čega štab divizije rešava da prodre u Ilirsku Bistricu obuhvatnim dejstvom oba krila: jedan bataljon 10 brigade sa 2 tenkovskim bataljonom upućuje preko Mereča sa zadatkom da upadne u Ilirsku Bistricu sa zapada; ostale snage brigade (bez bataljona koji je bio na Milonji) upravlja na komunikaciju između bezimene kose 1 km južno od Šembije i k 417; dva bataljona 8 brigade koji su stigli iz Parga šalje u napad na Ilirsku Bistricu sa jugoistoka; levokrilni bataljon 10 brigade i 1 bataljon 8 brigade su za to vreme imali da savladaju otopr na Milonji. Ovaj manevar bio je u potpunosti ostvaren. Neprijatelj je najpre popustio na Milonji, odakle se u panici povukao prema Ilirskoj Bistrici. Ubrzo zatim se i neprijatelj iz Ilirske Bistrice, zahvaćen koncentričnim napadom sa zapada, severa i istoka, počeo da povlači prema Jablanici i Jelšanu.

Po oslobođenju Bistrice 10 brigada je produžila gonjenje, sa jednim bataljonom prema Jelšanu i Jablanici, a sa jednim prema Podgradu; jedan bataljon bio je upućen prema Ribnici sa zadatkom da zatvori pravac koji od Divače preko Ribnice izvodi na prostoriju Ilirska Bistrica, Šent Peter. U isto vreme 8 brigada je, sa dva bataljona, preduzela gonjenje pravcem Ilirska Bistrica, Jablanica, Zabiče, a sa jednim od Svinščaka prema Zabiču. U tom gonjenju jedinice 20 divizije izbile su do Harija, Jelšana, Jablanice i Zabiča; 2 tenkovski bataljon učestvovao je u gonjenju do Jelšana i Zabiča.

Uz podršku 4 tenkovskog bataljona, 9 brigada je, sa dva bataljona, napala od Šent Petra preko Žeje na Postojnu a sa jednim bataljonom od raskrsnice kod Otoške Doline. U svom nadiranju savladala je slabiji otpor kod Žeje, odbila protivnapad od Prestraneka i prodrla u Postojnu, koju je delimično oslobodila.

U napadu 10 brigade na Ilirsku Bistricu učestvovao je i 4 bataljon 11 brigade 26 divizije, posle čega je gonio neprijatelja i zadržao se u Hariju; 1 i 2 bataljon 11 brigade stigli su u rejon Ilirske Bistrice.

Tako je ojačana 20 divizija toga dana potpuno dovršila proboj glavnog odbranbenog pojasa neprijatelja, probila taktičku dubinu njegovog borbenog poretka i, izbijanjem na liniju Postojna, Šent Peter, Ilirska Bistrica, Jelšane, stvorila široku osnovicu za operativno iskorišćenje ostvarenog proboja. Uočivši to štab armije je naredio diviziji, oko 23 časa, da što pre krene na Trst. Odmah je bila formirana pokretna grupa sastavljena od tenkova, motopešadije, motoartiljerije i motoinžinjerije, koja je prva bila upućena u pravcu Trsta.

43 d i v i z i j a: 2 brigada se u toku noći 27/28 aprila prebacila na masiv Nanosa i smestila se na prostoriji Studeno, Belsko, Bukovje; odatle je, oko 22 časa, izvršila napad na posadu u Landolu, ali nije uspela da je savlada, jer su nekako baš tada u to selo pristizali nedićevci, četnici i Nemci, koji su se od Postojne povlačili na zapad; 1 brigada krenula je od Mašuna preko Koritnice i Knežaka, i oko 21 čas, izbila u Prem, gde se zadržala, isturivši dva bataljona u Pregarje. Na taj način su obe brigade uspele da prođu kroz front i da se ubace u neprijateljsku pozadinu; 3 brigada je još uvek dejstvovala na vrlo širokom prostoru; 1 bataljon bio je u rejonu Učke, 2 bataljon je kod Saleža postavio zasedu i napao jednu manju kolonu koja je naišla od Trsta, a 3 bataljon se nalazio kod Momjana.

Primivši naređenje od štaba armije da odmah povede uvodne borbe za Trst, štab divizije je izdao potrebna naređenja 2 i 3 brigadi, a sa 1 brigadom krenuo je najkraćim pravcem za Trst.

13 divizija, zbog zamorenosti trupa koje je trebalo i srediti, nije toga dana napadala. Jedinice su ostale na istim položajima, a kako ni neprijatelj nije napadao, na frontu je bilo samo lokalne delatnosti. U vezi sa upućivanjem 20 divizije na Trst, 13 diviziji bilo je naređeno da dotadašnje položaje posedne sa jednom brigadom, a sa dve da najhitnije krene pravcem Gomanjce, Svinščaki, Jablanica, radi smene jedinica 20 divizije na prostoriji južno od Ilirske Bistrice.

26 divizija je pre podne vodila manje borbene akcije, a oko 13 časova 1 brigada uspela je da podiđe k 609 i da je, oko 16 časova, zauzme, a oko 19 časova i k 611.

Neprijatelj je u toku dana upućivao manje udarne grupe, koje su pokušavale da se probiju kroz međuprostore našeg borbenog poretka, ali su one hvatane ili uništavane.

Komandant 903 puka ovako govori o borbama 28 aprila:

„I za 28 april je stigla poznata diviziska zapovest[1]), ali se opet nije mogla izvršiti. Naprotiv, neprijatelj je toga dana postao živahniji, njegovi udari bili su češći, a predveče je napao front 1 bataljona, obuhvatio k 611 jugoistočno od Monte Boglina (672), gde se nalazila 1 četa, i probio položaj na levom krilu između Policiskog bataljona (3 bataljon 15 SS puka) — koji je od večeri 26 aprila bio potčinjen 1 bataljonu — i levog suseda (901 ili 902 puk). Usled toga je Policiski bataljon bio potisnut, i tako je nastupila opasnost obuhvata za 2 četu na Monte Boglinu i za 3 četu, koja se vezivala levo i držala položaj zapadno od Carinarnice; obe te čete dotle su bile odbile napade neprijatelja koji su zapadno od Carinarnice bili pomognuti i tenkovima. Pošto raspoložive rezerve nisu bile dovoljne za protivnapad i pošto je za noć 29 aprila bilo već naređeno povlačenje puka na položaj sa obe strane Monte Murata[2]), naredio sam povlačenje pod borbom na nove položaje koje je posela rezerva radi prihvata 1 bataljona.

[1]) Za napad u pravcu istoka i obuhvat prema jugu.
[2]) Na našim kartama trigogonometar 660 severno od Nedića.

Kako neprijatelj nije naročito iskoristio svoj početni uspeh, bez daljih teškoća ponovo je bio organizovan odbanbeni front na liniji greben zapadno od Rečine, Monte Murato, Sveti Rok."

19 divizija: posle jake artiljeriske pripreme 6 brigada je preduzela napad na k 574 i k 514, ali bez uspeha; u 14 časova ponovo je izvršila napad na k 514, doprla na jurišno otstojanje, ali ipak nije uspela da je zauzme. Oko 16 časova jedna njena četa uz podršku jedne čete tenkova 1 tenkovskog bataljona, probila se južnim padinama k 514 do istočne ivice Saršona; 2 bataljon 5 brigade uveden je u borbu iz rezerve, i uz sadejstvo jedne čete tenkova napao je bez uspeha k 462; 3 bataljon 14 brigade izvršio je prepad preko porušenog mosta na Rečini, prodro na njenu desnu obalu i zauzeo električnu centralu i blok kuća oko nje; u toku noći jedna četa tog bataljona izvršila je nasilno izviđanje do Svete Katarine (severna periferija Rijeke), posle čega se vratila u sastav bataljona.

Toga dana je, kod Jelenja, novoformirani samohodni artiljeriski divizion tipa „Šerman" prvi put stupio u borbu pomažući napad 6 brigade.

9 divizija: 2 i 3 brigada produžile su toga dana napad u pravcu Kastavštine; tada je potpuno likvidirano uporište Opatija i slomljen otpor i na liniji Bregi, Zagrad; obe brigade izbile su na liniju južni deo Voloskog, Pobri, Frančići, Rukavac. U toku dana likvidirana su i uporišta Ičići i crkva u Veprincu, koja su ranije bila okružena. U borbama toga dana učestvovao je ceo artiljeriski divizion, a osim toga je diviziji bila pridata i jedna samohodna baterija tipa „Stuart".

Posle zauzeća Svete Nedelje i Strmca 4 brigada je nastavila napad na neprijatelja koji se držao u Labinu i Krapanu; oba mesta uspela je da zauzme, a zatim je, posle žestoke borbe prodrla i u rudnik uglja Raša i osujetila nameru neprijateljevu da izvrši pripremljena rušenja. Brigada je produžila gonjenje sve do reke Raše, gde ga je morala obustaviti usled toga što je most bio porušen.

Uveče toga dana štab divizije primio je naređenje da se sa glavnom snagom divizije odmah uputi na Trst. Prema tome naređenju 2 brigada je bila ostavljena prema Matuljama sa zadatkom da odatle dejstvuje u bok i leđa neprijateljske riječke grupacije, a sve ostale snage divizije bile su skrenute prema Trstu.

7 korpus: neprijatelj se pred frontom 18 i 15 divizije povukao na liniju leva obala Krke, Podhosta, Šent Peter, Pečka, Komolec, Rdeči Kamen; u rejonu Kočevske Reke neprijatelj se bio povukao na liniju Štalcarji, Novi Lazi, Kočevska Reka, Borovec; jedinice 7 korpusa ostale su na dotadašnjim položajima održavajući dodir sa neprijateljem.

4 korpus se, zbog odlaska 8 divizije na prostoriju Čabar, Prezid, ovako pregrupisao: 34 divizija rasporedila se sa 1 brigadom severozapadno od Tušilovića (radi zatvaranja pravca prema Barilovićima i Vukmanićima), sa jednom brigadom između reka Korane, i Mrežnice, a sa jednom između reka Mrežnice i Dobre; 7 divizija bila je zauzela položaje između Dobre i Kupe.

Neprijatelj je prema 4 korpusu ostao na istom položaju i nije bio aktivan.

Osma divizija krenula je sa prostorije Perjasica, Primišlje i stigla u rejon Ogulina, a odatle je u toku noći produžila pokret prema Srpskim Moravicama.

29 divizija: štab divizije stigao je u Prezid, 13 brigada na prostoriju Prezid, Kozarišče radi obezbeđenja desnog armiskog boka na pravcu Cerknica, Stari Trg, a ostale jedinice u rejon Osilnice, Brod na Kupi.

RAD 9 KORPUSA U POZADINI NEPRIJATELJA

od 20 do 28 aprila 1945

(Skica 34)

Naređenje Generalštaba od 20 aprila 1945 kojim je 9 korpus bio orijentisan ka jugu i Trstu zatiče njegovu glavninu na prostoru između Trnovskog Gozda, Idrijce i Če-

povanske Doline, upravo 30 diviziju kod Vojskog i Mrzle Rupe, a 31 diviziju na liniji Vrše, Lazne, Lokve. Deveti korpus dejstvovao je još uvek po direktivama Glavnog štaba Slovenije.

U to vreme neprijatelj je osiguravao komunikacije Gorica — Ajdovščina nizom uporišta na Banjskoj Planoti i Trnovskom Gozdu: Podlaka, Madoni, Donji Lokovec, Puštale, Zavrh, Predmeja, Otlica, a imao je posade i na samom putu. Njegove snage na tom prostoru pripadale su 10 SS puku, domobranima (u Otlici i Predmeji) i četnicima (u rejonu Ajdovščine). Posle odlaska 188 divizije na riječki front, tu nije bilo više neprijateljskih operativnih snaga.

Radi stvaranja potrebnih uslova za nastupanje prema Trstu, štab 9 korpusa rešio je da najpre likvidira navedena uporišta na Banjskoj Planoti i Trnovskom Gozdu, a potom da preseče komunikaciju Gorica — Ajdovščina. U smislu te odluke 30 divizija imala je da dejstvuje na Trnovskom Gozdu, 31 divizija na Banjskoj Planoti, ali su delovi 30 divizije imali da pomažu i rad 31 divizije na Banjskoj Planoti. Tu akciju osiguravaće 20 brigada (bila je neposredno potčinjena korpusu) kod Vojskog prema Idriji, Škofjeloški odred kod Cerknog prema Idriji i Gorenjskoj Vasi, a Jeseničko-bohinjski odred će kod Železnika kontrolisati neprijatelja u Selškoj i Poljanskoj Dolini.

Italijanska divizija „Garibaldi Natisone", koja je bila na Banjskoj Planoti, po naređenju Četvrte armije krenula je pred kraj aprila preko pruge Postojna — Rakek na Notranjsko, u sastav 7 korpusa, radi sređivanja i naoružanja, kako bi se osposobila za teže zadatke.

Za izvršenje svoga zadatka štab 31 divizije predvideo je da 3 brigada napadne uporište Podlaka i da ovlada njime, 16 brigada Donjim Lokovcem i Puštalom, a 7 brigada da na položaju Šent Gabrijel, Šent Danijel, Šent Mihael osigura te akcije prema Gorici i Vipavskoj Dolini. Štab 30 divizije rešio je da dva bataljona 18 brigade likvidiraju Zavrh, a potom da se cela brigada razvije na položaju severno od Otlice i Kolka radi napada na Otlicu; da 17 brigada najpre obezbedi dejstvo korpusa na Banjskoj

Planoti od neprijateljskog dejstva sa prostorije Predmeja, Otlica prema Lokvama (komunikacija Otlica — Lokve), a zatim da savlada neprijatelja u Predmeji; 19 brigada da osigura u prvo vreme rad divizije prema Idriji, a potom prema Zadlogu i Črnom Vrhu, na položaju Križna Gora, Mala Gora.

U vremenu od 21 do 24 aprila jedinice 9 korpusa likvidirale su uporišta na Banjskoj Planoti i zapadnom delu Čepovanske Doline. Uveče 21 aprila 3 brigada 31 divizije bila je na položaju k 718, Jelenek (788), orijentisana prema Kanalu, 16 brigada kod Donjeg Lokovca, a 7 brigada južno od Trnova; 18 brigada 30 divizije bila je na prostoriji Zagorje, selo Grgar(severozapadno od Trnova), 17 brigada severno od Predmeje i Otlice, a 19 brigada kod Vojskog.

U toku 25 aprila 30 divizija, sa 17 i 18 brigadom, ovladala je Predmejom i Otlicom i nanela neprijatelju osetne gubitke; tu akciju osiguravala je 19 brigada na položaju Križna Gora, Mala Gora. Za to vreme se 31 divizija jače grupisala oko Trnova, prebacivši 3 brigadu na prostor Krnica, Čaven (jugoistočno od Trnova).

Čim je tako bio izvršen prvi deo zadatka, štab korpusa je rešio da izvrši pokret preko komunikacije Gorica — Ajdovščina: 30 divizija bila je upućena na prostoriju Komen, Štanjel, a 31 divizija dobila je zadatak da joj osigurava bokove.

Trideseta divizija je 27 aprila krenula prema jugu i do kraja dana 17 brigada je izbila kod Škrbine, 19 brigada kod Gabrovice, a 18 brigada kod Hruševice ,Štanjela i Kobdila; štab divizije došao je u Štanjel. 27 aprila 31 divizija je obezbedila tu akciju sa 7 brigadom na prostoru Voglarji, Podgozd, Sedovec prema Ravnici i Grgaru, sa 3 brigadom kod Krnice i Čavena, a sa 16 brigadom na prostoru Medveja, Kolk, Sinji Vrh (1001).

U tom rasporedu 9 korpus je ostao i u toku 28 aprila i vršio pripreme za nastupanje prema Trstu.

Rad neprijatelja

(Skice 34, 35 i 36)

Na evropskom ratištu opšta i završna savezničkа ofanziva dotle je bila uzela široke razmere. Na svima vojištima operacije su se razvijale munjevitom brzinom. Hitlerov Treći Rajh je sve brže srljao u zasluženu propast.

Zapadni Saveznici su do kraja marta konačno slomili nemački otpor na Rajni. Otada na Zapadu nema više organizovanog otpora u razmerama celine. Keselring, koji je krajem marta zamenio Rundšteta na čelu Grupe armija „H", „B" i „G",samo je nemoćno posmatrao događaje. On neće ni pokušati da reorganizuje odbranu na Vezeru ili na nekoj drugoj liniji, za šta nema ni snaga, ni po broju ni po kvalitetu. Na nemačkoj strani na Zapadu ne može biti više govora o operacijama. Saveznici gotovo neometano prodiru tempom motora prema Istoku gustom mrežom sjajnih autostrada — koje je fašistička Nemačka izgradila da bi za slučaj rata na dva fronta njena vojska mogla manevrovati po unutrašnjim pravcima —i guraju pred sobom ili okružuju i zarobljavaju razbijene delove jedne obezglavljene vojske. Nešto jači otpor pružen je samo na krilima, naročito na severnom, na pravcu Bremen, Hamburg.

Na Istoku je otpor Nemaca bio jači, ali, uprkos svim naporima, oni ni na toj strani nisu mogli da stabilizuju front. Trupe Trećeg ukrajinskog fronta, slomivši prethodno nemačku martovsku protivofanzivu, nastavile su nadiranje na Zapad, očistile zapadnu Mađarsku i, početkom aprila upale u Austriju sa severnim krilom južno od Beča, a sa južnim prema Gracu. Te operacije prisilile su Nemce da napuste Međumurje i Prekomurje. Na levoj obali Dunava je za to vreme Drugi ukrajinski front uspeo da zauzme Bratislavu i da sa severa obuhvati Beč, u kome je 12 aprila skršen poslednji otpor.

Po padu Beča trupe Trećeg ukrajinskog fronta nastavile su nadiranje uz Dunav u susret Amerikancima, koji su od Regensburga išli suprotnim smerom, a trupe Dru-

gog ukrajinskog fronta krenule su prema severu i severozapadu i upale u Češku i Moravsku. Pred oba fronta otpor neprijatelja je sve više slabio. U tom trenutku težište nemačke odbrane bilo je kod Berlina, gde su bile ubačene poslednje rezerve. Htelo se odložiti rešenje u jalovoj nadi da će se u međuvremenu potencijalne suprotnosti Saveznika pretvoriti u otvoreni sukob.

Berlin se žilavo branio, ali se nije mogao dugo oduprati koncentričnim napadima Prvog beloruskog i Prvog ukrajinskog fronta; 2 maja prestao je svaki otpor u njemu.

Posle višemesečnog mirovanja krenuo je najzad i front u Italiji. Saveznička 15 grupa armija (8 engleska i 5 američka armija) počela je 9 aprila svoju završnu ofanzivu: 22 aprila pada Modena, a idućeg dana Saveznici prelaze Pad kod Ferare i Mantue i između Minčia i Adidže seku nemački front na dva dela. Nemačka odbrana bila je dotle već sasvim dezorganizovana. Nemačke i neofašističke Musolinijeve divizije predaju se u celini. Saveznici zauzimaju Milano i Veneciju 29 aprila, a istog dana opunomoćeni pretstavnici komandanta Grupe armija „C" potpisuju kapitulaciju u Kazerti. Konvencija o kapitulaciji obuhvata sve nemačke snage na Jugozapadu — u Severnoj Italiji, Tirolu, Forarlbergu, Salcburgu, Štajerskoj i Koruškoj. Kazertska konvencija omogućila je Saveznicima neometano nadiranje preko Pijave u Julisku Krajinu i preko Alpiskih prevoja u Tirol, Koruško i Štajersku.

Ti katastrofalni događaji na Zapadu, Istoku i Jugu morali su, prirodno odjeknuti i na jugoslovenskom ratištu, ali, začudo, nisu vidno uticali na držanje Nemaca u Jugoslaviji. Nigde u njoj oni ne izvlače potrebne operativne zaključke. Dok se, naprimer, njihova 2 oklopna armija povlači početkom aprila iz Zapadne Mađarske na austrisku granicu, više stotina kilometara istočno od nje je Grupa armija „E" uporno držala Sremski front i samo produžavala prema zapadu svoje bočno osiguranje na Dravi po meri kako je njen levi sused otstupao. Ler nije pomišljao ili, možda, tačnije, nije imao ovlašćenje da povlačenjem na zapad dođe u bolju operativnu vezu sa svojim levim suse-

dom. U Jugoslaviji su Nemci nastojali da s krajnjim naporom i žrtvama održe svaku svoju tačku, bez obzira na to koliko je situacija bila beznadežna, sve do opšte kapitulacije Nemačke, čak i posle tog roka, koji zvanično obeležava kraj Drugog svetskog rata u Evropi.

U duhu te besciljne strategije držanja zemljišta po svaku cenu, posle sloma Sremskog fronta štab Grupe armija „E" nastojao je da istočno od slavonskih planina izgradi nov povezan front između Save i Drave. Stoga je general Ler naredio komandantu XXXIV korpusa[1]) — koji je komandovao na Sremskom frontu, a posle odlaska XCI korpusa u Karlovac i trupama na Dravi sve do Donjeg Miholjca — da u noći 13/14 aprila zauzme ranije pripremljen položaj Sava, Vrpolje, Đakovo, Valpovo, insistirajući pri tom da se raščiste mostobrani, koje je Treća armija, forsirajući Dravu iz Baranje, obrazovala 12 aprila ujutru istočno i zapadno od Valpova, jer se bez toga takav front na toj liniji ne bi ni mogao obrazovati. Ali taj pokušaj nije uspeo. Naprotiv, Treća armija je proširila svoje mostobrane i, obuhvatnim manevrom, naterala neprijatelja da se naglo povuče iz Valpova, a zatim je 15 aprila — kaže Ler — „jedan jak partizanski napad pogodio Našice s juga, na koje je vršen pritisak i sa severa i severozapada. Tamošnja pukovska grupa 11 vazduhoplovne divizije (122 puk) morala je, uz teške gubitke, pored ostalog i u artiljeriji, da izmakne prema zapadu u brda i najzad je bila sasvim uništena." Kod Našica je stvarno bilo realizovano — kao što priznaje sam neprijatelj — vrlo efikasno sadejstvo između našeg 6 korpusa, koji je iz slavonskih planina operisao u pozadini neprijatelja, sa Trećom armijom, koja se sa Drave razvila prema njegovom levom boku. Istog dana je XV kozački korpus bio prinuđen da napusti Donji Miholjac i sektor dravske odbrane zapadno od toga mesta. „Tako je — žali se dalje Ler — konačno propao položaj vrhovnog

[1]) U sastavu toga korpusa bile su 11, 22 i 41 nemačka i 3 i 13 ustaška divizija, a nešto kasnije i 7 ustaška divizija, uz brojne druge jedinice ranga brigade i manjeg, nemačke i ustaške.

zapovednika Jugoistoka[1]) da istočno od brdskog predela izgradi kompaktan odbranbeni front između Drave i Save. Sada je nameravao da brani međurečje[2]) približno na liniji Pleternica, Orahovica." Đakovo je neprijatelj napustio 16 aprila tako naglo, da je u našim rukama ostavio municisko skladište XXXIV korpusa, koje je već bilo utovareno u vozove, što je — priznaje neprijatelj — „pri velikom nedostatku municije pretstavljalo osetan gubitak".

Glavna pažnja neprijatelja bila je sada posvećena osiguranju raskrsnice kod Broda, preko koje je izvlačio svoje trupe iz doline Bosne. U noći 15/16 aprila i u toku toga dana 369 divizija prešla je Savu kod Broda i bila upućena za Ruševo, a iduće noći se 181 divizija prebacila na desnu obalu Save, pa je, kao što je ranije navedeno, 17 aprila upućena iz Sibinja u sastav XCI korpusa u Karlovac. Uveče 18 aprila je i 7 SS divizija prešla Savu, sa jednim delom kod Broda, a glavninom kod Dubočca, i preko Nove Gradiške bila upućena za Zagreb. Bilo je tada već načelno predviđeno da se ona angažuje za odbranu „važnog ljubljanskog bazena, koji je — kaže Ler — izgledao ugrožen."

U isto vreme je prešao Savu i štab XXI korpusa[3]), koji je dotle komandovao u području Sarajeva i u dolini Bosne. On je odmah upućen u Ljubljanu, a njegove trupe imao je da preduzme XXXIV korpus. Ta Lerova odluka bila je u direktnoj vezi sa događajima na frontu Četvrte armije. Baš u to vreme komandno područje Grupe armija „E" bilo je prošireno na Kranjsku, Istru i Slovenačko Primorje sve do Soče, pa je general Ler nastojao da na opštoj liniji Rijeka, Snežnik, Novo Mesto obrazuje solidnu barijeru pred Četvrtom armijom, koja mu je već ugrožavala duboku pozadinu. Deo tog fronta od Mora do Kupe bio je još od ranije poveren XCVII korpusu, a deo od Kupe do Krke bio je u nadležnosti višeg SS i policiskog vođe Kranjske Rezenera. No kako je on u to vreme postao komandant po-

[1]) Grupa armija „E".
[2]) Prostor između Save i Drave.
[3]) Dok je bio u Bosni, imao je u svom sastavu 7 SS, 181 i 369 nemačku i 8, 9 i 15 ustašku diviziju.

zadine Grupe armija „E", proširivši svoje upravno područje i na Istru i Slovenačko Primorje[1]), nastala je potreba da se otsek između Kupe i Krke poveri jednom operativnom štabu, pa je za to bio izabran štab XXI korpusa, koji posle napuštanja Bosne, nije više imao svoga fronta.

Međutim, događaji u Slavoniji razvijali su se brže i drukčije nego što je pretpostavljao komandant Grupe armija „E". Pod pritiskom Prve i Treće armije nije se mogao — kao što je nameravano — obrazovati front na liniji Pleternica, Orahovica. Krndijom i Papukom, koji su bili u rukama VI korpusa, nemački front je bio presečen na dva dela. Između Pleternice i Mikleuša (jugoistočno od Podravske Slatine), zjapila je ogromna praznina, koja se nije mogla popuniti. Kozački korpus kome je sada bila podređena i 11 divizija, bio je u Podravini do Mikleuša, a oko Pleternice i južnije bio je XXXIV korpus sa 22, 369 i 41 divizijom. Između njih, preko Papuka i Psunja, nadirale su naše snage neometano prema zapadu i ugrožavale unutrašnja krila neprijateljskih razdvojenih grupa u Podravini i Posavini. Umesto da mu budu prirodan oslonac ili stožer odbrane, na jugoslovenskom ratištu planine su za neprijatelja bile izvor opasnosti.

U takvoj situaciji Ler pokušava da organizuje front na Ilovi, i 19 aprila poverava taj zadatak štabu XXI korpusa, koji prekida svoj marš za Ljubljanu i postavlja se u Popovcu, severozapadno od Garešnice. Njemu je bila dodeljena 181 divizija, koja je na svom putu za Karlovac stigla 24 aprila čelom u Lipovljane. Osim toga, pod komandu toga korpusa stavio je sve trupe koje su bile pod komandom XXXIV korpusa, po meri kako su stizale na taj položaj, a štab XXXIV korpusa uputio je u Ljubljanu. I pored neprilika u Slavoniji, Ler nije zaboravio na opasnost koju je u njegovoj dubokoj pozadini pretstavljala Četvrta armija.

Pod prihvatom 181 divizije, koja je na srednjoj Ilovi posela položaj negde između Garešnice i Velikog Vukovja,

[1]) Viši SS i policiski vođa Globočnik, koji je dotle upravljao Istrom i Slovenačkim Primorjem, zadržao je nadležnost samo nad terítorijom između Soče i Tilmenta.

pod jakim pritiskom naših snaga povukle su se u njenu visinu i ostale divizije: 369 i 22 divizija pomerile su se prema severu i do 23 aprila razvile se levo od 181 divizije, a desno je 41 divizija posela, 25 aprila, jedan položaj u visini Jasenovca, gde je ostala do 1 maja. Između 181 i 369 divizije stizale su slabe 7, 8 i 9 ustaška divizija. Ali se ipak front između Save i Drave nije mogao povezati. Kozački korpus, koji se 21 aprila povukao istočno od Suhopolja, stizao je sa svojim desnim krilom do severnog podnožja Bilogore, ali je izgubio vezu sa svojom 11 divizijom, koja se južno od Bilogore naslonila na 22 diviziju. Tako je na Bilogori ponovo zjapila velika praznina na frontu neprijatelja. Očigledno, on nije uspevao da ovlada planinama, pa bile i sasvim niske, kao Bilogora.

Za to vreme se naš pritisak kod Daruvara sve više pojačavao. 24 aprila je 181 divizija bila prinuđena da se povuče nešto unazad, a idućeg dana je bio probijen front koji su držale 7, 8 i 9 ustaška divizija. Ipak je 181 divizija ostala na svom novom položaju zaključno do 1 maja, zahvaljujući dobrim delom intervenciji 7 SS divizije, koja je 27 aprila sa svog marša za Zagreb privremeno bila skrenuta od Banove Jaruge prema severu zbog kritične situacije koja je nastala kod Daruvara, pa je tek 30 aprila ponovo bila povučena s fronta i hitno upućena u Ljubljanu.

Dok se neprijatelj upinjao da na Ilovi obrazuje kakav-takav front, pojačana 373 divizija[1]) probijala se iz Bosanske Krupe preko Otoke za Bosanski Novi, kroz naše slabije snage koje su, dolazeći s juga iz pravca Velika Kladuša, Bužim, bile već presekle put Otoka — Bosanski Novi, i 29 aprila se kod Bosanskog Novog spojila sa 4 usta-

[1]) Posle poraza kod Bihaća 373 divizija bila je popunjena ljudstvom i materijalom. Ljudstvo je pretežno bilo izvučeno iz štabova i jedinica druge linije sa celog područja Grupe armija „E". Divizija je tada imala dva pešadiska puka od po dva bataljona, jedan protivtenkovski divizion i dva artiljeriska diviziona od po dve baterije sa ukupno trinaest oruđa. U njenom sastavu bila je i Grupa „Zomer" iz sastava 104 divizije — svega jedan bataljon, jedan divizion, jedna protivtenkovska i jedna pionirska četa. Hrvatskog ljudstva ove divizije dotle je uglavnom nestalo.

škom divizijom,[1]) pritisnutom već na samu ivicu grada. Kod Bosanskog Novog obe divizije ostale su do 2 maja, kada su jakim pritiskom naše Druge armije bile primorane da se pod borbom povuku na Kostajnicu levom obalom Une.

Još pre toga, 20 aprila, 6 ustaška divizija napustila je Banja Luku, a 22 aprila i Bosansku Gradišku, pa je, pod komandom generala Henricia, komandanta artiljerije XV planinskog korpusa, kome su bile dodeljene i neke nemačke trupe, otstupila prema Dubici, gde je stigla 25 aprila, a odatle je 2 maja produžila za Sunju, gde je obrazovala mostobran. Od sredine aprila pa do početka maja stanje na dravskom frontu bilo je uglavnom mirno. Na tom razvučenom boku, od Koprivnice pa do austrisko-mađarske granice, gde se 2 oklopna armija zadržala na tzv. „Jugoistočnom bedemu", ili „Zaštitnom položaju Rajha", dok prvih dana maja nije bilo važnih događaja. Kod Koprivnice i Legrada su za to vreme delovi Trećeg ukrajinskog fronta vršili samo slabije diverzije preko Drave.

* *
*

Pred frontom Četvrte armije Nemci su bili još uporniji.

Ma da XCVII korpus pripada Grupi armija „C" sve do 25 aprila kao njena operativna rezerva, koja uz to, osigurava od savezničkog desanta i njenu pozadinu u ustaničkoj Istri i Slovenačkom Primorju, a i obalu od ušća Soče do Rijeke — on se ipak sasvim angažuje u odbrani stare jugoslovensko-italijanske granice, ne vodeći više mnogo računa ni o obali ni o komunikacijama preko Ljubljane i Trsta, toliko značajnim za vezu Nemačke sa Italijom. U trenutku kada je savezn̈ička ofanziva u Italiji bila u punom jeku i kada se već jasno ocrtavao potpuni poraz Grupe armija „C", komandant XCVII korpusa rešava da 188 diviziju, svoju najbolju jedinicu, baci u napad između

[1]) Jaka četiri pešadiska puka sa slabom artiljerijom.

Klane i Pake[1]) (920) sa ciljem da nas obuhvatnim manevrom odbaci od Rečine. Tako odlučno angažovanje prema Četvrtoj armiji prelazilo je granice inicijative dopuštene komandantu korpusa; takvu odluku morao je, nesumnjivo, odobriti komandant Grupe armija „C" i, s obzirom na kritičnu situaciju svojih trupa u Italiji, on se pri tom nije rukovodio samo operativnim razlozima.

Dok su u toku 19 i 20 aprila naše 13, 19 i 43 divizija lomile poslednji otpor neprijatelja na levoj obali Rečine, 188 divizija je preko Zabiča i Lipe hitala ka Klani i Paki. Njeno čelo stiže 21 aprila baš na vreme da preotme Klanu iz ruku 13 divizije, koju je tek bila zauzela.

Napad 188 divizije trebalo je da počne 23 aprila, ali je toga dana ona samo delimično uspela da stupi u akciju. Tek idućeg dana prelazi u opšti napad na celom otseku od Klane do Pake, ali se svi napori njenog mladog i za borbu oduševljenog ljudstva lome u sudaru sa našom oprobanom 26 divizijom, koja je toga dana takođe bila upućena u napad na Klanu. Međutim, taj neuspeh ne obeshrabruje neprijatelja. U diviziskoj zapovesti pet dana uzastopce, od 24 do 28 aprila, stereotipno se naređuje napad na istom frontu sa istim ciljem, ali usled pretrpljenih gubitaka pritisak divizije biva iz dana u dan sve slabiji.

Kada je XCVII korpus bio dodeljen Grupi armija „E" general Ler mu je stavio u zadatak da bezuslovno drži Rijeku i da u tom cilju privuče tamo sve raspoložive snage iz Istre. Čak i Pula se imala držati samo neznatnim snagama, koje su se za slučaj potrebe imale evakuisati Morem. Nemačka Vrhovna komanda nije odmah odobrila slabljenje Pule, s obzirom na njenu važnost za mornaricu, ali su ipak 1047 pešadiski i 237 artiljeriski puk u noći 24/25 aprila krenuli iz Pule za Rijeku.

Za front od Snežnika do Krke odgovarao je Rezener, koji je za taj zadatak raspolagao vrlo slabim snagama, pretežno Nedićevim i četničkim jedinicama, tada već sasvim demoralisanim. U najboljem slučaju tu može biti reči o

[1]) U nemačkim dokumentima i na nekim italijanskim kartama nazvana je „Passo della Morte".

jedva primetnom zastoru. Tu paučinastu odbranu probila je gotovo neprimetno naša 20 divizija, a zatim se probila kroz liniju „Ingrid" da bi između Snežnika i Pivke zašla u pozadinu XCVII korpusa. Osećajući opasnost za svoju pozadinu, Ler upućuje u Ljubljanu, pored nekih drugih manjih delova, najpre štab XXI, a potom umesto njega štab XXXIV korpusa i 7 SS diviziju. Štab XXXIV korpusa stigao je u Ljubljanu 23 aprila, ali je 7 SS divizija bila još izvesno vreme zadržana u Slavoniji, a kada je stigla u Zagreb na putu za Ljubljanu bila je skrenuta u Karlovac, gde se situacija po neprijatelja bila naglo pogoršala. Dakle, dolazak štaba XXXIV korpusa nije izmenio situaciju. Komandant XXXIV korpusa bio je bez trupa isto toliko nemoćan koliko i njegov prethodnik Rezener.

Pred desant 9 divizije istočna obala Istre bila je gotovo bez trupa; bio je posednut samo deo između Opatije i Voloskog. Komandant 1114 obalskog diviziona, čije je sedište bilo u Voloskom, tvrdi da je revnosno izveštavao o iskrcavanju naših trupa kod Brševa, ali — žali se on — njegovi pretpostavljeni su smatrali da je to beznačajno, pa ih je kasnije potpuno iznenadila silina napada 9 divizije.

Kada se počela ocrtavati opasnost na oba boka komandant XCVII korpusa zatražio je od komandanta Grupe armija „E" da ponovo razmotri svoje naređenje po kome se Rijeka imala bezuslovno držati. Smatrajući da bi napuštanje Rijeke pre vremena značilo „nepodnošljivu opasnost" za trupe u Hrvatskoj, general Ler je zahtevao da se izvrši njegovo ranije naređenje, s tim da se XCVII korpus ograniči na zadatak držanja Rijeke, a u slučaju potrebe da obrazuje „jež" za odbranu sa svih strana. U jednom svom naređenju Ler patetično dodaje: „Vi time spasavate živote 200000 svojih drugova." Ali tada Ler nije mislio da XCVII korpus prepusti sasvim njegovoj sudbini. On je nameravao da sa XXXIV korpusom (7 SS divizijom i nekim drugim manjim delovima) preduzme prikupljen napad radi njegovog degažovanja verovatno pravcem Ljubljana, Šent Peter, Ilirska Bistrica. Ali do tog napada nije došlo zbog

razvoja događaja u Slavoniji i Pokupju. Tako je XCVII korpus bio ipak ostavljen svojoj sudbini.

Zaključak

(Skice 34 i 35)

U trenutku kada je štab armije rešio da sa glavnom snagom upadne u Istru najkraćim putem između Snežnika i Mora, ta je odluka potpuno odgovarala situaciji, u prvom redu neprijateljskom rasporedu, koji se prilično verno ogledao u podacima naše obaveštajne službe.

Za taj zadatak bile su određene četiri divizije — 13, 43 i 19 divizija u prvom, a 26 divizija, koja je prethodno imala da oslobodi Krk, u drugom ešelonu. U toku 16 aprila prve tri divizije, podišle su neprijateljskom položaju na liniji Lokve, Fužine, Zlobin, Dol Veliki, Grofija (43 divizija je i ranije bila u borbi protiv neprijatelja kod Mrzle Vodice i Lokava), a 17 aprila su počele borbe za levu obalu Rečine. Položaj neprijatelja između Mora i Lokava bio je istog dana probijen na celom frontu, ali je trebalo još puna tri dana da se očisti leva obala Rečine i podiđe glavnom njegovom položaju.

Taj tempo nastupanja ipak nije bio spor s obzirom na obostrano angažovanje trupa, na upornost neprijatelja, a naročito na teško kršno zemljište. Tome treba dodati i zamor naših jedinica: 43 divizija je od 6 do 15 aprila vodila iz dana u dan oštre borbe kod Lokava i Mrzle Vodice, 13 divizija je praktično s marša bila upućena u borbu kod Lokava, a 19 divizija je od reke Gacke do Rečine bila neprekidno u prvoj liniji, pošto je u prethodnom periodu ponela najveći teret. Ipak, da je 11 korpus 18 aprila sa više energije gonio neprijatelja duž druma Mrzla Vodica — Grobnik, neprijatelj se 19 aprila ne bi mogao zadržati na Kamenjaku, a ni 20 aprila na Grobničkom Polju. Brže nadiranje tim dominantnim pravcem omogućilo bi brži pokret i 19 diviziji, pa bi se možda uspelo da se na leđima neprijatelja pređe Rečina i 19 ili, najkasnije, 20 aprila obrazuje solidan

mostobran na njenoj desnoj obali, čime bi se onemogućila odbrana Rijeke.

Iz razvoja događaja bio je 20 aprila u štabu armije izvučen zaključak da će neprijatelj uporno braniti desnu obalu Rečine, ali da severno od njenog izvora nije imao organizovanog fronta. Isto tako bilo je jasno da slabe njegove posade na istočnoj obali Istre neće pretstavljati ozbiljnu prepreku našoj 9 diviziji, koja je lako ovladala Cresom i Lošinjem. Otuda, po prijemu naređenja Generalštaba Op. br. 41, od 20 aprila, nije bilo potrebno da se menja osnovna odluka štaba armije, donesena još pre napada na istaknutu odbranbenu liniju Lokve, Plase, Kraljevica, naime da se glavnom snagom dejstvuje pravcem Klana, Ilirska Bistrica, Trst, a delom preko Čabra prema Šent Petru i sa Cresa u Istru. Ali je 29 divizija, koju je Generalštab istog dana stavio na raspolaganje Armiji pretstavljala dragocenu prinovu; njeno hitno prebacivanje u oblast Prezida ocrtava već tada operativnu ulogu koju je štab armije namenio desnom krilu.

Klanu je 13 divizija lako zauzela, ali ju je ubrzo i izgubila. Njen pokušaj 22 aprila da je ponovo otme naišao je već na jaku i organizovanu odbranu 188 divizije, tako da nije mogao uspeti. Neuspeh od Klane neposredno se odrazio i na front 19 divizije; pošto je 21 aprila uzaludno nastojala da preotme Luban, odustaje od pokušaja da probije front na Rečini, pa se grupiše na svom desnom krilu, u nameri da pravcem Klana, Sveti Matej obuhvati 237 diviziju koja je branila Rečinu. Taj manevar pretpostavljao je da je Klana u našim rukama; ali u situaciji kakva je bila, on, prirodno nije mogao uspeti.

U tome periodu bilo je od velikog interesa da se brzo i pouzdano identifikuju neprijateljske jedinice protiv kojih smo vodili borbu. To je bilo naročito značajno za deo fronta od izvora Rečine na sever. Ali naša obaveštajna služba nije u tome postigla zadovoljavajuće rezultate, što je produžilo, više nego što je trebalo, neizvesnost o lokaciji i namerama 188 divizije.

Jedinice 4 armije u pokretu prema Trstu

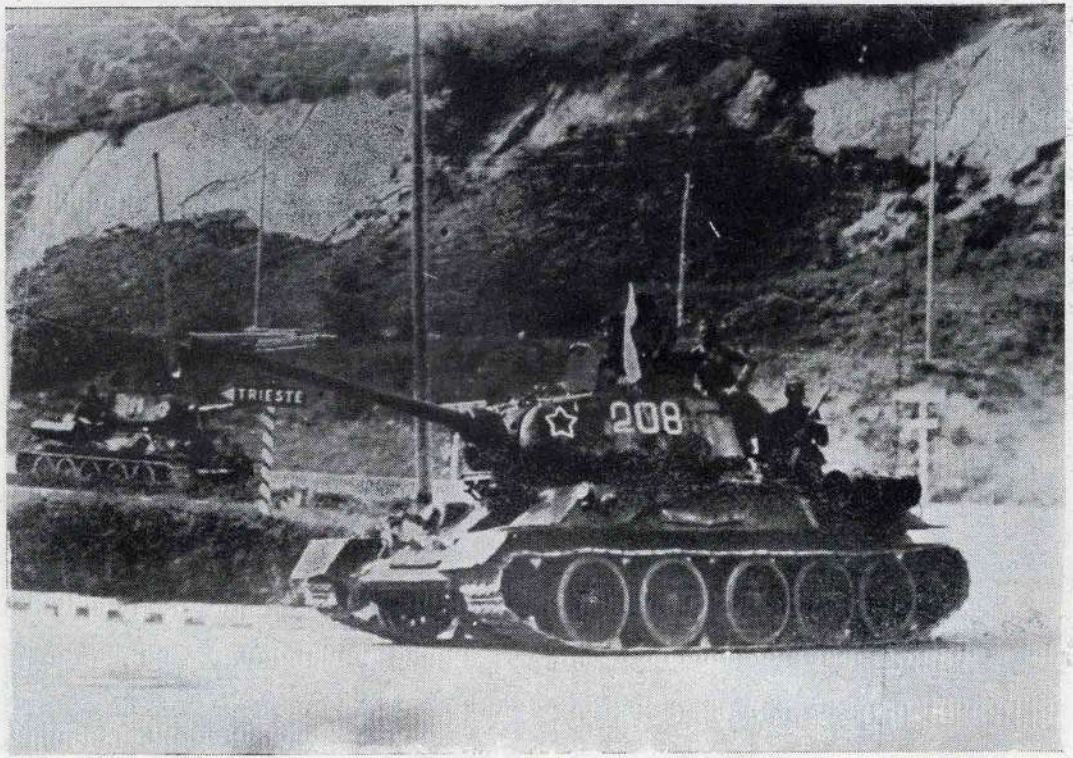

Tenkovi 2 tenkovske brigade u nastupanju ka Trstu

Posle neuspelog napada 13 divizije na Klanu, štab armije je tu ubacio u borbu 26 diviziju, koja je dotle nastupala u drugom ešalonu (zapovest Op. br. 90 od 22 aprila), računajući da će ona uspeti da probije neprijateljski front; istovremeno upućuje 20 diviziju na Knežak, dakle, u duboku neprijateljsku pojadinu. Zadaci 20 i 19 divizije jasno ocrtavaju klešta koja će stegnuti XCVII korpus. U isto vreme se 43 divizija imala probiti i sa ostalim dvema brigadama kroz neprijateljski raspored u Istru, ali to neće više ići bez teškoća.

Napad 26 divizije počeo je 24 aprila. Istog dana, na istom frontu, krenula je u napad i 188 divizija. To je, nesumnjivo, pretstavljalo kritičnu tačku riječke bitke, ali rešenje još ne pada. Protivnici ostaju u ravnoteži; 26 divizija nije probila front, ali je uspela da to spreči neprijatelju i, obratno, 188 divizija nije se probila ka Grobničkom Polju, kao što je nameravala, ali je sprečila 26 diviziji da se probije ka Ilirskoj Bistrici.

Ako pobliže pogledamo koje su snage na našoj strani učestvovale toga dana u borbi, videćemo da nisu bile iskorišćene sve mogućnosti: 13 divizija napala je samo sa dve brigade, ne angažujući svoju treću iz rezerve, 26 divizija je stupila u akciju samo sa 1 i 3 brigadom, a tek predveče ubacila je u borbu i 12 brigadu, ali umesto 3 brigade, što nije izmenilo odnos snaga između prvog borbenog reda i rezerve. U tome se oseća opšta tendencija, koje nije strana ni drugim našim jedinicama, da se izbegnu odlučne borbe, u koje se baca i poslednji borac. Ali u ovom slučaju je ovom rezervisanom stavu pridonela i naša obaveštajna služba, koja dotle nije uspela da na tom frontu utvrdi glavninu 188 divizije i da tako skrene pažnju na potrebu da se napregnu sve raspoložive snage.

Isto tako 5 i 6 brigada 19 divizije, koje se nalaze na levom krilu 26 divizije, oko izvora Rečine, ne učestvuju dovoljno efikasno u napadu 24 aprila, ma da bi njihovo sadejstvo bilo dragoceno. One su vodile borbe protiv desnog krila 188 divizije, ali njihov rad nije bio usklađen sa napadom 26 i 13 divizije. Međutim, neprijatelj je toga dana

bolje koordinirao svoje napore. Da di olakšala napad 188 divizije, 237 divizija vrši jak demonstrativni napad u pravcu Grobnika, sračunat na to da skrene našu pažnju na taj otsek. I zaista, posle toga napada vidimo kako 19 divizija prenosi svoje težište više na jug.

Pada isto tako u oči da je na frontu 13 i 26 divizije podrška artiljerije bila slaba. Ustvari, tu su bili u akciji samo organski divizioni angažovanih divizija i 3 brdski motorizovani divizion iz Artiljeriske brigade. Glavnina artiljerije bila je južnije, na otseku Rečine. Razlog tome treba tražiti prvenstveno u slaboj prolaznosti i raskomadanosti zemljišta severno od izvora Rečine, ali se mora potsetiti i na mnogobrojne neprijateljske poziciske baterije na prostoru Rijeka, Kastav, Volosko, koje su bile prirodni ciljevi naše armiske artiljerije. Ipak, izgleda da se sa izvesnim naporom moglo grupisati više cevi na glavnom pravcu napada. Dovoljno je ukazati na to da je, naprimer, artiljeriski divizion 43 divizije, kada je ona bila upućena u pozadinu neprijatelja, danima stajao nezaposlen na Platku. Ali ono što je nedostajalo u artiljeriji naknadili se naši minobacači preciznom i masovnom vatrom. To rečito potvrđuje svedočanstvo neprijatelja.

Ipak je 24 april bio prekretnica riječke bitke. Štab armije, uviđajući da će borba na riječkom frontu potrajati duže no što je to mogao podneti osnovni zadatak Armije, a uočivši povoljne operativne mogućnosti na desnom neprijateljskom boku, sa partizanskom elastičnošću i snalažljivošću menja težište operacije prenoseći ga na pravac Mašun, Ilirska Bistrica, Trst. U tu svrhu ojačava 20 diviziju pridajući joj 11 brigadu 26 divizije, dva tenkovska bataljona i dve motorizovane baterije. Osim toga, bilo je rešeno da se jedna brigada 29 divizije prebaci kamionima iz Ogulina u Prezid. Za ostale snage te divizije nije bilo transportnih mogućnosti. Prenošenje težišta neposredno na Trst naglašava se i u odluci da se na tom pravcu probije kroz neprijateljske snage i 3 brigada 26 divizije, ma da to nije uspelo.

Iako je sada glavna pažnja bila obraćena na Trst, ipak ni za trenutak nisu bile izgubljene iz vida jake snage XCVII korpusa na riječkom frontu. Naš pritisak na front nije se smeo bitno smanjiti, da neprijatelj ne bi dobio operativnu slobodu na bokovima; stoga je bilo rešeno da se produži napad na front sa težnjom da se neprijatelj natkrili i opkoli.

Od 25 do 28 aprila na celom frontu od Snežnika do Mora nastavljaju se vanredno oštre borbe. Neprijatelj tvrdoglavo napada, ali je jak i pritisak naših jedinica. Napadi i protivnapadi redaju se na obema stranama. Naša 13 i 26 divizija žestoko napadaju 25 aprila, ali uprkos velikom zalaganju ne mogu probiti front. I neprijatelj napada toga dana na više mesta. Idućeg dana 13 divizija miruje zbog zamora trupa, na frontu 26 i 19 divizije neprijatelj preuzima inicijativu ali se one aktivno i uspešno bore. Dan kasnije, 27 aprila, sve tri divizije — 13, 26 i 19 divizija — ponovo prelaze u napad, ali bez vidnih rezultata; tek narednog dana popustiće aktivnost na celom ovom frontu.

Ove borbe stajale su obe strane vanredno velikih gubitaka, naročito neprijatelja. Svi njegovi izveštaji su u tome jednodušni. Kao što će se kasnije videti, u tim borbama njegova napadna snaga bila je sasvim slomljena.

Dok se to događalo na riječkom frontu, 20 divizija je sve dublje prodirala u pozadinu neprijatelja, i u toku 27 i 28 aprila skršila je njegov otpor na pravcu Mašuna, oslobodila Ilirsku Bistricu i Šent Peter i presekla otstupnicu ka Postojni i Ljubljani. Koristeći se njenim prodorom, 43 divizija se probila u duboku pozadinu neprijatelja. U to vreme je 9 divizija prešla Opatiju i već vršila pritisak na Kastav, dakle na neposrednu pozadinu Rijeke. Uveče 28 aprila XCVII korpus imao je na raspolaganju za eventualno otstupanje samo put Šapjane — Podgrad. U dubokoj pozadini 9 korpus je energično iskoristio operativnu slobodu dobijenu odlaskom 188 divizije na riječki front, krenuo odlučno prema Trstu i prešao put Gorica — Ajdovščina.

Saveznička avijacija ne učestvuje u riječkoj bici. Ona je u početku, u Lici, efikasno pomagala rad Armije, ali po

meri kako je ona odmicala prema severozapadu, njeno je dejstvo bivalo sve slabije, da bi pred Rijekom sasvim prestalo.

Naređenje Vrhovnog komandanta od 27 aprila da se energično krene ka Trstu došlo je baš u to vreme kada je situacija za tu operaciju bila potpuno zrela. Bez gubitaka u vremenu krenule su na Trst ojačana 20 divizija, glavnina 9 i 43 divizije i glavnina 9 korpusa; 29 divizija kretaće se za 20 divizijom, da kasnije bude upotrebljena na pravcu Postojna, Ljubljana, dok će 8 divizija, koja je tim naređenjem bila stavljena na raspolaganje Armije, osiguravati pozadinu prema Cerknici; 13, 26 i 19 divizija nastaviće borbu protiv XCVII korpusa sa zadatkom da ga u obruču unište.

Borbe na riječkom frontu nisu time bile završene; one će se nastaviti bez prekida sve do potpunog uništenja XCVII korpusa, ali od 29 aprila operacija će se razvijati u više pravaca, pa je potrebno da se dejstva na tim pravcima posebno razmotre.

2

OSLOBOĐENJE TRSTA, ISTRE I SLOVENAČKOG PRIMORJA

Borbe od 29 aprila do 7 maja 1945

OBOSTRANI RASPORED

U Istri, Trstu i Slovenačkom Primorju neprijatelj je 29 aprila raspolagao mnoštvom raznih jedinica.

Na Tršćanskom obalskom odbranbenom otseku[1]), koji je zahvatao deo obale od poluostrva Milja zaključno do ušća Soče, nalazili su se štab 901 lovačkog puka (Opčine), 901 četa za vezu (Nabrežina), 901 pionirska četa (Doberdob), 2 bataljon 901 puka (od Barkovlja do Sesjana — štab

[1]) Küstenverteidigungsabschnitt (K. V. A.) Triest.

u Proseku), 509 bataljon za osiguranje (od Sesljana do ušća Soče), 1 bataljon 902 puka i 1 divizion 1088 artiljeriskog puka (oba na poluostrvu Milju), jedna četa 1088 pionirskog bataljona (Opčine), Tvrđavski pionirski štab br. 30 (Opčine) i 313 mornarički tvrđavski pionirski bataljon (štab i dve čete u Trstu). Na istom otseku bilo je mnogo obalske artiljerije: 626 divizion mornaričke artiljerije, 730 i 821 protivavionski mornarički divizion od po sedam baterija, 1109 obalski artiljeriski divizion, neofašistički (italijanski) IX divizion. U Trstu i Opčinama bilo je zatim mnogo kopnenih mornaričkih ustanova, koje su za slučaj potrebe mogle baciti u borbu više stotina ljudi. Najzad, Trst je bio uporište nekoliko raznovrsnih flotila mornarice.

U Puli, koja je važila kao tvrđava (Fester Platz), pod komandom jednog admirala bio je 1 bataljon 1047 puka, 8 baterija 237 artiljeriskog puka i 621 divizion mornaričke artiljerije, jedan neofašistički artiljeriski divizion, mnoštvo ustanova i kopnenih jedinica mornarice, a i nešto od lakih plovnih objekata. U centralnoj Istri, sa sedištem u Pazinu, pominje se borbena grupa „Felkl", čija je glavna jedinica, jak 499 lovački bataljon, baš tih dana bila privučena na riječki front.

Osim Trsta i Pule, ostali delovi Istre bili su slabo posednuti. U centralnom delu Istre, istočno od Pazina, bio je 1218 bataljon za osiguranje, u Postojni 904 regrutni bataljon, a oko Gorice 10 SS policiski puk. Na tom prostoru bilo je još nekoliko policiskih bataljona neofašističke teritorijalne milicije, zatim četiri oklopna voza i jedan železnički (na železničkom transportu) artiljeriski divizion od dve baterije topova 280 mm dometa 62 km i jedna baterija 320 mm dometa 20 km. Ova teška oruđa, prema podacima neprijatelja, bila su upotrebljena u riječkoj bici u povremenim noćnim dejstvima na naseljena mesta u kojima se pretpostavljalo da ima naših trupa. Poreč i Rovinj bili su uporišta mornarice.

Nedićevci, Ljotićevci i četnici raznih vrsta (Đujićevi, Jevdjevićevi i drugi), posle proboja fronta na pravcu Mašun, Knežak (27 aprila), gde su delimično bili angažovani,

počeli su, zajedno sa nekim nemačkim policiskim jedinicama naglo da otstupaju prema Soči. Ustaše i hrvatsko ljudstvo iz 392 divizije dotle su uglavnom bili poslati u Zagreb.

Zapadno od Soče, na prostoru koji nas je još zanimao severno od Udina bila je 7 kozačka divizija, a severoistočno od grada 24 SS brigada kraških lovaca. Između Gradeža i Akvileje bio je 474 artiljeriski divizion od tri baterije topova 150 mm.

Takvo je bilo tada stvarno stanje u Istri i Slovenačkom Primorju i ono je bilo u skladu sa podacima koje je o njemu imala naša obaveštajna služba. U štabu armije znalo se da se u oblasti Trsta nalaze još neki delovi 188 divizije, kod Pule delovi 237 divizije, a znalo se gotovo i za svu obalsku artiljeriju i za 1218 i 509 bataljon za osiguranje. Takođe se znalo i za 24 SS brigadu (smatralo se samo da je to divizija od dva puka) i za 7 kozačku diviziju. Ali se nikako nije moglo znati da li će neprijatelj i kako reagovati na naš upad u Trst. Za sigurnost operacije bio je naročito osetljiv pravac Ljubljana, Postojna, na koji se moralo obratiti posebna pažnja.

*
* *

Naše snage koje su učestvovale u oslobođenju Trsta, Istre i Slovenačkog Primorja, bile su ujutru 29 aprila u ovom rasporedu:

9 korpus: 30 divizija bila je orijentisana prema Trstu, sa 17 brigadom u Škribinji, sa 19 brigadom u Gabrovici, a sa 18 brigadom u Hruševici, Štanjelu i Kobdilju; 31 divizija je osiguravala bokove i pozadinu 30 divizije sa 7 brigadom na prostoriji Voglarji, Podgozd, Sedovec, sa 3 brigadom na prostoriji Krnica, Čaven, a sa 16 brigadom na prostoriji Predmeja, Kolk, Sinji Vrh;

20 divizija: desna kolona (9 brigada, 3 baterija 3 diviziona Artiljeriske brigade i 4 tenkovski bataljon) bila je kod Šent Petra; leva kolona (8 i 10 brigada i 2

tenkovski bataljon) bila je u pravcu Ilirska Bistrica, Ribnica; na tom pravcu bio je i artiljeriski divizion 26 divizije;

43 divizija: 2 brigada je severozapadno od Postojne, na prostoriji Bukovje, Belsko, Studeno; 1 brigada je sa dva bataljona u Pregarju, a sa ostatkom u Premu, 3 brigada je u Istri, i to sa 1 bataljonom na Učki, sa drugim bataljonom kod Saleža (severozapadno od Buzeta), a sa 3 bataljonom kod Momjana (severoistočno od Buje);

29 divizija: 13 brigada je na prostoriji Prezid, Kozarišče, a ostali delovi divizije su u pokretu ka Čabru;

9 divizija je u toku noći 28/29 aprila pregrupisala svoje trupe radi nastupanja ka Trstu, tako da su se 3 brigada i samohodna baterija „Stuart" prikupile na prostoriji Vela i Mala Učka, a 4 brigada kod Šušnjevice; artiljeriski divizion bio je u pokretu iz Ičića za Šušnjevicu; 2 brigada je bila ostavljena prema Kastvu radi sadejstva ostalim našim snagama na riječkom frontu;

Kvarnerski odred mornaričke pešadije prelazio je u toku 29 aprila sa Cresa u Istru, južno od Mošćenica.

* * *

Za napad na Trst štab armije je 29 aprila izdao opštu zapovest Op. br. 109, koja je predviđala da:

9 korpus sa dostignute linije izbije što pre na prostoriju severozapadno od Trsta, a kad na nju bude stigla 20 divizija, da orijentiše svoje jedinice u pravcu Soče i Gorice;

Desna operativna grupa (20 divizija, tri tenkovska bataljona, 3 brdski motorizovani divizion, 6 protivtenkovski divizion, 29 i 43 divizija): 20 divizija, ojačana sa tri tenkovska bataljona i artiljerijom, da nadire pravcem Knežak, Trst, zaobilazeći usput neprijateljske snage, sa zadatkom da obuhvati Trst sa severoistoka i severa i, zajedno sa 43, 29 i 9 divizijom da ovlada gradom; divizija mora izbiti na liniju Sežana, Bazovica 30 aprila do 12 časova, s tim da pokretna grupa, sastavljena od ten-

kova, motorizovane pešadije, artiljerije i inžinjerije, prodre ispred divizije sa težnjom da što pre upadne u grad; 29 divizija da ostavi jednu brigadu na prostoriji Prezid, Stari Trg do dolaska 8 divizije, a sa ostalim snagama da nadire pravcem Postojna, Landol, Šent Vid, Nabrežina sa zadatkom da obezbeđuje 20 diviziju; po dolasku 8 divizije brigada koja je bila ostavljena na prostoru Prezid, Stari Trg da nastupa za glavninom divizije istim pravcem; 43 divizija da se što pre prikupi na prostoru Prešnic, Kozina za napad na Trst sa istoka.

Srednja operativna grupa (19, 13 i 26 divizija)da opkoli neprijatelja na riječkom frontu; 11 brigada 26 divizije da ostane u oblasti Ilirske Bistrice i da aktivno dejstvuje u pravcu Podgrada; predviđalo se da kasnije bude orijentisana ka Trstu;

Leva operativna grupa (9 divizija, bez jedne brigade) da nadire, zaobilazeći usput neprijateljske snage, pravcem Lovran, Trst radi upada u grad sa jugoistoka;

Kvarnerski i Istarski odred da oslobode Istru sa Pulom.

Ova uskupna zapovest izdata je 20 aprila, ali su pojedine njene odredbe bile saopštene jedinicama još prethodnog dana, tako da su se dejstva 29 aprila već razvijala po njoj.

PODILAŽENJE TRSTU

29 april 1945

(Skica 37)

9 korpus: 30 divizija je toga dana podišla severnoj periferiji Trsta; njena 17 brigada krenula je, oko 19 časova, iz Komena preko sela Bajte, i 30 aprila do 4 časa izbila je kod Repentabora; 19 brigada je krenula preko Voglja i do mraka stigla takođe do Repentabora; 18 brigada došla je preko Koprive u Dutovlje; 31 divizija se prebacila južno od Ajdovščine radi osiguranja od Vipavske

Doline, i to 7 brigada do Planine, 3 brigada do Štanjela, a 16 brigada do Erželja.

20 divizija[1]) je izvršila koncentričan pokret ka Divači; desna kolona je krenula pravcem Šent Peter, Čepno, a leva pravcem Ribnica, Škoflje. U Divači, važnoj železničkoj i drumskoj raskrsnici, očekivao se jači otpor. Međutim, iznenađena posada pobegla je pravcem Trsta, napustivši neoštećene magacine i ne pokušavši da se odupre.

Predveče je štab divizije dao jedinicama zadatke za idući dan: 9 brigada nastupa pravcem Povir, Mrče sa zadatkom da oslobodi Sežanu; 10 brigada nadire pravcem Lokev, Bazovica sa zadatkom da oslobodi to mesto; 8 brigada nastupa kao rezerva za 10 brigadom; diviziska artiljerija se plasira između Divače i Lokeva sa zadatkom pomaganja 9 i 10 brigade i jedinica koje su operisale prema Kozini.

10 brigada 29 divizije prebacila se iz Kuželja u Čabar, usput je imala manje zastoje zbog slabijih neprijateljskih prepada na kolonu, a pred Čabrom su 1 i 4 bataljon morali biti angažovani da bi se neprijatelj odbacio s puta i omogućilo dalje kretanje kolone. Odmah po smeštaju brigade bilo je izdato naređenje za dalji pokret prema Prezidu; 1 i 4 bataljon imali su da ostanu na položajima kod Čabra sve dok ih ne smene jedinice 8 divizije koje su pristizale.

43 divizija: 2 brigada ostala je u dotadašnjem rasporedu na prostoriji Bukovje, Belsko, Studeno; 1 brigada se do 20 časova prikupila kod Erjavča i krenula ka Slivju da se prebaci preko glavnog puta Trst — Rijeka; odatle su jedinice u neposrednom sastavu divizije i brigade krenule preko puta ka Skandanščini, 1 i 2 bataljon su pošli u napad na Markovščinu, a 3 bataljon je osiguravao napad 1 i 2 bataljona; 1 bataljon 3 brigade krenuo je sa

[1]) Od pridatih delova predviđenih zapovešću od 29 aprila divizija je toga dana stvarno raspolagala samo 2 i 4 tenkovskim bataljonom, 3 brdskom motorizovanom baterijom i 4 protivtenkovskom baterijom; 11 brigada 26 divizije ostala je u rejonu Ilirske Bistrice radi obezbeđenja od Klane.

Učke u pravcu Buzeta, 2 bataljon je bio na sređivanju u Pregari (severozapadno od Buzeta), a 3 bataljon kod Kaštela (severno od Buja) u zasedi na putu Pula — Trst.

9 divizija: 3 brigada je oko 14 časova napala iznenada drugi ešelon 1047 puka na putu između Boljuna i Vranje, razbila ga i većim delom uništila, zaplenivši pri tom svu komoru; njegovi ostaci bili su prikupljeni u Lupoglavu i priključeni prvom ešelonu, koji je nesmetano nastavio pokret preko Mune Male i Mune Vele za Rijeku; posle tog uspeha 3 brigada je nastavila pokret preko Lupoglava i Roča, izbila pred Buzet i izvršila pripreme za napad; neprijateljske slabe posade na tom pravcu, potpuno iznenađene, nisu pružile veći otpor; ukoliko nisu na vreme otstupile, bile su zarobljene ili uništene; 4 brigada, koja je nastupala pravcem Šušnjevica, Paz, Borut, Buzet, napala je, na putu Cerovlje — Boljun, 1218 bataljon i potpuno ga uništila, pa je zatim nastavila za Cerovlje.

Prema neprijateljskim podacima, 1218 bataljon, koji je osiguravao prugu Divača — Pula, na delu Lupoglav — Vodnjan, prikupljao se u drugoj polovini aprila u Cerovlju. Kao što je ranije navedeno među događajima 23 i 26 aprila, njegova komora krenula je 26 aprila iz Cerovlja za Lupoglav i bila zaplenjena negde kod Boljuna. Do 29 aprila bataljon se prikupio u Cerovlju. Ujutru toga dana prvo je krenula 4 četa za Buzet sa zadatkom da tamo sačeka bataljon. Po podne istog dana krenuo je 1 bataljon, ali ne za Buzet nego za Vranju, verovatno da preko Učke produži za Rijeku. „Uveče istog dana — kaže doslovno neprijatelj — posle pada mraka bio je onemogućen dalji pokret bataljona usled vatrenog prepada od strane partizana na njegovu vozeću kolonu kod Paza. U toku noći bataljon je stalno bio napadan od jakih partizanskih snaga i potpuno razbijen. Moralo je bili velikih gubitaka. Jedan njegov ostatak oko 25 ljudi uspeo je da se povuče, ali je ujutru 30 aprila bio bez borbe zarobljen kod Gologorice. Drugi deo bataljona, sa komandantom, stigao je do Pazina, gde je posle nekoliko dana kapitulirao". U međuvremenu je 4 četa stigla u Buzet bez dodira sa našim snagama; kada je

saznala za katastrofu bataljona, po sopstvenoj inicijativi krenula je za Trst, ali je zarobljena bez borbe kod Dekana (jugoistočno od Trsta).

Kvarnerski odred krenuo je iz Mošćenice prema Plominu i Labinu sa zadatkom da zajedno sa Istarskim odredom, koji je bio južno od Pazina, oslobodi Pulu.

30 april 1945

(Skica 37)

9 korpus je produžio pokret. U duhu armiske zapovesti od 29 aprila, koja je predviđala da se korpus orijentiše prema Soči i Gorici čim 20 divizija bude podišla Trstu, štab korpusa je već toga dana stavio u zadatak 31 diviziji da oslobodi Goricu i Tržič i da izbije na Soču.

U okviru tog zadatka 7 brigada je bila upućena pravcem Planina, Črniče, Gorica sa zadatkom da oslobodi grad. Brigada je do noći 30 aprila/1 maja izbila pred samu Goricu i izvršila pripreme za napad.

Na Tržič su bile upućene dve brigade: 3 brigada pravcem Komen, Opatje Selo, Ronke, radi obuhvata Tržiča sa severozapada, a 16 brigada pravcem Štanjel, Komen, Nabrežina; ona je uz to imala i zadatak da preseče put Trst — Tržič. Do mraka je 3 brigada stigla pred Opatje Selo, a 16 brigada je oslobodila Nabrežinu.

Na putu za Tržič 31 divizija je toga dana dobila mitraljesku vatru iz savezničkih aviona.

Dejstvo 30 divizije bilo je upravljeno na Trst: 17 brigada je nastavila nadiranje od Repentabora sa zadatkom da kod Barkovlja preseče put Trst — Miramar i put Opčine — Prosek; oko 8 časova ona je zatvorila put Opčine — Prosek, a delom snaga izbila je na put Trst — Miramar, prema Barkovlju, kojim se jedna neprijateljska kolona povlačila iz Trsta prema Tržiču; posle kraće borbe brigada je uspela da tu kolonu vrati u Trst, ali je u toku celoga dana trpela artiljerisku vatru od neprijateljskih torpiljarki, koje

su nastojale da primorski put za Tržič održe slobodnim za saobraćaj; do mraka brigada je čvrsto imala u rukama položaj Barkovlje, Gorka (371) i tako onemogućila neprijatelju otstupanje prema zapadu.

19 brigada krenula je iz Repentabora za Opčine u 2.30 časova i oko 5 časova izbila pred kasarnu kod k 297, odakle je krenula u napad prema železničkoj stanici, koju zauzima posle kraće borbe i nastavlja nadiranje prema centru Opčina; u isto vreme neprijatelj preduzima protivnapad da bi otsekao onaj deo brigade koji je u vidu klina bio prodro ka centru, pa se brigada povlači da bi zauzela položaj na opštoj liniji k 297, železnička stanica; u to vreme su u blizinu železničke stanice počeli da pristižu i delovi 18 brigade, pa je 19 brigada ponovo prešla u napad; tada stiže ponovo naređenje da se brigada probije u Trst; stoga ona obrazuje udarnu grupu velike vatrene moći (od osamdeset boraca, sa dvadeset puškomitraljeza, dva teška mitraljeza i dva laka minobacača) koja pred mrak kreće pravcem k 297, električna centrala, zaobilazeći Opčine sa zapada, i do 24 časa prodire u predgrađe Rojan i stavlja pod vatru sve prilaze ka železničkoj stanici i Luci u severnom delu Trsta.

18 brigada kreće iz Dutovlja prema Opčinama, i do 10 časova izbija u blizinu železničke stanice Opčine, a u 15 časova dolazi u vezu sa bataljonima 20 divizije koji nastupaju u pravcu Opčina.

Obruč oko Trsta počinje da se steže.

20 d i v i z i j a nastavila je nadiranje prema Trstu u tri kolone:

9 brigada, ojačana bataljonom tenkova, u naletu je oslobodila Sežanu i nastavila prema Opčinama; na istočnu ivicu Opčina ona izbija u 9 časova i preduzima napad na položaje Opčine, Bane; položaj je bio utvrđen, još ranije, mestimično betonskim objektima, a neprijatelj ga je uporno branio pomognut jakom protivtenkovskom vatrom; brigada je napadala ceo dan bez uspeha, pa je morala zanoćiti pred položajem;

10 brigada je bila ojačana sa dva bataljona 8 brigade i sa dve tenkovske čete; pošto je prešla Lokev, upućuje dva bataljona pravcem Gropada, Trebče, koje oni zauzimaju na juriš posle kraće borbe: do mraka stižu pred položaj k 332, k 447, k 405, koji je neprijatelj ranije pripremio i koji ne mogu probiti s marša, te su tu i zanoćili; od Lokeva druga dva bataljona kreću u napad za Bazovicu koju je neprijatelj jako utvrdio i branio pešadijom i tenkovima i zauzimaju je na juriš ali je neprijatelj preotima protivnapadom, zatim je ponovo gubi i ponovo zauzima, ipak je Bazovica ostala najzad u našim rukama. Bataljoni su tu i zanoćili. U tim žilavim borbama neprijatelj je pretrpeo velike gubitke (između ostalog sedam tenkova i mnogo spreme zaplenjene u garnizonu), a i naši gubici bili su osetni;

8 brigada, ojačana četom tenkova krenula je prema Kozini; delom snaga je zauzela neprijateljsku otpornu tačku na Goliču (621), a zatim i k 455, na putu Kozina — Bazovica, gde je uništila jednu bateriju zaplenivši neoštećena oruđa; dotle je glavnina kolone prodrla u Kozinu, gde je napala i uništila neprijateljsku kolonu od 30 kamiona ljudstva koja se probijala prema Trstu; dvadeset kamiona bilo je zapaljeno a deset zaplenjeno; među ubijenima je bilo trideset i dva oficira.

Dve baterije 3 brdskog motorizovanog diviziona stigle su toga dana u sastav divizije i bile dodeljene 9 brigadi; zanoćile su u Sežani.

11 brigada 26 divizije je u toku dana bila prebačena iz Ilirske Bistrice u Famlje (jugoistočno od Divače).

43 divizija je bila podeljena na brigade, pa nije mogla da dođe do izražaja. Štabovi brigada, valjda nedovoljno obavešteni o događajima, koji su se brzo razvijali nisu uvek mogli da iskoriste situaciju, ili nisu bili uvek dovoljno energični u izvršavanju svog zadatka da krenu ka Trstu. Tako su u ovom kritičnom trenutku, kada su nastavljene borbe kod Rijeke i jednovremeno se zametala borba za Trst, njene brigade operisale u sredini, negde efi-

kasno, negde manje energično i ne uvek u skladu sa glavnom operacijom.

Tako je 2 brigada sa prostora Bukovje, Studeno izvršila samo pokret do Senožeče; 1 brigada, koja se zatekla na glavnom putu Rijeka — Trst, zauzela je Markovščinu i Materiju (kod Hrpelja, istočno od Kozine), presekla i odbacila na Vodice jednu neprijateljsku kolonu koja je bila u pokretu iz Obrova prema Markovščini, dakle prema Trstu; nemajući kud, ta kolona je u noći 30 aprila/1 maj otstupila iz Obrova prema Vodicama, a brigada je, po naređenju štaba divizije krenula za njom u gonjenje; 1 bataljon 3 brigade stigao je do Buzeta i došao u vezu sa 2 bataljonom iste brigade, koji se još nalazio u Pregari; 3 bataljon je kod Momjana napao iz zasede nekoliko kamiona punih vojnika koji su dolazili iz Pule.

9 d i v i z i j a : 3 brigada ojačana samohodnim topovima, po zauzeću Buzeta nastavila je pokret pravcem Sočerga, Kubed, Dekani, Trst. Iskoristivši zaplenjene kamione 1047 puka, obrazovala je motorizovanu prethodnicu, kojom je iznenađivala i uništavala posade duž puta. Severno od Kubeda naišla je na neprijatelja koji se posle prvog dodira povukao prema Trstu, porušivši mostove na reci Rižani. Odatle je nastavila pokret u dve kolone, jednom preko Črnog Kala prema Svetom Roku, a drugom preko Dekana i Pri Orehu za k 158. Prva kolona je, posle kraće borbe, proterala neprijatelja iz Črnog Kala, koji je otstupio na utvrđeni položaj za neposrednu odbranu Trsta k 158, Sveti Rok (102). Druga kolona je u naletu zauzela Dekane, zarobivši oko 150 neprijateljskih vojnika. Pred mrak je brigada izbila pred položaj Sveti Rok, k 158, Pri Orehu i tu zanoćila. Na celoj liniji od Općina, preko Bazovice pa sve do Milja neprijateljsku odbranu je podržavala jaka obalska i brodska artiljerija.

Za 3 brigadom nastupila je 4 brigada; severno od Cerovlja susrela je jednu neprijateljsku kolonu jačine jednog bataljona i razbila je; zatim je nastavila pokret i zanoćila zapadno od Buzeta.

Kvarnerski odred je produžio pokret pravcem Vodnjan, Pula.

10 brigada 29 divizije stigla je čelom kod Šent Petra. Po naređenju štaba armije, glavnina divizije krenula je iz oblasti Prezid, Lož na područje Šent Peter, Postojna radi osiguranja desnog boka Armije.

*
* *

Prema neprijateljskim izveštajima događaji kod Trsta razvijali su se veoma dinamično.

U noći 28/29 aprila 2 bataljon 901 puka (štab, pet četa, jedna brdska polubaterija, svega oko 350 ljudi) krenuo je, po naređenju komandanta 188 divizije, iz Proseka za Jelšane; ljudstvo je bilo upućeno kamionima, a komora suvim, jedni i drugi pravcem Kozina, Podgrad. Front toga bataljona u tršćanskom odbranbenom otseku (Barkovlje, Sesljan) imale su da preuzmu neke improvizovane jedinice mornarice, ali to, navodno, nije izvršeno. Bataljon je stigao u Jelšane 29 aprila ujutru bez incidenata; i njegova komora stigla je u Lipu u noći 30 aprila/1 maja, takođe bez incidenata (izbegavši srećno sudar sa našom 20 divizijom, a i sa 1 brigadom 43 divizije, koja se u noći 29/30 aprila prikupljala na tom putu kod Slivja).

Na dan 29 aprila komandant 188 divizije naredio je komandantu 901 puka da prikupi sve delove 188 divizije koji su još bili u oblasti Trsta i da sa njima krene u sastav divizije. Potsetimo se da su tog istog dana kapitulirale sve nemačke snage u Italiji, te je odbrana obale postala besmislena. Komandant 901 puka privukao je 901 četu za vezu i 901 pionirsku četu u Opčine, 1 bataljon 902 puka postavio je na put Trst — Rijeka između Bazovice i Kozine, a 1 divizion 1088 puka u Bazovicu. U tom rasporedu hteo je da krene za Rijeku; međutim, komandant Trsta, general Linkenbah, osećajući neposrednije opasnost za Trst, naredio mu je da ostane u oblasti Trsta. Po podne 29 aprila taj sukob u pitanju nadležnosti još nije bio rešen: general Kibler, komandant XCVII korpusa, insistirao je

na tome da trupe krenu za Rijeku, a general Linkenbah naređivao je da ostanu kod Trsta. Dotle su trupe stajale na putu spremne za pokret i gledale kako druge trupe u neuređenim gomilama hitaju prema Trstu. Najzad, kasno po podne, negde između 17 i 18 časova, komandant 901 puka rešio je da posluša svog komandanta korpusa i stavio je kolonu u pokret u pravcu Rijeke.

No, ubrzo zatim je prethodnica 1 bataljona 902 puka naišla na naše tenkove kod Carinarnice u Kozini, pa se povukla bez borbe. Tenkovi je nisu gonili. U noći 29/30 aprila bataljon otstupa na liniju Goli Vrh (476), Gabrov Hrid, zaobilazeći Bazovicu, za koju se u to vreme vode žestoke borbe.

U međuvremenu su Bazovicu branile raznovrsne jedinice — pozadinske jedinice komande Trsta, deo vazduhoplovno-lovačkog bataljona za posebnu upotrebu br. 8[1]) i 1 divizion 1088 artiljeriskog puka, jačine oko 800 ljudi. Pre podne 30 aprila posada Bazovice bila je pojačana 901 četom za vezu i 3 četom 902 puka, ali uzalud! Istog dana po podne bila je oslobođena Bazovica i zauzeta linija koju je držao 1 bataljon 902 puka zapadno od Bazovice. Nemci su bili potpuno raspršeni. Ostaci — iz 1 bataljona 902 puka oko pedeset ljudi, iz 1 diviziona 1088 artiljeriskog puka oko četrdeset ljudi i iz 901 čete za vezu oko deset ljudi — u noći 30 aprila/1 maja stigli su u Opčine i javili se tamošnjem komandantu odbrane.

Komandu nad svim snagama u Opčinama primio je 29 aprila komandant 30 tvrđavskog pionirskog štaba. On je tog dana sakupio nekoliko stotina ljudi mornarice i jednu četu 1088 pionirskog bataljona, a 30 aprila ujutru stigla je iz Tržiča i 901 pionirska četa. Ali su u Opčine stalno stizala pojačanja, naročito iz Pule i Trsta; 1 maja stiglo je iz Pule preko Trsta oko 1500 ljudi, a 2 maja ljudstvo 1109 obalskog artiljeriskog diviziona i mornaričko osoblje iz

[1]) Taj bataljon je bio na zapadnoj obali Istre, pa je krajem aprila bio prikupljen i preko Trsta i Bazovice prebačen na riječki front. U Bazovici je ostavio svoju komoru. Očigledno, general Kibler je privlačio na Rijeku i poslednju svoju jedinicu.

Sesljana. U svemu se za odbranu Općina sakupilo oko 3000 ljudi. Prema neprijateljskim izvorima, Općine su napadnute ujutru 30 aprila sa pravca Sežane; borbe su trajale celog dana, ali nije bilo značajnih promena u situaciji.

*
* *

Toga dana, dakle, naše trupe su stegle obruč oko Trsta na liniji Barkovlje, Općine, Bane, k 447, k 405, k 158, a pojedini delovi već su bili prodrli u grad.

Kao što smo videli iz razvoja događaja kod neprijatelja, težište njegove odbrane bilo je u Općinama, gde su se postepeno prikupljale jedinice sa svih strana. Prostrano područje grada Trsta, koje je inače izrazito dominirano sa svih strana, ne bi se moglo ozbiljno braniti snagama kojima je neprijatelj tada raspolagao. Ipak je i u Trstu bilo još jedinica koje su mogle dati otpor; one su bile raspoređene nešto na periferiji grada, a nešto u unutrašnjosti, u pojedinim jačim zgradama, organizovanim za odbranu.

Pored nemačkih snaga, u Trstu je bilo dosta italijanske fašističke milicije, koja je dotle bez rezerve sarađivala sa Nemcima. Sada će ona skinuti kompromitujuću uniformu i većinom ući u tzv. organizaciju CLN[1]), koja organizuje i neke oružane grupe, navodno radi borbe protiv Nemaca, ali, ustvari, da bi od njih preuzela vlast mirnim putem. Te grupe nisu nigde stupile u borbu; Nemci su nesmetano prolazili pored njih.

S obzirom na to da je 11 brigada 26 divizije bila privučena bliže Trstu (Famlje) i da je 10 brigada 29 divizije stigla u Šent Peter, odakle je hitno bila upućena u pravcu Trsta, štab armije je smatrao da snage 9 korpusa nisu više neophodne za napad na Trst, upravo da imaju važnije zadatke, pa mu upućuje sledeću depešu: „Orijentišite svoje snage na zapad i nastojte da što pre oslobodite Goricu i Tržič. Preduzmite sve da lučka postrojenja padnu neoštećena u naše ruke. J."

[1]) Comitato di Liberazione Nazionale (Nacionalni komitet oslobođenja).

Ovo armisko naređenje pominjalo je samo dva glavna objekta, ali se pod „orijentacijom na zapad" podrazumevala u prvom redu operativna saradnja sa savezničkim snagama u Italiji (jer se u štabu armije nije još znalo o kapitulaciji Grupe armija „C"), a zatim oslobođenje svih krajeva naseljenih našim življem. Taj zadatak nije bio zadatak samo divizija 9 korpusa; pored njih, u tim oblastima bilo je nekoliko partizanskih odreda, koji su, manje ili više bili vezani za određene teritorije, po kojima su dobili i ime. Tako je na sektoru Trst, Tržič bio Južnoprimorski odred, u Juliskim Alpima između Save i Soče dejstvovali su Idrisko-tolminski, Dolomitski i Gorenjski odred, a na desnoj obali Soče nalazio se Briško-beneški odred. Osim toga, cela ta teritorija, kao i svi naši ostali krajevi, bila je podeljena na vojna područja, koja su obavljala pozadinsku službu (mobilizaciju, snabdevanje, obaveštavanje i drugo). Najzad, svuda na oslobođenoj, poluoslobođenoj, čak i na neoslobođenoj teritoriji bili su organizovani narodnooslobodilački odbori. Na desnoj obali Soče postojao je Operativni štab za Benešku Sloveniju (Zapadno Primorje), koji je objedinjavao sve tamošnje oružane snage, vojne i civilne ustanove. Samo zahvaljujući takvoj organizaciji, kojoj je Partija dala oblik, ali koja je iznikla iz naroda kao izraz njegove čvrste volje da oružanom borbom konačno zbaci sa sebe fašistički jaram i nemački i italijanski, moglo se dogoditi da je narod već 1 maja uzeo vlast u svoje ruke svuda u tim krajevima, pa i tamo gde nisu stigle niti mogle stići naše krupne operativne jedinice.

OSLOBOĐENJE GRADA

1 maj 1945

(Skica 38)

20 divizija: 9 brigada nastavila je napad na Opčine u 8 časova; desno od nje bio je 2 bataljon 8 brigade, koji joj je služio za obezbeđenje boka. Oko 10 časova 2 bataljon 9 brigade uspeo je da probije prvu neprijateljsku

liniju i da ovlada kućama na severnoj ivici mesta, odakle je stavio pod blisku vatru neprijateljsku artiljeriju i prisilio je da promeni položaj. Zatim je 1 bataljon zauzeo selo Bane i istočnu ivicu Općina. U vremenu od 10 časova pa do mraka neprijatelj je izvršio nekoliko protivnapada da bi povratio izgubljene položaje, ali su svi bili odbijeni. U 22 časa stigla je 10 brigada 29 divizije, koja se razvila na desnom krilu 9 brigade, preuzevši dotadašnje položaje 2 bataljona 8 brigade, koji se pomerio dalje udesno, zapadno od puta za Sežanu.

U 23 časa ponovljen je napad na Općine, koji je trajao do jutra. Savlađujući uporan otpor iz kuća, naše jedinice zauzele su u mestu nekoliko utvrđenih uporišta.

Uvidevši još uveče prethodnog dana da bi se neprijateljska uporišta na liniji k 372, k 447, k 405 mogla savladati tek posle duže borbe i sa gubicima, štab 10 brigade rešava da na frontu angažuje slabije delove, koji će jakom vatrom i agresivnim držanjem vezivati neprijatelja,a sa dvema kolonama da se probije u grad. Bilo je zamišljeno da se jedna kolona spusti pored k 405 ka Univerzitetu, zatim da produži prema Vojnoj bolnici i da preko Trga Dalmacija izbije na obalu Mora na delu Trg Slobode, Trg Abruci, s tim da se jedan deo odvoji prema palati Suda, drugi da nastupa prema Javnom parku a odatle prema Ulici G. Karduči, odvajajući takođe jedan deo snaga prema Sudu.

Prema tome planu, 3 bataljon 10 brigade spustio se u noći 30 aprila/1 maja preko Gvardiele prema Univerzitetu i zauzeo ga posle kraće borbe. Rano u zoru nastavio je nadiranje kroz grad, savladao otpor u Vojnoj bolnici,ali se iz Suda neprijatelj ogorčeno branio, te je stoga bataljonu bila upućena jedna tenkovska četa kao pojačanje. Druga kolona, koju je obrazovao 1 bataljon, izbila je do parka, osiguravala zatim pravac od Kule svetog Justina i kontrolisala zauzete ulice. Putem Bazovica — Lonjer i preko M. Kaćijatore krenuo je u grad 2 bataljon, ostavio jednu četu radi blokiranja neprijateljskog uporišta u Revolteli i produžio za Konkonelj.

Prvi bataljon 8 brigade, sa četom tenkova ovladao je do 9 časova centrom grada, mestimično uz vrlo jak otpor, i blokirao Kulu svetog Justina, koju su Nemci uporno branili; 3 bataljon upao je u grad kroz predgrađe Rokol sa zadatkom da uhvati vezu desno sa jedinicama 10 brigade, a levo sa jedinicama 9 divizije. Bataljon je vodio naročito žestoke borbe oko kasarne Etore Muti, kojom je ovladao u 18 časova. Zatim je produžio prema Trgu Garibaldi, gde ga je dočekala slovenačko-italijanska dobrovoljačka milicija. Odatle je nastavio nadiranje prema obali, zajedno sa dobrovoljačkom milicijom, kojoj se stanovništvo Trsta sve više i više priključivalo. Naročito jak otpor imao je da savlada u Ulici Mikele i u Ulici Fontana. Sa Bersaljerskog mola bataljon je prinudio nekoliko motornih čamaca punih nemačkih vojnika koji su već bili krenuli iz luke da se vrate nazad. Zatim je produžio prema Slobodnoj luci, gde je posle jednočasovne borbe slomio neprijateljski otpor i očistio železničku stanicu.

11 brigada 26 divizije krenula je u zoru iz Famlja prema Trstu sa zadatkom da prodre u grad preko Gatinare i Montebela (268), između 3 bataljona 8 brigade 20 divizije i 4 brigade 9 divizije.

Stigavši do Gatinare, brigada je uputila u grad 4 bataljon duž železničke pruge. Bataljon je u kompleksu kasarne Montebelo naišao na vrlo jak otpor, koji je, posle teške borbe (morao se prebacivati preko zidova i upotrebljavati ručne bombe i „pancerfauste"), savladao oko 19 časova. Oko 18 časova, dakle nešto pre pada kasarne Montebelo, bio je Riječkim putem upućen u grad i 1 bataljon sa zadatkom da izbije na obalu. Bataljon je tek rano ujutru 2 maja stupio u dodir sa neprijateljem kod brodogradilišta svetog Marka.

43 divizija: 2 brigada je toga dana izvršila pokret od Senožeče preko Divače do Lokeva, gde je zanoćila; 1 brigada je iz Vodica produžila prema Munama, ali kako je neprijatelj napustio ta mesta, ona se u noći 1/2 maja vratila prema zapadu, preko Jelovice za Podgorje; 3 brigada imala je zadatak da očisti poluostrvo Milje, na kome je

neprijatelj raspolagao sa oko 300 vojnika i držao položaj od Debelog Rtiča preko mesta Milja do Žavlja, zatvarajući na taj način prilaze Trstu kopnom i Morem preko Miljskog Zaliva. Napad su izvršili 1 i 2 bataljon preko Donje Škofije duž puta Pula — Trst, pa je zatim 1 bataljon krenuo prema Milju, a 2 bataljon prema Žavlju. Po padu Milja i Žavlja neprijatelj se grupisao kod Debelog i Tenkog Rtiča, gde se ogorčeno branio u nadi da će se moći evakuisati Morem, ali je bio prinuđen na predaju. Sa Debelog Rtiča pobegli su čamcima samo pojedinci. Za to vreme je 3 bataljon zatvarao blizu Kopra put Pula — Trst prema jugu.

9 divizija: 3 brigada se zadržala pre podne na položajima dostignutim prethodnog dana čekajući da pristignu 4 brigada, diviziska artiljerija i 3 brigada 43 divizije. Napad na liniju k 158, Sveti Rok, divizija je počela u 12 časova; 3 brigada je posle dvočasovne borbe zauzela k 158, pa se, zajedno sa 4 brigadom, u više kolona probila do sumraka u grad na otseku od obale do železničke pruge Trst — Pula. Uz obalu do groblja Svete Ane nadirala je u tri kolone 3 brigada, a desno od nje, pravcem Sveta Marija Magdalena, Hipodrom, nastupala je 4 brigada radi povezivanja sa 20 divizijom. Iz pojedinih objekata neprijatelj je davao ogorčen otpor, ali se najviše branio kod Svete Ane i u fabrici „Elba", gde je bila opkoljena jedna grupa od 200 četnika. Obe te tačke pale su u naše ruke rano izjutra 2 maja.

9 korpus: 31 divizija je još u toku noći krenula na Soču; njena 7 brigada je već u zoru napala Goricu i posle kraće borbe oslobodila je grad zarobivši posadu; 3 i 16 brigada su posle duže borbe oslobodile Tržič i izbile na Soču, kuda je, oko 18.30 časova, naišla prethodnica 2 novozelandske divizije dolazeći sa zapada; tu je uspostavljena prva veza sa savezničkim trupama. U Gorici i Tržiču zarobljeno je oko 1500 vojnika; pred 31 divizijom bežalo je u susret Saveznicima oko 9000 četnika pod komandom generala Damnjanovića; istim putem išli su i Rupnikovi domobrani; 30 divizija se zadržala na ranijim položajima zatva-

rajući neprijatelju otstupnicu iz Trsta prema Tržiču; predveče ju je smenila 10 brigada 29 divizije i neki delovi 20 divizije, pa je i ona krenula prema Soči.

Jedinice Operativnog štaba za Benešku Sloveniju oslobodile su toga dana Tolmin, Kobarid, Bovec, Tarčento (severno od Udina), dakle čitavu dolinu Soče i Benešku Sloveniju. One su zarobile oko 3000 vojnika i zadobile veliki plen.

Kvarnerski odred je toga dana u nastupanju ka Puli oslobodio Vodnjan.

*
* *

Praktično, oslobođenje Istre, Trsta i Slovenačkog Primorja bilo je završeno 1 maja. Naše jedinice bile su već na Soči na celoj njenoj dužini, čak i na njenoj desnoj obali. U pozadini, osim glavnine XCVII korpusa, koja je nastavljala borbu na riječkom frontu, neprijatelj se nepovezano branio samo još u nekim izolovanim tačkama, kao u Opčinama, Puli i u nekim objektima u Trstu, čije je zauzimanje bilo samo pitanje časa. U Opčinama i Trstu Nemci su uporno produžavali otpor u nadi da će sačekati Zapadne Saveznike i da će se njima predati. Oni su obustavili neprijateljstva prema njima, a nastavili ih prema nama. Nemački ratni brodovi su 1 maja krenuli iz Trsta za Veneciju da se tamo predadu, a mornari su na kopnu nastavili borbu protiv nas. Reklo bi se da su se Nemci očajnički naprezali da svoje poslednje tačke sačuvaju za Saveznike. Tako je jedan oficir iz štaba XCVII korpusa i protumačio njihov besmislen otpor na riječkom frontu.

Saveznici su u to vreme zaista hitali sa zapada prema Soči. To je upravo bila 2 novozelandska divizija, koja je 1 maja u zoru krenula sa Pijave sa ciljem da što pre stigne u Trst. Ne nailazeći ni na kakav otpor, divizija je brzo napredovala automobilskim putem br. 14, čiji su svi objekti bili netaknuti. Predveče je njeno čelo stiglo na Soču. Ali još pre toga Novozelanđani jasno primećuju da su zašli u neki drugi kraj. „S one strane Soče niska su brda za-

tvarala horizont. Put je izgledao pust, jer sada nije bilo više italijanskih zastava. Tada smo naglo ušli u ono što su vozači brzo nazvali „Titovom zemljom". Tu su sada bili partizani sa crvenim maramama i kapama sa crvenom zvezdom. Odjednom smo stigli na Soču, i 20 minuta kasnije bili smo na periferiji Tržiča. Partizani su pored puta postavljali Titove portrete i na zidove ispisivali „Živeo Tito"! ili se kretali u malim kolonama sa jugoslovenskim zastavama ili italijanskom trobojkom sa crvenom zvezdom u sredini. Svuda je pisalo „Tukaj je Jugoslavija"[1]).

2 maj 1945

(Skica 38)

20 divizija je produžila prodor u Trst. Deveta brigada je nastavila ogorčene borbe za Opčine; oko 7 časova neprijatelj, pomognut teškim tenkovima, preduzeo je jak protivnapad, ali je bio odbijen; u 9 časova su 1 i 2 bataljon uspeli da izbace neprijatelja iz dva bloka Opčina, a u 12 časova je 4 bataljon, pomognut brigadnim bacačima, napao i zauzeo k 332; u isto vreme je neprijatelj iz centra grada izvršio protivnapad na 1 i 2 bataljon; tu su se razvile ogorčene borbe, u više mahova i hladnim oružjem, ali uprkos svoj upornosti neprijatelj nije uspeo da povrati izgubljene tačke.

U 12 časova 4 bataljon 8 brigade je preduzeo napad na crkvu u zapadnom delu mesta, koju je neprijatelj uporno branio, i, posle tročasovne borbe, zauzeo je uz sadejstvo tenkova. U ovoj akciji su se istakli naši tenkovi, koji su svojom jakom i preciznom vatrom omeli dejstvo neprijatelja na našu pešadiju; pod zaštitom njihove efikasne vatre ona je prišla crkvi i ostalim okolnim zgradama koje je držao neprijatelj i uništila posadu benzinskim bocama i ručnim bombama.

[1]) Geoffrey Cox, „The Road to Trieste", William Heinemann Ltd, London, 1947, str. 192.

Tek što su te borbe bile završene, neprijatelj je, uz jaku podršku artiljerije, izvršio protivnapad na 4 bataljon na k 332 i zauzeo je posle dvočasovne borbe. Ali u 22 časa bataljon je pošao u protivnapad i povratio kotu. U tim borbama je pretrpeo osetne gubitke. U isto vreme su, uz sadejstvo tenkova 1 i 2 bataljon 9 brigade i 4 bataljon 8 brigade energično nastavili nadiranje ka centru Opčina. Neprijatelj se branio očajnički i aktivno. Napadi i protivnapadi potrajali su sve do 7 časova idućeg dana.

Za to vreme su 8 i 10 brigada lomile u Trstu poslednji otpor neprijatelja, koji je u zoni dejstva 20 divizije držao još zgradu Suda, Kulu svetog Justina, Revoltelu i Konkonelj. Napadi na ta uporišta vršeni su čitavog dana. Neprijatelj je tučen jakom vatrom iz tenkova,teškim i lakim oruđima, „pancerfaustima", benzinskim bocama i vatrogasnim štrcaljkama koje su prskale benzin.

Napad 10 brigade na Sud prisilio je neprijatelja da oko 16 časova istakne belu zastavu, baš u trenutku kada je pred zgradu dolazilo sedam-osam britanskih tenkova. Spazivši ih, Nemci su žurno sklonili belu zastavu i produžili borbu u nameri da se predadu Saveznicima. Usled toga je nastavljen napad uz podršku jake pešadiske i tenkovske vatre i oko 17 časova deo naše pešadije probio se u zgradu, posle čega se neprijateljska posada povukla u podrume. Oko 19.30 časova prestao je tu svaki otpor. Ono što je ostalo živo predalo se našim jedinicama. Ubrzo posle toga zauzeta je i Revoltela; 8 brigada je sa 4 brigadom 9 divizije zauzela Kulu svetog Justina, a Konkonelj je pao u noći 2/3 maja.

Po naređenju štaba armije 3 divizion Artiljeriske brigade krenuo je za Goricu gde je stigao istog dana. Delovi Tenkovske brigade takođe se izvlače: 2 i 4 bataljon iz Trsta, da bi idućeg dana krenuli prema Ilirskoj Bistrici i Postojni radi sadejstva 26 i 29 diviziji; deo 3 bataljona učestvovao je u napadu na Opčine, a deo je bio upućen preko Ajdovščine za Idriju.

10 brigada 29 divizije: tri bataljona brigade bila su dovezena kamionima radi napada na Opčine i u

noći 1/2 maja zauzela su železničku stanicu i niz bunkera oko nje. Ostali delovi brigade stigli su u Sežanu.

11 brigada 26 divizije je do 18 časova očistila od neprijatelja brodogradilište svetog Marka i lučke magacine.

43 divizija: 2 brigada je nastavila pokret prema Proseku i Miramaru sa zadatkom da kod tih mesta preseče komunikacije za Trst; 1 brigada je od Podgorja nastavila prema Kubedu, gde je stigla u 23 časa; njen 1 bataljon produžio je pokret za Oprtalj; 3 brigada je toga dana vršila čišćenje poluostrva Milja i prikupljala ratni plen.

9 divizija je produžila napad. U toku noći 3 brigada je sredila svoje jedinice i izvršila popunu municijom, pa je u zoru pod zaštitom teških bacača, radi ponovnog napada podišla fabrici „Elba". Osim ostavljenih puškarnica, svi ulazi u zgradu, vrata i prozori, bili su betonirani. Naši borci su se peli pomoću lestvica i kroz puškarnice ubacivali bombe; neki su se popeli i na krov, digli crepove, upali u zgradu kroz podkrovlje i oko 9 časova, ručnim bombama prisilili neprijatelja na predaju. U tom napadu učestvovala je i oveća grupa građana Trsta koji su se dobrovoljno priključili našim jedinicama. Tu je ubijeno ili zarobljeno oko 1000 neprijateljskih vojnika i oficira.

Po zauzeću fabrike, jedinice 3 brigade krenule su ka centru grada, naslanjajući se desnim krilom na 4 brigadu, a levim na obalu; 1 bataljon od dve čete sa protivtenkovskim oruđima krenuo je prema centru grada, Ulicom A. Bajamonti i preko Prolaza svetog Andrije i stigao na Trg jedinstva savladavši slabiji neprijateljski otpor. U tom pokretu, u Ulici Navali i, kasnije, na Obali Mandročio došao je u vezu sa 11 brigadom 26 divizije. Jedna ojačana četa toga bataljona krenula je Istarskom ulicom gde joj se pridružila oveća grupa naoružanih građana Trsta italijanske i slovenačke narodnosti. U Ulici svetog Jakoba bataljon je naišao na jači otpor iz privatnih zgrada, koji je savladan uz pomoć naoružanih odreda građana Trsta. U Ulici svetog Justina bataljon je ponovo bio prikupljen, pa je zatim produžio pokret dvema kolonama: jedna je sa četom teš-

kog oružja upućena prema Kuli svetog Justina, gde je stigla u 11 časova i pridružila se jedinicama koje su blokirale ovo uporište. U 12 časova povedeni su pregovori za predaju Kule, na što se neprijatelj odlučio već u 17 časova, ali su toga trenutka stigli savezнички tenkovi sa jednim nemačkim majorom i pod vidom pregovora prodrli do ulaza u tvrđavu. Savezнички oficiri ušli su zatim u Kulu, na svoju ruku, bez sporazuma s nama, i primili predaju neprijateljske posade od oko 150 ljudi.

Drugi bataljon brigade krenuo je Istarskom ulicom. U Ulici G. Marenci pridružilo mu se oko sedamdeset italijanskih rodoljuba, naoružanih puškama, koji su mu pomogli da savlada neke neprijateljske grupice. Kod Trga svetog Jakoba bataljon je bio podeljen u kolone: jedna je krenula Ulicom svetog Marka, Ulicom Besengi, i Ulicom K. Kombi, u kojima je naišla na grupu italijanskih radnika koji su joj se pridružili i pokazali put ka obali. Putem se pridružilo još oko 250 građana, većinom italijanske narodnosti. Kroz Ulicu Promontorio kolona je izbila na obalu, gde je, uz pomoć pedeset naoružanih građana, savladala jednu neprijateljsku četu koja se utvrdila u kasarni finansiske straže. Kada je prestala svaka borba, oko 17 časova ta kolona je srela savezничke vojnike u Ulici Ekonomo i tu je došla u vezu i sa delovima 20 divizije.

Druga kolona 2 bataljona, koja se kretala Istarskom ulicom, stigla je na Trg Goldoni preko Trga Sansovino. Tu joj se pridružilo oko 200 naoružanih građana. Od njih je saznala da se u Ulici Etore Muti utvrdio jak neprijatelj. Kolona je delom produžila Ulicom svete Katarine, a drugi njen deo, u saradnji sa italijanskim rodoljubima, zauzeo je neprijateljsko uporište Rimska banka u Ulici Korzo. Veći deo neprijateljske posade iz Rimske banke sklonio se u Jevrejsku školu, u Ulici Monte, ali je i on bio savladan u naletu. U zgradi Beltrame bilo se ugnezdilo oko 250 ljudi SS trupa mornarice; pod jakom vatrom 2 bataljona i tršćanskih radnika, koji su zgradu prskali benzinom,neprijatelj je zatražio primirje od dva časa pod uslovom da se preda našim jedinicama ako za to vreme ne stignu Engle-

zi. Naši su, razume se, odbili taj predlog,i oko 17 časova naterali Nemce na predaju. U 17.30 časova naišle su neke engleske jedinice, koje su se sastale sa ovim delom 2 bataljona u Ulici Etore Muti. Engleski vojnici su stigli neposredno pošto je savladan otpor u zgradi Beltrame i zahtevali da se puste do mesta gde su vođene borbe. Taj zahtev bio je odbijen. Isto tako je bio odbijen i njihov zahtev da se razoružaju italijanski radnici.

Treći bataljon 3 brigade je po padu fabrike „Elba" krenuo Ulicom Demarki ka centru grada. U predelu Vilado naišao je na zalutalu nemačku kolonu kamiona, koju je, posle kraće borbe, potpuno uništio. Nastupajući dalje železničkom prugom naišao je na naoružanu grupu Italijana, koja je još od ranije čistila blokove kuća. Produživši sa njom stigao je na Trg Rosmini, uz mestimičan otpor iz magacina i drugih zgrada duž obale. Sa jedinicama 11 brigade 26 divizije došao je u vezu u Prolazu svetog Andrije.

Četvrta brigada je upala u Trst oslanjajući se na levo krilo 3 brigade. Jedan njen bataljon, pomognut protivtenkovskim oruđima, prodro je do železničke stanice Sveta Ana i tu se svojim desnim krilom povezao sa delovima 8 brigade 20 divizije i zajedno s njima ovladao stanicom i okolnim visovima zapadno od groblja. Deo bataljona pomagao je jedinice 3 brigade u napadu na fabriku „Elba".

Deo bataljona koji je ovladao visovima zapadno od groblja svete Ane, produžio je Istarskom ulicom čisteći zgrade od pojedinih manjih neprijateljskih grupa. U 8 časova izbio je u Ulicu svetog Jakoba. Iz jedne zgrade u toj ulici neprijatelj je pružio žilav otpor, ali su naši borci preko susednih zgrada provalili kroz krov i ubrzo je zauzeli, ubivši i zarobivši oko 150 vojnika i oficira. U istoj ulici, nekoliko zgrada dalje, zarobljeno je trideset fašista. Oko 11 časova taj deo je izbio do Kule svetog Justina i, zajedno sa jedinicama 20 divizije, tenkovskim jedinicama i 3 brigadom, učestvovao u napadu na to uporište. Deo bataljona 4 brigade koji je učestvovao u napadu na fabriku

„Elba" nastupao je zatim Ulicom D'Anuncio za napad na Kulu svetog Justina. Tu se povezao sa brigadom 26 divizije.

Drugi bataljon 4 brigade, koji je zanoćio u predgrađu Sveta Marija Magdalena, krenuo je rano izjutra preko Svete Ane za Slobodnu luku sa zadatkom da likvidira neprijatelja u tome pravcu.

K v a r n e r s k i o d r e d : deo odreda upao je u predgrađa Pule i izvršio pripreme za napad na grad; njegov 3 bataljon je kod Buje napao i prisilio na predaju jednu kolonu od oko 700 italijanskih fašista.

* * *

U borbama u Trstu naše jedinice su naišle na podršku civilnog stanovništva. Zapaženi su brojni herojski podvizi naoružanih tršćanskih radnika, koji su se borili zajedno sa jedinicama 4 brigade 9 divizije. Civilno stanovništvo pomagalo je pri izvlačenju naših ranjenika i pronalaženju i hvatanju fašista. Zalaganje građana doprinelo je brzom oslobođenju grada. Nije potrebno naglašavati da su te akcije predvodili komunisti, koji su još pre ulaska naših jedinica u grad organizovali građane u Antifašističkom frontu.

Na kraju toga dana grad Trst je bio čist od neprijatelja. Samo u Općinama Nemci su se još očajnički branili ne bi li dočekali Saveznike.

* * *

Učešće Saveznika u borbama u Trstu izneto je prema relacijama naših jedinica. Ali je od interesa i svedočanstvo već citiranog načelnika obaveštajnog odelenja 2 novozelandske divizije Džefrija Koksa, koji je ušao u Trst na čelu prve savezničke jedinice[1]).

„Idućeg dana, 2 maja, Trst je pao. Nismo vodili operacije većeg stila protiv nemačkih snaga koje su još držale

[1]) Geoffrey Cox, „The Road to Trieste", William Heinemann Ltd, London 1947, str. 193—199.

položaje duž oba puta koji vode iz Tržiča u Trst, jedan visovima, a drugi kroz stenje duž morske obale. Diviziska konjica i 12 „Lancers" vodili su borbe protiv usamljenih neprijateljskih „džepova" na gornjem putu i kod Opčina, na ivici visova koji u poluluku okružuju grad, gde su na putu naišli na izvestan otpor iz bunkera i protivtenkovskih topova. Oni su slomili taj otpor. Na obalskom putu 22 bataljon ustanovio je, na svoju veliku radost, da tuneli, kroz koje se put probijao, nisu bili bačeni u vazduh. Kod dvorca Miramar, ispred samog grada, naišao je na topove 88 mm, ali je pozvao u pomoć avijaciju za podršku, i nemačke snage na tom sektoru uskoro su se predale. To su većinom bili obalski artiljerci pod komandom kapetana korvete Flikenšilda, komandanta obalske artiljerije u Tršćanskom Zalivu. On se predao na temelju opšte zapovesti koju je Denic izdao preko radija, a protiv naređenja svog prvog pretpostavljenog starešine na Rijeci[1]), gde su se Nemci i dalje branili.

U međuvremenu je 22 bataljon sa tenkovima napredovao dalje duž puta prema gradu. Naišli su na neobično uzbuđenu gomilu ljudi, većinom Italijana, koji su uskoro pokazali da su veoma radosni, i to ne zbog toga što smo došli kao oslobodioci već što smo stigli iz Italije, a ne iz Jugoslavije. Prethodno smo skinuli sa svojih vozila sve italijanske zastave, čije je prisustvo moglo biti — da se blago izrazim — krivo shvaćeno.

Na ulicama je naša pešadija odmah stupila u vezu sa jugoslovenskom pešadijom i mesnim partizanima. Pukovnik Donald, koji je komandovao 22 bataljonom, krenuo je odmah prema luci i tvrđavi (kuli). Tvrđava, masivni srednjovekovni dvorac u dobrom stanju, dominirala je centrom grada. Nemački komandant povukao se u tvrđavu sa jednim delom svoga garnizona. Donald je stupio s njim u pregovore, i Nemci su se brzo predali kad su videli da imaju priliku da padnu u ruke britanskih trupa, a ne Jugoslovena.

[1]) Misli se na generala Kiblera, komandanta XCVII korpusa, čije se komandno područje protezalo do Soče.

Ova predaja nije se svidela Jugoslovenima. Oni su tvrdili da im zarobljenici po pravu pripadaju, pošto bi se najdalje kroz nekolika dana i onako morali predati. Kad smo posvetili pažnju velikoj zgradi Suda gde su se sklonili nemački SS-ovci i neki vojnici Rajhsvera, Jugosloveni su energično protestovali. Brigadni general Džentri našao se pred prvim od bezbrojnih diplomatskih i nevojničkih problema, koji su bili karakteristični za situaciju u Trstu. To je tražilo hitno rešenje „ad hok". Već smo bili stupili u pregovore sa Nemcima i postavili im rok za predaju, koji je isticao u 17 časova. U zgradi su svi članovi Rajhsvera bili za predaju, a SS-ovci protiv. Do 17.30 časova još se nisu bili odlučili. Tada je Džentri predložio Jugoslovenima da sarađuju s nama, i to na taj način što će tenkovi otvoriti paljbu, a jugoslovenska pešadija izvršiti juriš, što će Jugoslovenima dati pravo na zarobljenike. Oni su smesta pristali, napad je bio izvršen i zarobljeno je 200 neprijateljskih vojnika. Komandant područja predao nam se najzad sa 700 ljudi, a u Opčinama je bilo zarobljeno daljnih 1200 Nemaca[1]). Idućeg jutra grad je bio čist od Nemaca. Mi smo uspeli da dođemo do planova minskih polja i da stignemo u luku pre nego što su bila izvršena rušenja.

Kasnije sam rekonstruisao bitku kako je tekla pre nego što smo mi stigli. Jugoslovenska Četvrta armija stigla je u predgrađe Trsta u noći 29/30 aprila, iste noći kada smo mi stigli na reku Pijave iza Venecije.

Oni su stigli u Trst posle niza žestokih borbi, koje su — kao i naša ofanziva u dolini reke Pada – počele početkom aprila. U tim borbama oni su pobedili, odnosno zaobišli, nemački XCVII korpus, tj. glavne nemačke snage u Istri. Jugoslovenska ofanziva počela je na dalmatinskoj obali, gde su se nalazile glavne jurišne formacije Če-

[1]) Očigledno se odnosi na komandanta Trsta, koji se sa svojim ljudstvom predao Saveznicima u tvrđavi svetog Justina. Broj se ne slaže sa našim podacima, ali je verovatno da je broju zarobljenih u tvrđavi svetog Justina dodat i broj onih Nemaca koji su se u toku noći pojedinačno predavali Saveznicima. Što se tiče Opčina tok događaja izložen je idućeg dana.

tvrte armije. Te snage su tokom aprila napredovile duž obale, i 23 aprila stigle pred Rijeku. Istog dana mi smo postavljali mostove preko Pada. U isto vreme je 9 jugoslovenski korpus napredovao iz brdskog predela severno od Trsta prema Soči. Tada je Četvrta armija izvršila obuhvatni manevar svojim desnim krilom, sa jednim delom svojih snaga ona je angažovala u žestokim borbama nemačke snage na putu između Rijeke i Trsta, a preostali deo armije krenuo je preko brda na sever, zauzeo važnu raskrsnicu Šent Peter na Krasu, i odatle napredovao preko Visoravni prema Trstu. Da bi to postigle, trupe su morale da napreduju preko padina planine Snežnik i da vode oštre borbe kod Šent Petra i Bistrice.

Tada su Jugosloveni krenuli prema gradu, i 28 i 29 aprila vodili borbe protiv Nemaca na istočnim visovima. U noći 29/30 aprila počeli su da silaze sa brda u predgrađa grada."

Nešto dalje Koks kaže:

„Borbe u samom gradu vodile su se tokom 30 aprila i 1 maja. Nemci su pokušali da zadrže napredovanje Titovih snaga žestokom vatrom obalskih baterija i ratnih brodova. Na dan 2 maja, kada smo stigli na lice mesta, otpor je bio ograničen na nekoliko tačaka, kod kojih smo došli u dodir sa Nemcima, a ratni brodovi su se povukli u Veneciju.

Jugosloveni računaju da su u operacijama za Trst imali preko 5000 poginulih. Oni su, bez svake sumnje, vodili žestoke borbe, naročito oko Rijeke. Po mom mišljenju oni imaju potpuno pravo kad tvrde da je nemačka armija u Istri bila pobeđena zahvaljujući njihovoj ofanzivi. U slučaju da nismo stigli sa zapada, oni bi, bez sumnje, bili savladali nemački otpor u Trstu kao što su ga kasnije savladali na Rijeci.

Naravno, može se takođe tvrditi da bismo i mi zauzeli Trst i u slučaju da Jugosloveni nisu stigli tamo, pošto bi grad svakako bio kapitulirao posle obustave neprijateljstava u Italiji. Smatram da nema smisla o tome raspravljati. U ovom usko isprepletenom ratu, pad Trsta ne može se isključivo pripisati delatnosti Jugoslovena niti našim

operacijama u Italiji, već činjenici da su nemačke snage svuda trpele poraze i nisu raspolagale rezervama ni za jedan od frontova. Borbe u Berlinu i oko njega, u Čehoslovačkoj i Austriji i na ravnicama Severne Nemačke doprinele su ovom događaju. Pad Trsta, kao i sve druge pobede u ratu, bio je konačni rezultat kombinovanog savezničkog pritiska, koji se osećao na Rajni, Odri i Labi isto tako kao i na Soči i u planinama Slovenije. Taj zajednički pritisak Saveznika razbio je Nemce. Trst je bio samo jedno od onih mesta koje je oslabilo taj zajednički pritisak. Ali sve to ne sme da pomuti istorisku činjenicu da je, ustvari, jugoslovenska Četvrta armija pobedila nemačke snage u Istri. Potrebno je da se za to Jugoslovenima oda pred istorijom puno priznanje."

Ovo svedočanstvo očevica, koji je već po svom službenom položaju bio dobro obavešten, o udelu britanskih snaga u borbama u Trstu podudara se, dakle, u bitnim crtama sa relacijama naših jedinica. Jasno je da se Nemci protiv njih nisu borili, nego su im se predavali gde god su mogli. To njihovo uporno nastojanje, da ne padnu u ruke našim jedinicama produžilo je borbu. Savezn̈ička saradnja nije, dakle, ubrzala oslobođenje Trsta, nego je, naprotiv, odužila borbe. Da se Nemci nisu nadali njima, oni bi ranije prestali da pružaju otpor ne samo u Trstu nego i na drugim tačkama. Izjave nemačkih zarobljenika jasno svedoče o tome da su znali za dolazak Saveznika i da su imali naređenje da se predaju samo njima.

U knjizi Džefrija Koksa značajan je sledeći stav, koji govori o saradnji Kozulića, šefa CLN, i četnika sa Nemcima:

„Signor Cosulich je vodio prethodne nedelje pregovore sa nemačkim komandantom sa ciljem da spreči uništenje luke i da grad preda Britancima. To je bilo u skladu sa politikom CLN u severnoj Italiji. Kardinal Šuster, naprimer, doprineo je u Milanu nemačkoj predaji. Osim toga, izgleda da su se vodili neki čudni pregovori između četničkih snaga u Gorici i Nemaca, na osnovu kojih su se četnici nadali da će im Nemci predati Trst, tako da

će oni držati grad kad stignu Saveznici. Jugosloveni su, međutim, stigli pred grad pre nego što su se pregovori završili".

Zaista, Nemci nisu porušili tršćansku luku, kao što su to temeljito učinili na Rijeci. Ta usluga brodovlasniku Kozuliću plaćena je, svakako, obećanjem da ih CLN neće uznemiravati. Kozulić nije mogao pregovarati sa Nemcima na drugoj osnovi. Tako se i objašnjava neutralno držanje organizacije CLN dok su naše jedinice, pomognute od naprednih snaga, vodile krvave borbe u Trstu.

* * *

Nasuprot kolaboracionističkom CLN, ovde treba istaći istinsku borbu tršćanskog radnog naroda za svoje oslobođenje.

Već u leto 1941 u Trstu niču spontano prve organizacije OF (Osvobodilne fronte) i italijanskih antifašista iz Unitá Operaia (Radničko jedinstvo), koje su se povezale sa Narodnooslobodilačkim pokretom u Sloveniji. Pribiranje ljudstva, organizacija uličnih, kvartovskih i rejonskih odbora, prikupljanje oružja i napadi na pripadnike italijanske vojske bili su prvi zadaci tih organizacija.

Tokom rata antifašističke organizacije su sve više jačale, a akcije bivale sve češće i sve značajnije. Za to vreme su se sve italijanske antifašističke organizacije ujedinile u Fronte Nazionale, slično našoj Osvobodilnoj fronti.

Kapitulacijom Italije antifašistički pokret u Trstu uzeo je velike razmere. Hiljade boraca italijanske narodnosti, naoružane iz bivših italijanskih skladišta, stupile su u Narodnooslobodilačku vojsku. U aprilu 1944 u sastavu Unitá Operaia počinju da se stvaraju vojničke jedinice, udarne grupe, čete i bataljoni. Na čelu njihovom bio je Okružni komitet za Trst. Zadaci jedinica bili su razoružavanje pripadnika italijanske vojske i policije, prikupljanje oružja i sabotažne akcije. Među vidnijim akcijama ističe se uništenje devetnaest automobila u garaži u Ulici D'Acelio i napad na direkciju policije (Kvesturu) na Trgu

jedinstva. Taj oružani pokret širio se sve više, pa je nastala potreba da se vojnički čvršće objedini. Zato je Vojna oblast 9 korpusa naredila, 3 avgusta 1944, da se formira Komanda grada Trsta. Komanda grada dobila je odmah naređenje da formira Vojnu oblast Trsta, pa je zatim bila direktno podređena štabu 9 korpusa. U februaru 1945 Trst je bio podeljen na četiri sektora, svaki sa dva bataljona, osim Drugog sektora, koji je imao tri. Tada je Komanda grada već raspolagala sa 1500 organizovanih boraca. Sredinom marta izdala je proglas o opštoj mobilizaciji.

Komanda grada bila je u stalnoj radio-vezi sa štabom 9 korpusa. Na dan 23 aprila on joj naređuje da izradi plan napada svih jedinica u unutrašnjosti grada i plan za saradnju sa regularnim jedinicama, koje će nastupati spolja.

Plan Komande grada predviđao je pripreme do početka napada, izvršenje do ovlađivanja svima označenim objektima i držanje zauzetih objekata do dolaska Jugoslovenske armije. Uputstva za početak borbe Komanda grada izdala je štabovima sektora 26 aprila.

Približno u to vreme, na inicijativu OF, sastali su se pretstavnici svih slovenačkih i italijanskih antifašističkih organizacija i izabrali Slovenačko-italijanski antifašistički izvršni odbor (SIAIO). Na svojoj prvoj sednici on je pozvao sve Italijane i Slovence Trsta u borbu protiv okupatora.

Na drugoj strani, kada je već bilo jasno da su Nemcima izbrojani dani u Trstu, fašistički i profašistički elementi Trsta, na inicijativu prefekta i drugih kolaboracionista, nastojali su da preko CLN na miran način preuzmu vlast od Nemaca. Izdali su i letke, u kojima su, između ostalog, pozvali sve oružane formacije koje su dotle služile okupatoru i mučile narod da zadrže oružje i da zaštite javne zgrade i industriske objekte. Time se taj komitet potpuno kompromitovao pred demokratskim masama Trsta. Nemci su zaista formalno predali vlast komitetu 27 aprila. Uveče istog dana Komanda grada Trsta naredila je svim svojim podređenim jedinicama da budu spremne za akciju.

Idućeg dana po podne CLN, sa jedinicama koje su dotle bile pod nemačkom komandom i uz pomoć policije, počeo je da zauzima važnije objekte u centru grada. Ponegde je došlo i do bezazlenih sukoba sa SS jedinicama koje nisu poštovale naređenje nemačkog komandanta o predaji grada. Istog dana je Komanda grada izdala iz Kolonkavca (severoistočno predgrađe Trsta, kod Svete Marije Magdalene) naređenje o razoružanju svih jedinica koje su sarađivale sa Nemcima. Veći deo tih jedinica dozvolio je da se mirno razoruža, a samo je jedan manji deo pružio otpor i povukao se prema centru grada pod zaštitu Nemaca. U to vreme je Komanda grada kontrolisala Kolonkavec, Škedenj, Sveti Alojzij i severni deo Barkovlja.

Dan kasnije, 29 aprila, jedinice grada Trsta prešle su u opšti napad. Borbe su se razvile po čitavom gradu. Prvi sektor je vodio žestoke borbe oko nemačkih bunkera u Barkovlju. Teške borbe imao je i 2 bataljon Prvog sektora za bunkere oko Trstenika, koji su branili radio-stanicu. Jedinice Drugog sektora zauzele su nemačku kasarnu kod Svetog Ivana, napale i Kulu svetog Justina, koja je kasnije likvidirana dolaskom naše vojske i Saveznika, i zauzele zgradu opštine na Trgu jedinstva. Jedinice Trećeg sektora zauzele su fabriku ulja Gazlini, Arsenal, brodogradilište svetog Marka, centralnu bolnicu i kasarnu Crnih brigada. Jedinice Četvrtog sektora zauzele su livnicu Ilvo i rafineriju svetog Saba. Osvojile su i čuveni zatvor Ričarnu. Zauzevši prethodno bunkere u Žavlju, na putu za Kopar i Pulu, razoružale su oko 600 Nemaca koji su dolazili iz Istre. Kod Katinare jedinice toga sektora razoružale su još oko 2000 Nemaca.

Po direktivi Komande grada, borbe u Trstu nastavljene su 30 aprila planski na celom području grada. Na kraju dana, kada su prve jedinice 9 korpusa upale u grad, neprijatelj je držao samo još mali broj objekata. Trupe Komande grada narasle su tada već na oko 15000 ljudi. Kao što smo ranije videli, te značajne snage su 1 i 2 maja efikasno sarađivale sa našim operativnim jedinicama, koje su sa svih strana prodrle u Trst, koji ih je dočekao iskićen

jugoslovenskim i italijanskim zastavama sa petokrakom zvezdom.

3 maj 1945

(Skica 38)

20 divizija je produžila napad na Opčine. U noćnim borbama pomenutim prethodnog dana, 1 i 2 bataljon 9 brigade, pomognuti 2 bataljonom 8 brigade i delom tenkova 3 tenkovskog bataljona, potisli su neprijatelja ka centru Opčina. U 8 časova on pokušava da protivnapadom svih svojih snaga povrati izgubljene tačke, ali je u oštrom okršaju bio odbijen.

Oko 8.30 časova, jedinice 9 brigade, sa 4 bataljonom 8 brigade, vrše energičan napad na južni deo Opčina, i oko 10 časova zauzimaju dva visa na ivici mesta. Neprijateljski otpor bio je već sasvim malaksao.

U to vreme je iz pravca Trsta naišlo jedno savezničko odeljenje od jednih blindiranih kola i dva tenka 2 novozelandske divizije, pod komandom jednog kapetana, i uputilo se pravo nemačkom komandantu u Opčinama, koji se nalazio u dubokom tunelu u južnom delu mesta.

U 10.15 časova štab 20 divizije upućuje nemačkom komandantu poziv za predaju sveg ljudstva i materijala, uz napomenu da će se, u slučaju da poziv bude odbijen, pristupiti potpunoj likvidaciji uporišta. Poziv je predao obaveštajni oficir 9 brigade, koji je sa belom zastavom prošao kroz neprijateljsku liniju. On je video u tunelu više nemačkih oficira u razgovoru sa engleskim kapetanom i sa dva engleska vojnika. Po izveštaju našeg obaveštajnog oficira nemački komandant se našao u nezgodnom položaju između dve ponude o predaji.

Po podne je komandant 20 divizije stupio u vezu sa novozelandskim kapetanom, kome je izložio situaciju i postavio zahtev da odmah povuče tenkove iz naše operativne zone, navodeći da Saveznici ne mogu otimati nemačke zarobljenike kroz našu blokadu. Novozelandski kapetan je

pokazao puno razumevanje za naše razloge i povukao se sa svojim odeljenjem. Posle tog razgovora komandant 20 divizije otišao je sa dva oficira lično nemačkom komandantu i predao mu pismeni zahtev za bezuslovnu kapitulaciju u roku od pet minuta. U protivnom — bilo je u zahtevu naglašeno — nastaviće se borba do uništenja poslednjeg nemačkog vojnika. Nemački komandant, kada je pročitao uslove, rekao je da ima preko 300 ranjenika, da mu je ponestalo hrane, vode i sanitetskog materijala i obratio se najzad komandantu 20 divizije ovim rečima: „Gospodine potpukovniče predajem vam ceo nemački garnizon i sav ratni materijal i priznajem vas pobednicima." Predalo se 29 oficira, 2682 podoficira i vojnika i 300 ranjenika.

To je bio kraj neprijateljskog otpora u rejonu Trsta.

U borbama oko Opčina civilno stanovništvo mesta i okoline dobrovoljno i požrtvovano je pomagalo naše borce, iznoseći iz vatre ranjenike i pružajući im pomoć.

10 brigada 20 divizije blokirala je sa tri bataljona Opčine sa zapada i jugozapada. U 8 časova došli su ti bataljoni u vezu sa savezničkim snagama koje su dolazile sa pravca Proseka. Ostali delovi brigade sadejstvovali 20 diviziji.

Brigada je zanoćila na zauzetim položajima, a ujutru idućeg dana krenula je za Sežanu, gde se prikupila do mraka.

43 divizija: 2 brigada rasporedila se na prostoriji Prosek, Kontovelj, Miramar, a 1 brigada kod Kubeda; 3 brigada se smestila na prostoru Milje, Žavlje, Dekani; 1 bataljon 1 brigade bio je upućen prema Pazinu.

11 brigada 26 divizije izvršila je pokret iz Trsta u Bazovicu, a 2 bataljon je kamionima bio upućen u Idriju; 3 bataljon, koji je ranije, kao diviziska rezerva, bio kod Dvora, jugoistočno od Klane, u toku dana stigao je u sastav brigade.

9 divizija bila je prebačena iz Trsta na prostor Famlje, Kozina, Materija sa zadatkom da zatvori taj pravac XCVII korpusu, koji je toga dana krenuo u proboj obruča.

Kvarnerski odred prodro je u Pulu i potisnuo neprijatelja u jugozapadni deo grada.

*
* *

Okolnosti pod kojima je izvršena kapitulacija neprijateljskih snaga u Opčinama, potvrđuje, uglavnom, i izveštaj jednog nemačkog oficira. On kaže: „Trećeg maja nije bilo većih borbi. Oko 10 časova stigla su iz Trsta tri engleska tenka sa jednim parlamentarom. S njime su povedeni pregovori o predaji, kojima se oko 11 časova pridružio i jedan jugoslovenski parlamentar. Rezultat pregovora bio je predaja Englezima cele nemačke posade u Opčinama. Da bi raščistio situaciju, engleski parlamentar je oko 14 časova otišao jugoslovenskom komandantu i vratio se oko 18 časova sa jednim engleskim i jednim jugoslovenskim pukovnikom. Oni su saopštili da je kapitulacija Englezima nevažeća i da se treba predati Jugoslovenima. Kapitulacija je bila izvršena u 18 časova".

OSLOBOĐENJE PULE I PAZINA

4 maj 1945

20 divizija ostala je u Trstu.

10 brigada 29 divizije krenula je iz Sežane za Šent Peter, gde je dobila naređenje od štaba 4 korpusa (kome je operativno bila potčinjena) da na prostoriji Prelože, Ribnica, Prem, Botičevo zauzme položaj radi sprečavanja proboja XCVII korpusa prema Divači. Brigada je do mraka zauzela položaj, ali nije došla u dodir sa neprijateljem. Dalji rad njen iznesen je u odeljku „Uništenje XCVII korpusa".

11 brigada 26 divizije izvršila je pokret u Idriju. Dalje njene akcije izložene su u odeljku „Oslobođenje Kranjske i Slovenačke Koruške."

43 divizija: 2 brigada je, po naređenju štaba divizije, krenula sa sektora Prosek, Miramar pravcem Trst, Kozina, Materija i zauzela liniju Pregarje, Erjavci, Tatra sa zadatkom da zatvori komunikaciju Bistrica — Prem: 3 brigada je u noći 4/5 maja krenula sa prostora Dekani, Milje, Žavlje na položaj Obrov, Materija; 1 brigada bila je upućena u napad na Pazin, i toga dana stigla je u Buzet; 1 bataljon brigade vršio je izviđanje u rejonu Pazina i kontrolisao komunikaciju Žminj — Pazin.

9 divizija (bez 2 brigade) rasporedila se na prostoriji Materija, Kozina, Famlje, gde je uništila, odnosno zarobila, jednu neprijateljsku kolonu koja se povlačila iz Buzeta preko Materije.

Artiljeriski divizion sa baterijom topova 76 mm i vodom protivtenkovskih topova 47 mm krenuo je pravcem Trst, Kozina, Obrov, Starad.

Kvarnerski odred je jednim delom vršio čišćenje Pule, a drugi deo je dejstvovao u rejonu Buja.

5 maj 1945

20 divizija bila je još uvek u Trstu.

43 divizija se toga dana popunila ljudstvom Primorsko-goranskog odreda koji je bio rasformiran po naređenju Četvrte armije.

U napad na Pazin 1 brigada krenula je, u dve kolone, iz Buzeta: 2 bataljon pravcem Cerovlje, Zarečje sa zadatkom da od Zarečja krene ka železničkoj stanici, vezujući se svojim levim krilom za 1 bataljon, a 3 bataljon pravcem Motovun, Trviž sa zadatkom da od Trviža napadne zapadni deo grada, vezujući se levo za 2 bataljon, a desno za 1 bataljon.

Napad je počeo u 18 časova; 2 bataljon, ulazeći u selo Zarečje, trpeo je artiljerisku vatru, od koje je imao gubitaka. U daljem toku napada brigada je, uz gubitke, bila zadržana jakim otporom neprijatelja na ranije organizo-

vanoj i utvrđenoj liniji, branjenoj i minskim poljima, ali je ubrzo napad produžen, i on je potrajao do idućeg dana.

9 divizija je završila čišćenje svoje prostorije od manjih neprijateljskih delova, pa je pristupila sređivanju jedinica, obrazujući armisku rezervu za slučaj proboja neprijatelja tim pravcem.

Artiljeriski divizion dobio je zadatak da pomaže rad 2 brigade, koja je bila angažovana protiv XCVII korpusa pravcem Starad, Pasjak, Šapjane.

Kvarnerski odred potisnuo je neprijatelja iz Pule na poluostrvo Musil.

6 maj 1945

20 divizija je i dalje u Trstu.

1 brigada 43 divizije produžila je napad na Pazin. Borbe su trajale do 14 časova, kada je nemački komandant preko svoja dva parlamentara ponudio predaju grada pod uslovom da se sa garnizonom i ručnim naoružanjem povuče u Pulu. Taj predlog bio je odbijen i postavljen je zahtev za bezuslovnu kapitulaciju.

Videći da je situacija bezizlazna, oko 18 časova u štab brigade došao je lično komandant nemačkog garnizona i, u 20.15 časova, pristao na bezuslovnu kapitulaciju. Neprijateljski garnizon bio je razoružan do 5 časova idućeg dana.

Za to vreme je deo 1 bataljona napao neprijateljsku posadu u Žminju i ovladao mestom.

9 divizija bila je sa 3 i 4 brigadom ponovo prebačena u Trst. U noći 6/7 maja stigao je u Trst i njen artiljeriski divizion.

Deo 2 bataljona 4 brigade bio je upućen kamionima sa dva tenka u pravcu Pirana, i južno od njega razoružao je 206 oficira i vojnika i zaplenio osam topova.

Druga brigada se prikupljala na prostoriji Starad, Podgrad za pokret u Trst.

Kvarnerski odred je prinudio na predaju garnizon Pulu.

7 maj 1945

20 divizija je i dalje u Trstu.

43 divizija: 1 brigada je završila razoružanje neprijatelja u Pazinu i Žminju; 2 i 3 brigada su krenule pravcem Obrov, Vodice, Buzet, Pazin; 2 brigada smestila se u Buju i Umagu, 3 brigada u Buzetu, a štab divizije u Pazinu.

2 brigada 9 divizije krenula je u Trst u sastav svoje divizije.

3

UNIŠTENJE XCVII KORPUSA

Borbe od 29 aprila do 7 maja 1945

OBOSTRANI RASPORED

Dok su se razvijale operacije prema Trstu i Soči, na staroj granici su i dalje vođene krvave borbe. Uveče 28 aprila neprijatelj je najzad napustio svoje ofanzivne ciljeve, koje je pet dana uzastopce uporno, ali uzaludno, nastojao da ostvari, i prešao u odbranu. Mada su naše trupe već bile duboko zašle u njegovu pozadinu i mada su se već jasno ocrtavala klešta koja će ga stegnuti u obruč, XCVII korpus, prikovan Lerovom odlukom, neće još otstupiti. Naprotiv, on privlači sebi sve snage koje može dobaviti. Tako su krajem aprila stigli na šire područje Rijeke, pored drugih sitnih jedinica iz okupacionog aparata Istre, 1047 puk i deo 237 artiljeriskog puka iz Pule, 499 bataljon iz centralne Istre, 8 vazduhoplovni lovački bataljon sa zapadne obale Istre i ojačani 2 bataljon 901 puka iz Trsta.

Kada je pala Ilirska Bistrica, bilo je stavljeno u dužnost 188 diviziji da povuče svoje levo krilo unazad i zauzme odbranbeni položaj na liniji Kukuljani, k 660 (južno od Klane), Pliševica (770), Lipa, Oštri Vrh (458) približno u ovom rasporedu: 903 puk na delu Kukuljani, k 660; 902 puk — k 660, Pliševica; 904 puk — Pliševica, Lipa, Oštri Vrh. Međutim, 904 puk, prema izveštaju njegovog komandanta, bio je opkoljen kod k 920, pa se tek 30 aprila probio prema jugozapadu, tako da je 1 ili 2 maja stigao u visinu 902 puka između Pliševice i Lipe da bi se angažovao levo od 902 puka na liniji Lipa, Oštri Vrh. Dotle je na Lipu bila odbačena tzv. Borbena grupa „Eler" (jedan bataljon 392 divizije ojačan tenkovima i teškim oružjem), koja je 28 aprila uzalud pokušavala da zaustavi naše nadiranje prema Ilirskoj Bistrici. Ta grupa bila je dotle u sastavu 237 divizije. Drugi jedan bataljon 392 divizije bio je angažovan kod Klane u sastavu 188 divizije. U to vreme (29 aprila) i 2 bataljon 901 puka stigao je iz Trsta u Jelšane.

Levo od 188 divizije, na severnim ograncima Čičarije, negde od Lome (622, jugozapadno od Brguda Velikog) pa do rejona severno od Voloskog, Grupa „Rajndl" (392 divizija) zauzela je odbranbeni raspored. Ta grupa je do pred kraj aprila raspolagala samo improvizovanim borbenim jedinicama, sastavljenim od ljudstva pozadinskih delova (Alarmeinheiten), jer su njena dva bataljona i baterija bili raspoređeni na drugim otsecima, ali je krajem aprila bila ojačana sa dva bataljona, 499 lovačkim i 903 regrutnim, koji su bili postavljeni kod Zvoneća (južno od Brguda Velikog). Poslednji je bio angažovan kod Rukavca (severozapadno od Voloskog).

Levo od Grupe „Rajndl" nastavlja se Borbena grupa „Rijeka", od Voloskog do ušća Rečine, pa Rečinom do k 430 zaključno, a odatle do Kukuljana držala je položaj 237 divizija.

*
* *

U isto vreme, 28 aprila uveče, naše snage su sa tri divizije (13, 26 i 19) pritiskivale na front od Gomanjca do

Mora; ojačana 20 divizija je kod Ilirske Bistrice čvrsto stajala na komunikacijama Rijeka — Šent Peter, a 9 divizija je kod Opatije zatvarala puteve za Pulu i srednju Istru. Tog trenutka bio je slobodan jedino dobar put Rijeka — Trst preko Podgrada, mada je bio jako ugrožen. Tada je komandant XCVII korpusa još jednom predložio Leru da mu dozvoli da se sa svojim trupama provuče kroz taj jedini otvor ka Trstu, ali je Ler ostao neumoljiv.

Kao što je ranije navedeno, prema armiskoj zapovesti Op. br. 109 od 29 aprila, za okruženje i uništenje XCVII korpusa na riječkom frontu bila je određena Srednja operativna grupa, sastava 13, 26 i 19 divizije, a ojačana 1 i 2 haubičkim i 3 brdskim motorizovanim divizionom[1]) Artiljeriske brigade, Samohodnim divizionom tipa „Šerman" i jednim tenkovskim bataljonom. Sa tom grupom sarađivala je i 2 brigada 9 divizije.

Armiska zapovest postavila je divizijama te grupe sledeće zadatke:

13 divizija sa svojih položaja kod Gomanjca napada pravcem Jelšane, Šapjane, Brgud radi obuhvata neprijatelja sa severa i zapada i osiguranja levog boka Desne operativne grupe sa pravca Rijeke, a svoje položaje na otseku Železna Vrata, Čabarska Polica predaje 26 diviziji;

26 divizija drži sa dve brigade svoj front i front 13 divizije, a sa jednom obuhvata Gomanjce i Klanu sa severa; njena 11 brigada ostaje u rezervi kod Ilirske Bistrice dejstvujući jednim bataljonom u pravcu Podgrada;

19 divizija sa dotadašnjih položaja nastavlja napad na front Rečine u sadejstvu sa 2 brigadom 9 divizije, koja napada prema Kastvu;

za 8 diviziju, koja je 28 aprila uveče stigla u Ogulin, zapovest je predviđala da će se angažovati pravcem Lož, Cerknica, Planina.

---

[1]) 3 divizion je 30 aprila ujutru bio upućen u sastav 20 divizije.

BORBE NA RIJEČKOM FRONTU

29 april 1945

(Skica 39)

13 divizija : 1 brigada je u toku dana izvršila pokret preko Zabiča do Ilirske Bistrice, gde se glavnina zadržala; u noći 29/30 aprila jedan bataljon bio je upućen prema Podgradu, a jedan prema Velem Brdu (istočno od Podgrada); 3 brigada je sa k 1241 krenula preko Goljaka (1145), odbacila slabije neprijateljske delove sa linije k 582, Kukulj (832), nastavila nadiranje ka Novoj Kračini, ali je bila zadržana pred linijom k 696, k 660; 2 brigada je bez uspeha napadala u pravcu bezimene kote 600 m istočno od k 1046; severno od nje je Primorsko-goranski odred napadao na Gomanjce, takođe bez uspeha.

Na taj način se 13 divizija razvukla od Gomanjca do Podgrada, obrazujući severni front obruča oko XCVII korpusa; kod Ilirske Bistrice došla je u vezu sa 11 brigadom 26 divizije.

26 divizija je produžila napad. Da bi se iskoristio uspeh 20 divizije postignut prethodnog dana na pravcu Ilirske Bistrice, štab 26 divizije rešio je da i toga dana napadne neprijatelja pred Klanom, a sa jednom udarnom grupom od dva bataljona (3 bataljon 11 brigade i 1 bataljon 3 brigade) da prodre preko Mlake da bi udarom u bok i leđa neprijatelju olakšao frontalni napad.

Napad divizije počeo je u 12 časova. Do 15 časova 3 brigada je podišla na jurišno otstojanje prema Plešišču (785), 12 brigada prema Širokom Rtu, a 1 brigada je izbila pred k 672. Oko 19 časova brigada je na juriš zauzela k 672, nešto kasnije je 3 brigada ovladala Plešišćem, a 12 brigada Širokim Rtom. Udarna grupa nije mogla izvršiti obuhvatni manevar, jer je pred k 832 bila zadržana jakim neprijateljskim otporom.

Treći divizion Artiljeriske brigade i 3 tenkovski bataljon bili su uveče toga dana upućeni sa fronta 26 divizije u sastav 20 divizije.

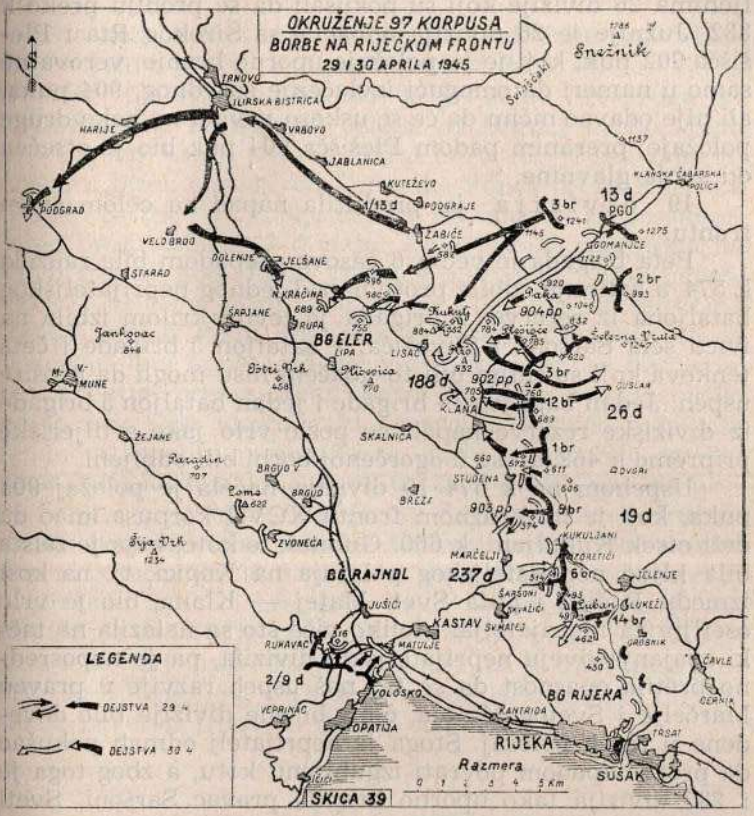

Iz razvoja događaja na frontu 13 i 26 divizije vidi se da neprijatelj nije uspeo da se organizovano i u redu povuče na liniju k 660, Pliševica. Njegov 904 puk bio je opkoljen kod Pake (920), i po samom neprijateljevom priznanju nije imao veze sa svojom divizijom od 28 aprila do 1 ili 2 maja, ali je, kao što vidimo, ipak davao jak otpor 2 brigadi 13 divizije, Primorsko-goranskom odredu i bata-

ljonima 26 divizije koji su pokušali da se probiju preko k 832. Južnije je 26 divizija odbacila sa Širokog Rta i Plešišča 902 puk, koji je te položaje uporno branio, verovatno samo u nameri da omogući izvlačenje susednog, 904 puka, ali nije odavao ničim da će se uskoro povući na neke druge položaje; preranim padom Plešišča 904 puk bio je otsečen od svoje glavnine.

19 divizija je produžila napad na celom svom frontu.

Peta brigada je već u 6 časova prepadom bila zauzela k 574, a zatim je odbila protivnapad jednog neprijateljskog bataljona iz rezerve; 6 brigada je levim krilom izbila na ivicu sela Saršona i Skvažića; 1 bataljon 5 brigade i četa tenkova koji su zatim bili tu ubačeni nisu mogli da prošire uspeh. Jedan bataljon 14 brigade i jedan bataljon 5 brigade iz diviziske rezerve napali su posle vrlo jake artiljeriske pripreme k 462, ali su u ogorčenoj borbi bili odbijeni.

Uspehom na k 574 19 divizija načela je položaj 903 puka, koji je na kružnom frontu XCVII korpusa imao da drži otsek Kukuljani, k 660. Gubitak te kote, koja je zaista bila ključ neprijateljskog položaja na Kopici, tj. na kosi između Rečine i puta Sveti Matej — Klana, bio je vrlo osetljiv za neprijatelja, utoliko više što se nalazila na tački spajanja dveju neprijateljskih divizija, pa je neposredno pretila opasnost da se taj naš uspeh razvije u pravcu Marčelje i Svetog Mateja, čime bi obe divizije bile dovedene u težak položaj. Stoga je neprijatelj odmah pokušao da protivnapadom povrati izgubljenu kotu, a zbog toga je i 237 divizija tako uporno branila pravac Saršoni, Sveti Matej.

2 brigada 9 divizije, ojačana jednim bataljonom Kvarnerskog odreda, napala je neprijatelja na liniji Rukavac, k 316, Matulje, severni deo Voloskog, zauzela Rukavac, ali su svi njeni napadi na k 316 i na železničku stanicu Matulje bili odbijeni aktivnim neprijateljskim otporom.

* * *

Širokim obuhvatnim manevrom 13 divizije preko Ilirske Bistrice u pravcu Podgrada počinje da se zatvara obruč oko XCVII korpusa. Slobodan je još samo deo kruga između Šapjana i Rukavca, odakle od Brguda preko Muna izvodi jedan slabiji put u srednju Istru. Ali je sav zapadni i severni otsek obruča, od Čabarske Police preko Knežaka i Ilirske Bistrice do Podgrada, bio još samo retko posednut. Pored brojno slabe 13 divizije, koja je bila razvučena na celom frontu, kod Ilirske Bistrice bila je još samo nepotpuna 11 brigada 26 divizije, pa je i ona već idućeg dana krenula prema Trstu. Još uvek je postojala mogućnost, da se korpus, ma koliko bio iscrpen u dotadašnjim borbama, ipak probije prema Šent Petru ili Trstu i da ozbiljno omete, čak i da ukoči, našu operaciju, koja je tada bila u punom zamahu prema Trstu. Tada je već bilo sasvim jasno da je korpus odustao od upornih svojih napada prema istoku, pa se moralo zaključiti da će na nekom drugom pravcu potražiti izlaz iz svoje teške situacije. Štab armije je zato odlučio da 26 diviziju sa dvema brigadama izvuče sa riječkog fronta i prebaci u rejon Ilirske Bistrice sa zadatkom da dejstvuje pravcem Rupa, Šapjane. Jednu brigadu te divizije podredio je 19 diviziji, pa je njen front proširio do Suhog (760, severoistočno od Klare), a 13 diviziji bio je poveren front od Suhog do Rupe.

30 april 1945

(Skica 39)

Da se sigurno onemogući proboj XCVII korpusa u pravcu Šent Petra ili Trsta, a u isto vreme da se spreči intervencija neprijatelja spolja, bilo pravcem Rakek, Cerknica, Lož, bilo pravcem Rakek, Postojna, Šent Peter, Ilirska Bistrica, bile su potrebne jače snage. Ti problemi ne bi se mogli rešiti ni 8 divizijom 4 korpusa, koja je, na

maršu za Prezid, već bila stigla kod Broda Moravice. Otuda je toga dana Vrhovni komandant stavio na raspolaganje Četvrtoj armiji štab 4 korpusa i njegovu 7 diviziju, koja je dotle dejstvovala između Dobre i Kupe i tek što je proterala neprijatelja iz Bosiljeva i Vukove Gorice.

13 divizija je produžila napad.

Bataljon 1 brigade koji je prethodne noći bio upućen preko Harije na Podgrad oslobodio je to mesto posle dvočasovne borbe, a bataljon upućen na Vele Brdo zauzeo je oko 18 časova Dolenje, odakle je krenuo u napad na Jelšane, koje je zauzeo u 21.30 časova; ostatak brigade se zadržao u Ilirskoj Bistrici.

Treća brigada je u 6.30 časova napala neprijatelja na položaju k 696, k 660, pred kojim je bila zadržana prethodnog dana, odbacila ga u oštroj borbi, zauzela Novu Kračinu i Sušak, nastavila zatim napad u pravcu Rupe, ali je bila zadržana jakim neprijateljskim otporom sa linije Sveta Katarina (689), Visod (755).

Pred 2 brigadom neprijatelj je otstupio sa položaja kod Gomanjca u pravcu Dletva; brigada je krenula za njim u gonjenje, i oko 11 časova izbila pred k 784, koju nije mogla zauzeti; na tom otseku neprijatelj je organizovao za odbranu Liščić (884) i Pliš (932), ali je držao i k 784 na Dletvu i bezimenu kotu 1,5 km severozapadno od k 784.

U toku dana štab divizije sa delovima u neposrednom sastavu prebacio se u Zabiče. Poljska baterija artiljeriskog diviziona krenula je iz Kikovice na položaj, a ostatak diviziona dovršavao je formiranje kod istog mesta.

26 divizija je produžila napad na celom svom frontu: 3 brigada je napala otsek Plešišče (785), Pliš (932), 12 brigada od Drnova (695) na Kukulj (705), a 1 brigada Klanu, gde je neprijatelj držao samo još nekoliko bunkera; 3 bataljon 11 brigade bio je u diviziskoj rezervi kod Dvora.

Kada je u toku dana stiglo naređenje štaba armije da se dve brigade upute u Ilirsku Bistricu, štab divizije je odredio 3 i 12 brigadu, i oko 19 časova izvukao ih je sa položaja. Deo njihovih položaja preuzela je 1 brigada, pro-

duživši front prema severu, a deo 2 brigada 13 divizije proširivši se prema jugu.

Neprijatelj je u toku dana napustio položaje koji su branili Klanu.

Artiljeriski divizion je krenuo iz Podčudnića u sastav svoje divizije.

19 divizija je toga dana uporno napadala, ali je opet naišla na vrlo jak otpor.

Jedan bataljon 5 brigade, u sadejstvu sa levim krilom 1 brigade 26 divizije, prodro je sa k 611 u pravcu Studene, zadobivši pri tom nešto zemljišta. Na frontu 6 brigade neprijatelj je posle vrlo jake artiljeriske pripreme izvršio, oko 12 časova, protivnapad na k 514 i zauzeo je. Jedinice 6 brigade koje su branile tu kotu zadržale su se na istočnim padinama štiteći izvlačenje tenkova. Na frontu 14 brigade neprijatelj je pokušao da povrati Luban, ali nije uspeo. U 24 časa diviziska izviđačka četa izvršila je prepad na k 462, ali je u ogorčenoj borbi, i pored sve upornosti, bila odbijena. Četa iz 3 bataljona 14 brigade koja je upala u Rijeku odbila je sve protivnapade, pa je čak zauzela još jednu grupu kuća.

Borbe koje je 19 divizija vodila od 28 do 30 aprila bile su vrlo oštre i na obema stranama vrlo krvave. Mada rezultati nisu bili rešavajući, ipak su u okviru armiske operacije bili značajni, jer su za taj front prikovali neprijatelja i omogućili obuhvatni manevar 26 divizije.

2 brigada 9 divizije nastavila je bez uspeha napad na liniju k 316, Perenići, železnička stanica Matulje, severni deo Voloskog.

8 divizija je produžila pokret pravcem Brod na Kupi, Čabar.

7 divizija krenula je toga dana od Bosiljeva pravcem Predgrad, Knežja Lipa.

*
* *

Kada se 904 puk izvukao iz Gomanjca i Pake, popustio je otpor 902 puka, koji je počeo da se povlači na lini-

ju Pliševica, k 660, ali je neprijatelj, kao što vidimo, bio čvrsto rešen da poštopoto održi svoje položaje na Rečini, pa je svoje rezerve bacao u borbu nastojeći da povrati izgubljene tačke.

Štab armije je toga dana naredio 4 korpusu da 7 divizija ne napada Kočevje, kao što je bilo predviđeno, već samo da pročisti Kočevsku Reku i da preko Prezida izbije što pre u Šent Peter.

Za idući dan nisu bile izdate nikakve nove zapovesti; samo je štabu 26 divizije bilo naglašeno da što pre izbije na prostor Ilirske Bistrice i da odatle preduzme napad pravcem Jelšane, Rupa, Lipa.

NAPADI PRAVCEM ILIRSKA BISTRICA, RUPA

1 maj 1945

(Skica 40)

13 divizija je produžila napad gotovo na celom frontu.

Bataljon 1 brigade koji je dan ranije oslobodio Podgrad nastavio je u 14 časova nadiranje prema Šapjanu, i do 21 čas zauzeo je Pasjak, ali nije mogao da prodre dalje; 2 bataljon iste brigade koji je prethodnog dana oslobodio Jelšane nije se mogao održati u tom mestu jer je bilo jako tučeno vatrom sa k 608 i bezimene kote 1 km jugozapadno od Jelšana, pa se povukao na Veliki Vrh (595) i Visoki Vrh (643).

Treća brigada je u 7 časova preduzela napad na položaj k 689, k 755 sa linije Nova Kračina, Sušak, i posle žestoke borbe uspela je da zauzme k 755, ali k 689 nije mogla da zauzme zbog protivnapada sa k 609; neprijatelj je zatim izvršio protivnapad i na k 755 i potisnuo levo krilo brigade, koje se povuklo na polazni položaj.

Druga brigada je u 7.30 časova preduzela napad na neprijatelja koji je držao bezimenu kotu severozapadno od k 784, Dletvo (784), Pliš i do 16.30 časova zauzela je te tačke;

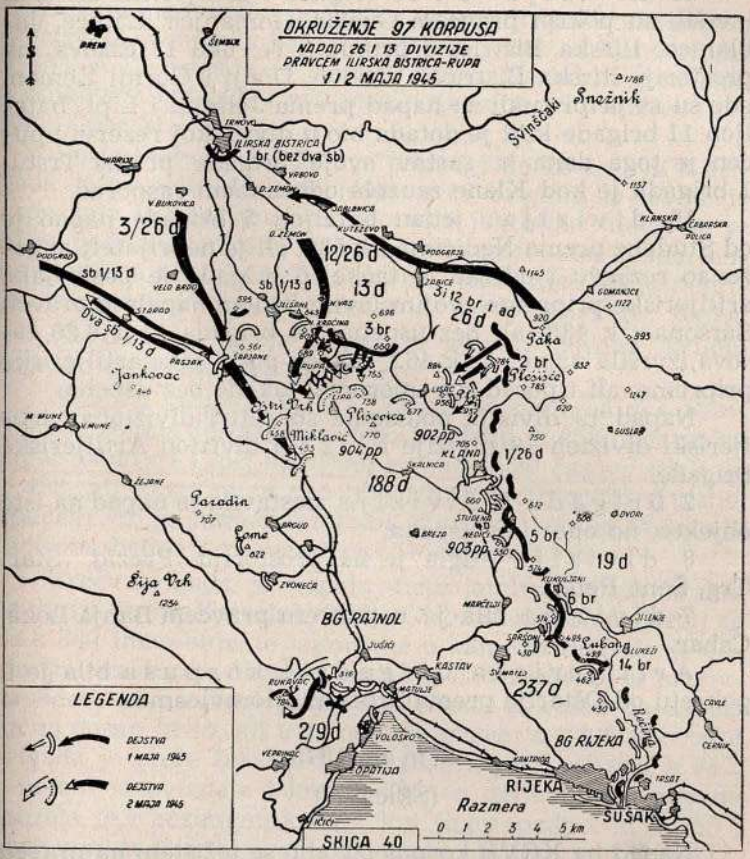

brigada je potom produžila napad na bezimenu kotu severno od k 936, zauzela je, ali je nije mogla zadržati; ta kota je triput prelazila iz ruke u ruku.

Poljska baterija artiljeriskog diviziona stigla je na položaj kod k 920 i pomagala napad divizije.

26 divizija: 3 i 12 brigada i artiljeriski divizion izvršili su pokret pravcem Guslar, Gomanjce, Zabiče, Jablanica, Ilirska Bistrica i prikupili se, oko 13 časova, na prostoriji Ilirska Bistrica, Vrbovo, Donji i Gornji Zemon, gde su se pripremali za napad prema Jelšanu i Lipi; bataljon 11 brigade koji je dotada bio u diviziskoj rezervi upućen je toga dana u sastav svoje brigade prema Trstu; 1 brigada je kod Klane zauzela odbranbeni raspored.

19 divizija: jedan bataljon 5 brigade napao je od Studene prema Nedićima i k 530, ali je neprijatelj angažovao rezervu i održao te tačke; 6 brigada je posle jake artiljeriske pripreme svojim levim krilom napala u pravcu Saršona i k 430, ali bez uspeha; 14 brigada je u 8.20 časova izvršila napad na k 462, takođe posle jake artiljeriske pripreme, ali i pored sve upornosti takođe bez uspeha.

Napad 19 divizije pomagala su četiri diviziona: artiljeriski divizion 19 divizije i 1, 2 i 4 divizion Artiljeriske brigade.

2 brigada 9 divizije nastavila je napad na iste objekte, no opet bez uspeha.

8 divizija stigla je na prostoriju Prezid, Stari Trg, Šent Peter.

7 divizija bila je u pokretu pravcem Banja Loka, Čabar.

Artiljeriska brigada 4 korpusa bila je u pokretu od Oštarija prema Srpskim Moravicama.

2 maj 1945

(Skica 40)

Napad na XCVII korpus izvodio se težištem na pravcu Jelšane, Rupa, Lipa.

26 divizija je u 7 časova otpočela podilaženje: 3 brigada je krenula pravcem V. Bukovica, Vele Brdo, k 561, Šapjane, a 12 brigada pravcem Nova Vas, k 689, Rupa, Lipa.

U svom podilaženju obe brigade su prošle kroz borbeni poredak delova 13 divizije, koji su sa linije Jelšane,

Nova Kračina takođe napadali u pravcu Rupe. Do 12 časova 3 brigada je zauzela Šapjane i izbila južno od Rupe prema k 458, a 12 brigada je zauzela Rupu. Napad su pomagali 1 tenkovski bataljon i artiljeriski divizion 26 divizije iz rejona Dolenja.

Posle podne produžen je napad, i do 20 časova 3 brigada je zauzela Miklavić (453), a 12 brigada je izbila do Lipe, gde je neprijatelj davao vrlo jak otpor, tako, da se ni uz podršku tenkova nije moglo zauzeti selo. Jedna tenkovska četa prodrla je na severnu ivicu Lipe, ali je neprijatelj upotrebio „pancerfauste" i onesposobio tri tenka.

13 divizija je napadala svojim desnim krilom zajedno sa jedinicama 26 divizije.

Njena 1 brigada je u 13 časova krenula sa dva bataljona iz rejona Jelšana pravcem Šapjane, k 458, raskrsnica jugoistočno od Lipe; bataljoni su oko 16.30 časova stigli do k 458, ali kako su tu već bile izbile jedinice 26 divizije, upućeni su, po naređenju štaba divizije, u rejon Podgrada radi obezbeđenja pravca Rupa, Podgrad, Trst.

Treća brigada je napala neprijatelja koji se branio na liniji Sveta Katarina (689), Visod (755). Neprijatelj je na k 689 imao objekte izgrađene u kamenu tako da je odbio tri uzastopna napada brigade; istovremeno je protivnapadom sa prostora južno od Jelšana pokušao da ugrozi njeno desno krilo, ali u tome nije uspeo; u 13.20 časova 3 brigada je posle žestoke borbe prsa u prsa zauzela k 689, a potom je ovladala i kotom 755 ; u daljem toku napada zauzela je i bezimenu kotu 1 km jugozapadno od k 755 i nastavila nadiranje prema položaju na liniji k 677, k 738, Lipa; napad na tu liniju nije uspeo i brigada se zadržala na liniji bezimena kota 1 km jugozapadno od k 755, k 755.

Druga brigada je sa linije Dletvo (784), Pliš (932) napala položaj bezimena kota 1,5 km severozapadno od k 784, k 884, k 936; brigada je dvaput napadala k 936, ali bez uspeha; neprijatelj je zatim izvršio protivnapad na desno krilo i bok brigade, ali i on bez uspeha.

Napad divizije pomagale su baterije artiljeriskog diviziona 13 divizije: poljska iz reona Zabiča, haubička od Gomanjca.

Pošto je štab divizije saznao za neprijateljsku nameru da se od Klane probije prema Ilirskoj Bistrici, diviziska komora je bila prebačena u rejon Gomanjce, a radi njenog obezbeđenja u 19 časova tamo je bio upućen i jedan bataljon iz 2 brigade.

19 divizija je vršila pripreme za napad koji se predviđao idućeg dana. No u 15.30 časova je neprijatelj, uz jaku podršku artiljerije, napao na desno krilo 5 brigade kod Studene, ali je, posle žestoke borbe, koja je trajala do 19 časova, bio odbačen na svoj polazni položaj. Istovremeno je jedan bataljon 5 brigade napao k 574, bez uspeha.

1 brigada 26 divizije uspešno je odbila napade između Klane i k 660.

U toku dana divizija je uočila živ saobraćaj neprijateljskih vozila od Marčelja prema Kastvu. Čule su se često detonacije, očigledno od rušenja objekata na Rijeci i na komunikacijama. Sve je to pokazivalo da neprijatelj priprema povlačenje sa Rijeke.

Za idući dan štab divizije je rešio da napadne neprijatelja na frontu Klana, Rijeka u ovom rasporedu:

— 1 brigada 26 divizije pravcem raskrsnica jugozapadno od Klane;

— 5 brigada pravcem k 530;

— 6 brigada prema Marčelju;

— 14 brigada pravcem Luban, severozapadni deo Rijeke.

Napad divizije podržavaće artiljeriski divizion 19 divizije (5 brigadu); 1 divizion Artiljeriske brigade (dve baterije 6 brigadu, a jedna baterija 14 brigadu); 4 divizion Artiljeriske brigade dejstvovaće protiv neprijateljske artiljerije, rezervi, komunikacija i otpornih tačaka.

Pripreme za napad završene su u toku noći 2/3 maja.

Zbog smanjenog brojnog stanja bio je rasformiran 3 bataljon 5 brigade, a njegovim ljudstvom popunjen je 2 bataljon; 4 bataljon iste brigade dobio je broini naziv 3.

2 brigada 9 divizije: neprijatelj je oko 11 časova izvršio protivnapad na levokrilni bataljon i zauzeo Volariju; bataljon se povukao na k 784, koju je neprijatelj takođe napao, ali ovog puta bez uspeha.

8 divizija je sa glavninom produžila pokret; 1 brigada je stigla u Šent Peter, 2 brigada u Postojnu, a 3 brigada je ostala u Starom Trgu.

7 divizija je bila u pokretu pravcem Osilnica, Čabar.

Artiljeriska brigada 4 korpusa stigla je u rejon Srpskih Moravica.

2 divizion Artiljeriske brigade bio je toga dana upućen prema Trstu.

*
* *

Najznačajniji uspeh toga dana bilo je zauzeće Rupe, vrlo važnog čvora komunikacija, gde se put od Rijeke račva za Trst, preko Podgrada, i za Šent Peter, preko Ilirske Bistrice.

Prema neprijateljskim izveštajima jedan bataljon 902 puka bio je toga dana gotovo potpuno razbijen negde u rejonu Lisca (na italijanskim kartama na kojima su zasnovani neprijateljski izveštaji to mesto je nazvano Iscra), dakle na frontu 2 brigade 13 divizije.

Znaci koji su nagoveštavali neprijateljsko otstupanje nisu varali. Zaista, toga dana je XCVII korpus vršio pripreme za proboj prema severu pravcem Ilirska Bistrica, Šent Peter.

Povlačenje se moglo izvršiti samo u vidu pokretnog „ježa", jer je korpus bio opkoljen. U toj vrlo teškoj operaciji težište je vazdan na pravcu povlačenja. Stoga je 183 divizija, kao najefikasnija jedinica korpusa, dobila zadatak da krči put na čelu. Njen 904 puk, koji je ranije držao položaj Pliševica (770), Lipa, Oštri Vrh (458), bio je upućen duž puta Rupa — Jelšane — Ilirska Bistrica, a 902 puk, koji je držao front k 660, Pliševica, bio je upućen pravcem

Lisac, Zabiče, Gornji Zemon, visovi istočno od Bistrice, 903 puk koji je bio na Rečini od Kukuljana do k 660, ušao je toga dana u sastav 237 divizije. Za 188 divizijom imala je nastupati šarena Borbena grupa „Rijeka", koja se morala brinuti i za osiguranje svojih bokova, a za njom, na začelju, 237 divizija. Grupa „Rajndl", dotle na severnim ograncima Čičarije od Lome do Voloskog, dobila je od korpusa zadatak da se probije pravcem Šapjane, Prem s tim da se pobrine za svoje obezbeđenje prema jugu; u tom cilju bila je ojačana jednim svojim bataljonom (392 divizije) koji je dotle bio kod Klane. U sredinu kolone bila je stavljena velika komora, koja će znatno ometati pokret i, konačno, sasvim blokirati put.

Za obezbeđenje svog desnog boka 237 divizija upotrebila je dodeljeni 903 puk, uputivši ga za 902 pukom pravcem Skalnica, Lisac, Sušak. U svoju zaštitnicu odredila je 1046 puk, koji je dotle bio raspoređen duž puta Saršoni — Sveti Matej. Pukovnik Rajndl stavio je dva bataljona (jedan svoj iz ranije 392 divizije i 499 lovački bataljon) na čelo za proboj prema severu, a jedan (903 regrutni bataljon) sa improvizovanim jedinicama kojima je raspolagao, odredio je u zaštitnicu radi obezbeđenja prema jugu.

POKUŠAJ XCVII KORPUSA DA PROBIJE FRONT

3 maj 1945

(Skica 41)

26 divizija se spremala da produži napad iz rejona Rupe prema Lipi i od Miklavića prema Lazima, kada ju je neprijatelj preduhitrio svojim napadom, probivši se, oko 8 časova, između 12 i 3 brigade i zauzevši Šapjane, 12 brigada povukla se tada sa dva bataljona severno od Jelšana, a ostala dva bataljona uputila je prema Šapjanu sa zadatkom da pomognu izvlačenje 3 brigade iz borbe; u međuvremenu se ona sa dva bataljona već bila povukla prema

Velom Brdu, ostavivši južno od Šapjana dva bataljona koja su bila otsečena neprijateljskim probojem.

Oko 11 časova neprijatelj je uspeo jakim snagama, uz podršku tenkova, da prodre pravcem Rupa, Jelšane. Tada je štab divizije rešio da zbog jake nadmoćnosti neprijatelja i iscrpljenosti vlastitih jedinica povuče obe brigade na položaj severno od r. Reke, u rejon Ilirske Bistrice, i da na tom prirodno jakom položaju zadrži dalje nadiranje neprijatelja. Brigade su uspele da se odvoje od neprijatelja i povuku na položaj kod Ilirske Bistrice severno od r. Reke. Dva bataljona 3 brigade koji su ostali otsečeni južno od Šapjana uspeli su u toku noći da se probiju severno od Starada.

13 diviziju napao je neprijatelj jakim snagama pravcem Lipa, Nova Kračina i pravcem k 884, Sušak.

Prva brigada je sa jednim bataljonom bila u Ilirskoj Bistrici a sa dva na prostoriji Podgrad, Harije. Pošto je probio front 26 divizije, neprijatelj je prodro do Velog Brda i jednim delom snaga zauzeo položaj k 504, Velo Brdo. Jedan bataljon 1 brigade je sa linije Starad, Lipovec (724) napao neprijatelja kod Velog Brda, ali bez vidnih rezultata.

Treća brigada održala se na položaju bezimena kota 1 km jugozapadno od k 755, k 755 sve do 10.30 časova tj. do trenutka kada je 12 brigada 26 divizije počela da se povlači pravcem Rupa, Jelšane. Tada je 3 brigada sa dva bataljona napala neprijatelja koji je prodro u Sušak, a sa jednim bataljonom se povukla na k 689. Napad 3 brigade prema Sušaku imao je za cilj da omogući 2 brigadi posedanje položaja na liniji k 660, bezimena kota 1 km severno od k 832, jer je ova brigada zbog nastale situacije dobila zadatak da se sa prostorije Dletvo (784), Pliš (932) prebaci na označeni položaj i tako zatvori pravac od Sušaka prema Zabiču.

Neprijatelj je odbio napad 3 brigade prema Sušaku i pokušao da prodre prema Jelšanu. Pošto je u 12.30 časova 2 brigada uspela da posedne određeni položaj (k 660 bezimena kota 1 km severno od k 832), a neprijateljski pri-

tisak bivao sve jači, i kako su jedinice 26 divizije nastavile da se povlače na sever, to se i 3 brigada povukla na položaj Nova Vas, k 606, k 696.

Oko 18.30 časova neprijatelj je iz rejona Jelšana ugrozio levo krilo 3 brigade, a osim toga je napao i od Nove Kračine preko k 606. Stoga je 3 brigada bila prisiljena da se ponovo povuče na položaj bezimena kota 1 km severozapadno od Nove Vasi, k 650.

Borbu divizije pomagao je njen artiljeriski divizion (dve haubičke i jedna poljska baterija) iz rejona Gomanjca.

19 divizija je u zoru prešla u napad na celom frontu.

Neprijatelj pred njenim frontom — 237 divizija i Borbena grupa „Rijeka" — počeo je povlačenje još u toku noći 2/3 maja, pri čemu se 903 puk povio udesno da zatvori put Rijeka — Klana.

Peta brigada imala je zadatak da prodre preko Klane u Podgraje, ali je naišla na vrlo jak otpor, pa je, u sadejstvu sa desnim krilom 6 brigade, obuhvatila neprijatelja na k 574, posle čega se on povukao, ali se zadržao na Mariščini. Istovremeno se neprijatelj vrlo uporno borio i na k 660. Oko 10.30 časova bio je slomljen otpor na Mariščini; neprijatelj se povukao prema Skalnici, gonjen od delova 5 brigade. Tek u 17 časova 5 brigada je zauzela k 660, sa koje se neprijatelj povukao takođe prema Skalnici.

Šesta brigada je svojim desnim krilom naišla na otpor na Mariščini, a na ostalom delu fronta nije više bilo organizovanog otpora. Neprijateljske zaštitnice su u manjim grupama samo pokušavale da uspore nadiranje brigade, koja je brzo savladala njihov otpor, u 14 časova ušla u Kastav, odakle je, po naređenju štaba divizije, uputila jedan bataljon prema Brezi, a drugi prema Matuljama. Bataljon koji je nastupao prema Brezi naišao je, oko 20 časova, na slabiji otpor kod Zrinjskog, koji je brzo savladao, a oko 21.30 časova prodro je u Brezu i nastavio da sa slabim delovima goni neprijatelja koji se povlačio prema Skalnici.

Četrnaesta brigada je na Rijeci naišla na sasvim slab otpor. Oko 13 časova potpuno je oslobodila grad, i sa dva

bataljona pošla u gonjenje pravcem Kastav, Permani, Rupa. Bataljoni su oko 18 časova naišli kod Permana na otpor koji su brzo savladali i produžili gonjenje. Jedan je krenuo prema Rupi, a jedan preko Brguda prema Šapjanu. Bataljoni su bili zadržani otporom tek na liniji železnička stanica Šapjane, k 405, Oštri Vrh (458), k 531.

Izveštaj 903 puka za taj dan navodi da se osećao pritisak s juga duž puta Rijeka — Klana, ali da su položaji bili sačuvani. Pred mrak je počela evakuacija položaja koja je bila završena do ponoći. Puk se zatim prikupio u Skalnici, i preko Lisca i Sušaka krenuo za 902 pukom. Pri oceni ovog neprijateljskog izvora potsetimo se da je toga dana 1 brigada 26 divizije bila smenjena sa položaja kod Klane i preko Železnih Vrata upućena u Zabiče, pa se zahvaljujući tome 903 puk mogao održati na položaju.

2 brigada 9 divizije napala je neprijatelja pred sobom i zauzela Volariju, a zatim k 316, Volosko i Matulje, gde je očajnički otpor neprijatelja u školi morao da bude neutralisan benzinskim bocama; posle toga je brigada preduzela gonjenje pravcem Permani, Rupa.

Toga dana bataljon Kvarnerskog odreda bio je povučen u sastav svog odreda.

8 divizija je upućena prema Ilirskoj Bistrici; čim su bili dobijeni podaci o neprijateljskom proboju pravcem Lipa, Rupa, Ilirska Bistrica, štab armije naredio je diviziji da odmah krene prema Ilirskoj Bistrici i spreči dalje neprijateljsko nadiranje na tom pravcu.

Divizija je krenu'a sa prostora Šent Peter, Postojna, Stari Trg; njena 1 brigada je do 18 časova izbila na prostoriju Harije, Podgrad, gde je došla u dodir sa slabijim neprijateljskim delovima, a potom je produžila pokret pravcem Podgrad, Velo Brdo, gde je izbila u svanuće 4 maja; 2 brigada je došla između Ilirske Bistrice i Šembija i tamo bila zadržana kao rezerva, a jedan njen bataljon bio je upućen u Ilirsku Bistricu.

7 divizija je produžila pokret prema Prezidu.

Artiljeriska brigada 4 korpusa bila je u pokretu pravcem Brod Moravice, Čabar, Prezid.

Štab 4 korpusa stigao je u Prezid.

*
* *

Toga dana neprijatelj je zabeležio očigledne uspehe: 904 puk je preoteo Rupu i izbio do r. Reke, a Grupa „Rajndl" je povratila Šapjane i stigla do Velog Brda. Od čeonih snaga samo se 902 puk nije mogao probiti preko Nove Kračine za Zabiče i Bistricu. Na jugu je neprijatelj uspeo da se blagovremeno odvoji od naše 19 divizije i da se uglavnom neometano povuče do Lipe i Šapjana. Tako je sada bio prikupljen na prostoriji Vele Brdo, Ilirska Bistrica (isključno), Lipa, Šapjane. Ipak nije uspeo da probije obruč. Pred sobom je još uvek imao 26 diviziju na jakom položaju kod Bistrice, a za njom 8 diviziju.

Štab armije je na vreme uočio namere neprijatelja i u toku dana je izdao sledeća naređenja:

8 divizija da se odmah angažuje na pravcu Šent Peter, Ilirska Bistrica i da spreči dalji prodor tim pravcem, no tako da ojača i pravac koji od Rupe preko Podgrada vodi za Trst;

43 divizija da sa dve brigade izbije na prostoriju Obrov, Pregarje i zatvori pravac Podgrad, Trst;

10 brigada 29 divizije da krene iz Općina u Šent Peter, gde će dobiti dalja naređenja;

1 brigada 26 divizije da se prikupi jugoistočno od Železnih Vrata i da odatle krene prema Zabiču radi sprečavanja prodora tim pravcem;

19 divizija i 2 brigada 9 divizije da energično gone neprijatelja i da se ne zadržavaju oko njegovih zaštitnica;

Tenkovska brigada da uputi 2 i 4 bataljon iz Trsta, jedan prema Ilirskoj Bistrici, a drugi prema Podgradu;

2 divizion Artiljeriske brigade da krene iz Trsta u Šent Peter.

Po ovim naređenjima delimično je postupljeno još u toku dana (8 divizija se angažovala kod Ilirske Bistrice i Podgrada, 1 brigada 26 divizije je krenula pravcem Železnim Vratima), a ostale jedinice su izvršile naređene pokrete u toku idućeg dana.

Blagodareći ovim merama štab armije je uspeo da prikupi jake snage na prostoru Ilirska Bistrica, Podgrad, sasvim dovoljne da spreče prodor bilo ka Trstu bilo ka Šent Petru. Njima treba dodati i 7 diviziju, koja je bila na maršu. Uskoro će 4 korpus (bez 34 divizije) stati čitav na put neprijatelju. Na uskom prostoru na kome se sada našao, XCVII korpus će još jače osetiti pritisak sa svih strana, koji će ga uskoro paralizovati.

4 maj 1945

(Skica 42)

8 divizija bila je uvedena u borbu na desnom krilu armiskog rasporeda, na frontu Pogdrad, Topolec, sa konkretnim zadatkom da spreči proboj neprijatelja pravcem Ilirska Bistrica, Ribnica i Šapjane, Podgrad.

Međutim, u toku noći 3/4 maja jedna kolona (Grupa „Rajndl") probila se između Ilirske Bistrice i Velog Brda pravcem Velika Bukovica, Harije, Prem. Štab divizije je tada rešio da sa 2 i 3 brigadom napadne i opkoli taj klin, koji se bio probio do Prema, a 1 brigada da sadejstvuje u napadu bočno iz rejona Podgrada.

U duhu te odluke, 3 brigada, koja je tek bila stigla iz Starog Trga, napala je sa severa neprijatelja u Premu, ali bez uspeha; neprijatelj je ostao u Premu, ali nije mogao da prodre dalje prema severu.

Napad 2 brigade na Smrje takođe nije uspeo. Doduše, ona je već bila prodrla u selo, ali zbog neprijateljskih pojačanja koja su stigla s juga nije mogla da produži napad, pa se povukla preko r. Reke u rejon Topolca.

Artiljeriski divizion je ostao većim delom kod Knežaka; 1 brdska baterija i protivtenkovska baterija 77 mm bile su postavljene najpre na položaj jugozapadno i južno

od Šembija, a uveče su bile prebačene na položaj 2 km jugozapadno od Knežaka.

Na frontu 8 divizije bila su i dva bataljona 1 brigade 13 divizije. Kada je neprijatelj u noći 3/4 maja zauzeo Harije, potisnuo je jedan od ta dva bataljona prema Tominju. Ali je ujutru toga dana stigao u rejon Podgrada 2 tenkovski bataljon, pa je oko 8.30 časova bataljon 1 brigade 13 divizije, uz podršku jedne čete tenkova, preduzeo napad od Tominja na Harije, a drugi bataljon iste brigade, takođe uz podršku jedne čete tenkova, preduzeo je napad od Podgrada na Velo Brdo. Neprijatelj se u tim selima već bio sredio i utvrdio, pa su oba napada bila odbijena.

26 d i v i z i j a imala je zadatak da spreči dalji proboj na pravcu Ilirska Bistrica, Knežak.

U tom cilju 3 brigada (bez dva bataljona) posela je položaj od Topolca duž druma do južne ivice Ilirske Bistrice, a 12 brigada je zauzela položaj od mosta južno od Ilirske Bistrice preko k 799 do Gabrovca (993). Artiljeriski divizion bio je na položaju kod Šembija. Dva bataljona 3 brigade koji su bili otsečeni od divizije stigli su toga dana iz Starada na prostoriju Tominje, Podbeže, gde su došli u vezu sa delovima 8 i 13 divizije

Na front 26 divizije je ujutru toga dana stigao 4 tenkovski bataljon da smeni 1 tenkovski bataljon.

Neprijatelj je u noći 3/4 maja prešao r. Reku kod Donjeg Zemona, i oko 9 časova zauzeo k 799; 12 brigada je ujutru izvršila protivnapad, uz podršku tenkova 4 bataljona, i oko 11 časova odbacila neprijatelja preko r. Reke.

Na frontu ove divizije bio je i jedan bataljon 1 brigade 13 divizije, koji je držao Ilirsku Bistricu. Neprijatelj je oko 6 časova napao na levo krilo bataljona, na bezimenoj koti 1 km jugozapadno od k 757, i uspeo da ga odbaci sa tog položaja. Bataljon se brzo sredio i, uz podršku jedne tenkovske čete, izvršio protivnapad i odbacio neprijatelja preko r. Reke, nanevši mu velike gubitke.

Pored učešća u ovim protivnapadima, na frontu 26 divizije, 4 tenkovski bataljon intervenisao je sa jednim tenkovskim vodom na pravcu Prem, Ribnica. U toku čita-

vog dana tenkovi su patrolirali putem Ilirska Bistrica — Prem i Ilirska Bistrica — Jablanica.

Prva brigada 26 divizije je oko 11 časova izvršila pokret sa Železnih Vrata prema Zabiču, gde je posela položaj severno od druma.

13 divizija je bila napadnuta od jakih snaga koje su je potisle na Zabiče i dalje prema severu.

Već u 7 časova neprijatelj je napao položaje 2 i 3 brigade. Do 12 časova potisnuo je levo krilo 3 brigade sa k 696, a potom je produžio napad na 2 brigadu iz rejona Sušaka i bezimene kote 1,5 km severozapadno od k 784; 2 brigada je bila prisiljena da se povuče sa dotadašnjih položaja i da zauzme nov položaj na liniji k 582, bezimena kota 1 km jugoistočno od k 582.

Posle povlačenja 2 brigade, neprijatelj je produžio napad na 3 brigadu preko k 696 i istovremeno je izbio i na k 609, obuhvativši njeno desno krilo, a odatle je produžio nadiranje prema Gornjem Zemonu. Pod tim pritiskom 3 brigada se povukla na položaj istočna ivica Kuteževa, Podgraje, k 652. U 17.30 neprijatelj je prodro u Zabiče.

Artiljeriski divizion je pomagao odbranu divizije iz rejona Gomanjca.

19 divizija je nastavila gonjenje i napala neprijateljske zaštitnice koje su se zadržale južno od linije Zabiče, Rupa, Šapjane.

Peta brigada je sa prostorije Studena, Klana nadirala prema severu sa ciljem da zauzme raskrsnicu kod k 952. U 13 časova prethodnica brigade je došla u dodir sa neprijateljem koji je branio liniju k 952, Goljak, (1145), Oslica (1065). Kada je pristigao artiljeriski divizion divizije, brigada je uz njegovu podršku oko 17.30 časova preduzela napad i oko 20 časova odbacila neprijatelja prema Podgraju.

Šesta brigada je iz rejona Skalnice preduzela napad na neprijatelja koji je držao liniju k 756, Pliševica (770). a sa izvesnim delovima i k 710. Napad je počeo oko 9.15 i trajao do 17 časova. Brigada je uspela da odbaci neprijatelja sa k 710, ali nije mogla da zauzme k 770.

Četrnaesta brigada je celog dana napadala neprijatelja na položaju k 531, Oštri Vrh (458), železnička stanica Šapjane, ali bez uspeha. U 17 časova krenuo je sa Rijeke i ostatak brigade — 3 bataljon i Disciplinski bataljon; samo je 2 bataljon ostao kao posada na Rijeci.

Artiljeriska brigada je iz rejona Breze podržavala napad divizije samo 1 baterijom 1 diviziona; ostale baterije diviziona bile su zadržane na očekujućem položaju kod Kastva, a 4 divizion ostao je kod Jelenja.

2 brigada 9 divizije gonila je neprijatelja pravcem Brgud Veliki, Žejane, Mune Vele, Starad i uništavala manje njegove grupe koje su se tim pravcem htele probiti iz obruča.

7 divizija produžila je pokret pravcem Čabar, Prezid, Mašun.

43 divizija je sa 2 i 3 brigadom izvršila pokret pravcem Kozina, Materija, Obrov, i do kraja dana izbila sa 3 brigadom u blizinu Obrova, a sa 2 brigadom kod Pregarja.

10 brigada 29 divizije stigla je u toku dana iz Općina u Šent Peter.

2 divizion Artiljeriske brigade (1 i 3 baterija) stigao je u Knežak.

Artiljeriska brigada 4 korpusa stigla je u Prezid. Iz brigade je bila izdvojena jedna grupa sastava: jedna haubička baterija 105 mm, jedan vod protivtenkovskih topova 75 mm i jedan vod protivtenkovskih topova 57 mm, sve motorizovano, i upućena iz Prezida preko Mašuna za Knežak.

*
* *

Toga dana neprijatelj je uspeo da prodre samo jednim uzanim klinom do Prema (Grupa „Rajndl"), a na svim ostalim pravcima na kojima je pokušao da probije obruč pretrpeo je neuspeh. Tako je 904 puk ponovo bio prebačen na južnu obalu r. Reke protivnapadima 12 brigade 26 divizije

Građani Trsta pozdravljaju ulazak jedinica 4 armije u Trst

Građani Trsta sa borcima 4 armije slave svoje oslobođenje

i delova 1 brigade 13 divizije; 902 puk, potiskujući delove 3 brigade 13 divizije, stigao je tek do Jablanice, a 903 puk sa 3 bataljonom 15 policiskog puka, koji su tog jutra od 237 divizije dobili zadatak da preko Zabiča i Podgraja izbiju na visove severno od Podgraja, da bi odatle, okrenuvši se zapadu, napali i zauzeli Bistricu, po priznanju komandanta puka nisu mogli da zauzmu ni Podgraje usled našeg jakog otpora (13 divizije).

Čim su završene borbe u Trstu, istaknuto komandno mesto Armije bilo je prebačeno u Šent Peter. Odatle je toga dana naređeno:

štabu 4 korpusa da sa 8 divizijom napadne i okruži neprijateljski klin koji je prodro do Prema; u tu svrhu stavljena mu je na raspolaganje 10 brigada 29 divizije;

43 diviziji da sa jednom brigadom posedne liniju Pregarje, Čelje, a sa jednom liniju Prelože, Ribnica da bi sprečila prodor prema zapadu sa prostorije Iliriska Bistrica, Ribnica;

19 diviziji da bezobzirno goni neprijatelja ne osvrćući se na njegove zaštitnice.

Ova naređenja odaju posebnu brigu štaba armije da se neprijatelju spreči prodor prema Trstu, njegovom najbližem mogućem objektu.

5 maj 1945

(Skica 42)

8 divizija produžila je napad na klin koji je prodro do Prema.

Treća brigada je celog dana napadala Prem i uspela da stera neprijatelja u deo sela zvani „Dvorac". Slabiji neprijateljski delovi držali su i most kod Prema, ali su bili opkoljeni i uništeni u 20 časova; neprijatelj je tako ostao samo u „Dvorcu".

Druga brigada je odbila pokušaj neprijatelja da pređe r. Reku kod Topolca. U 15.30 časova jedna njena četa prešla je r. Reku i proterala neprijatelja iz Smrja; odmah zatim, u 16 časova, prebacili su se preko r. Reke i 2 i 4

bataljon; 2 bataljon je prodro prema Čelju, a 4 bataljon je došao u vezu sa 1 brigadom 8 divizije u rejonu Podgrada; 1 i 3 bataljon 2 brigade, da bi sprečili prodor iz Ilirske Bistrice, zauzeli su položaj od Topolca (sa naslonom na r. Reku) do k 467, gde su imali vezu sa jedinicama 26 divizije.

Artiljeriski divizion 8 divizije bio je na istim položajima i pomagao napad 2 i 3 brigade.

Na frontu 8 divizije učestvovale su toga dana i jedinice koje su bile upućene iz rejona Trsta kao pojačanje:

10 brigada 29 divizije je prethodne večeri dobila zadatak od štaba 4 korpusa da posedne položaj Prelože, Ribnica, Prem, Ratečevo Brdo i da neprijatelju spreči proboj preko te linije; kasnije je štab 4 korpusa naredio brigadi da napadne neprijatelja u Hariju i preseče njegov klin koji je prodro preko Harija do Prema; brigada je u toku 5 maja izvršila pokret pravcem Ribnica, Zajelše i u narednoj noći vodila borbe protiv neprijatelja koji je bio u rejonu Harija;

2 i 3 brigada 43 divizije su izvesnim svojim delovima sadejstvovale 3 brigadi 8 divizije u napadu na Prem, prva sa prostorije Prelože, Ostrožno Brdo, a druga sa prostorije Pregarje, Čelje;

jedan bataljon 1 brigade 13 divizije bio je kod Tominja, a drugi kod Starada.

26 divizija je sa 3 i 12 brigadom ostala na istim položajima. Neprijatelj je iskoristio prazan prostor između levog krila 12 brigade, koje je bilo na k 993, i desnog krila 13 divizije, koje je bilo kod Kuteževa, prešao r. Reku, preko Jablanice napao u bok 12 brigadu i, oko 11 časova, zauzeo k 859 i Gabrovac (993). Odatle je jakim snagama produžio napad, i do 14 časova zauzeo k 799 i bezimenu kotu 1 km severoistočno od k 799. Taj prodor naterao je 12 brigadu na povlačenje, ali se sa dva bataljona ipak zadržala na liniji k 711, k 842; zbog otstupanja 12 brigade povukla se i 3 brigada na liniju Topolec, k 417.

Oko 16 časova neprijatelj je prodro u Ilirsku Bistricu, koju je usled stvorene situacije, bio napustio jedan bataljon 1 brigade 13 divizije da bi otišao u sastav svoje bri-

gade u Starad. U 18 časova neprijatelj je potisnuo desno krilo 12 brigade i zauzeo k 711.

Predveče su u sastav 26 divizije stigla dva bataljona 3 brigade koja su ranije bila odvojena od divizije; oni su bili zadržani kod Šembija u rezervi.

Prva brigada 26 divizije preduzela je u 7 časova iz rejona Kuteževa napad prema Ilirskoj Bistrici, i do mraka proterala neprijatelja sa k 860 i k 859.

Artiljeriski divizion 26 divizije uspešno je pomagao pešadiju. Osim njega, na frontu divizije uzela je učešća motorizovana grupa Artiljeriske brigade 4 korpusa, koja je do 14 časova posela položaj kod Šembija, a potom se premestila na položaje 1 km jugoistočno od Knežaka.

13 d i v i z i j a je ostala na istim položajima. Neprijatelj je u 10 časova napao 2 brigadu sa bezimene kote 1 km severozapadno od k 784. U 17.40 časova neprijatelj je iz rejona Zabiča napao prema Podgraju (na front 3 brigade), ali su ti napadi bili bezuspešni. U noći 4/5 maja neprijatelj je dvaput napadao na položaj 2 brigade, no opet bez uspeha.

Artiljeriski divizion 13 divizije podržavao je borbu pešadije sa položaja kod Gomanjca sa tri baterije; obe brdske baterije bile su u rejonu Kikovice, gde su završavale formiranje.

19 d i v i z i j a je produžila napad na neprijatelja sa težištem na krilima:

5 brigada je iz rejona Oslice (1065) i k 952 nastavila nadiranje sa ciljem da izbije na prostoriju Zabiče, Lisac i da preseče put između tih mesta; u 16 časova je naišla na jači otpor na liniji zapadne padine k 582, Lisica (686); odbacila je neprijatelja sa Lisice i izbila na put Zabiče — Sušak; oko 19 časova jedan njen bataljon prodro je u Zabiče;

6 brigada je desnim krilom napala Pliš i zauzela ga oko 11 časova; zatim je produžila napad i zauzela k 936; jedan bataljon brigade probio je položaj između k 756 i Pliševice i prodro prema Liscu ugrozivši ga sa zapada; oko 19.30 časova brigada je zauzela Lisac, a neprijatelj se

povukao prema Sušaku; napad brigade uspešno su pomagale brdske baterije artiljeriskog diviziona 19 divizije;

14 brigada je napala najpre svojim desnim krilom na k 531, ali bez uspeha; u 19 časova stigli su tenkovi i Samohodni divizion, pa je brigada levim krilom preduzela napad na železničku stanicu Šapjane, koji nije uspeo,jer tenkovi i samohodna oruđa nisu imali dovoljno municije i goriva.

Napad 19 divizije pomagala je iz rejona Skalnice i 1 baterija 1 diviziona Artiljeriske brigade; 2 i 3 baterija diviziona bile su kod Permana; 1 baterija 4 diviziona Artiljeriske brigade je sa položaja kod Permana podržavala napad 14 brigade i nanela osetne gubitke neprijateljskoj komori kod Jelšana; 2 baterija diviziona bila je u očekujućem položaju kod Jušića.

2 brigada 9 divizije je dejstvovala sporo, po oceni štaba 19 divizije, pa joj je on u 17.30 časova naredio da požuri sa izvršavanjem dobijenog zadatka. Toga dana bila je upućena brigadi i poljska baterija artiljeriskog diviziona 9 divizije, koja se postavila na položaj kod Starada i odatle tukla neprijateljska prikupljana na prostoru Jelšane, Velo Brdo, Brdce.

7 divizija je stigla do mraka na prostor severno od Ilirske Bistrice, i u toku noći 5/6 maja bila je uvedena u borbu na tom pravcu.

*
* *

Prema neprijateljskim podacima, proboj između 26 i 13 divizije izvršili su 902 i 904 puk i istog dana izbili na visove severoistočno od Ilirske Bistrice. Iskoristivši taj uspeh, Borbena grupa „Rijeka" ušla je bez otpora u Ilirsku Bistricu. Grupa „Rajndl" koja je bila prodrla do Prema, prema sopstvenom priznanju, bila je u borbama 5 i 6 maja „jako razbijena" i odbačena na Ilirsku Bistricu. 903 puk, sa kojim su dejstvovali Fizelirski i Pionirski bataljon 237 divizije, nije uspeo da zauzme Podgraje. Njegov napad bio

je slomljen na ivici mesta jakom vatrom mitraljeza, bacača, protivtenkovskih i protivavionskih oruđa. Zabiče je celog dana trpelo artiljerisku vatru sa k 920, dakle od artiljeriskog diviziona 13 divizije. „Pred mrak — čitamo u jednom neprijateljskom izveštaju — neprijatelj (misli se verovatno na 5 brigadu 19 divizije) napao je sa istoka okuku na putu istočno od Sušaka. Artiljeriski bataljon (tj. artiljerci bez topova) je na to intervenisao i sprečio dalje nadiranje neprijatelja prema zapadu". Za 237 diviziju, koja je obrazovala zaštitnicu korpusa, saznajemo iz neprijateljskih izvora da se do linije Rupa, Lipa, Lisac, Sušak povlačila nesmetano, ali da je odatle put za Jelšane i Ilirsku Bistricu bio sasvim blokiran komorom. Zbog toga je bilo rešeno da divizija nastavi put preko Podgraja. Ali kako 903 puk nije uspeo da prodre tim pravcem, bila je ipak vraćena na glavni put. Dotle je divizija već bila sasvim razbijena na delove; od 5 maja u njoj neće više biti jedinstvene komande.

Kao što se vidi iz naših i neprijateljskih podataka, i pored uspeha na pravcu Ilirske Bistrice, situacija se toga dana znatno pogoršala po neprijatelja. Posle dolaska 7 divizije na prostor severno od Ilirske Bistrice nije bilo izgleda da će uzano neprijateljsko čelo uspeti da se dalje probije prema severozapadu, a na svim ostalim tačkama obruč se stezao. Pokušaj 237 divizije da se probije preko Podgraja praktično je značio prepuštanje komore njenoj sudbini.

Uspeh neprijatelja na pravcu Ilirske Bistrice treba pripisati, dobrim delom, zamoru 26 divizije, koja je bila neprekidno u akciji od 24 aprila, i u riječkoj bici ponela je, zajedno sa 19 i 13 divizijom, najveći teret, naročito prvih dana u krvavim okršajima, protiv jake i nasrtljive 183 divizije. Stoga je komandant armije naredio da se ona povuče u rezervu, u rejon Šent Petra, njen front da primi 7 divizija, a 13 divizija front njene 1 brigade. Osim toga bilo je naređeno svim jedinicama koje su okružavale XCVII korpus da idućeg dana preduzmu energičan napad.

SLOM XCVII KORPUSA

6 maj 1945

(Skica 43)

8 divizija: 3 brigada je potpuno zauzela Prem i produžila napad pravcem Smrje, k 469, Zarečje, k 398, gde je naišla na neprijateljski otpor; u 15.30 časova dva bataljona prodrla su do železničke stanice Ilirska Bistrica, a zatim i u južni deo grada; 2 brigada se pod neprijateljskim pritiskom povukla u zoru na položaj Podstenje, Podtabor, ali je već u 7.30 časova sa tog položaja prešla u protivnapad i u 14.30 časova zauzela železničku stanicu Ilirska Bistrica i prodrla takođe u grad.

Napad ovih brigada potpomagali su artiljeriski divizion 8 divizije, motorizovana grupa Artiljeriske brigade 4 korpusa i 2 divizion Artiljeriske brigade armije.

Ostale jedinice koje su bile na frontu 8 divizije dejstvovale su u toku dana ovako:

2 i 3 brigada 43 divizije ostale su na ranijim položajima i izvesnim svojim delovima sadejstvovale 3 brigadi 8 divizije kod Prema;

10 brigada 29 divizije imala je da preduzme napad na Harije. Međutim, pre početka napada, jedna neprijateljska grupa je u samo svanuće napala 2 bataljon, koji je bio u rezervi; on je pri tom pretrpeo osetne gubitke; tek pošto je taj napad bio odbijen, brigada se pripremila i preduzela napad na Harije, koje je u toku dana zauzela zajedno sa 1 brigadom 13 divizije;

1 brigada 13 divizije je u 16.30 časova sa jednim bataljonom napala i zauzela Harije zajedno sa 10 brigadom 29 divizije, a uz podršku 2 tenkovskog bataljona; jedan bataljon brigade napao je iz rejona Starada Velo Brdo i prodro u to selo, ali je neprijatelj izvršio protivnapad i u 17 časova naterao bataljon da se povuče.

7 divizija je u noći 5/6 maja smenila 3 i 12 brigadu 26 divizije na položajima severno od Ilirske Bistrice.

Prva brigada je posela položaj južno od Šembija. Neprijatelj je tri puta u toku noći 5/6 maja napadao taj položaj (u 2, 4 i 5.30 časova), ali bez uspeha. Brigada je posle 5.30 časova izvršila protivnapad i odbacila neprijatelja na k 711 i k 757. U 12 časova brigada je napala k 711 zapadnim padinama, ali ju je neprijatelj odbio protivnapadom.

Treća brigada je u 12 časova preduzela protivnapad sa severa na k 711 i k 757, ali nije imala uspeha.

Napad 7 divizije pomagali su njen artiljeriski divizion i 4 tenkovski bataljon.

26 divizija: 3 i 12 brigada bile su ujutru povučene u rejon Šent Petra u armisku rezervu; 1 brigada krenula je preko Koritnice u Šent Peter, gde je stigla predveče; artiljeriski divizion 26 divizije (bez 3 haubičke baterije) bio je povučen u rejon Petelinja; 3 baterija je sa položaja kod Zagorja pomagala napad 4 korpusa (7 i 8 divizije) na Ilirsku Bistricu.

13 divizija: neprijatelj je u noći 5/6 maja sve do 8 časova ujutru pokušavao da odbaci 2 brigadu sa njenog položaja (k 582, bezimena kota 1 km jugoistočno od k 582); u 8.20 časova 2 brigada je izvršila protivnapad svojim levim krilom, razbila neprijatelja i preduzela gonjenje prema k 539; pošto je razbila neprijatelja i na toj koti, nastavila je gonjenje u pravcu k 696, a zatim preko k 650 prema k 609, pa je do mraka izbila kod Gornjeg Zemona; 3 brigada je takođe prešla u napad, proterala neprijatelja iz Zabiča i potom produžila gonjenje pravcem k 507, k 609; u 17.30 časova brigada je izvršila pokret preko r. Reke da bi napala neprijatelja u Vrbovu; zbog nedostatka municije napad je bio odložen za idući dan, ali su i u toku noći vođene borbe na liniji Vrbovo, Gornji Zemon.

Brdske baterije artiljeriskog diviziona 13 divizije izvršile su pokret iz Kikovice na položaj kod k 920, odakle su pomagale napad divizije na pravcu Zabiče, k 507, k 650; zatim su promenile položaj i postavile se kod Zabiča da odatle podržavaju nadiranje divizije. U noći 6/7 maja obe

baterije su se prebacile kod Trpčana. Ostale baterije diviziona ostale su kod Gomanjca.

19 divizija je nastavila napad na celom frontu od Sušaka do Jazbine (567).

Peta brigada je napala neprijatelja na liniji k 660, Sušak, i posle ogorčene borbe uspela da zauzme k 660, a zatim, i k 696; međutim, neprijatelj se bio sredio, izvršio protivnapad i u 11 časova ponovo zauzeo k 696; brigada je posle izvesnog vremena produžila napad i, posle ogorčene borbe, zauzela Gornji Zemon.

Šesta brigada je napala neprijatelja na liniji Sušak, k 755, k 738, k 770, Lipa. Uz jaku podršku artiljerije ona je uspela da brzo savlada otpor na liniji Sušak, Lipa, pa je prodrla u Novu Kračinu, a oko 13.15 časova levo njeno krilo je, posle ogorčene borbe, zauzelo i Lipu. Zatim je, u sadejstvu sa 14 brigadom, produžila napad na neprijatelja u Jelšanu i, posle kraće borbe, prodrla u mesto i nastavila gonjenje prema severu.

Četrnaesta brigada je u 8 časova preduzela napad, uz podršku jake artiljeriske vatre i Samohodnog diviziona, sa težištem na levom krilu prema Šapjanu. U 8.30 časova, ona je, posle žestoke borbe prsa u prsa, probila položaj južno od Šapjana, zauzela Jazbinu (561), uz sadejstvo 2 brigade 9 divizije, i u 10 časova prodrla u Šapjane. Njeno desno krilo je sporije napredovalo zbog jakog neprijateljskog otpora, ali je uspelo da oko 13.30 časova zauzme Rupu. Levo krilo je, uz sadejstvo 2 brigade 9 divizije, zauzelo Gradinu (561), a potom je brigada u 14.20 časova sa delovima 2 brigade 9 divizije zauzela Jelšane. Uz podršku jednog voda tenkova produženo je gonjenje prema Ilirskoj Bistrici, kojoj je brigada do mraka podišla i zadržala se južno od k 416, koju je držao neprijatelj.

Napad divizije pomagao je artiljeriski divizion 19 divizije, 1 divizion Artiljeriske brigade (iz rejona Skalnice), 1 baterija 4 diviziona Artiljeriske brigade sa položaja kod Permana; 2 baterija tog diviziona bila je u Jušićima.

Pred mrak toga dana divizija je izbila na front širok svega 5 km (Gornji Zemon, Mala Bukovica) i sa juga potpuno stegla obruč oko neprijatelja u Ilirskoj Bistrici.

2 brigada 9 divizije je uz podršku tenkova iz 2 bataljona preduzela napad iz rejona Starad na neprijatelja koji je držao Brdce i Pasjak. Savladavši otpor u tim selima, ona je produžila napad desnim krilom na Jelšane i prodrla u to mesto zajedno sa 14 i 6 brigadom 19 divizije, a levim krilom je izbila na put Jelšane — Ilirska Bistrica kod k 516 i tamo razbila jednu kolonu koja se povlačila ka Ilirskoj Bistrici. Po podne toga dana štab armije je naredio da se brigada vrati odmah u sastav svoje divizije u Trst. Uveče se ona počela prikupljati na prostoriji Podgrad, Starad.

*
* *

Pokušaj neprijatelja da nastavi prodor severno od Ilirske Bistrice slomio se o aktivan otpor 7 divizije, koja je energično stupila u borbu posle višednevnih napornih marševa; 904 i 902 puk nisu mogli napredovati ni koraka, čak je prvi izgubio nešto zemljišta, a Borbena grupa „Rijeka", kada je u zoru nastavila pokret iz Ilirske Bistrice prema Šembiju, naišla je na odlučan otpor. „Uskoro — kaže jedan neprijateljski oficir koji je tu bio — na serpentinama toga puta nastao je pravi pakao. O daljem nadiranju nije se više moglo ni pomisliti. Ja sam bio prisutan kada se pukovnik Cimerman (komandant Borbene grupe „Rijeka") rešio na povlačenje u Bistricu. U borbama na tom putu, jedinice koje su bile rđavo obučene za pešadisku borbu, pretrpele su izvanredno velike gubitke. U prilično rastrojenom stanju delovi Borbene grupe „Rijeka" dospeli su u Bistricu do svoje komore."

Ni na ostalim sektorima obruča situacija nije bila bolja. Videli smo kako su prethodnog dana severni bataljoni Grupe „Rajndl" bili razbijeni i odbačeni u Bistricu, a toga dana bio je potisnut u Bistricu i južni deo grupe. Jedan

bataljon bivše 392 divizije (Grupa „Eler") bio je toga dana razbijen kod Brdca i razbežao se u pravcu Jelšana. Ni 903 puk nije mogao nastaviti napad na Podgraje; odbačen od Zabiča, on se sa Fizilirskim i Pionirskim bataljonom 237 divizije i 3 bataljonom 15 policiskog puka, povukao čak na k 661[1]) sa namerom da se odatle prebaci u Bistricu, ali je i tu bio pritisnut sa tri strane pa se povukao do jedne grupe kuća južno od Donjeg Zemona. Artiljeriski bataljon koji je bio u sastavu 1046 puka bio je odbačen prema severozapadu.

Ukratko, neprijatelj je na kraju toga dana bio sabijen na uzanom prostoru Ilirske Bistrice, k 711, k 757, k 799, Vrbovo, Donji Zemon, k 416, severozapadno od Velike Bukovice. Taj prostor je toliko mali, da je bio pod unakrsnom vatrom naše artiljerije. Svi izvori neprijatelja priznaju da su njegove trupe bile na kraju svoje fizičke i moralne snage.

Zbog toga je uveče toga dana štab XCVII korpusa zatražio primirje i pregovore radi kapitulacije. Pregovori su vođeni u toku noći 6/7 maja, i toga dana ujutru je neprijatelj kapitulirao. Međutim, borbe su produžene i pre podne 7 maja, jer sve jedinice nisu odmah mogle biti obaveštene o kapitulaciji.

Uveče toga dana štab armije je izdao zapovest Op. br. 124, u kojoj je predviđen rad Armije posle uništenja XCVII korpusa. Jedinicama su bili dati ovi zadaci:

4 korpus (7 i 8 divizija) i 13 divizija ostaju u rejonu Ilirske Bistrice;

19 divizija izvršiće pokret u Istru, s tim što će na prostoriji Rijeka, Sušak ostaviti jednu brigadu;

43 divizija krenuće odmah sa svim svojim jedinicama u Istru sa zadatkom da je očisti i likvidira garnizone u Pazinu i Puli[2]);

26 divizija premestiće se u Tržič.

---

[1]) Nalazi se 2 km severozapadno od Jelšana; na našim kartama ta kota nije naznačena.

2) Kako je toga dana bio prestao svaki otpor u Puli i Pazinu, 43 divizija dobila je drugi zadatak.

7 maj 1945

(Skica 43)

U toku noći 6/7 maja vođene su borbe samo na pojedinim tačkama obruča.

1 brigada 13 divizije je u 3 časa napala sa jednim bataljonom neprijatelja koji je zaostao u Velom Brdu (van obruča) i likvidirala ga. U toku noći delovi brigade spojili su se sa levim krilom 19 divizije i produžili napad na neprijatelja južno od Ilirske Bistrice.

U toku iste noći 8 i 7 divizija su vodile žestoke borbe u samoj Ilirskoj Bistrici i na visovima istočno od mesta. Neprijatelj se probio istočno od Ilirske Bistrice pravcem Milonja (1098), Milanka, k 822, gde je izbio do jutra.

Pregovore o kapitulaciji vodio je sa naše strane u toku noći 6/7 maja štab 4 korpusa, a u 6 časova XCVII korpus je kapitulirao.

8 divizija je počela da razoružava neprijatelja u Ilirskoj Bistrici.

7 divizija je sa 3 brigadom okružila neprijatelja koji je izbio u rejon k 822 (južno od Koritnice) i u toku dana likvidirala tu grupu. Pri tom je bila pomognuta jakom vatrom naše artiljerije, koja je bila na prostoriji Zagorje, Knežak (motorizovana grupa Artiljeriske brigade 4 korpusa i artiljeriski divizion 7 divizije).

13 divizija: 3 brigada je napala neprijatelja koji je držao Vrbovo, savladala njegov otpor i produžila napad prema Ilirskoj Bistrici uhvativši vezu sa delovima 7 divizije na k 799; 2 brigada je bila zadržana u Jablanici kao diviziska rezerva. Posle primljenog obaveštenja o kapitulaciji borbe su završene u 12 časova i pristupilo se razoružavanju neprijatelja.

19 divizija: 5 brigada je napala neprijatelja kod Vrbova i prodrla u selo; 14 brigada probila je položaj kod k 416, zauzela Donji Zemon i naterala neprijatelja da se povuče prema Ilirskoj Bistrici. Oko 11 časova divizija je

obaveštena o kapitulaciji, pa je borba prekinuta i pristupilo se razoružavanju neprijatelja.

Na frontu između Ilirske Bistrice i k 416 (između levog krila 19 divizije i desnog krila 8 divizije) dejstvovale su 1 brigada 13 divizije i 10 brigada 29 divizije. One su pre podne toga dana napadale neprijatelja sve do trenutka kada je došlo obaveštenje o kapitulaciji.

*
* *

Oko podne 7 maja prestale su borbe na celom frontu oko Ilirske Bistrice. Našim jedinicama predalo se 16000 nemačkih vojnika i oficira sa nekoliko generala i celokupnim naoružanjem i tehnikom. Razoružavanje neprijatelja vršio je 4 korpus.

Toga dana primio je štab armije sledeće naređenje od Generalštaba: „Prema saopštenju Radio-Zagreba, nemačke i ustaške snage napustile su Zagreb i povlače se na zapad. Potrebno je da naše snage koje su orijentisane prema severu što pre izbiju na komunikaciju Zagreb — Ljubljana — Jesenice u cilju presecanja otstupnice i u cilju bržeg napredovanja ka našim severnim granicama". U vezi s ovim naređenjem štab armije je odmah naredio:

29 diviziji, koja je nastupala pravcem Postojna, Ljubljana, da po oslobođenju Ljubljane dejstvuje pravcem Ljubljana, Kranj, Jesenice, Bled;

4 korpusu da dejstvuje preko Ljubljane na Zagreb; čuvanje zarobljenika i plena bilo je povereno 19 diviziji.

Ostale jedinice preduzele su pokrete prema armiskoj zapovesti Op. br. 124 od 6 maja, i to:

2 i 3 brigada 43 divizije krenule su, u 10 časova, pravcem Obrov, Vodice;

2 brigada 9 divizije stigla je u toku dana u Trst;

10 brigada 29 divizije krenula je, oko 17 časova, preko Ribnice u Šent Peter, u sastav svoje divizije;

26 divizija se pripremala za pokret iz Šent Petra u Tržič.

4

OSLOBOĐENJE KRANJSKE I SLOVENAČKE KORUŠKE

Borbe od 29 aprila do 15 maja 1945

(Skice 44 i 45)

OBOSTRANA SITUACIJA

Na frontu od Snežnika do Krke i u Kranjskoj sve neprijateljske snage bile su od polovine aprila pod komandom višeg SS i policiskog vođe Rezenera, koji je ujedno bio i komandant Grupe armija „E". Nešto kasnije je u Ljubljanu stigao i štab XXXIV korpusa, pa je verovatno da je preuzeo front od Krke do Rakeka.

Prema podacima naše obaveštajne službe, krajem aprila neprijatelj je u Kranjskoj raspolagao sledećim snagama:

1) Na prostoru Ljubljana, Novo Mesto, Kočevje, Rakek (Dolenjsko i Notranjsko): 17 SS policiski puk (tri bataljona); 19 SS policiski puk (jedan bataljon); 15 SS policiski puk (jedan bataljon); jedan bataljon 25 SS policiskog puka; delovi 10 SS policiskog puka; SS podoficirska škola; 1 Zonderregiment ROA (tri bataljona), Slovenačko domobranstvo (šest pokretnih bataljona i četrdeset četiri posadne čete), 2, 3 i 4 puk Nedićevog korpusa, 1 i 2 brigada Đujićevih četnika (svega oko 500 ljudi) — ukupno 17000 ljudi sa malo artiljerije i nekoliko tenkova.

2) Na prostoriji Ljubljana, Kamnik (Gorenjsko): 184 puk 438 divizije; 3 bataljon 13 SS puka; 28 SS policiski puk (dva bataljona); Brandenburški puk „Ler"; Motorizovana žandarmerija „Alpenforland"; 699 laki dopunski protivavionski divizion — svega oko 6000 ljudi i nešto tenkova.

To su, uglavnom, bile posadne jedinice. Posadne čete Slovenačkog domobranstva bile su izrazito nepokretne. Neprijatelj je držao samo značajnija naseljena mesta i važnije tačke duž komunikacija. Od Kupe do Krke nije bilo, dakle, organizovanog fronta i povezane neprijateljske linije. Ali su neprijateljska uporišta, iako razdvojena većim međuprostorima, ipak obrazovala pred 7 korpusom front koji se može obeležiti linijom Borovec, Kočevska Reka, Novi Lazi, Štalcarji, Kočevje, Mala Gora, Stari Log, Rdeči Kumen, Komolec, Pečka, Šent Peter, Podhosta, a odatle levom obalom Krke do Novog Mesta. Neprijatelj je tako vladao komunikacijom Zagreb — Novo Mesto — Žužemberk — Ljubljana i putem Žužemberk — Kočevje.

*
* *

U trenutku kada je ojačana 20 divizija krenula za Trst, 7 korpus sa 15 divizijom nalazio se na Kočevskom Rogu. Na sektoru Faberjev Križ, Grofja Miza, Podhosta, a sa 18 divizijom južno od linije Soteska, Težka Voda; Kočevska grupa (Notranjski odred i 4 i 8 brigada KNOJ-a) bila je u rejonu Banje Loke.

Dotle je 7 korpus osiguravao desni bok Armije. Taj zadatak on je uspešno izvršio i pored toga što je neprijatelj bio nadmoćniji i aktivniji, i sačuvao slobodnu teritoriju u Beloj Krajini i u južnom delu Kočevskog Roga, uprkos vrlo slabom brojnom stanju, koje nije znatno popravilo ni ljudstvo 5 prekomorske brigade.

Štab armije je 28 aprila naredio 7 korpusu da dejstvuje opštim pravcem Stari Trg (na Kupi), Kočevje, Ribnica, Ljubljana radi osiguranja desnog boka Armije. To naređenje bilo je izazvano potrebom da se bolje osigura operacija armiske Desne operativne grupe, koja je bila zašla duboko u neprijateljsku pozadinu i koja će pokretom ka Trstu sve više izlagati i produžavati svoj desni bok. Dotle je 7 korpus dejstvovao na velikom frontu; sada će se angažovati prikupljen na najvažnijem pravcu u tešnjoj operativnoj vezi sa Četvrtom armijom.

OSLOBOĐENJE POSTOJNE

29 april 1945

Prikupljanje korpusa na njegovom levom krilu počelo je još u toku noći 28/29 aprila.

15 divizija je preko Nemške Loke došla na prostoriju Knežja Lipa, Muha Vas.

18 divizija je krenula pravcem Črnomelj, Stari Trg i stigla u Brod Moravice.

29 divizija: 13 brigada je stigla 28 aprila na prostoriju Prezid, Kozarišče; istoga dana 10 brigada bila je napadnuta na maršu između Kuželja i Čabra.

Napad su izvršili nedićevci i Rupnikovi domobrani sa nešto Nemaca — u svemu oko 3000 ljudi. Idućeg dana, 29 aprila, napadali su Prezid vrlo uporno, ali su najzad bili odbačeni sa znatnim gubicima. Slabiji pritisak osetio se i na pravcu Cerknica, Kozarišče. Neprijatelj je, očigledno, išao za tim da ukoči našu operaciju na pravcu Mašun, Ilirska Bistrica presecanjem puta Čabar — Prezid — Mašun. Ali u tome nije uspeo kao što nije uspeo ni da osetno zadrži 29 diviziju, koja će već idućeg dana nastaviti pokret prema Mašunu.

Toga dana neprijatelj je ojačao garnizon u Postojni dovlačenjem SS podoficirske škole iz Ljubljane.

30 april 1945

15 divizija je nastavila pokret prema Banjoj Loci sa zadatkom da izvrši pripreme za napad na Kočevje.

18 divizija je produžila pokret u rejon Starog Trga (kod Loža) pravcem Brod na Kupi, Kuželj, Čabar. Prezid sa zadatkom da razbije neprijatelja na Blokama.

Neprijatelj (uglavnom delovi 17 SS policiskog puka) se toga dana povukao sa linije Borovec, Kočevska Reka, Novi Lazi, Livold, Dolga Vas, sa jednom kolonom je pošao prema Kočevju, a sa drugom prema Ravnom (Ravne). Četnici i Nedićevci sa tog sektora povukli su se još ranije

prema Grčarici i Rakitnici. Na delu Kočevje, Dvor, Novo Mesto neprijatelj nije bio aktivan; verovatno nije primetio pregrupisavanje 7 korpusa. Jedna kolona ustaša od 1500 ljudi, koja je prethodnog dana stigla iz Kostanjevice u Novo Mesto, nastavila je pokret prema Savi.

29 divizija, prema naređenju štaba armije, krenula je preko Mašuna na pravac Šent Peter, Postojna, a njena 10 brigada bila je upućena u sastav Desne operativne grupe; njen rad prikazan je ranije.

1 maj 1945

15 divizija: 15 brigada je izvršila napad na k 729, južno od Kočevja; neprijatelj se povukao, a brigada je nastavila nadiranje pravcem Suhi Hrib, Fridrihštajn, Ledenik, Vršič.

Toga dana je utvrđeno da u Kočevju ima oko 1200 Nemaca i oko 400 ljudi ROA i Bele garde sa jednom četom tenkova srednje tonaže.

18 divizija je nastavila pokret preko Osilnice za Čabar.

29 divizija se prebacila do podne na prostoriju Šent Peter, Postojna. Ona je dobila zadatak da oslobodi Postojnu, odakle je neprijatelj ugrožavao kako Desnu operativnu grupu u akciji prema Trstu tako i delove Srednje operativne grupe, angažovane kod Ilirske Bistrice prema jugoistoku. Za izvršenje ovog zadatka 13 brigada je zauzela polazni položaj severozapadno, a 11 brigada južno od grada; 14 brigada bila je u rezervi kod Šent Petra; Artiljeriska brigada bila je postavljena na položaj južno od Postojne.

Garnizon u Postojni sačinjavao je 904 regrutni bataljon 188 divizije, oko 1000 italijanskih fašista i belogardista i tek dovučena SS podoficirska škola iz Ljubljane sa šest topova i većim brojem bacača. Severno od Postojne. na putu za Rakek i Planinu, bilo je jakih uporišta Bele garde i SS trupa.

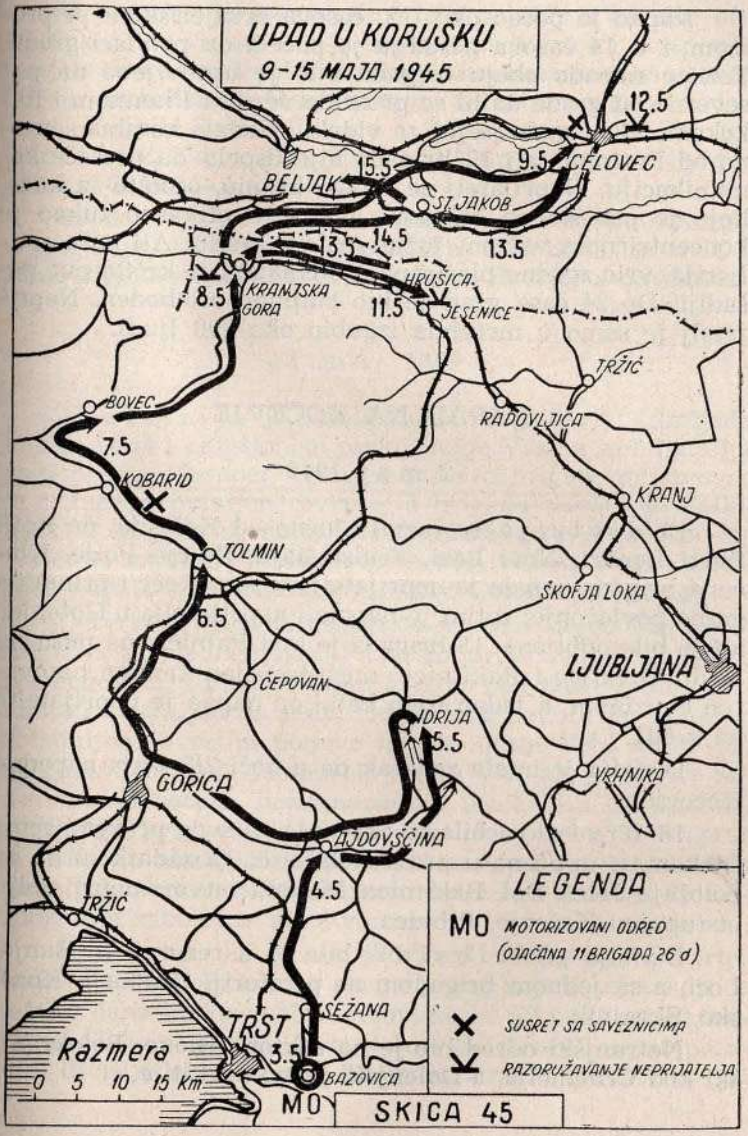
UPAD U KORUŠKU
9-15 MAJA 1945
12.5
CELOVEC
9.5
15.5
BELJAK
ST. JAKOB
13.5
14.5
13.5
8.5
KRANJSKA GORA
HRUŠICA
11.5
JESENICE
TRŽIČ
RADOVLJICA
BOVEC
7.5
KOBARID
KRANJ
TOLMIN
ŠKOFJA LOKA
6.5
LJUBLJANA
ČEPOVAN
IDRIJA
5.5
VRHNIKA
GORICA
AJDOVŠČINA
4.5
TRŽIČ
SEŽANA
TRST
3.5
BAZOVICA
Razmera
0 5 10 15 Km
MO
SKICA 45
LEGENDA
MO MOTORIZOVANI ODRED (OJAČANA 11 BRIGADA 26 d)
SUSRET SA SAVEZNICIMA
RAZORUŽAVANJE NEPRIJATELJA

Napad je počeo oko 12 časova artiljeriskom pripremom, i u 14 časova pešadija je počela da podilazi gradu. Težište napada obeju brigada bilo je upravljeno na put severno od grada da bi se presekle veze sa Planinom i Rakekom; 11 brigada je još za videla ovladala kosama severno od Postojne, ali 13 brigada nije uspela da preseče komunikaciju. Neprijatelj se žilavo branio, osobito iz kuća, koje je podesio za odbranu. Naročito efikasno tukao je koncentričnom vatrom južne prilaze gradu. Ali naša artiljerija, vrlo zgodno plasirana, sistematski je krčila put pešadiji. Do 24 časa grad je bio potpuno oslobođen. Neprijatelj je samo u mrtvima izgubio oko 300 ljudi.

NAPAD NA KOČEVJE

2 maj 1945

15 divizija se razvila južno od Kočevja, na liniji Sveti Lenart, Novi Lazi, Fridrihštajn, Zajčje Polje, Kleče; 4 brigada napala je neprijatelja u selu Koče i prinudila ga na povlačenje; zatim je napala i neprijatelja u Gotenici, ali je bila odbijena; 15 brigada je kod Pajniča, na putu između Grčarice i Rakitnice, uništila jedan kamion natovaren benzinom, a jedan njen bataljon napao je neprijatelja na k 601.

Divizija je imala zadatak da u noći 2/3 maja napadne Kočevje.

18 divizija bila je skrenuta sa svog pravca prema Blokama i upućena u pravcu Grčarica sa zadatkom da na položaju Jelen Dol, Rakitnica, Makoša zatvori neprijatelju otstupnicu Kočevje, Ribnica.

Divizija „Garibaldi" bila je u rezervi u Banjoj Loci, a sa jednom brigadom na prostoriji Cvišlarji, Konjsko, Skrajnik.

Notranjski odred bio je na sektoru Bloke, Belokranjski kod Črnomelja, a Dolenjski južno od Litije.

U Kočevje je toga dana stiglo pojačanje od oko 500 ljudi, a u isto vreme bila je evakuisana bolnica i nešto materijala u pravcu Velikih Lašča. Jedan bataljon Bele garde bio je prebačen iz Suhe Krajine (prostor između Krške Vasi, Velikih Lašča, Ribnice i Žužemberka), na Travnu Goru i Loški Potok. Oko 300—400 Nemaca prodrlo je toga dana u Grčarice i Gotenicu.

29 divizija je posle oslobođenja Postojne krenula u gonjenje; 13 brigada je opkolila i uništila uporište u Rauberkomandi, na prevoju između Hrušice i Javornika.

3 maj 1945

15 divizija je počela napad na Kočevje: 4 brigada napala je sa 1 bataljonom preko Dolge Vasi, a sa 2 bataljonom prema Mesnom Vrhu; u sastavu brigade dejstvovao je i Jurišni bataljon divizije; 5 brigada napala je Šalku Vas; 12 brigada se nalazila na položaju severoistočno od Kočevja, na liniji Mala Gora, k 565, Klinja Vas; 15 brigada napala je neprijatelja na liniji Gotenica, Grčarice.

Četvrta brigada je uspela da zauzme Dolgu Vas i Mesni Vrh, ali je neprijatelj izvršio protivnapad u pravcu Mesnog Vrha i Fridrihštajna, zauzeo obe tačke i time prinudio i 1 bataljon da se od Dolge Vasi povuče ka Livoldu; 2 bataljon je zatim ponovo napao Mesni Vrh, ali je bio odbijen; 5 brigada je zauzela Šalku Vas, ali je uskoro zatim bila odbačena protivnapadom izvedenim uz podršku artiljerije; predveče je ponovo zauzela to selo; 12 brigada je odbacila slabije neprijateljske snage koje su od Male Gore pokušavale da uznemiruju desni bok divizije; 15 brigada nije zabeležila nikakve uspehe.

18 divizija je na prostoriji Gotenica, Grčarice vodila bez uspeha borbu protiv jakog neprijatelja koji je u toku dana još bio ojačan delovima 17 SS puka sa pet tenkova. Slabiji neprijateljski delovi dejstvovali su u pozadini divizije sa prostorije Travnik, Draga, Trava.

Artiljeriska brigada pomagala je pešadiju sa položaja severno od Zajčjeg Polja.

U noći 3/4 maja neprijatelj je napustio Kočevje i otstupio prema Ribnici, ali je radi osiguranja boka zadržao jače delove na prostoriji Grčarice, Rakitnica.

29 divizija: zbog proširenja fronta, koje je nastalo izbijanjem na liniju Cerknica, Rakek, Kalce, Rovte, u prvu liniju bila je ubačena i 14 brigada; tog dana je 13 brigada, uz podršku artiljerije, zauzela Rakek i Ivanje Selo; 11 brigada je oslobodila Planinu, posle žestoke borbe slomila neprijateljski otpor i kod Grčarevca, i nastavila gonjenje prema Kalcu; 14 brigada bila je angažovana desno od 11 brigade, na pravcu Laze, Logatec.

Motorizovani odred: u cilju presecanja otstupnice neprijatelju u Koruškoj bio je formiran Motorizovani odred od 11 brigade 26 divizije, jedne baterije protivtenkovskih topova, 3 motorizovanog diviziona i jedne čete tenkova; odred je formiran u Bazovici, i toga dana izvršio je pripreme za pokret.

4 maj 1945

15 divizija ušla je u Kočevje bez borbe. Samo je 12 brigada naišla na kratak i slab otpor neprijateljskih zaštitnica na liniji Klinja Vas, Mala Gora; 15 brigada je zauzela Gotenicu a zatim je, zajedno sa 8 i 9 brigadom, napala neprijatelja u Grčaricama i prinudila ga na povlačenje prema Rakitnici i, dalje, ka Ribnici. U Grčaricama je neprijatelj imao oko 1100 ljudi.

18 divizija: 9 brigada je pre podne napala jednu kolonu jačine 800 vojnika sa osam tenkova koja se povlačila iz Kočevja prema Ribnici, i tom prilikom oštetila dva tenka; po podne je neprijatelj sa tenkovima izvršio ispad iz Ribnice do Stare Cerkev, ali je brzo bio odbijen.

Sa prostorije Trava, Travnik neprijatelj se bio povukao u Ribnicu.

Po oslobođenju Kočevja, 7 korpus je krenuo u gonjenje neprijatelja u pravcu Ribnice, sa 15 divizijom desno, a sa 18 divizijom levo od puta. Još istog dana obe divizije izbile su južno i istočno od Ribnice i izvršile pripreme za napad na nju.

U Novom Mestu je neprijatelj grupisao svoje snage iz okolnih uporišta. Uopšte, nemačke trupe su počele da se izvlače iz Dolenjskog u pravcu Ljubljane, ostavljajući u zaštitnici domobrane i četnike.

29 divizija je naišla na žilav otpor neprijatelja. Oslanjajući se na stalne objekte na staroj jugovensko-italijanskoj granici, na koje su došla pojačanja iz Ljubljane, neprijatelj je u Kalcu davao vanredno jak otpor. Borbe za to uporište trajale su ceo dan. Tek predveče, kada mu je bila ugrožena otstupnica manevrom 11 brigade u pravcu Rovta i brzim nadiranjem 14 brigade pravcem Laze, Logatec, neprijatelj je u neredu otstupio.

Gornji i Donji Logatec bili su zauzeti u naletu. Odatle je neprijatelj otstupio u Vrhniku.

Trinaesta brigada je oslobodila Rakek i Unec, zatim i Cerknicu, i krenula u gonjenje prema Borovnici. Neprijatelj je tu pretrpeo veće gubitke. U osvojenim uporištima zadobijen je veliki plen.

Motorizovani odred je izvršio pokret iz Bazovice u Ajdovščinu.

OSLOBOĐENJE LJUBLJANE

5 maj 1945

7 korpus: obe divizije, uz podršku Artiljeriske brigade, počele su u 8 časova napad na Ribnicu, koju je branilo oko 900 neprijateljskih vojnika; napad se brzo razvijao, i već u 9 časova 10 brigada ušla je u mesto.

Odbačen iz Ribnice, neprijatelj je pokušavao da se zadrži na liniji Sveta Ana (949), Žlebje, Sveti Gregor, ali je i odatle ubrzo bio odbačen u Velike Lašče. Zatim je 15 di-

vizija nastavila gonjenje severno od puta pravcem Zdenska Vas, Račna sa zadatkom da kod Grosuplja preseče put Novo Mesto — Ljubljana. Za to vreme je 18 divizija imala da napadne i oslobodi Velike Lašče i zatim da nastavi gonjenje prema Ljubljani. Toga dana ona je sa dve brigade zauzela položaj na liniji Osolnik, Ponikve.

29 divizija je izbila na liniju Borovnica, Vrhnika, Horjul, oslobodivši Borovnicu, Verd i Vrhniku; 13 brigada je po zauzeću Borovnice došla u vezu sa delovima 7 korpusa.

Motorizovani odred je izvršio pokret iz Ajdovščine u Idriju. Na putu je nailazio na neprijateljske trupe u povlačenju.

6 maj 1945

Pred frontom 7 korpusa neprijatelj je bio u opštem povlačenju prema Ljubljani.

15 divizija je sa 5 i 15 brigadom izbila do Grosuplja, odakle su se, posle kraće borbe, neprijateljske zaštitnice povukle prema Lipoglavu. Na putu za Grosuplje — Višnja Gora divizija je razbila jednu motorizovanu kolonu koja se kretala prema Ljubljani, a sa delovima je učestvovala i u borbama 18 divizije kod Pijave Gorice.

18 divizija je u noći 5/6 maja ušla u Velike Lašče, koje je, po padu mraka, neprijatelj evakuisao, a zatim je nastavila gonjenje, pa je sa 8 brigadom, preko Turjaka i Pijave Gorice, izbila u Šmarje; 9 brigada je bila upućena preko Pijave Gorice, odakle je neprijatelj bio proteran, a 10 brigada je krenula prema Studenec—Igu.

Za napad na Ljubljanu korpus se imao razviti na liniji Podlipoglav, Sveti Pavel, Podmolnik, Orlje, Golovec, Rudnik, pa su divizije bile upućene na taj položaj: 15 divizija ištočno od železničke pruge Novo Mesto — Ljubljana, a 18 divizija duž puta Velike Lašče — Ljubljana.

29 divizija: 8 brigada bila je prebačena iz Borovnice na prostoriju Brezje, Horjul sa zadatkom da pravcem

Šent Vid preseče neprijatelju otstupnicu iz Ljubljane prema Kranju; taj pravac neprijatelj je bio ojačao baš da bi sebi osigurao otstupnicu prema Kranju.

Motorizovani odred je, pošto su ranije bili porušeni svi mostovi na putu Idrija — Tolmin, morao nastaviti pokret pravcem Idrija, Ajdovščina, Gorica, Tolmin. Samo su dva bataljona bila upućena peške kraćim pravcem Idrija, Tolmin.

7 maj 1945

15 divizija je širokim frontom krenula na određenu liniju Podlipoglav, Šent Pavel, Podmolnik, Orlje; 4 brigada je napala Orlje, ali je u dva maha bila odbijena od nadmoćnijeg neprijatelja; 5 brigada je istočno od Svetog Lenarta došla u dodir sa neprijateljem, protiv koga je povela borbu; 15 brigada je naišla na jak otpor kod Podmolnika; 12 brigada je proterala neprijatelja iz Višnje Gore.

18 divizija je sa 8 i 9 brigadom napala neprijatelja na liniji Babina Gorica, Lavrica; žestoke borbe trajale su celog dana; 10 brigada je napala Selo, gde se neprijatelj ogorčeno branio, i ono je više puta prelazilo iz ruke u ruku.

No i pored žilavog otpora uz podršku tenkova i artiljerije, pomoću kojih je neprijatelj štitio svoje povlačenje iz Ljubljane, korpus je ovladao Orljem i Babinom Goricom, i krenuo na liniju Dobrunje, Bizovik, Golovec, Rudnik, Ilovica.

29 divizija je celog dana vodila žestoke borbe na liniji Vrzdenec, Horjul, Log, Bevke. Neprijatelj je uz pomoć jake artiljerije, davao žilav otpor, naročito na delu Log, Bevke, gde je otkriven prostor olakšavao odbranu. Tek uveče divizija je uspela da ovlada otsekom Vrzdenec, Horjul, Brezje, a neprijatelj se povukao na položaje Ključ (623), Kladnik (579), Stujica, Koreno, Ulaka, k 717, Kožjak (788), Sveti Jošt.

Motorizovani odred produžio je pravcem Tolmin, Kobarid, Bovec. Pred Kobaridom je došao u vezu sa savezničkim snagama. U toku noći bio je očišćen sneg na

putu Bovec — Kranjska Gora i popravljeni su mostovi. Savezničke snage koje su nešto ranije pokušale da se probiju tim putem vratile su se nazad zbog velikih snežnih naslaga.

8 maj 1945

7 korpus je produžio borbe za Ljubljanu, koje su počele još u toku noći 7/8 maja, kada je neprijatelj ponovo zauzeo Orlje. Položaj Bizovik, Orlje, Laverca, Dolnja Vas, Črna Vas branile su jake policiske jedinice i oko 800 domobrana uz podršku dvadesetak oruđa, od kojih četiri haubice 150 mm.

15 divizija napala je otsek Dobrunje, Bizovik, a 18 divizija deo Orlje, Laverca, Babina Gorica.

Pod pritiskom 15 divizije neprijateljski prednji delovi su se povukli, i naše jedinice izbile su na liniju Sostro, Češnjice, Sveti Lenard, Podmolnik i nastavile napad na Bizovik i Dobrunje.

Posle teških i dugih borbi, 18 divizija je zauzela Lavricu i Orlje i odbacila neprijatelja na liniju Polovec, Rudnik. Kod Studenec—Iga bilo je samo aktivnosti patrola.

Kasno uveče neprijatelj je otstupio i u toku noći napustio Ljubljanu.

Poslednja dva dana u borbama protiv 7 korpusa neprijatelj je imao oko 300 mrtvih; bila su mu uništena i dva tenka, zaplenjeno mnogo motornih vozila i mnogo ratnog materijala a zarobljeno oko 150 vojnika.

29 divizija je ujutru toga dana ovladala Kostanjevicom (363), polovinom Loga i kotom 473, ali je na ostalim tačkama neprijatelj davao otpor do kasno u noći. Na pravcu Log, Ljubljana on je imao u akciji tri-četiri brdske i jednu haubičku bateriju. Tek pred ponoć bio je slomljen otpor na desnom njegovom krilu, usled čega je nastupilo povlačenje na celoj liniji.

Motorizovani odred je prešao bivšu jugoslovensko-italijansku granicu i spustio se u Kranjsku

Goru, gde se sukobio sa jednom grupom od oko 500 neprijateljskih vojnika, koje je, posle dvočasovne borbe, prinudio na predaju.

9 maj 1945

Toga dana su naše jedinice ušle u Ljubljanu u kojoj je zaplenjen veliki ratni materijal, između ostalog oko 120 topova, 500 automatskih oruđa, 5000 pušaka, 110 kompletnih bacača i 400 automata.

7 korpus: 15 divizija je izbila na liniju Zalog (12 brigada), Zgornja i Spodnja Zadobrava (5 brigada), Šmartno ob Savi (4 i 15 brigada), a 18 divizija je ostala u Ljubljani kao garnizon.

29 divizija je, po oslobođenju Ljubljane, dobila zadatak da izbije na sektor Jesenice, Tržič. Toga dana stigla je u Šent Vid i Medvode.

UPAD U KORUŠKU

10 do 15 maja 1945

Motorizovani odred: 3 i 4 bataljon bili su već 9 maja prebačeni kamionima u Celovec, gde su zatekli savezničke snage i došli u vezu sa našim snagama iz Koruške i Štajerske.

Idućeg dana su drugi delovi Motorizovanog odreda bili upućeni u Jesenice i Hrušicu, i 11 maja su na tim stanicama razoružali 4600 vojnika i 237 oficira, koji su se vozom povlačili iz Ljubljane. U Celovcu su 3 i 4 bataljon 12 maja razoružali 5200 vojnika i oficira. Idućeg dana su u Kranjskoj Gori bili grupisani 1 i 2 bataljon, a u Svetom Jakobu 3 i 4 bataljon. Samo jedna četa 4 bataljona bila je ostala u Celovcu radi juvanja zaplenjenog materijala. Dan kasnije je ceo odred bio grupisan u Svetom Jakobu (osim čete u Celovcu), a idućeg dana, 15 maja, 11 brigada bila

je raspoređena na pruzi Struge — Beljak radi razoružavanja neprijatelja. Za sve to vreme odred je vršio evakuaciju zaplenjenog ratnog materijala, pri čemu je, neočekivano, naišao na smetnje od Saveznika.

Dotle je 29 divizija, ojačana 10 brigadom, koja se 10 maja vratila u njen sastav, nastavila nadiranje prema Jesenicama i Tržiču; 10 maja oslobodila je Kranj i Škofju Loku; na železničkim stanicama zaplenila je čitave kompozicije ratnog materijala. Na liniji Radovljica, Tržič naišla je 11 maja na otpor. Kod Radovljice se neprijatelj predao posle kraće borbe, ali se kod Tržiča borio vrlo uporno u težnji da se preko Ljubelja prebaci u Korušku. Tu su borbe trajale od 16 do 20 časova. Poginulo je oko 170 Nemaca, domobrana i četnika, a zarobljeno je oko 300 Nemaca i zaplenjeno mnogo materijala i vozila. To je bio poslednji organizovan otpor pred 29 divizijom.

15 divizija krenula je pravcem Domžale, Kamnik i razoružala oko 1000 Nemaca i 3000 Italijana

5

RAD NEPRIJATELJA

Pod jakim pritiskom Prve i Treće armije neprijateljski front na Ilovi popustio je 1 maja na celoj širini.

Kozački korpus sa povlačio Podravinom i sve se više udaljavao od 11 divizije, po meri kako ih je odvajalo planinsko zemljište idući ka Kalničkoj Gori. Usled povlačenja XV kozačkog korpusa, nemačke trupe koje su bile frontom prema Dravi (Grupa „Fišer") morale su same da se pobrinu za obezbeđenje svog desnog boka prema Trećoj armiji, pa su tako izgradile jedan bočni položaj 20 km zapadno od Koprivnice, zatim jedan u visini Ludbrega i, najzad, jedan 15 km zapadno od Ludbrega.

Severno od Moslavačke Gore povlačile su se 11 i 22 divizija, i 6 maja dostigle su „Zvonimirovu liniju" s obe strane Križevaca. Na takozvanim „Gnajzenau" i „Šarn-

horst" položajima, koji u fortifikaciskom pogledu nisu pretstavljali mnogo više od ranijih linija između Ilove i „Zvonimirove linije", nisu se mogle zaustaviti usled jakog pritiska naših snaga. Sa njima je bila i jedna ustaška divizija, ali nisu imale veze ni desno ni levo. Južnije se 369 divizija jedva probila preko Čazme, a 181 i 41 divizija otstupale su komunikacijama južno od Moslavačke Gore; prva je 6 maja na „Zvonimirovoj liniji" zauzela položaj kod Vrbovca, a druge dve trebalo je da se na istoj liniji rasporede od Save prema Vrbovcu, uglavnom na području Dugog Sela. No već 7 maja „Zvonimirova linija" je bila probijena, pređena i obuhvaćena.

U međuvremenu je 373 divizija otstupila od Kostajnice preko Siska i Velike Gorice, i 6 maja zauzela je odbranbeni položaj kod Hrašća, ali je već idućeg dana delovi Druge armije odbacuju u Podsused.

Do 28 aprila XCI korpus je ostao uglavnom na opštoj liniji, Tušilović, Poloj, Generalski Stol, Kupa, kada su ga delovi Druge armije odbacili na karlovački mostobran, koji je obrazovao jugozapadno krilo „Zvonimirove linije". Situacija kod Karlovca bila je u očima Lera toliko kompromitovana, da je 7 SS diviziju, koja je vozovima pristizala u Zagreb na putu za Ljubljanu, skrenuo u Karlovac. Tako se pritisak Druge armije odrazio neposredno na front Četvrte armije, gde bi 7 SS divizija znatno komplikovala borbe za Ljubljanu. No i pored toga, XCI korpus nije se mogao održati u Karlovcu; 6 maja bio je odbačen prema Samoboru. U tom rejonu je štab XCI korpusa primio pod svoju komandu i trupe XV planinskog korpusa, čiji je štab bio upućen na Karavanke, da tamo organizuje odbranu. Trupe generala Henricija su sa sunjskog mostobrana otstupile 4 maja preko Lekenika za Zagreb i tu se izgubile. Grupa armija „E" nema o njima više nikakvih vesti.

Početkom maja bila je Grupi armija „E" (vrhovnom zapovedniku Jugoistoka) dodeljena i Štajerska i Koruška kao pozadinsko područje. Zato je štab XXXIV korpusa bio upućen iz Ljubljane u Beljak, štab XCI korpusa u Ljubljanu, gde je mogao stići neposredno pred njeno oslo-

bođenje, a štab LXIX korpusa u Istočnu Korušku. Na Karavankama i duž granica Rajha prema zapadu nameravao je Ler da organizuje prihvat i odbranu. Ta odluka, očigledno, nije imala više nikakve veze sa stvarnošću. Ler, doduše, tvrdi da je tek 2 maja saznao za kapitulaciju Grupe armija „C" preko stranih radio-stanica, a da mu je nemačka Vrhovna komanda tek 4 ili 5 maja to potvrdila. Idućeg dana, 6 maja, maršal Keserling, novi nemački vrhovni komandant vojske, pozvao je komandanta Grupe „E" i komandanta 2 oklopne armije u Grac i tu im saopštio da je Nemačka kapitulirala i da se neprijateljstva imaju obustaviti 9 maja u 0 časova. U isto vreme je Keserling potčinio Grupi armija „E" i 2 oklopnu armiju, koja je branila Grac i koja je, po padu Beča, verovatno izgubila vezu sa Grupom „Jug". Istog dana uveče Ler je izdao radiotelegrafske direktive za kapitulaciju: na frontu prema Anglo-Amerikancima pregovore je imao povesti komandant XXXIV korpusa, na ruskom frontu komandant 2 oklopne armije, a na jugoslovenskom frontu Ler je tu dužnost zadržao za sebe. Tada je nemačko komandovanje već bilo sasvim dezorganizovano. Prve jedinice Druge armije upadaju u Zagreb već 8 maja, a idućeg dana se Prva i Druga armija sastaju u slobodnom Zagrebu. Dotle su Nemci i ustaše, gonjeni u stopu, grabili ka Austriji.

Sve do 1 maja Ler je nameravao da degažuje opkoljeni XCVII korpus. Upravo u tom cilju uputio je 7 SS diviziju u Ljubljanu, verovatno da je angažuje na pravcu Šent Peter, Ilirska Bistrica. Ali kada ju je 1 maja morao da uputi prema Karlovcu, onda je naredio XCVII korpusu da se sopstvenim snagama probije ka severu. Uostalom, taj korpus je na riječkom frontu branio Trst, a 1 maja je to postalo bespredmetno, jer je Trst bio već u našim rukama.

Linija „Ingrid" bila je, besumnje, najpogodniji oslonac za odbranu Istre i pozadine Grupe armija „C". Zatečeni stalni fortifikaciski objekti su to naročito omogućavali. Sasvim je prirodno što je XCVII korpus pokušao da na toj liniji zadrži Četvrtu armiju. Ali kada je naša 20 divizija

izbila do Mašuna, naročito kada je na tom pravcu probila liniju „Ingrid" zauzevši Knežak i Šent Peter (27 aprila), tada zaista nije bilo više operativnih razloga da se ostane na Rečini. Jedan nemački oficir iz štaba korpusa koji je tih dana prebegao k nama izjavio je da se u štabu korpusa moglo čuti i mišljenje da je uporna odbrana na Rečini imala da pomuti naše odnose sa zapadnim Saveznicima, jer su Nemci smatrali — kazao je taj oficir — da je u interesu Saveznika da ne pređemo staru granicu. Takvi pokušaji da se zavade Saveznici nisu bili usamljeni pri kraju rata ni na drugim frontovima. Svakako da je orijentisanje svih nemačkih snaga iz Istre i Slovenačkog Primorja prema nama bilo inspirisano takvom politikom. Ali i takvoj politici bolje bi se poslužilo da se XCVII korpus povukao na vreme negde u oblast Postojne, odakle bi bolje štitio i Trst i Ljubljanu.

Povlačenje XCVII korpusa počelo je 3 maja. Poslednjim naporom svojih snaga on se probio do Ilirske Bistrice, ali je tu klonuo. Od svih trupa stizali su izveštaji da ljudstvo, fizički i moralno potpuno iscrpeno, zahteva predaju. Ler je odobrio pregovore o kapitulaciji 5 maja, dakle dan ranije nego što je Keserling obavestio o opštem prekidu neprijateljstva.

Da je XCVII korpus krenuo u proboj obruča samo dva dana ranije, izgledi na uspeh bili bi nesrazmerno veći. Prvog maja ceo severni otsek obruča, od Zabiča preko Ilirske Bistrice do Podgrada, držala je razvučena 13 divizija; dve brigade 26 divizije bile su u pokretu od Klane za Ilirsku Bistricu, 29 divizija je pripremala napad na Postojnu, 8 divizija je stizala tek u Prezid, a 7 divizija je bila još daleko.

Ranijim napuštanjem Rijeke situacija Grupe armija „E" ne bi se pogoršala, a sigurnost Grupe armija „C" nije više dolazila u obzir posle kapitulacije u Kazerti. Naprotiv, XCVII korpus bi mnogo efikasnije štitio komunikacije Grupe armija „E" kod Postojne ili Ljubljane, nego kod Rijeke. Držanje korpusa na staroj jugoslovensko-italijanskoj granici može se protumačiti jedino željom da nam se

prepreči put za Trst, ali su pri tom potcenjene naše operativne mogućnosti.

Povlačenje XCVII korpusa nije bilo sasvim bezizgledno ni 3 maja. Da je žrtvovana sva vozeća komora ili najveći njen deo, a da su snage bile prikupljene na užem frontu duž puteva Ilirska Bistrica — Knežak i Jelšane — Prem, uz jake pobočnice i zaštitnice, proboj pravcem sektora ne bi bio isključen ni 4 maja, dakle pre dolaska naše 7 divizije. Želja da se izvede propisno izvlačenje sa svom komorom i prtljagom poslednji je uzrok katastrofe XCVII korpusa.

Odbrana Trsta nije bila organizovana. Tamošnje snage nisu bile jake, ali da su bile spremne za odbranu, zadale bi mnogo više teškoća našim krilnim operativnim grupama. Te neprijateljske snage bile su potpuno iznenađene naglom pojavom naše 20 divizije. Prethodnica 901 puka je 29 aprila uveče iznenada naišla na naše tenkove kod Carinarnice u Kozini. Tek tada Nemci improviziraju odbranu u nekoliko uporišta oko Trsta, među kojima su najznačajnija bila Opčine, Bazovica i Dekani. Padom Bazovice i Dekana (30 aprila) vrata Trsta bila su otvorena. Uporna odbrana u Opčinama nije uticala više na sudbinu grada, a otpor u njemu, mada mestimično grčevit, bio je taktički nepovezan i pothranjivan jedinom nadom da će doći Saveznici. Oni su doista i došli, ali — posle nas. U uličnim borbama u velikom gradu naše jedinice, pomognute unutrašnjim snagama otpora, bile su na visini zadatka.

Kapitulacijom Grupe armija „C" otstupnica dolinom Save, od Zidanog Mosta preko Ljubljane ka Jesenicama, postala je neupotrebljiva za Grupu armija „E". Ali je Ljubljana kao bočna zaštita, zadržala svu svoju vrednost za komunikacisku liniju Grupe armija „E" sve dok se njena glavnina ne bude našla severno od Zidanog Mosta. A 8 maja, kad su vođene borbe za Ljubljanu, glavnina Grupe armija „E" nalazila se još u visini Zagreba. Pod pritiskom naših snaga, neprijatelj je, dakle, napustio Ljubljanu u noći 8/9 maja, mnogo pre nego što je to bilo u njegovom operativnom interesu.

6
ZAKLJUČAK

Riječka bitka bila je 28 aprila taktički već rešena. U to vreme je napadna moć XCVII korpusa konačno bila slomljena, a naše krilne grupe dobile su potpunu operativnu slobodu. Idućeg dana se operacija Četvrte armije prirodno račva ka glavnim objektima, ka Trstu i Ljubljani; intervencija Vrhovnog komandanta od 27 aprila stiže u pravi čas da održi tempo Armije. Ali su znatne njene snage ipak bile ostavljene na riječkom frontu; tu su bile neprijateljske glavne snage, koje je agresivnim držanjem trebalo prikovati da se ne okrenu protiv naših krilnih grupa.

Pokret krilnih operativnih grupa ka Trstu 29 i 30 aprila nije mogao biti brži. Zahvaljujći toj brzini neprijatelj je potpuno bio iznenađen i razbijen, pre nego što je stigao da organizuje odbranu. Bilo je to i od neocenjive političke koristi. Da smo stigli samo dan kasnije, ušli bismo u Trst zajedno sa Saveznicima, a dva dana kasnije — posle njih, ili nikako. U tom odlučnom trenutku intervencija Vrhovnog komandanta od 27 aprila — izražena ne samo preciznom direktivom nego i novim snagama — dobila je trajan istoriski značaj.

Vrlo efikasno bilo je sadejstvo 9 korpusa u napadu na Trst i Soču. Kombinovana dejstva snaga s fronta i pozadine nisu bila retka u Narodnooslobodilačkom ratu, pa ni u tim razmerama. Videli smo ranije saradnju 4 korpusa sa Četvrtom armijom i saradnju 6 korpusa sa Trećom armijom, ali nigde to nije dalo toliko značajne rezultate.

Dok je kod Trsta i na Soči svaka drskost bila ne samo dozvoljena nego i nužna, na riječkom frontu je trebalo strpljenja i metoda da se taj jak neprijatelj prikuje, okruži i uništi. Počev od 29 aprila, XCVII korpus počinje, po Lerovim direktivama, da obrazuje kružnu odbranu, a istog dana naša 13 divizija počinje obuhvatni manevar preko Zabiča ka Ilirskoj Bistrici. U isto vreme 19 i 26 divizija

žestokim frontalnim napadima prikivaju neprijatelja na Rečini i kod Klane.

Zanimljivo je da od 23 aprila nije uspeo nijedan naš značajniji pokušaj infiltracije kroz neprijateljski front od Čabarske Police do Mora, uprkos razdrobljenom i pokrivenom zemljištu i velikom našem iskustvu u toj oblasti taktike. U prethodnom periodu to nije uspelo ni 43 diviziji, a ni 3 brigadi 26 divizije; to ne uspeva ni Udarnoj grupi, koju 26 divizija formira 29 aprila.

Obuhvatni manevar Srednje operativne grupe možemo smatrati završenim 2 maja kada se glavnina 26 divizije prikupila u rejonu Ilirske Bistrice i zauzela Rupu. Toga dana je XCVII korpusu ostalo vrlo malo izgleda da se probije prema Trstu ili Šent Petru. Ovo smo mogli postići i dan ranije bez ikakve opasnosti, da je odmah bilo uočeno da je neprijatelj kod Klane prešao u odbranu. Ali naša obaveštajna služba naviknuta više na rad sa neprijateljem, koji je nedeljama i mesecima stajao na mestu, nije bila uvek na visini dinamike boja. Naše operativne jedinice očekivale su pred svaku operaciju da budu odozgo detaljno obaveštene o neprijateljskoj situaciji; nisu bile dovoljno spremne da uočavaju na vreme promene kod neprijatelja i da ih što pre dostave višem štabu.

Tako se objašnjava da smo, donekle, bili iznenađeni kada je XCVII korpus, 3 maja, krenuo prema severu u proboj obruča. Da su bile na vreme obaveštene, 13 i 26 divizija bi u boljem rasporedu dočekale napad , no ipak nije sigurno da bismo ga mogli zadržati raspoloživim snagama. Bila je potrebna intervencija 4 korpusa da se neprijatelj zaustavi i prinudi na kapitulaciju. Posle 12 dana rvanja sa najjačom neprijateljskom divizijom, iscrpena 26 divizija morala je biti izvučena s fronta uoči konačnog uspeha, kome je ona toliko pridonela.

Koncentričnu operaciju ka Ljubljani izveli su brzo i energično, 7 korpus i 29 divizija. Napad na Kočevje, 3 maja, nije uspeo najviše zbog toga što je izveden vrlo širokim frontom. Još brže je motorizovani odred prodro u Slovenačku Korušku da bi zatvorio krug oko Grupe armija

„E" i doslovno izvršio zadatak koji je Vrhovni komandant postavio Armiji.

*
* *

Na svom pobedonosnom pohodu od Knina do Trsta Četvrta armija je savladala više od 140.000 hiljada neprijateljskih vojnika. Tu su uračunate sve neprijateljske trupe južno od linije Bihać, Karlovac, Ogulin, Novo Mesto, Ljubljana, Gorica, Soča, dakle one protiv kojih je stvarno vodila borbe. Taj broj dobijen je neposredno iz neprijateljskih dokumenata; samo tamo gde je u njima bilo praznina, brojno stanje neprijateljskih jedinica izvedeno je kritičkom analizom naših obaveštajnih pregleda i opreznom metodičkom procenom.

Četvrta armija je razbila neprijateljske snage koje su bile veće od njenih. To je postignuto, u prvom redu, boljim grupisanjem snaga. Nalazeći se na terenu koji je buktao na svim stranama, neprijatelj je bio osuđen da razbacuje svoje snage da bi se uopšte mogao održati na njemu. Ali je ipak elastičnom odbranom mogao postići više. Već u samom početku XV korpus mogao je da formira dve jake operativne grupe, jednu kod Bihaća, a drugu u rejonu Generalskog Stola. Takvim rasporedom, ugrožavajući njen desni bok, više bi zadržao Četvrtu armiju nego upornim držanjem zemljišta u Lici, a bolje bi zaštitio Karlovac i Zagreb za koje je toliko strepeo. Da je XCVII korpus na vreme otstupio na prevoj između Javornika i Nanosa, bolje bi zaštitio i Ljubljanu i Trst. I tu, kao i na ostalim ratištima, kod Nemaca se ogledala besmislena težnja za držanjem zemljišta po svaku cenu.

Velika završna ofanziva Jugoslovenske armije jedinstvena je celina. U njoj učestvuju gotovo sve naše snage u okviru operativne ideje Vrhovnog komandanta. Četvrta armija je svoj težak ali častan zadatak izvršila u potpunosti. Priznanja Vrhovnog komandanta, druga Tita, odata joj u ime naših naroda, njena su najdragocenija nagrada.

PRILOZI

Prilog 1

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA

JEDINICAMA ČETVRTE ARMIJE I JEDINICAMA MORNARICE

Posle višednevnih ogorčenih borbi, pod vrlo teškim terenskim uslovima, trupe Četvrte armije uz sadejstvo mornarice, zauzele su i oslobodile u Hrvatskom Primorju veliku pomorsku luku i grad Sušak, kao i pristanište Senj, Novi, Crikvenicu, Kraljevicu, Bakar i Martinščicu. Osim toga izvršile su desant na ostrvo Rab, Krk, Cres i Lošinj, posle žestokih borbi oslobodile sva ova ostrva. Ostrva Cres i Lošinj, posle dugogodišnjeg robovanja pod fašističkom okupacijom, konačno su vraćena u sastav naše otadžbine.

U ovim borbama istakle su se jedinice pod komandom general-lajtnanta Petra Drapšina, general-majora Pavla Jakšića, pukovnika Boška Šiljegovića i mornaričke jedinice pod komandom general-majora Josipa Černog.

Izražavam svoju zahvalnost svima borcima i rukovodiocima jedinica, koje su izvojevale ove pobede.

Neka je slava palim junacima za oslobođenje naše otadžbine!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

22 aprila 1945 god.
Beograd

VRHOVNI KOMANDANT
MARŠAL JUGOSLAVIJE
Josip Broz-Tito

JUGOSLOVENSKA ARMIJA OSLOBAĐA ISTRU I SLOVENAČKO PRIMORJE

POHVALA MARŠALA TITA JEDINICAMA KOJE SU OSLOBODILE ISTRU

Beograd, 30 aprila

Posle sedmodnevnih ogorčenih borbi sa jakim neprijateljskim snagama, trupe naše IV armije, VII i IX korpusa, pod teškim uslovima planinskog zemljišta, probile su vrlo jaki, godi-

nama utvrđeni front na bivšoj jugoslovensko-italijanskoj granici od Rijeke do Postojne na širini oko 60 km, prodrle duboko na celo područje naše pokrajine Istre i Slovenačkog Primorja i, nadirući neodoljivo na zapad, pod borbom prešle preko 70 km i prodrle u veliku pomorsku luku i grad Trst, gde vode ogorčene ulične borbe.

Istovremeno trupe IV armije, uz sadejstvo naše mornarice, izvršile su desant na istočnu obalu Istre i, pošto su u teškim borbama zauzele i oslobodile gradove Labin, Lovranu i Opatiju, produžile su energično napredovanje na zapad.

U ovim borbama, pored celog područja naše napaćene Istre oslobođeni su gradovi: Postojna, Sv. Petar, Ilirska Bistrica i mnogo drugih naseljenih mesta. Za gradove Rijeku, Trst i Pulu vode se ulične borbe.

Razbijen je ceo front neprijateljske odbrane na širini od 125 km, na kojem su se borile jedinice ojačanog nemačkog 97 armiskog korpusa i mnoge druge nemačko-fašističke samostalne formacije.

U rejonu Rijeke opkoljene su 188 i 237 nemačka divizija i u toku su borbe za njihovo potpuno uništenje.

Neprijatelj je pretrpeo ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu.

Za izvojevanje ovih pobeda pohvaljujem jedinice IV armije pod komandom general-lajtnanta Petra Drapšina, general-majora Pavla Jakšića, general-majora Boža Božovića, general-majora Vlade Šegrta, pukovnika Boška Šiljegovića, pukovnika Vukašina Mićunovića, pukovnika Stanka Parmača, pukovnika Periše Grujića, potpukovnika Bogdana Pecotića, potpukovnika Mate Bilobrka, potpukovnika Ljube Truta, potpukovnika Ilije Radakovića, potpukovnika Dušana Vlaisavljevića, potpukovnika Mirka Lenca, potpukovnika Petra Babića, potpukovnika Nikole Grubora, potpukovnika Josipa Skočilića i potpukovnika Dušana Koraća, jedinice VII korpusa, pod komandom pukovnika Franca Poglajena i pukovnika Janeza Hribara, jedinice IX korpusa pod komandom pukovnika Viktora Abvelja i potpukovnika Jože Borštnera; jedinice mornarice pod komandom general-majora Josipa Černog i pukovnika Dragiše Ivanovića.

Izražavam svoju zahvalnost svima borcima i rukovodiocima jedinica, koje su izvojevale ove sjajne pobede. Neka je slava palim junacima za oslobođenje naše otadžbine!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

VRHOVNI KOMANDANT
MARŠAL JUGOSLAVIJE
TITO

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA

JEDINICAMA IV ARMIJE, VII I IX KORPUSA

Prvog maja 1945 godine, jedinice naše Četvrte armije, Sedmog i Devetog korpusa nadirući neodoljivo na zapad potpuno su zauzele i oslobodile gradove TRST, GORICU i TRŽIČ, izbivši na širokom frontu na reku Soču.

Za izvojevanje ovih sjajnih pobeda pohvaljujem jedinice Četvrte armije pod komandom general-lajtnanta Petra Drapšina, general-majora Pavla Jakšića, general-majora Karela Levičnika i pukovnika Boška Šiljegovića, jedinice Sedmog korpusa pod komandom pukovnika Franca Poglajena i pukovnika Janeza Hribara i jedinice Devetog korpusa pod komandom pukovnika Viktora Abvelja i potpukovnika Jože Borštnera.

Izražavam svoju zahvalnost svima borcima i rukovodiocima jedinica, koje su izvojevale ove sjajne pobede.

Neka je slava palim junacima za oslobođenje naše Otadžbine!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

1 maja 1945
Beograd

VRHOVNI KOMANDANT
MARŠAL JUGOSLAVIJE
TITO

Prilog 2

PREGLED
KOMANDNOG SASTAVA I JEDINICA ČETVRTE ARMIJE

ŠTAB ČETVRTE ARMIJE

Komanda armije i uži deo štaba
Komandant generallajtnant Drapšin Petar
Komesar pukovnik Šiljegović Boško
Načelnik štaba generalmajor Jakšić Pavle
Načelnik operativnog odeljenja pukovnik Biočić Ante
Načelnik obaveštajnog odeljenja pukovnik Tomac Petar
Načelnik organizaciskog odeljenja potpukovnik Draganić Slavko, a od sredine aprila 1945 potpukovnik Vojvodić Dimitrije

Komande rodova vojske
Komandant artiljerije generalmajor Levičnik Karel
Komandant inžinjerije major Barović Dušan
Komandant tenkovskih jedinica potpukovnik Grujić Periša
Komandant veza major Matičević Veljko

Komanda pozadine
Komandant potpukovnik Peko Bogdan
Komesar major Maoduš Stevo
Načelnik štaba pukovnik Kerečin Stjepan

ARMISKI DELOVI

(Jedinice van sastava divizija i korpusa)

ARTILJERISKA BRIGADA

Komandant major Misjak Franc
Komesar major Zenić Nikica
1 haubički divizion — 8 haubica 100 mm i 2 PT topa 57 mm (krajem aprila 1945 formirana još jedna baterija od 4 haubice 105 mm)
2 haubički divizion — 12 haubica 105 mm i 3 PT topa 57 mm

3 brdski divizion — 12 topova 75 mm, 2 PT topa 57 mm i 2 PA oruđa 20 mm
4 teški divizion — 4 haubice 150 mm, 1 top-haubica 152 mm, 2 topa 105 mm i 1 top 150 mm
5 protivtenkovski divizion — 2 PT topa 88 mm, 4 PT topa 75 mm, 8 PT topova 57 mm
6 protivavionski divizion — 24 PA oruđa 20 mm, 2 četverocevna PA oruđa 20 mm
Brojno stanje 30. 4. 1945 — 2115 ljudi
Napomena: cela brigada bila je motorizovana

TENKOVSKA BRIGADA

Komandant potpukovnik Sekulić Vlado
Komesar potpukovnik Hočevar Franc
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, četiri tenkovska bataljona i inžinjeriski bataljon
Brojno stanje 30. 4. 1945:

Ljudi	1965
Tenkova	75 („Stuart“)
Blindi	23
PT oruđa	14
PA oruđa	5

MOTOMEHANIZOVANI ARTILJERISKI DIVIZION

(Samohodni divizion, formiran 23. 4. 1945)
Komandant potpukovnik Elsner Aleksandar
Komesar major Jovanović Vojislav
Sastav: tri baterije tipa „Šerman“ i jedna baterija tipa „Stuart“

INŽINJERISKA BRIGADA

Komandant kapetan Milatović Nikola
Komesar major Paško Mijan
Brojno stanje 30. 4. 1945 — 240 ljudi

PUK ZA VEZU

Komandant kapetan Gulan Petar
Komesar major Kosovac Mićo

DOPUNSKA BRIGADA

Brojno stanje ljudstva: 31. 3. 1945 1004
30. 4. 1945 6321

Napomena: u toku aprila 1945 brigada je primila 8254 novo mobilisana borca iz Makedonije; od njih je odmah podeljeno jedinicama 4962 borca.

SAMOSTALNA BRIGADA
(Formirana od jednog dela rasformirane 35 divizije)

Brojno stanje ljudstva 30. 4. 1945 — 711 ljudi

9 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Truta Ljubo
Komesar potpukovnik Radaković Ilija
Načelnik štaba potpukovnik Babin Josip
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 2 dalmatinska proleterska brigada, 3 dalmatinska udarna brigada, 4 splitska udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje		31. 3. 1945	30. 4. 1945
Ljudi		7108	6901
Puškomitraljeza		477	466
Mitraljeza		53	53
Minobacača		108	108
Topova		12	12
PT oruđa	PT topova	4	5
	PT bacača	21	21
PA oruđa 20 mm		—	2

19 UDARNA DIVIZIJA

Komandant pukovnik Parmač Stanko
Komesar potpukovnik Babić Petar
Načelnik štaba major Grubić Lavoslav, a od kraja aprila 1945 potpukovnik Damjanović Danilo
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 5 dalmatinska udarna brigada, 6 dalmatinska udarna brigada, 14 dalmatinska udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje	31. 3. 1945	30. 4. 1945
Ljudi	8655	8008
Puškomitraljeza	326	357
Mitraljeza	34	39

Minobacača		79	75
Topova		8	12
PT oruđa	PT topova	6	8
	PT bacača	9	7
PA oruđa 20 mm		7	5

20 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Pecotić Bogdan
Komesar potpukovnik Bilobrk Mate
Načelnik štaba potpukovnik Dude Branko (docnije potpukovnik Knežević Luka)
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 8 dalmatinska udarna brigada, 9 dalmatinska udarna brigada, 10 dalmatinska udarna brigada, 5 prekomorska brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje		31. 3. 1945	30. 4. 1945
Ljudi		8894	6702
Puškomitraljeza		577	321
Mitraljeza		71	59
Minobacača		93	72
Topova		16	16
PT oruđa	PT topova	6	6
	PT bacača	21	32
PA oruđa 20 mm		3	4

Napomena: 5 prekomorska brigada izašla je iz sastava divizije početkom aprila 1945 i upućena u sastav 7 korpusa

26 UDARNA DIVIZIJA

Komandant generalmajor Božović Božo
Komesar potpukovnik Korać Dušan
Načelnik štaba major Bašlin Stanko
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 dalmatinska proleterska brigada, 3 prekomorska udarna brigada, 11 dalmatinska udarna brigada, 12 dalmatinska udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje		31. 3. 1945	30. 4. 1945
Ljudi		9202	9166
Puškomitraljeza		470	472
Mitraljeza		52	33
Minobacača		75	71
Topova		8	11
PT oruđa	PT topova	5	8
	PT bacača	22	55
PA oruđa 20 mm		11	12

11 KORPUS

Komandant generalmajor Šakić Mićun
Komesar pukovnik Balen Šime
Načelnik štaba pukovnik Uzelac Mile
Sastav: štab, artiljeriski divizion, 13 udarna divizija, 35 udarna divizija, 43 divizija
Brojno stanje korpusa 31. 3. 1945

Ljudi		8151
Puškomitraljeza		282
Mitraljeza		85
Minobacača		46
Topova		12
PT oruđa	PT topova	1
	PT bacača	15
PA oruđa 20 mm		4

Napomena: 3. 4. 1945 rasformirana je 35 udarna divizija, a 23. 4. 1945 rasformiran je 11 korpus tako da su 13 udarna divizija i 43 divizija ušle neposredno u sastav Četvrte armije

13 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Vojvodić Dimitrije, a od 3. 4. 1945 potpukovnik Grubor Nikola
Komesar potpukovnik Matić Đuro, a od kraja aprila 1945 potpukovnik Skočilić Joža
Načelnik štaba major Lončarić Jovo
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 udarna brigada, 2 udarna brigada, 3 udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon
Brojno stanje

		20. 3. 1945	30. 4. 1945
Ljudi		2379	4261
Puškomitraljeza		92	186
Mitraljeza		16	22
Minobacača		16	37
Topova		4	11
PT oruđa	PT topova	—	8
	PT bacača	3	7
PA oruđa 20 mm		4	4

Napomena: divizija je 3. 4. 1945 popunjena većim delom ljudstva rasformirane 35 divizije

35 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Grubor Nikola
Komesar potpukovnik Lenac Mirko
Načelnik štaba major Počuča Mile

Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 udarna brigada, 2 brigada, 3 udarna brigada, artiljeriski divizion
Brojno stanje u martu 1945 — 2048 ljudi
Divizija je rasformirana 3. 4. 1945; većim delom ljudstva popunjena je 13 udarna divizija, a od manjeg dela ljudstva formirana je Samostalna brigada Četvrte armije

43 DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Vlaisavljević Dušan
Komesar potpukovnik Skočilić Joža, a od kraja aprila 1945 potpukovnik Lenac Mirko
Načelnik štaba major Morović Šime
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 brigada, 2 brigada, 3 brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon, Grupa istarskih odreda (1 odred „Učka", 2 pulski odred, 3 porečki odred) i Primorsko-goranski odred
Brojno stanje 30. 4. 1945

Ljudi		4356
Puškomitraljeza		122
Mitraljeza		13
Minobacača		17
Topova		5
PT oruđa	PT topova	2
	PT bacača	10
PA oruđa 20 mm		1

Napomena: divizija je u toku aprila 1945 popunjena sa oko 1200 ljudi

7 UDARNI KORPUS

Komandant pukovnik Poglajen Franc
Komesar pukovnik Hribar Janez, a od prve polovine aprila 1945 potpukovnik Vipotnik Janez
Načelnik štaba kapetan Jezeršek Janez
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 15 udarna divizija, 18 udarna divizija, artiljeriska brigada, tenkovska četa i odredi (Dolenjski, Notranjski, Belokranjski)

Brojno stanje	6. 4. 1945	26. 4. 1945
Ljudi	6845	8452
Puškomitraljeza	346	452
Mitraljeza	40	31
Minobacača	45	63
Topova	10	29
Tenkova	8	8
PT oruđa	—	26

15 UDARNA DIVIZIJA

Komandant major Tominc Milan
Komesar potpukovnik Vipotnik Janez, a od prve polovine aprila 1945 major Jakomin Jože
Načelnik štaba major Mojškerc Vinko
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 4 slovenačka udarna brigada „Matije Gupca", 5 slovenačka udarna brigada „Ivana Cankarja", 12 slovenačka udarna brigada, 15 slovenačka udarna brigada, prateća četa, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje	6. 4. 1945	26. 4. 1945
Ljudi	2332	3061
Puškomitraljeza	121	168
Mitraljeza	18	12
Minobacača	23	31
PT oruđa	—	12

18 UDARNA DIVIZIJA

Komandant major Hribar Janez
Komesar major Hafner Vinko
Načelnik štaba major Raco Gliša
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 8 slovenačka udarna brigada, 9 slovenačka udarna brigada, 10 slovenačka udarna brigada, 24 brigada, prateća četa, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje	6. 4. 1945	26. 4. 1945
Ljudi	2350	3270
Puškomitraljeza	108	180
Mitraljeza	15	14
Minobacača	14	25
PT oruđa	—	13

9 KORPUS

Komandant potpukovnik Borštner Jože
Komesar pukovnik Avbelj Viktor, a od kraja aprila 1945 pukovnik Benčić Drago
Načelnik štaba potpukovnik Jakopič Albert
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 30 divizija, 31 divizija, divizija „Garibaldi Natisone", artiljeriska brigada, odredi (Škofjeloški, Jeseniško-bohinjski, Dolomitski, Južnoprimorski, Briško-Beneški i Mornarički) i jedinice komande grada Trsta

Brojno stanje	10. 3. 1945
Ljudi	8175
Puškomitraljeza	395
Mitraljeza	74

Minobacača	29
Topova	7
PT oruđa	10

30 DIVIZIJA

Komandant major Bavec Anton-Cene
Komesar major Šubelj Jože-Sine
Načelnik štaba poručnik Đukić Nikola
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 17 slovenačka brigada „Simona Gregorčiča", 18 slovenačka udarna brigada „Soška", 19 slovenačka udarna brigada „Srečka Kosovelova", prateća četa, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje	10. 3. 1945
Ljudi	2723
Puškomitraljeza	109
Mitraljeza	28
Minobacača	12
PT oruđa	3

31 DIVIZIJA

Komandant major Matejka Evgen-Pemc
Komesar major Kranjc Franc
Načelnik štaba kapetan Horvat Samuel-Samo
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 3 slovenačka udarna brigada „Ivana Gradnika", 7 slovenačka udarna brigada „Franca Prešerna", 16 slovenačka brigada „Janka Premrl-Vojkova", prateća četa, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje	10. 3. 1945
Ljudi	2515
Puškomitraljeza	116
Mitraljeza	19
Minobacača	9
PT oruđa	3

4 UDARNI KORPUS

Komandant pukovnik Šumonja Miloš
Komesar pukovnik Holjevac Veco
Načelnik štaba pukovnik Bjelajac Stanko
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 7 udarna divizija, 8 udarna divizija, 34 udarna divizija, artiljeriska brigada, partizanski odred Banije, odredi (Krajiški, Turopoljsko-posavski, Posavski, Karlovački), dopunska omladinska brigada

Napomena: 27. 4. 1945 stavljena je pod komandu Četvrte armije 8 udarna divizija, a 29. 4. 1945 7 udarna divizija i štab korpusa sa korpusnom artiljeriskom brigadom

7 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Pavlović Milan
Komesar potpukovnik Knežević Milan
Načelnik štaba Čakalo Jovo
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 udarna brigada, 2 udarna brigada, 3 udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon
Brojno stanje u aprilu 1945:

Ljudi		4467
Puškomitraljeza		209
Mitraljeza		81
Minobacača		47
Topova		8
PT oruđa	PT topova	8
	PT bacača	11

8 UDARNA DIVIZIJA

Komandant potpukovnik Tarabić Joco
Komesar potpukovnik Bijedić Šukrija
Načelnik štaba major Mikašinović Simo
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 1 udarna brigada, 2 udarna brigada, 3 udarna brigada, artiljeriski divizion, inžinjeriski bataljon
Brojno stanje 20. 4. 1945:

Ljudi		5156
Puškomitraljeza		298
Mitraljeza		41
Minobacača		46
Topova		8
PT oruđa	PT topova	7
	PT bacača	14
PA oruđa 20 mm		3

29 UDARNA DIVIZIJA

Komandant generalmajor Šegrt Vlado
Komesar potpukovnik Mićunović Vukašin
Načelnik štaba potpukovnik Đukanović Drago
Sastav: štab sa prištapskim jedinicama, 10 hercegovačka udarna brigada, 11 hercegovačka udarna brigada, 12 hercegovačka

udarna brigada, 13 hercegovačka udarna brigada, 14 hercegovačka udarna brigada, artiljeriska brigada, inžinjeriski bataljon

Brojno stanje 25. 3. 1945 (bez 12 hercegovačke udarne brigade)

Ljudi	6637
Puškomitraljeza	405
Mitraljeza	41
Minobacača	52
Topova	12
PT topova	10

Divizija (bez 12 hercegovačke udarne brigade koja je ostala u Hercegovini) je 20. 4. 1945 stavljena pod komandu Četvrte armije; tada je njena art. brigada imala u svom sastavu 20 topova, 8 PT topova i 1 PA oruđe 20 mm.

Opšta napomena (u pogledu sastava Četvrte armije)

1) Četvrta armija je bila opremljena naoružanjem koje je većim delom zaplenila od neprijatelja u toku NOR, a manjim delom dobila od Anglo-Amerikanaca.

2) Broj ličnog naoružanja nije pokazan jer je ukupan broj pušaka i automata odgovarao brojnom uglavnom stanju ljudstva.

3) Izneta brojna stanja su efektivna, tj. pokazana su brojna stanja na licu, a ne po spisku.

4) Svi podaci o sastavu i naoružanju uzeti su iz dokumenata, osim ličnog sastava nekih štabova divizija čiji je sastav dat na osnovu izjava učesnika.

Prilog 3

RASPORED NEPRIJATELJSKIH SNAGA

19 mart 1945

Pred frontom Četvrte armije nalazio se 19 marta 1945 XV nemački planinski korpus sa 373 i 392 legionarskom i 10 i 11 ustaškom pešadiskom divizijom u ovom rasporedu:

Štab XV korpusa	Ostrožac
Štab 373 divizije	Bihać (operativni deo Nebljusi)
383 pešadiski puk	Nebljusi
1 bataljon	Gornji Lapac, Mišljenovac
2 bataljon	u akciji na prostoru Ličko Petrovo Selo, Vaganac, Izačić
3 bataljon	Baljevac, Turija
13, 14 i 15 četa	po delovima kod bataljona i uz štab puka
384 pešadiski puk	operativni deo Udbina, a pozadinski deo Donji Lapac
1 bataljon	Jošane, a delom na položajima kod Rebića
2 bataljon	Ivanov Vrh, Krdašica
3 bataljon	Gradina (738), Udbina, Korija
13, 14 i 15 četa	Korija, Donji Lapac
373 izviđački bataljon	Udbina (u noći 19/20 marta prebacio se u Donji Lapac); manji deo bataljona na sektoru Baljevac, Turija
373 dopunski bataljon	Nebljusi, Štrpci, a delom Kuk (1172), Lončarić (971)
373 inžinjeriski bataljon	Nebljusi, a delom u rejonu Udbine
373 protivtenkovski divizion	raspoređen po vodovima na celom području divizije
373 artiljeriski puk[1])	
2 divizion	
4 baterija	Kuk

[1]) 1 divizion je krajem februara 1945 izišao iz sastava divizije.

5 baterija	Malta
6 baterija	Opačica (2 km severno od Donjeg Lapca)
3 divizion	Bihać, Skočaj
Diviziska baza	
(trupe za snabdevanje)	Bihać
Štab 392 divizije	Brinje (operativni deo Otočac)
846 pešadiski puk	
1 bataljon	u akciji u rejonu Ličke Jasenice
2 bataljon	u akciji na prostoriji Prijeboj, Plitvički Leskovac, Homoljac
3 bataljon	Karlobag, Pag
13, 14 i 15 četa	po delovima kod bataljona i uz štab puka
847 pešadiski puk	
1 bataljon	u akciji u rejonu Poljanak, Sertić Poljana
2 i 3 bataljon	na prostoriji Podlapača, Mekinjar
13, 14 i 15 četa	po delovima kod bataljona i uz štab puka
392 izviđački bataljon	u akciji na prostoriji Prijeboj, Plitvički Leskovac, Homoljac
392 dopunski bataljon	Josipdol
392 inžinjeriski bataljon	sa glavninom na prostoriji Pag, Senj, Karlobag, Baške Oštarije
392 protivtenkovski divizion	raspoređen po vodovima na celom području divizije
392 artiljeriski puk[1])	
1 divizion	
1 baterija	
2 baterija	Josipdol
3 baterija	rejon Otočca
2 divizion	Gospić
4 baterija	Ramljane
5 baterija	Gospić
6 baterija	Karlobag, Pag
Diviziska baza	
(trupe za snabdevanje)	Josipdol
Štab 10 divizije	Bihać
1 lovački puk	
I bataljon	Ostrožac, Gnjilovac
II bataljon	Nebljusi, Skočaj

[1]) Imao samo dva diviziona

8 ustaški poluzdrug	
I bataljon	u akciji u rejonu Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Izačić
II bataljon	Ripač, Zapoljak, Pritoka
10 topnički sklop (divizion)	
1 baterija	Veliki Skočaj
2 baterija	Bihać
Izviđački bataljon	Otoka, Blatina
Trupe za snabdevanje	Zavalje, Međudražje, Skočaj
400 milicionera	Pritoka
Štab 11 divizije	Gospić
4 ustaški zdrug	
I jurišni bataljon	na prostoru Podlapača, Bunić
III bataljon	Konjsko, Baške Oštarije, Sušanj
V bataljon	Gospić
VII bataljon	Senj
IX bataljon	Bilaj
X bataljon	Gospić, Budački most, Lički Osik
18 ustaški zdrug	
II bataljon	u akciji na prostoru Homoljac, Prijeboj
IV bataljon	u akciji na prostoru Homoljac, Prijeboj
VI bataljon	Brinje
VIII bataljon	Otočac
Topnički sklop (divizion)	Gospić
1 baterija	Gospić
2 baterija	Gospić
Trupe za snabdevanje	Gospić

Osim ovih jedinica pod komandom XV korpusa bili su još:

16 bataljon grupe 999	Ostrožac, Gnjilovac
20 bataljon grupe 999	u akciji na prostoru Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Izačić
2 bataljon 734 puka 104 lovačke divizije	Prijeboj, Ličko Petrovo Selo, Vaganac
4 baterija 654 artiljeriskog puka 104 lovačke divizije	rejon Udbine
Korpusna artiljeriska grupa	
6 oruđa 155 mm	Zavalje, Skočaj, Žegar
4 haubice 105 mm	
Obalska artiljerija, jedan divizion 944 artiljeriskog puka	
1 i 2 baterija	Jablanac
3 i 4 baterija	Senj

Tenkovi: neprijatelj je raspolagao sa 6 lakih tenkova u rejonu Bihaća i sa 8 lakih tenkova u rejonu Gospića.

U toku borbi mogla se očekivati intervencija 17 ustaškog zdruga 13 ustaške divizije, koji je bio ovako raspoređen:

I bataljon (ranije 33 bataljon)	u akciji u rejonu Sertić Poljane
II bataljon	Plitvice
III bataljon	Ogulin, Oštarije, Tounj

Napomena. Ovaj raspored neprijateljskih snaga rekonstruisan je na osnovu dokumenata kojima sada raspolažemo. On se razlikuje od podataka kojima je štab armije raspolagao u to vreme (osim nekih manjih razlika u dislokaciji) jedino u ovome:

1) 1 divizion 373 artiljeriskog puka, za koji se u štabu armije pretpostavljalo da se nalazi u rejonu Skočaj, Zavalje, bio je krajem februara upućen u Češku.

2) Štab armije je imao podatke samo o jednoj bateriji korpusne artiljerije, a ustvari, postojala je jedna korpusna artiljeriska grupa od 10 oruđa.

3) U štabu armije nije bilo podataka o obalskom artiljeriskom divizionu na delu Jablanac, Senj.

Prilog 4

RASPORED NEPRIJATELJA

3 aprila 1945

Pred napad na Gospić, kada je istočna grupa XV korpusa bila već potučena i odbačena istočno od Bihaća, pred frontom Četvrte armije neprijateljska Zapadna grupa bila je u ovom rasporedu:

Štab 392 divizije	operativni deo Otočac, pozadinski deo Brinje
846 pešadiski puk	
1 bataljon	rejon Duman
2 bataljon	rejon Duman
3 bataljon	Lički Osik
13, 14 i 15 četa	po delovima dodeljene bataljonima i uz štab puka
847 pešadiski puk	
1 bataljon	odbačen sa ostacima 373 divizije istočno od Bihaća
2 bataljon	Ramljane
3 bataljon	Perušić
13 i 14 četa	Čudin Klanac
15 četa	uz štab puka
392 izviđački bataljon	Vrhovine, Otočac
392 dopunski bataljon	Josipdol, Vojnovac
392 inžinjeriski bataljon	Karlobag, Jablanac
392 protivtenkovski divizion	raspoređen po vodovima na celom području divizije
392 artiljeriski puk	
1 divizion	
1 baterija	
2 baterija	Josipdol
3 baterija	Otočac
2 divizion	Gospić
4 baterija	Ramljane, Lički Osik
5 baterija	Gospić
6 baterija	Karlobag, Pag
Baterija „Kunold“	Duman
Baterija „Zajdel“	Vrhovine

Diviziska baza (trupe za snabdevanje)	Josipdol
Štab 11 ustaške divizije	Gospić
4 ustaški zdrug	Gospić
I bataljon	Lički Osik, Perušić
II bataljon (ranije 9 bataljon)	Gospić
III bataljon	Baške Oštarije, Sušanj, Gospić
IV bataljon (ranije 10 bataljon)	Gospić
18 ustaški zdrug	
I bataljon	rejon Otočac
II bataljon	rejon Otočac
III bataljon (ranije 6 brinjski)	Gospić, a deo Brinje
IV bataljon (ranije 7 bataljon 4 zdruga)	Senj
V bataljon (ranije 4 bojna)	Ivčević Kosa
23 ustaški zdrug	
I bataljon	Sušak
II bataljon	Brinje, Žuta Lokva
11 izviđački bataljon (ranije 1 jurišni 4 zdruga)	Gospić
11 topnički sklop (divizion)	
1 baterija	Gospić
2 baterija	Gospić
Trupe za snabdevanje	Gospić

Tenkovi: neprijatelj je raspolagao sa 8 lakih tenkova u Gospiću i 2 laka tenka u rejonu Vrhovine, Otočac.

Osim ove dve divizije, pred frontom Četvrte armije neprijatelj je imao još sledeće jedinice:

17 zdrug 13 ustaške divizije	
1 bataljon (bivši 33)	Babin Potok
2 bataljon	Ogulin
3 bataljon	Oštarije, Tounj
8 bataljon grupe 999 (preimenovan u 1473 tvrđavski bataljon)	Pag
Bataljon branderburških obalskih lovaca	Karlobag, Baške Oštarije, Novalja (ostrvo Pag)
977 posadni bataljon	Senj, Karlobag
Milicionerski odred „Velebit“ (300 milicionera)	Crni i Ravni Dabar

Jedan divizion 944 obalskog artiljeriskog puka	
1 i 2 baterija	Jablanac
3 i 4 baterija	Senj
540 mornarički artiljeriski divizion	
1, 2 i 3 baterija	Ostrvo Rab

U to vreme je 237 divizija (bez 1047 puka) bila u pokretu iz Istre za Hrvatsko Primorje i Gorski Kotar; 3 aprila je 1048 puk bio na prostoriji Kraljevica, Hreljin, Zlobin, a 1046 puk na maršu kroz Gornje Jelenje za Lokve.

Napomena: Razlike između ovog rasporeda, rekonstruisanog na osnovu dokumenata kojima raspolažemo i podataka koje je u to vreme imao štab armije uglavnom su sledeće:

1) Nije se znalo za postojanje baterija „Kunold" i „Zajdel" koje su nedavno bile formirane od zaplenjenih ruskih topova 76,2 mm.

2) Znalo se samo za jednu obalsku bateriju kod Jablanca, a nije bilo poznato da postoji i druga baterija u Jablancu i još dve u Senju.

Prilog 5

RASPORED NEPRIJATELJA

16 aprila 1945

Trupe XCVII korpusa i višeg SS i policiskog vođe Rezenera bile su 16 aprila 1945 raspoređene ovako:

XCVII korpus

Štab	Spesa
Štab 237 pešadiske divizije	Čavle
1046 pešadiski puk (štab)	Mrzla Vodica
1 bataljon	Mrzla Vodica
2 bataljon	Lokve
13, 14 i 15 četa	podeljene po bataljonima i uz štab puka, deo u Gornjem Jelenju
1047 pešadiski puk (štab)	Pula
1 bataljon	Pula
2 bataljon	Pula
13, 14 i 15 četa	Pula
1048 pešadiski puk	rejon Kraljevice
1 bataljon	Križišće, Šmrika
2 bataljon	Križišće, Šmrika
13, 14 i 15 četa	Kraljevica, Križišće, Šmrika
237 fizilirski bataljon	Hreljin, jedna četa na Krku
237 dopunski bataljon	Mučići, Jordani, Brgud
237 pionirski bataljon	delom u Puli, a delom severno od Rijeke
237 artiljeriski puk (štab)	Pula
1 divizion	zapadno od Hreljina
2 divizion	Pula
3 divizion	Pula
237 protivtenkovska četa	Kikovica, Kamenjak
237 bataljon za vezu	
237 puk za snabdevanje	
Štab 188 divizije	Sežana
901 brdski lovački puk (štab)	Opčine
1 bataljon	Sežana

2 bataljon	Prosek
Četa za vezu	Nabrežina
Protivtenkovska četa	Trebičijano
Pionirska četa	Slivno, Praproto, Dobrdob
902 brdski lovački puk (štab)	poluostrvo Milje
1 bataljon	poluostrvo Milje
2 bataljon	poluostrvo Milje
Pionirska četa	poluostrvo Milje
903 brdski lovački puk (štab)	Pazin
1 bataljon	Klana (kao korpusna rezerva)
2 bataljon	Pazin, Buzet
Četa za vezu	podeljena po bataljonima i uz štab puka
Protivtenkovska četa	podeljena po bataljonima i uz štab puka
Pionirska četa	podeljena po bataljonima i uz štab puka
903 regrutni bataljon (četiri čete i pionirska četa)	
904 brdski lovački puk (štab)	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
1 bataljon	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
2 bataljon	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
Četa za vezu	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
Protivtenkovska četa	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
Pionirska četa	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
904 regrutni bataljon (dve čete)	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
499 lovački bataljon	Gonars (južno od Palmanove), Gradež
1088 brdski artiljeriski puk	Opčine
1 divizion	poluostrvo Mile
1 baterija	Krevalini
2 baterija	Lokve (Gorski Kotar)
3 baterija	St. Barbara
7 baterija	Prosek
8 baterija	
2 divizion	
4 baterija	
5 baterija	Soča

6 baterija	Soča
Vod poljskih haubica	Soča
1088 brdski pionirski bataljon	Opčine, Bane, a deo Pazin
1088 četa za vezu	Sežana
1088 četa za snabdevanje	Trst

Pokret 188 divizije u rejon Rijeka, Ilirska Bistrica počeo je 16 aprila; u određeni rejon stigla je 19 aprila. U dotadašnjim garnizonima ostali su samo: 901 puk (bez 1 bataljona i protivtenkovske čete), 2 bataljon 902 puka, 903 regrutni bataljon, 904 regrutni bataljon, 1 divizion 1088 artiljeriskog puka i jedna četa 1088 pionirskog bataljona; 499 lovački bataljon upućen je najpre u rejon Pazina, a 28 aprila na riječki front. U noći 28/29 aprila upućen je na Rijeku i 2 bataljon 901 puka.

Osim ovih divizija, pred frontom Četvrte armije bile su još i sledeće jedinice:

Ostaci 392 divizije (Borbena grupa „Rajndl") od dva bataljona i jedne baterije	Hreljin, Plase
212 oklopni puk	Ločnik, Moša (Gorica)
svega četiri čete	
45—50 tenkova	Ločnik, Moša (Gorica)
Četiri oklopna voza	
Jedan teški divizion na železničkom transportu	
509 bataljon za osiguranje	Tržič
705 bataljon za osiguranje	Trsat, 1 četa na Gresu
1209 bataljon za osiguranje	Rijeka, Opatija
1218 bataljon za osiguranje	Lupoglav, Pula
Bataljon obalskih lovaca „Brandenburg" (ostaci)	Rijeka
8 vazduhoplovno-lovački bataljon	Poreč
Tvrđavski pionirski štab br. 7 i 30	Opčine, jedinice na radovima za utvrđivanje na liniji
4 građevinski bataljon	Rijeka, Sežana, Gorica
Pozadinski dopunski bataljon 7 SS divizije „Princ Eugen"	Gradiška
10 SS policiski puk	Gorica
1 bataljon	Senožeče
2 bataljon	Idrija
3 bataljon	Gorica
3 bataljon 15 SS policiskog puka	Klana
17 SS policiski puk (dva bataljona)	rejon Kočevja
3 bataljon 19 SS policiskog puka	Kočevje

25 SS policiski puk	
1 bataljon	Novo Mesto, Žužemberk
2 bataljon	Ljubljana
3 bataljon	Ljubljana
SS podoficirska škola	Ljubljana
59 puk 24 SS brigade kraških lovaca	u akciji na Trnovskoj Planoti

Obalska artiljerija:

1102 obalski artiljeriski puk	Rijeka
1112 obalski artiljeriski divizion	Rijeka
1 baterija	Rijeka
2 baterija	Trsat
3 baterija	Cres
4 baterija	Urinj
1114 obalski artiljeriski divizion	Opatija
1 baterija	severni deo ostrva Cresa
2 baterija	severni deo ostrva Cresa
3 baterija	Opatija, Lovran
4 baterija	Opatija, Lovran
1101 obalski artiljeriski puk	Trst
474 obalski artiljeriski divizion	
1 baterija	
2 baterija	
3 baterija	
1109 obalski artiljeriski divizion	rejon Trst, Tržič
1 baterija	Sveti Križ
2 baterija	
3 baterija	
284 obalski artiljeriski divizion	Izola, Piran
1 baterija	Izola, Piran
2 baterija	Izola, Piran
3 baterija	Izola, Piran
281 protivavionski divizion (pet baterija)	Pula

MORNARIČKE JEDINICE:

Pomorska komanda Grupe „Jug“	Trst
Pomorska komanda Istre	Opčine
540 divizion mornaričke artiljerije (štab)	Cres
4 baterija	Lošinj
5 baterija	Krk
6 baterija	Lošinj

621 divizion mornaričke artiljerije (štab)	Pula
1 baterija	Premuda (severozapadno od Pule)
2 baterija	Brioni
3 baterija	Kanal Fažana
4 baterija	Pula
5 baterija	Pula
6 baterija	Pula
7 baterija	Promontore
8 baterija	Lošinj
9 baterija	Promontore
626 divizion mornaričke artiljerije	
1 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
2 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
3 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
4 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
5 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
6 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
7 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
614 divizion mornaričke artiljerije	
1 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
2 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
3 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
4 baterija	odbrana Tršćanskog Zaliva
730 divizion mornaričke protivavionske artiljerije	
1 baterija	
2 baterija	
3 baterija	
4 baterija	Tržič, Gradež
5 baterija	
6 baterija	
7 baterija	
8 baterija	
821 divizion mornaričke protivavionske artiljerije	Trst
1 baterija	
2 baterija	
3 baterija	
4 baterija	Dve baterije — Rijeka, četiri baterije — Trst, za ostalo nije poznato
5 baterija	
6 baterija	
6a baterija	
7 baterija	

313 mornarički tvrđavski inženjeriski bataljon	Trst (dve čete), Pula (jedna četa), Rijeka (jedna četa)
22 mornarički brodski protivavionski divizion	Trst (jedna baterija), a za ostale nepoznato.
Komanda luke Trst	Trst, sa ispostavama u manjim okolnim lukama
Komanda luke Pula	Pula, sa ispostavama u manjim okolnim lukama
Komanda luke Rijeka	Rijeka, sa ispostavama u manjim okolnim lukama
Komanda luke Kvarner	Cres, sa ispostavama u manjim okolnim lukama

PLOVNE JEDINICE:

11 divizija za osiguranje	sedište Trst
9 flotila torpiljera	sedište Trst
22 flotila borbenih čamaca	sedište Tržič
24 flotila borbenih čamaca	sedište Gradež
10 flotila	sedište Trst
2 transportna flotila	sedište Trst
Glavna stanica pomorskog transporta	Trst
Transportna stanica	Rijeka
Transportna stanica	Pula

Pod komandom zapovednika i sve kvislinške jedinice, tada u	**SS i policiskih jedinica bile su ovom rasporedu:**
Nedićev korpus (štab)	Stari Trg
1 puk (tri bataljona)	Čabar, Gerovo, Osilnica
2 puk (tri bataljona)	Šent Peter, Postojna, Rakek
3 puk (tri bataljona)	Studena, Breza, Rupa, Klana, Mučići
4 puk (tri bataljona)	Čabar, Gerovo, Osilnica
5 puk (dva bataljona)	Prem
Četnička Dinarska divizija	
501 korpus	Vipavska Dolina, delom i u akciji na prostoriji Čabar, Gerovo, Osilnica
502 korpus	
503 korpus	
Korpus Jevđevića	
Rupnikovo slovenačko domobranstvo (štab)	Ljubljana
I bataljon	u akciji u Suhoj Krajini
II bataljon	Cerknica
III bataljon	Višnja Gora (osiguranje puta Novo Mesto—Grosuplje—Šent Vid)

IV bataljon	Suha Krajina
V bataljon	Suha Krajina
VI bataljon	Novo Mesto

Osim ovih pokretnih bataljona slovenačko domobranstvo imalo je još četrdeset četiri posadne čete, i to: deset četa u Ljubljani, jedna u Tržišču, trinaest na osiguranju komunikacija Ljubljana—Rakek, jedanaest na osiguranju komunikacije Ljubljana—Kočevje i devet na osiguranju komunikacije Novo Mesto—Kostanjevica.

Slovenačka osiguravajuća straža	
I bataljon	Rovte (zapadno od Vrhnika)
II bataljon	Vipava
III bataljon	Ajdovščina
1 specijalni puk (tzv. Ruske oslobodilačke armije)	Žužemberk
I bataljon	Žužemberk
II bataljon	Žužemberk
III bataljon	Žužemberk

ITALIJANSKE JEDINICE

1 puk teritorijalne milicije	Trst
2 puk teritorijalne milicije	Pula, jedna četa Cres
3 puk teritorijalne milicije	Rijeka
4 puk teritorijalne milicije	Gorica
8 puk teritorijalne milicije	Čedad, Tolmin
1 bataljon 5 puka teritorijalne milicije	
Policiski bataljon „Gorica“	Gorica
Policiski bataljon „Rijeka“	Rijeka
Policiski bataljon „Pula“	Grahova (istočno od Tolmina)
Policiski bataljon „Trst“	Tržič

Neposredno potčinjene nemačkim vojnim komandantima bile su ove italijanske jedinice:

IX italijanski artiljeriski divizion	
29 tvrđavska baterija	Trst
30 tvrđavska baterija	Trst
31 tvrđavska baterija	Trst
X italijanski artiljeriski divizion	Pula
tri baterije	Pula

XI i XII italijanski artiljeriski divizion	Rijeka
35 tvrđavska baterija	Rijeka
36 tvrđavska baterija	Rijeka
37 tvrđavska baterija	Rijeka
38 tvrđavska baterija	Rijeka
39 tvrđavska baterija	Sušak
40 tvrđavska baterija	Rijeka
41 tvrđavska baterija	Rijeka
MAS flotila	

Od ustaških jedinica bili su pred frontom Armije 16 aprila još samo ostaci 11 ustaške divizije — dva slaba bataljona, koji su bili u rejonu Sušaka i Krasice, i delovi ustaške mornarice u Trstu.

U dubljoj pozadini neprijatelj je raspolagao:

8 kozačkom divizijom (6 pukova)	Udine (2 kozački puk bio je u martu 1945 u akciji protiv 9 korpusa na Trnovskoj Planoti)
24 SS brigada kraških lovaca	Ponteba (59 puk ove brigade identifikovan je 15 aprila u akciji na Trnovskoj Planoti)
60 puk	Ponteba, Udine

710 divizija je 15 aprila bila u pokretu iz rejona Palmanove, preko Udina i Pontebe za Austriju.

Prilog 6

OPŠTI PREGLED NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA OPERATIVNOM PODRUČJU ČETVRTE ARMIJE[1])

XV planinski korpus

373 divizija[2])

383 i 384 pešadiski puk
373 artiljeriski puk
Izviđački bataljon
Dopunski bataljon
Pionirski bataljon
Protivtenkovski divizion
Bataljon za vezu
Puk za snabdevanje

Svega: ljudi 12.150[3])
topova 41
PT oruđa 35
bacača 62
tenkova 7

---

[1]) U drugoj polovini marta 1945 Grupa armija „E" (general Ler) imala je u svom sastavu: XV planinski korpus, XV kozački korpus, XXI planinski korpus, XXXIV i XCI korpus. Krajem marta general Ler je postao vrhovni zapovjednik Jugoistoka, i tada je pod njegovu komandu došao i LXIX rezervni korpus. Sredinom aprila dolazi pod njegovu komandu i XCVII armiski korpus, dotle u sastavu Grupe armija „C".

U ovom prilogu su pokazane neprijateljske jedinice koje su stupile u borbu protiv Četvrte armije i 4 korpusa, pa se podaci ovog priloga ne mogu u svemu podudarati sa prethodnim prilozima, jer su neke neprijateljske jedinice naknadno dolazile a neke nisu ni stupile u borbu. Prilog je izrađen na osnovu nepotpune dokumentacije, pa ne pretenduje na apsolutnu tačnost.

[2]) 373 divizija pretrpela je u Kninu vrlo teške gubitke, pa je popunjena preostalim ljudstvom iz 264 divizije (uništene u Kninu), a neposredno pred našu ofanzivu dobila je popunu iz Nemačke.

[3]) Oficiri i podoficiri Nemci, a vojnici 70% Nemci i 30% Hrvati, tzv. Legionari, izvežbani u Nemačkoj, koje je Pavelić stavio na raspoloženje Hitleru.

392 divizija

846 i 847 pešadiski puk
392 artiljeriski puk
Izviđački bataljon
Dopunski bataljon
Pionirski bataljon
Protivtenkovski divizion
Bataljon za vezu
Puk za snabdevanje

Svega: ljudi 12.150[1]
topova 48
PT oruđa 34
bacača 92
tenkova 3

104 lovačka divizija

724 i 734 lovački puk
654 artiljeriski puk
Izviđački bataljon
Dopunski bataljon
Pionirski bataljon
Protivtenkovski divizion
Bataljon za vezu
Trupe za snabdevanje

Svega: ljudi 8.500
topova 49
PT oruđa, 47
PA oruđa 16
bacača 74

10 ustaška divizija

1 lovački puk
8 ustaški poluzdrug
10 artiljeriski divizion
Izviđački bataljon
Bataljon milicionera
Pionirska četa
Trupe za snabdevanje

Svega: ljudi 5.000
topova 11
bacača 15

11 ustaška divizija

4 ustaški zdrug
18 ustaški zdrug
23 ustaški zdrug
Artiljeriski divizion
Izviđački bataljon
Bataljon milicionera
Oklopna četa

Svega: ljudi 9.500
topova 10
bacača 36
tenkova 8

[1]) Za 392 diviziju navodi se isto brojno stanje kao i za 373 diviziju jer su bile istog tipa, s tim što je procenat nemačkog ljudstva bio u 392 diviziji manji nego u 373 diviziji.

Pionirska četa			
Trupe za snabdevanje			
Korpusni delovi	Svega:	ljudi	1.000
		topova	10

1017 tvrđavska brigada

1473 tvrđavski bataljon	Svega:	ljudi	250
16 tvrđavski bataljon Grupe 999		ljudi	300
20 tvrđavski bataljon Grupe 999		ljudi	300
„Brandenburg" bataljon obalskih lovaca		ljudi	300
977 posadni bataljon		ljudi	400
1 divizion 944 artiljeriskog obalskog puka		ljudi	400
		topova	20
540 mornarički artiljeriski divizion		ljudi	450
		topova	13
		PT oruđa	4
		PA oruđa	18

LXIX rezervni korpus

13 ustaška divizija

3 ustaški zdrug	Svega:	ljudi	10.000
12 pešadiski zdrug		topova	7
17 ustaški zdrug		bacača	30
Artiljeriski divizion		oklopnih automobila	2
Oklopni vod		tenkova	2
Pionirska četa			
Trupe za snabdevanje			
22 lovački puk	Svega:	ljudi	3.000
		topova	13
		PT oruđa	9
		PA oruđa	4
		bacača	21
4 policiski puk	Svega:	ljudi	1.000
		bacača	18
Jedan samostalni policiski bataljon		ljudi	500
Jedan desantni pionirski bataljon		ljudi	500
		topova	5

XCVII korpus

188 divizija

901 brdski lovački puk
902 brdski lovački puk
903 brdski lovački puk
904 brdski lovački puk

1088 brdski artiljeriski puk
499 lovački bataljon
Pionirski bataljon
Četa za vezu
Trupe za snabdevanje

Svega: ljudi 15.000
topova 55
PT oruđa 6
PA oruđa 6
bacača 60

237 divizija

1046 pešadiski puk
1047 pešadiski puk
1048 pešadiski puk
237 artiljeriski puk
Fizilirski bataljon
Dopunski bataljon
Pionirski bataljon
Bataljon za vezu
Protivtenkovska četa
Puk za snabdevanje

Svega: ljudi 11.000
topova 50
PT oruđa 12
PA oruđa 9
bacača 48

Ostale jedinice

509 bataljon za osiguranje — Svega: ljudi 600, bacača 6
705 bataljon za osiguranje — ljudi 600, bacača 6
1209 bataljon za osiguranje — ljudi 500, bacača 4
1218 bataljon za osiguranje — ljudi 500, bacača 4
8 vazduhoplovno-lovački bataljon — ljudi 600
212 oklopni puk — ljudi 500, tenkova 45
Četiri oklopna voza i jedan teški divizion na železničkom transportu — ljudi 300, topova 14
7 tvrđavski pionirski štab sa podređenim jedinicama — ljudi 800
4 građevinski bataljon — ljudi 800

30 tvrđavski pionirski štab sa jednom četom		ljudi	200
1101 obalski artiljeriski puk		ljudi	800
		topova	40
1102 obalski artiljeriski puk		ljudi	900
		topova	45
Četiri italijanska diviziona (11 baterija)	Svega:	ljudi	1.200
		topova	50
281 protivavionski divizion		ljudi	700
		PA oruđa	50
3 bataljon 15 SS policiskog puka		ljudi	600
		bacača	6
3 bataljon 9 SS policiskog puka		ljudi	600
		bacača	6
10 SS policiski puk	Svega:	ljudi	1.800
		topova	6
		bacača	9
Pozadinski dopunski bataljon 7 SS divizije „Princ Eugen“	Svega:	ljudi	600
Slovenačka osiguravajuća straža		ljudi	500

Nedićev korpus

Pet pukova	Svega:	ljudi	8.000
Artiljeriski divizion		PT oruđa	29
Četa za vezu		bacača	29
Centar za obuku			
Četnička Dinarska divizija		ljudi	7.000
		bacača	7
Italijanske jedinice			
1, 2, 3, 4 i 8 puk teritorijalne milicije		ljudi	4.000
1 bataljon 5 puka teritorijalne milicije			
Policiski dobrovoljački bataljon			
17 SS policiski puk		ljudi	1.800
		bacača	9
3 bataljon 19 SS policiskog puka		ljudi	600
		bacača	3
25 SS policiski puk		ljudi	1.600
		bacača	9
Podoficirska SS škola		ljudi	2.000
1 specijalni puk ROA		ljudi	1.200

Rupnikovi domobrani	Svega:	ljudi	9.000
		topova	12
		bacača	20
		tenkova	10
Dolenjski i Notranjski četnički odredi:		ljudi	300

Mornaričke jedinice

	ljudi	6.000[1])
	topova	125
	PA oruđa	90

U aprilu 1945 godine Nemci su imali na Jadranu kao aktivne pomorske jedinice: jedan razarač, dvadeset pet borbenih čamaca i druge pomoćne brodove.

[1]) Odnosi se samo na kopnene jedinice.

SADRŽAJ

Str.

Predgovor 7

Prvi deo

UVOD

1) Opšta situacija na jugoslovenskom ratištu sredinom marta 1945 11
2) Četvrta armija 21
3) Operaciski plan Četvrte armije 30

Drugi deo

LIČKO-PRIMORSKA OPERACIJA

1) Neprijatelj pred frontom Četvrte armije 37
2) Početni operaciski plan Četvte armije 41
3) Prikupljanje Četvrte armije 44
4) Oslobođenje Istočne Like i Bihaća
   Borbe od 20 do 28 marta 1945 47
   Proboj fronta u Lici 47
   Boj za Bihać 58
   Borbe u pozadini neprijatelja 69
   Rad neprijatelja 72
   Zaključak 76

5) Oslobođenje Zapadne Like i Hrvatskog Primorja
   Borbe od 29 marta do 15 aprila 1945 79
   Pregrupisanje Četvrte armije 79
   Boj za Gospić 86
   Desant na Pag 93
   Boj za Otočac 97
   Bojevi za Jablanac, Senj i Ogulin 105
   Desant na Rab 120
   Napad na Tounj 125
   Oslobođenje Novog i Crikvenice 128

Borbe u pozadini neprijatelja 134
Rad neprijatelja 136
Zaključak 144

Treći deo

TRŠĆANSKA OPERACIJA

1) Riječka bitka
Borbe od 16 do 28 aprila 1945 151
Podlaženje Rijeci 157
Boj za Lokve i Kraljevicu 157
Desant na Krk 163
Borbe za Trebestin i Crni Vrh 168
Boj za Sušak 172
Desant na Cres i Lošinj 179
Prvi boj kod Klane 183
Drugi boj kod Klane 196
Obilazni manevar Četvrte armije 215
Rad 9 korpusa u pozadini neprijatelja 227
Rad neprijatelja 230
Zaključak 239

2) Oslobođenje Trsta, Istre i Slovenačkog Primorja
Borbe od 29 aprila do 7 maja 1945 244
Obostrani raspored 244
Podilaženje Trstu 248
Oslobođenje grada 258
Oslobođenje Pule i Pazina 278

3) Uništenje XCVII korpusa
Borbe od 29 aprila do 7 maja 1945 281
Obostrani raspored 281
Borbe na riječkom frontu 284
Napadi pravcem Ilirska Bistrica, Rupa 290
Pokušaj XCVII korpusa da probije front 296
Slom XCVII korpusa 310

4) Oslobođenje Kranjske i Slovenačke Koruške
Borbe od 29 aprila do 15 maja 1945 317
Obostrana situacija 317
Oslobođenje Postojne 319

Napad na Kočevje 322
Oslobođenje Ljubljane 325
Upad u Koruško 329

5) Rad neprijatelja 330
6) Zaključak 335
Prilozi 338

Jezičnu redakciju izvršio
Živojin Jovanović

Korektor
Sreten Vidaković

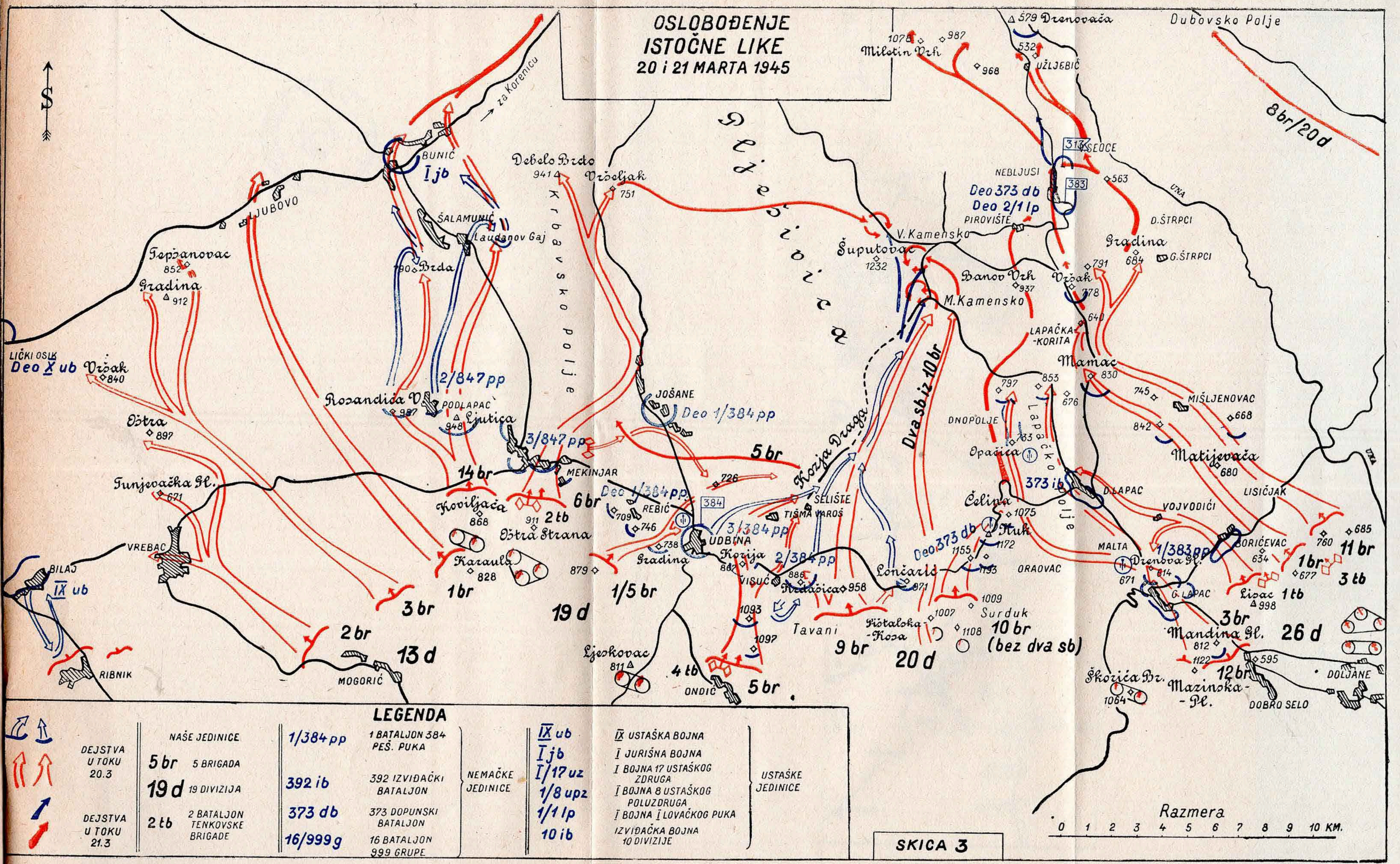
OSLOBOĐENJE
ISTOČNE LIKE
20 i 21 MARTA 1945
S
za Korenicu
BUNIĆ
I jb
LJUBOVO
ŠALAMUNIĆ
Laudanov Gaj
Brda
Debelo Brdo
Vršeljak
Krbavsko polje
Plješivica
Tepšanovac
Gradina
LIČKI OSIK
Deo IX ub
Vršak
Rosandića V.
2/847 pp
PODLAPAC
Lutica
3/847 pp
MEKINJAR
14 br
Ostra
Tunjevačka Gl.
VREBAC
BILAJ
IX ub
RIBNIK
MOGORIĆ
13 d
2 br
3 br
1 br
Koviljača
Karaula
Oštra Strana
2 tb
6 br
19 d
1/5 br
JOŠANE
Deo 1/384 pp
5 br
Kozja Draga
REBIĆ
384
UDBINA
Gradina
Korija
3/384 pp
2/384 pp
VISUĆ
TIŠMA VAROŠ
SELIŠTE
Krbavica
Ljeskovac
4 tb
ONDIĆ
5 br
Tavani
Pištaloka-Kosa
9 br
20 d
Lončarić
Deo 373 db
Surduk
10 br
(bez dva sb)
Dva sb iz 10 br
Šuputovac
V. Kamensko
M. Kamensko
Banov Vrh
PIROVIŠTE
NEBLJUSI
Deo 373 db
Deo 2/1 lp
313
383
SEOCE
Miletin Vrh
Drenovača
UŽLJEBIĆ
Dubovsko Polje
8 br/20 d
UNA
D. ŠTRPCI
G. ŠTRPCI
Gradina
Vršak
LAPAČKA-KORITA
Mamac
DNOPOLJE
Lapačko polje
Opačica
373 ib
D. LAPAC
MIŠLJENOVAC
Matijevača
LISIČJAK
VOJVODIĆI
Čelina
Kuk
ORAOVAC
MALTA
1/383 pp
Drenova Gl.
BORIĆEVAC
G. LAPAC
Lisac
1 tb
1 br
11 br
3 tb
3 br
26 d
Mandina Gl.
12 br
Škorića Br.
Mazinska-Pl.
DOLJANE
DOBRO SELO
UNA
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 20.3
DEJSTVA U TOKU 21.3
NAŠE JEDINICE
5 br 5 BRIGADA
19 d 19 DIVIZIJA
2 tb 2 BATALJON TENKOVSKE BRIGADE
1/384 pp 1 BATALJON 384 PEŠ. PUKA
392 ib 392 IZVIĐAČKI BATALJON
373 db 373 DOPUNSKI BATALJON
16/999 g 16 BATALJON 999 GRUPE
NEMAČKE JEDINICE
IX ub IX USTAŠKA BOJNA
I jb I JURIŠNA BOJNA
I/17 uz I BOJNA 17 USTAŠKOG ZDRUGA
1/8 upz I BOJNA 8 USTAŠKOG POLUZDRUGA
1/1 lp I BOJNA I LOVAČKOG PUKA
10 ib IZVIĐAČKA BOJNA 10 DIVIZIJE
USTAŠKE JEDINICE
Razmera
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 KM.
SKICA 3

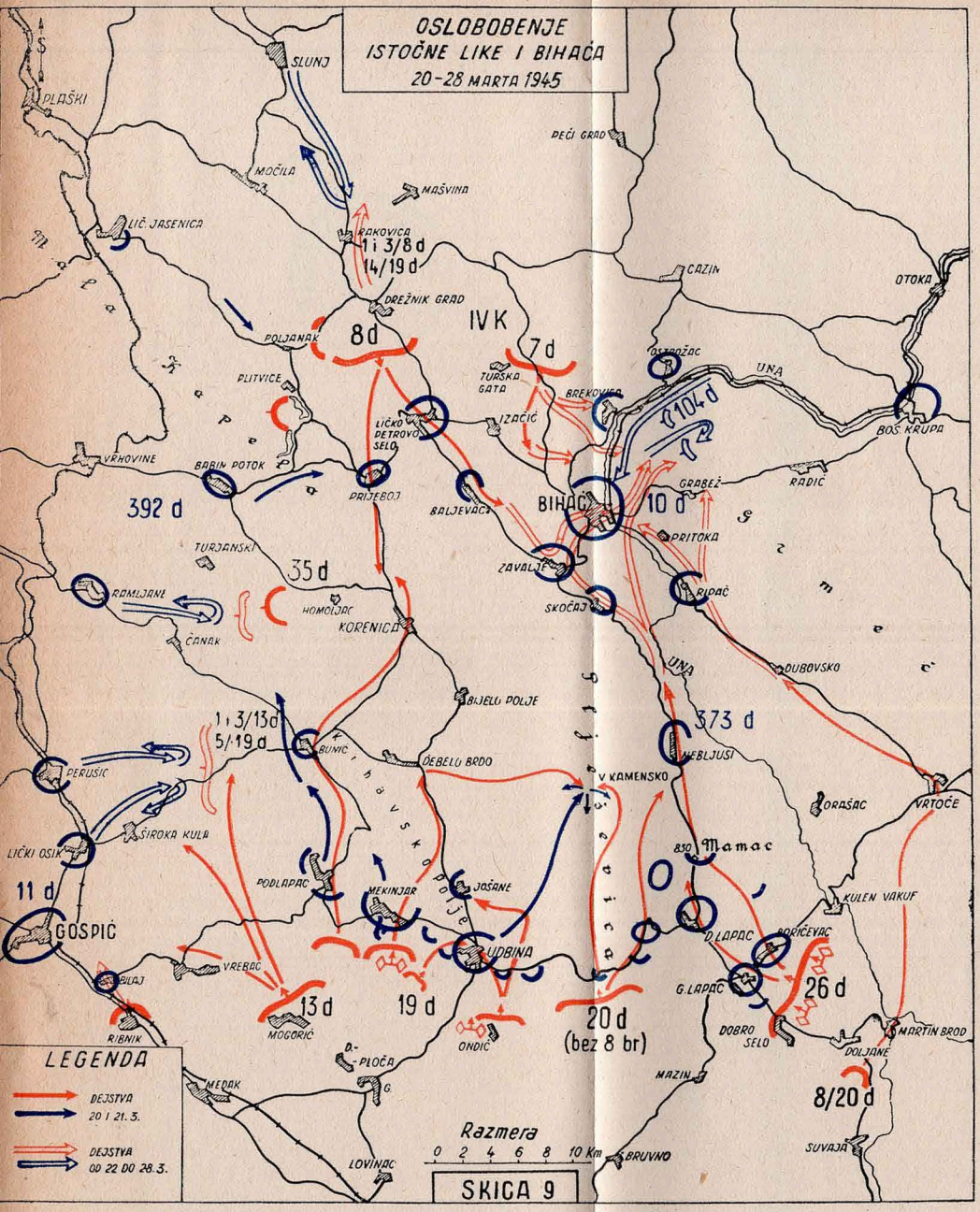
OSLOBOBENJE
ISTOČNE LIKE I BIHAĆA
20-28 MARTA 1945
SLUNJ
PLAŠKI
PEĆI GRAD
MOČILA
MAŠVINA
LIČ. JASENICA
RAKOVICA
1 i 3/8 d
14/19 d
CAZIN
OTOKA
DREŽNIK GRAD
IV K
POLJANAK
8 d
7 d
OSTROŽAC
UNA
PLITVICE
TURSKA GATA
BREKOVICA
104 d
BOS. KRUPA
LIČKO PETROVO SELO
IZAČIĆ
VRHOVINE
BABIN POTOK
PRIJEBOJ
BALJEVAC
BIHAĆ
10 d
GRABEŽ
RADIĆ
392 d
PRITOKA
TURJANSKI
35 d
ZAVALJE
RIPAČ
RAMLJANE
HOMOLJAC
SKOČAJ
KORENICA
ČANAK
UNA
DUBOVSKO
BIJELO POLJE
373 d
1 i 3/13 d
5/19 d
BUNIĆ
DEBELO BRDO
HEBLJUSI
PERUŠIĆ
V. KAMENSKO
ORAŠAC
VRTOČE
ŠIROKA KULA
LIČKI OSIK
830 Mamac
11 d
PODLAPAC
MEKINJAR
JOŠANE
KULEN VAKUF
GOSPIĆ
D. LAPAC
BORIČEVAC
UDBINA
VREBAC
BILAJ
G. LAPAC
26 d
13 d
19 d
20 d
(bez 8 br)
RIBNIK
MOGORIĆ
ONDIĆ
DOBRO SELO
MARTIN BROD
DOLJANE
D.-PLOČA
MAZIN
MEDAK
8/20 d
LEGENDA
DEJSTVA 20 I 21. 3.
DEJSTVA OD 22 DO 28. 3.
Razmera
0 2 4 6 8 10 Km
BRUVNO
SUVAJA
LOVINAC
SKICA 9

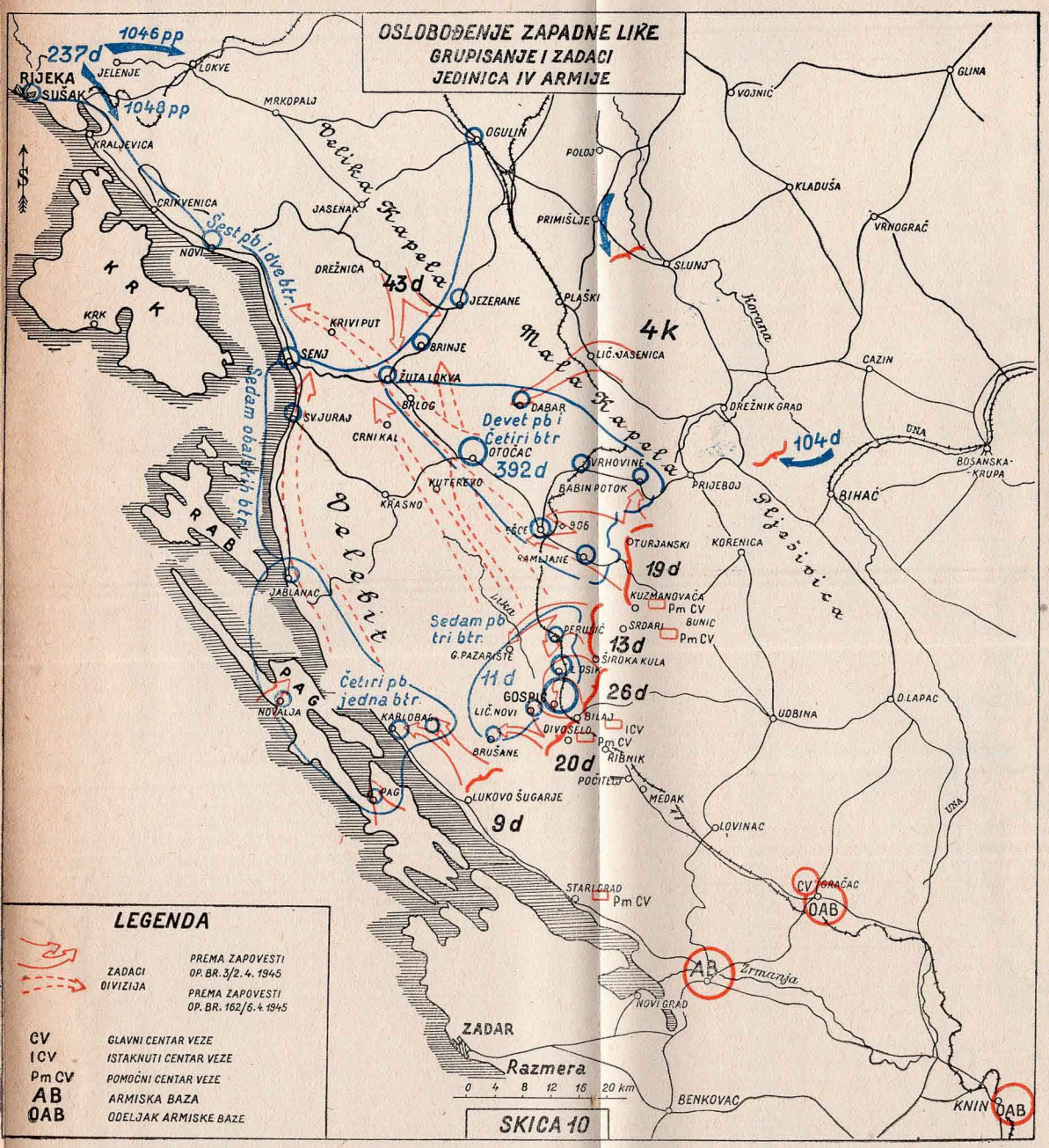
OSLOBOĐENJE ZAPADNE LIKE
GRUPISANJE I ZADACI
JEDINICA IV ARMIJE
1046 pp
237 d
1048 pp
RIJEKA
SUŠAK
JELENJE
LOKVE
MRKOPALJ
KRALJEVICA
CRIKVENICA
NOVI
KRK
Šest pb i dve btr.
Sedam obalskih btr.
Velika Kapela
OGULIN
POLOJ
JASENAK
DREŽNICA
43 d
JEZERANE
KRIVI PUT
BRINJE
SENJ
ŽUTA LOKVA
BRLOG
SV. JURAJ
CRNI KAL
Mala Kapela
DABAR
Devet pb i Četiri btr
OTOČAC
392 d
KUTEREVO
KRASNO
Velebit
RAB
JABLANAC
PAG
NOVALJA
KARLOBAG
Četiri pb jedna btr.
PAG
LUKOVO ŠUGARJE
9 d
Sedam pb tri btr.
G. PAZARIŠTE
11 d
GOSPIĆ
LIČ. NOVI
BRUŠANE
DIVOŠELO
BILAJ
ICV
Pm CV
RIBNIK
20 d
POČITELJ
MEDAK
LOVINAC
STARI GRAD
Pm CV
PERUŠIĆ
13 d
ŠIROKA KULA
L. OSIK
26 d
SRDARI
BUNIC
Pm CV
KUZMANOVAČA
Pm CV
TURJANSKI
19 d
KORENICA
PRIJEBOJ
BABIN POTOK
VRHOVINE
LIČ. JASENICA
PLAŠKI
4 k
PRIMIŠLJE
SLUNJ
Korana
DREŽNIK GRAD
104 d
Plješivica
VOJNIĆ
GLINA
KLADUŠA
VRNOGRAČ
CAZIN
UNA
BOSANSKA-KRUPA
BIHAĆ
UDBINA
D. LAPAC
UNA
CV
GRAČAC
OAB
AB
Žrmanja
NOVI GRAD
ZADAR
Razmera
0 4 8 12 16 20 km
BENKOVAC
KNIN
OAB
LEGENDA
ZADACI DIVIZIJA
PREMA ZAPOVESTI OP. BR. 3/2. 4. 1945
PREMA ZAPOVESTI OP. BR. 162/6. 4. 1945
CV GLAVNI CENTAR VEZE
ICV ISTAKNUTI CENTAR VEZE
Pm CV POMOĆNI CENTAR VEZE
AB ARMISKA BAZA
OAB ODELJAK ARMISKE BAZE
SKICA 10

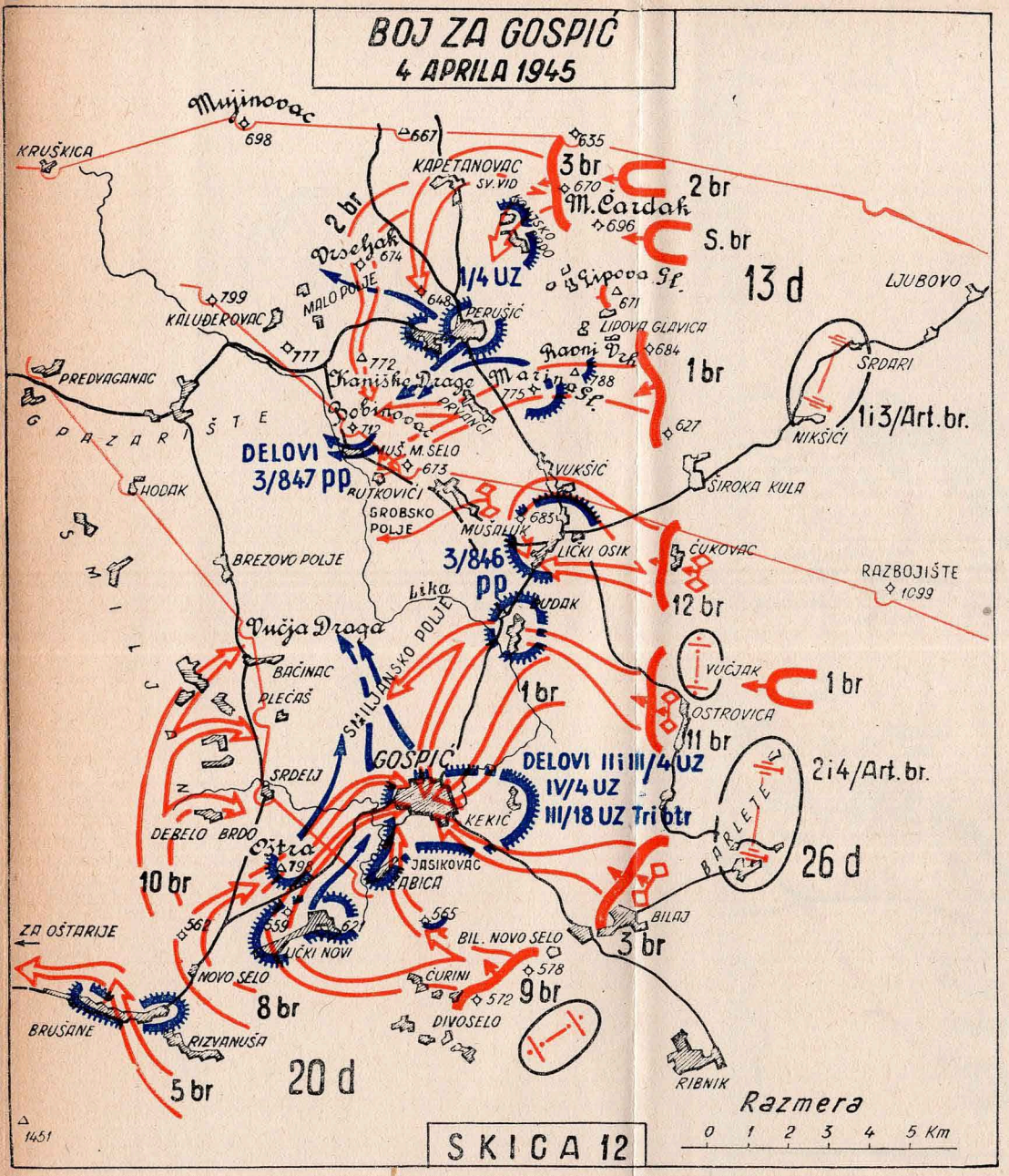
BOJ ZA GOSPIĆ
4 APRILA 1945
Mujinovac
698
667
635
KRUŠKICA
KAPETANOVAC
SV. VID
3 br
670
2 br
M. Čardak
696
S. br
2 br
Vrsenjak
674
1/4 UZ
13 d
Lipova Gl.
671
LJUBOVO
MALO POLJE
799
KALUĐEROVAC
648
PERUŠIĆ
LIPOVA GLAVICA
Gavnji Vrh
684
1 br
PREDVAGANAC
777
772
Kraniško Drago
Mali Sf.
775
788
SRDARI
Dobrinovac
712
PRIVJANCI
627
1 i 3/Art. br.
NIKŠIĆI
DELOVI
3/847 pp
MUŠ. M. SELO
673
VUKŠIĆ
HODAK
RUTKOVIĆI
ŠIROKA KULA
GROBSKO POLJE
685
MUŠALUK
3/846
pp
LIČKI OSIK
ĆUKOVAC
BREZOVO POLJE
Lika
RAZBOJIŠTE
1099
UDAK
12 br
Vučja Draga
VUČJAK
1 br
BAČINAC
PLEČAŠ
SMILJANSKO POLJE
1 br
OSTROVICA
11 br
GOSPIĆ
DELOVI II i III/4 UZ
IV/4 UZ
III/18 UZ Tri btr
2 i 4/Art. br.
SRDELJ
KEKIĆ
BARLETE
DEBELO BRDO
Ostra
796
JASIKOVAC
JABICA
26 d
10 br
565
BILAJ
3 br
ZA OŠTARIJE
568
559
621
LIČKI NOVI
BIL. NOVO SELO
NOVO SELO
ĆURINI
578
572
9 br
8 br
DIVOSELO
BRUŠANE
RIZVANUŠA
20 d
RIBNIK
5 br
1451
Razmera
0 1 2 3 4 5 Km
SKICA 12

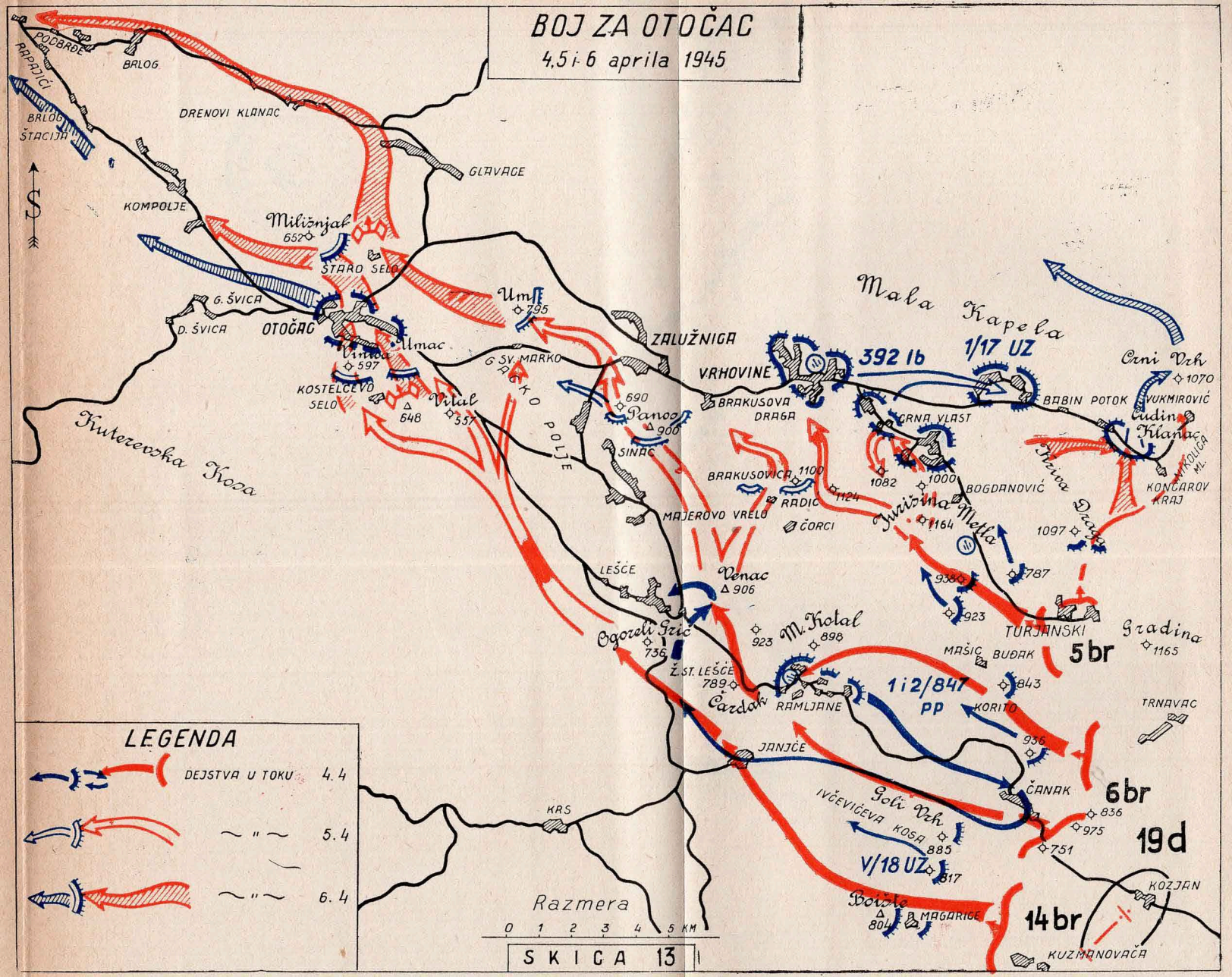
BOJ ZA OTOČAC
4,5 i 6 aprila 1945
PODBRĐE
RAPAJIĆI
BRLOG
BRLOG ŠTACIJA
DRENOVI KLANAC
GLAVAGE
KOMPOLJE
Miližnjak
652
STARO SELO
G. ŠVICA
D. ŠVICA
OTOČAC
Umac
Vinica
597
KOSTELCEVO SELO
648
Vital
557
Um
795
SV. MARKO
GAGKO POLJE
690
Panos
900
SINAC
ZALUŽNICA
VRHOVINE
BRAKUSOVA DRAGA
392 lb
1/17 UZ
Mala Kapela
Crni Vrh
1070
BABIN POTOK
VUKMIROVIĆ
Cudin Klanac
MIKOLICA ML.
KONČAROV KRAJ
CRNA VLAST
1082
1000
BOGDANOVIĆ
Kriva Draga
1097
BRAKUSOVICA
1100
1124
RADIĆ
ČORCI
MAJEROVO VRELO
Juriština Metla
1164
787
938
923
TURJANSKI
Gradina
1165
5br
LEŠĆE
Venac
906
Ogoreli Grić
736
923
M. Kotal
898
Ž. ST. LEŠĆE
789
Čardak
RAMLJANE
MAŠIĆ BUĐAK
843
1 i 2/847 PP
KORITO
TRNAVAC
936
JANJĆE
ČANAK
6br
836
975
751
19d
Goli Vrh
IVČEVIĆEVA KOSA
885
V/18 UZ
817
KRS
Boište
804
MAGARIĆE
14br
KOZJAN
KUZMANOVAČA
Kuterevska Kosa
Razmera
0 1 2 3 4 5 KM
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 4.4
~ " ~ 5.4
~ " ~ 6.4
SKICA 13

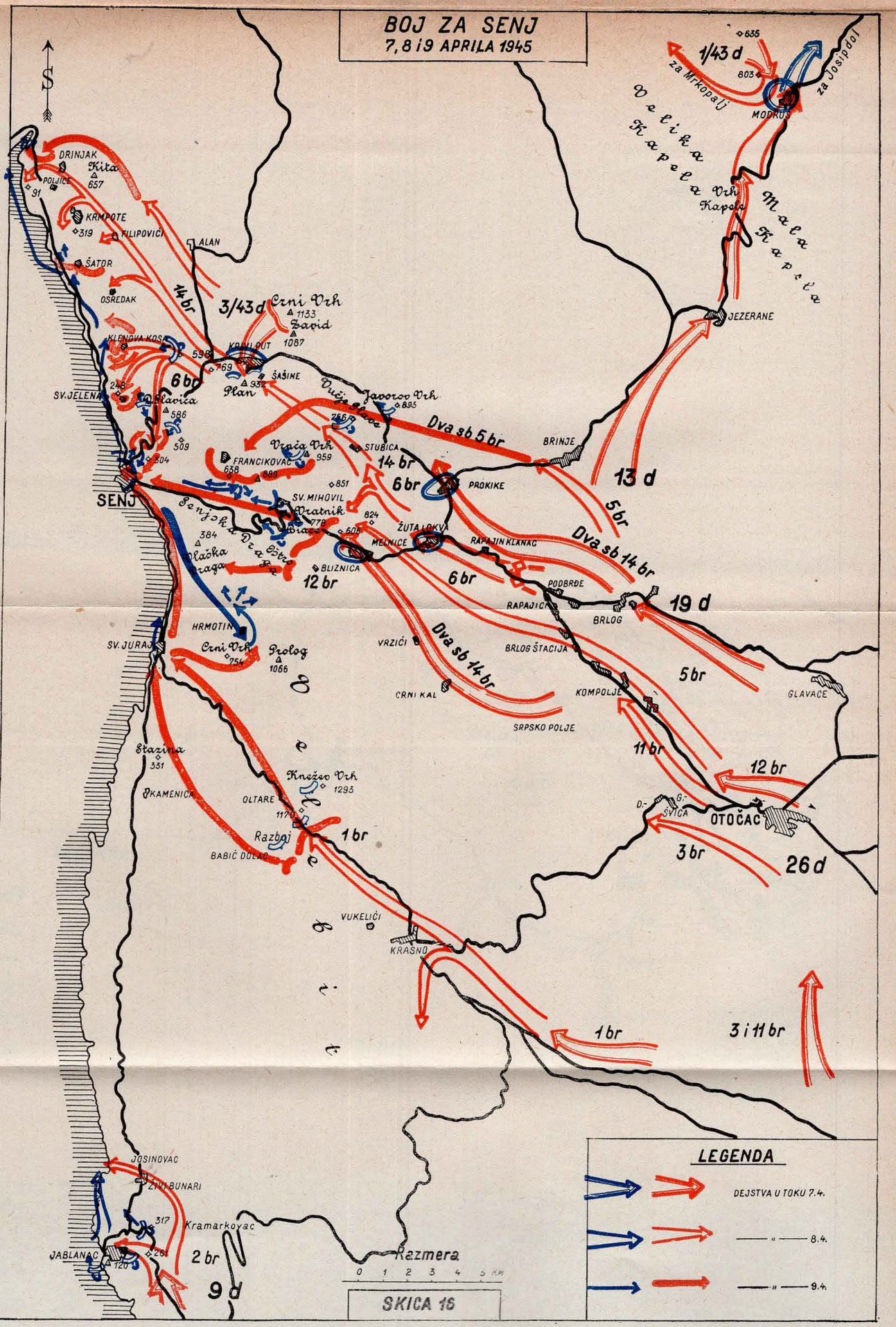
BOJ ZA SENJ
7, 8 i 9 APRILA 1945
S
1/43 d
635
803
za Mrkopalj
za Josipdol
MODRUŠ
Velika Kapela
Vrh Kapele
Mala Kapela
JEZERANE
DRINJAK
Kita
657
POLJICE
91
KRMPOTE
319
FILIPOVIĆI
ALAN
ŠATOR
OSREDAK
14 br
3/43 d
Crni Vrh
1133
Zavid
1087
KLENOVA KOSA
598
KRIVI PUT
769
ŠAŠINE
932
Plan
6 br
SV. JELENA
248
Slavica
586
509
304
Vučje Slave
Javorov Vrh
895
256
Dva sb 5 br
BRINJE
13 d
Vrnča Vrh
959
FRANCIKOVAC
638
889
STUBICA
14 br
6 br
PROKIKE
851
SENJ
SV. MIHOVIL
Vratnik
778
Biace
824
606
ŽUTA LOKVA
MELNICE
RAPAJIN KLANAC
5 br
Dva sb 14 br
Senjska Draga
384
Oštro
Vlaška Draga
BLIZNICA
12 br
6 br
PODBRĐE
RAPAJIĆI
BRLOG
19 d
HRMOTIN
SV. JURAJ
Crni Vrh
754
Prolog
1066
VRZIĆI
Dva sb 14 br
BRLOG ŠTACIJA
5 br
CRNI KAL
KOMPOLJE
GLAVACE
SRPSKO POLJE
Velebit
Stazina
331
11 br
12 br
KAMENICA
Knežev Vrh
1293
OLTARE
1170
Razboj
1 br
D.-
G.-
ŠVICA
OTOČAC
3 br
26 d
BABIĆ DOLAC
VUKELIĆI
KRASNO
1 br
3 i 11 br
JOSINOVAC
ŽIVI BUNARI
317
Kramarkovac
JABLANAC
120
261
2 br
9 d
Razmera
0 1 2 3 4 5 Km
SKICA 16
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 7.4.
" 8.4.
" 9.4.

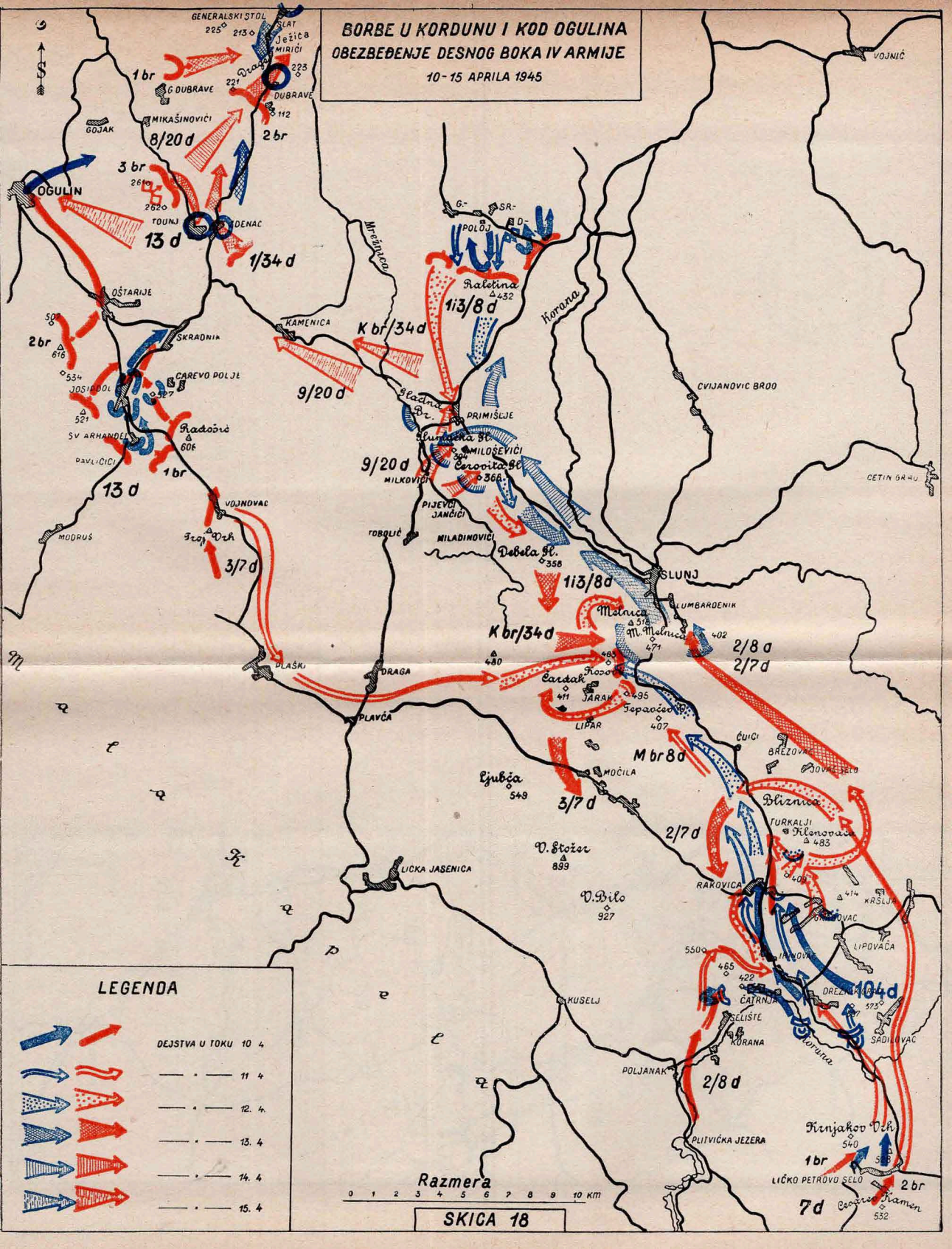
BORBE U KORDUNU I KOD OGULINA
OBEZBEĐENJE DESNOG BOKA IV ARMIJE
10-15 APRILA 1945
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 10 4
11 4
12. 4.
13. 4
14. 4
15. 4
Razmera
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 KM
SKICA 18
OGULIN
GENERALSKI STOL
SLAT
Ježica
MIRIĆI
Dragaj
DUBRAVE
G DUBRAVE
MIKAŠINOVIĆI
GOJAK
TOUNJ
DENAC
OŠTARIJE
SKRADNIK
CAREVO POLJE
JOSIPDOL
SV ARHANĐEL
PAVLIČIĆI
Radošić
MODRUŠ
VOJNOVAC
Troj Vrh
PLAŠKI
DRAGA
PLAVČA
KAMENICA
Mrežnica
POLOJ
Raletina
Korana
CVIJANOVIC BROD
Gladna Br.
PRIMIŠLJE
Hlumačka Gl.
MILOŠEVIĆI
Cerovita Gl.
MILKOVIĆI
PIJEVCI
JANČIĆI
TOBOLIĆ
MILADINOVIĆI
Debela Gl.
SLUNJ
LUMBARDENIK
Melnica
M. Melnica
Kosovo
Čardak
JARAK
Tepavčev V.
LIPAR
ĆUIĆI
BREZOVAC
JOVAC SELO
MOČILA
Ljubča
Bliznica
TURKALJI
Klenovača
V. Stožer
V. Bilo
LIČKA JASENICA
RAKOVICA
KRŠLJA
GRAĐOVAC
LIPOVAČA
IRINOVAC
ČATRNJA
DREŽNIK
SELIŠTE
KORANA
SADILOVAC
KUSELJ
POLJANAK
PLITVIČKA JEZERA
Krnjakov Vrh
LIČKO PETROVO SELO
Cesarev Kamen
VOJNIĆ
CETIN GRAD
1 br
2 br
3 br
8/20 d
13 d
1/34 d
K br/34 d
9/20 d
1i3/8 d
1i3/8 d
3/7 d
2/8 d
2/7 d
M br 8 d
3/7 d
2/7 d
104 d
2/8 d
7 d
Mala Kapela

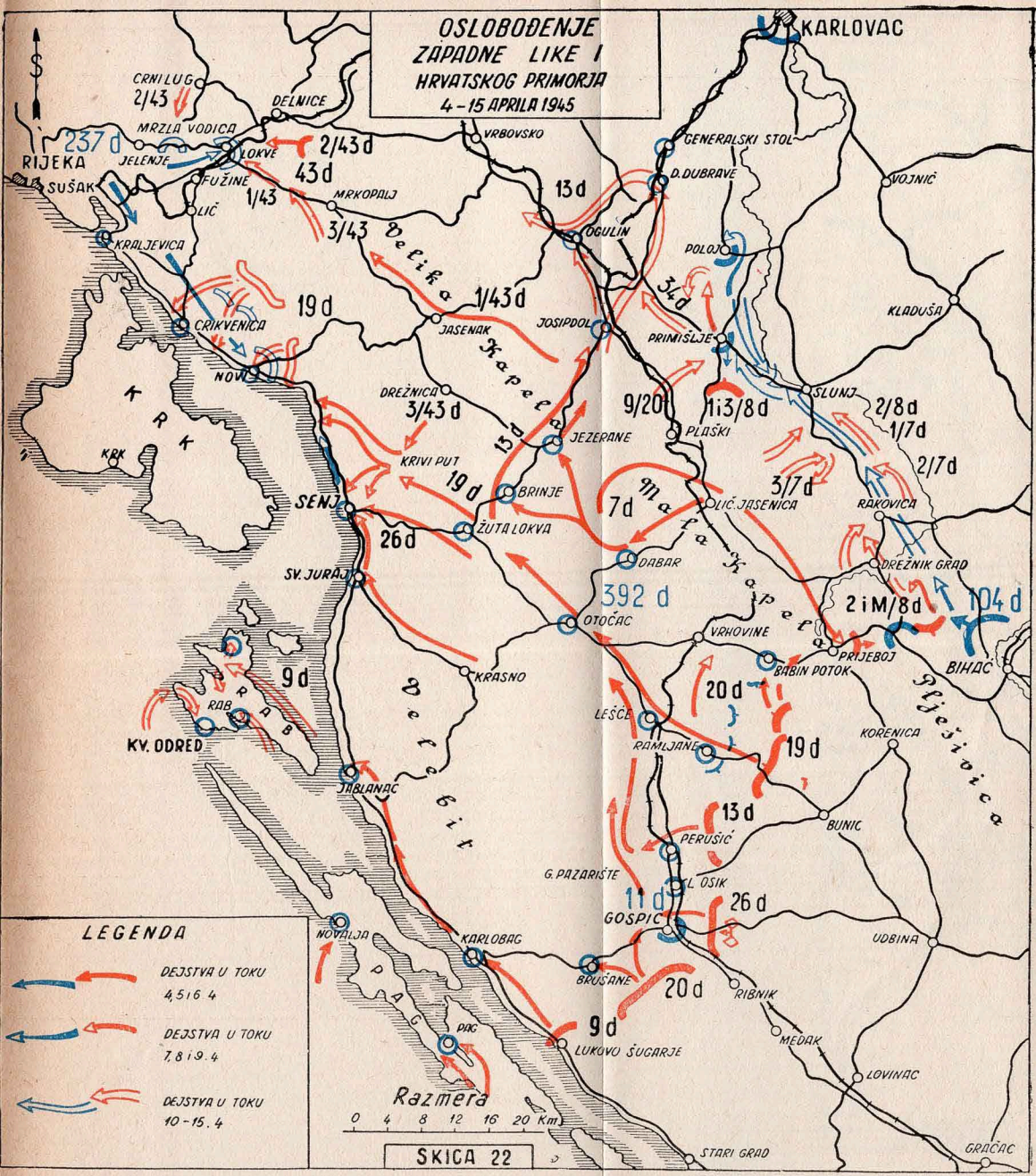
OSLOBOĐENJE
ZAPADNE LIKE I
HRVATSKOG PRIMORJA
4 - 15 APRILA 1945
KARLOVAC
CRNI LUG
2/43
DELNICE
MRZLA VODICA
237 d
RIJEKA
JELENJE
LOKVE
2/43 d
43 d
SUŠAK
FUŽINE
1/43
MRKOPALJ
LIČ
3/43
VRBOVSKO
GENERALSKI STOL
D. DUBRAVE
VOJNIĆ
13 d
OGULIN
POLOJ
KRALJEVICA
Velika Kapela
1/43 d
34 d
19 d
CRIKVENICA
JASENAK
JOSIPDOL
PRIMIŠLJE
KLADUŠA
NOVI
DREŽNICA
3/43 d
9/20
1 i 3/8 d
SLUNJ
2/8 d
1/7 d
KRK
KRK
13 d
JEZERANE
PLAŠKI
2/7 d
KRIVI PUT
19 d
BRINJE
Mala Kapela
3/7 d
SENJ
7 d
LIČ. JASENICA
RAKOVICA
ŽUTA LOKVA
26 d
DABAR
DREŽNIK GRAD
SV. JURAJ
392 d
2 i M/8 d
104 d
OTOČAC
VRHOVINE
PRIJEBOJ
BIHAĆ
9 d
KRASNO
BABIN POTOK
20 d
RAB
RAB
Velebit
LEŠĆE
Plješivica
KV. ODRED
RAMLJANE
19 d
KORENICA
JABLANAC
13 d
BUNIC
PERUŠIĆ
G. PAZARIŠTE
L. OSIK
11 d
26 d
GOSPIĆ
NOVALJA
KARLOBAG
UDBINA
PAG
BRUŠANE
20 d
RIBNIK
PAG
9 d
MEDAK
LUKOVO ŠUGARJE
LOVINAC
Razmera
0 4 8 12 16 20 Km
STARI GRAD
GRAČAC
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 4,5 i 6.4
DEJSTVA U TOKU 7,8 i 9.4
DEJSTVA U TOKU 10 - 15.4

SKICA 22

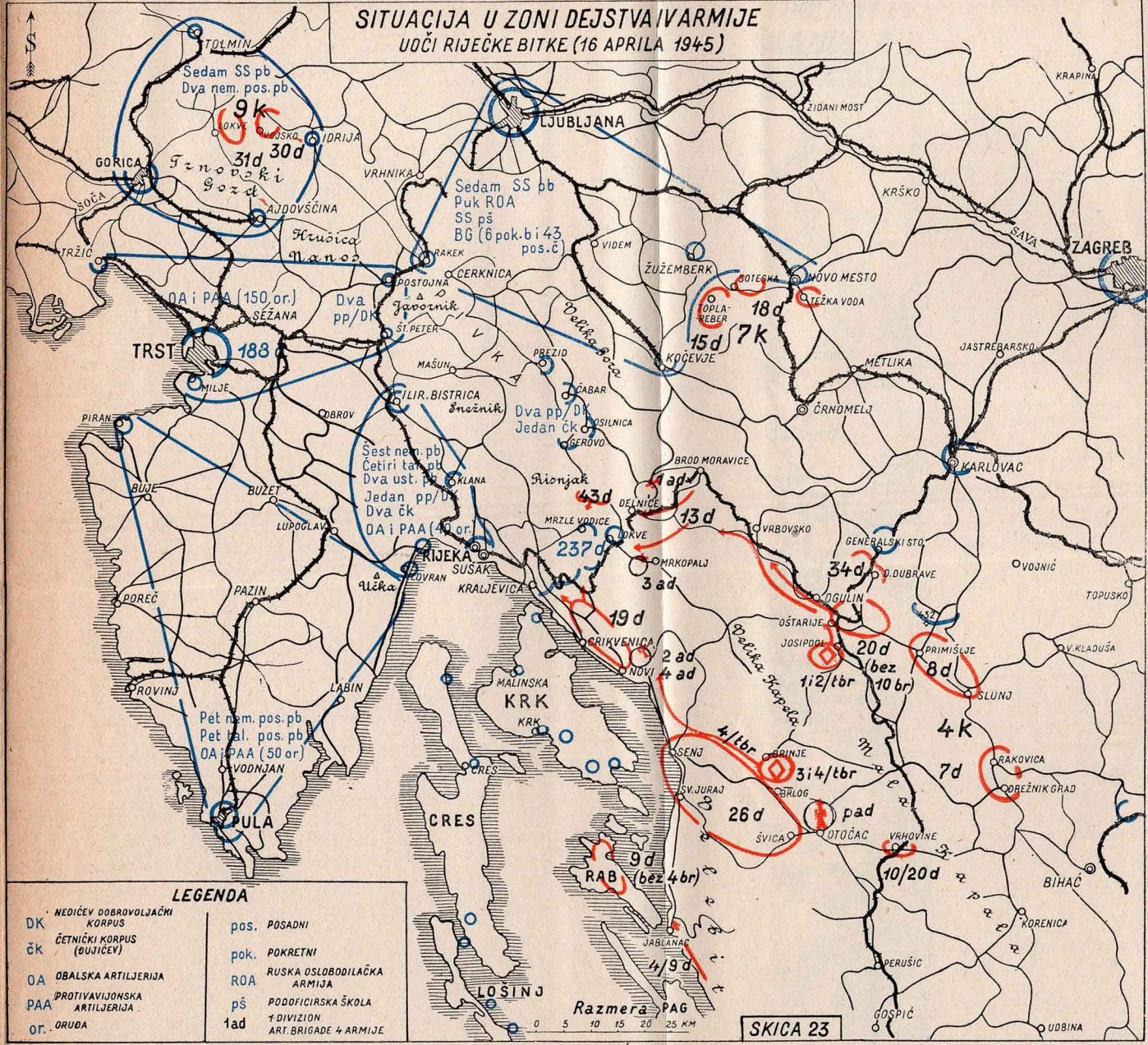
SITUACIJA U ZONI DEJSTVA IV ARMIJE
UOČI RIJEČKE BITKE (16 APRILA 1945)
Sedam SS pb
Dva nem. pos. pb
9 k
LOKVE
VOJSKO
IDRIJA
30 d
31 d
GORICA
Trnovski Gozd
SOČA
AJDOVŠČINA
Hrušica
Nanos
TRŽIĆ
VRHNIKA
LJUBLJANA
Sedam SS pb
Puk ROA
SS pš
BG (6 pok. b i 43 pos. č)
RAKEK
CERKNICA
POSTOJNA
Javornik
PIVKA
Dva pp/DK
OA i PAA (150 or.)
SEŽANA
ŠT. PETER
TRST
188 d
MILJE
MAŠUN
PREZID
ČABAR
Velika Gora
ILIR. BISTRICA
Snežnik
Dva pp/DK
Jedan čk
OSILNICA
GEROVO
PIRAN
OBROV
Šest nem. pb
Četiri tal. pb
Dva ust. pb
Jedan pp/DK
Dva čk
OA i PAA (40 or.)
KLANA
BUJE
BUZET
LUPOGLAV
RIJEKA
SUŠAK
LOVRAN
Učka
KRALJEVICA
PAZIN
POREČ
ROVINJ
LABIN
Pet nem. pos. pb
Pet tal. pos. pb
OA i PAA (50 or.)
VODNJAN
PULA
CRES
LOŠINJ
MALINSKA
KRK
RAB
9 d
(bez 4 br)
JABLANAC
4/9 d
Razmera
PAG
0 5 10 15 20 25 KM
VIDEM
ŽUŽEMBERK
SOTESKA
NOVO MESTO
TEŽKA VODA
TOPLA-REBER
18 d
15 d
7 k
KOČEVJE
ZIDANI MOST
KRAPINA
KRŠKO
SAVA
ZAGREB
JASTREBARSKO
METLIKA
ČRNOMELJ
KARLOVAC
BROD MORAVICE
1 ad
43 d
DELNICE
13 d
MRZLE VODICE
LOKVE
237 d
MRKOPALJ
3 ad
VRBOVSKO
GENERALSKI STO
34 d
O. DUBRAVE
OGULIN
VOJNIĆ
TOPUSKO
19 d
CRIKVENICA
2 ad
NOVI
4 ad
OŠTARIJE
JOSIPDOL
20 d
(bez 10 br)
1 i 2/tbr
PRIMIŠLJE
8 d
SLUNJ
V. KLADUŠA
Velika Kapela
4/tbr
SENJ
BRINJE
3 i 4/tbr
BRLOG
SV. JURAJ
26 d
pad
ŠVICA
OTOČAC
VRHOVINE
10/20 d
4 k
7 d
RAKOVICA
DREŽNIK GRAD
Mala Kapela
BIHAĆ
KORENICA
PERUŠIĆ
GOSPIĆ
UDBINA
LEGENDA
DK NEDIĆEV DOBROVOLJAČKI KORPUS
čk ČETNIČKI KORPUS (ĐUJIĆEV)
OA OBALSKA ARTILJERIJA
PAA PROTIVAVIJONSKA ARTILJERIJA
or. ORUĐA
pos. POSADNI
pok. POKRETNI
ROA RUSKA OSLOBODILAČKA ARMIJA
pš PODOFICIRSKA ŠKOLA
1 ad 1 DIVIZION ART. BRIGADE 4 ARMIJE
SKICA 23

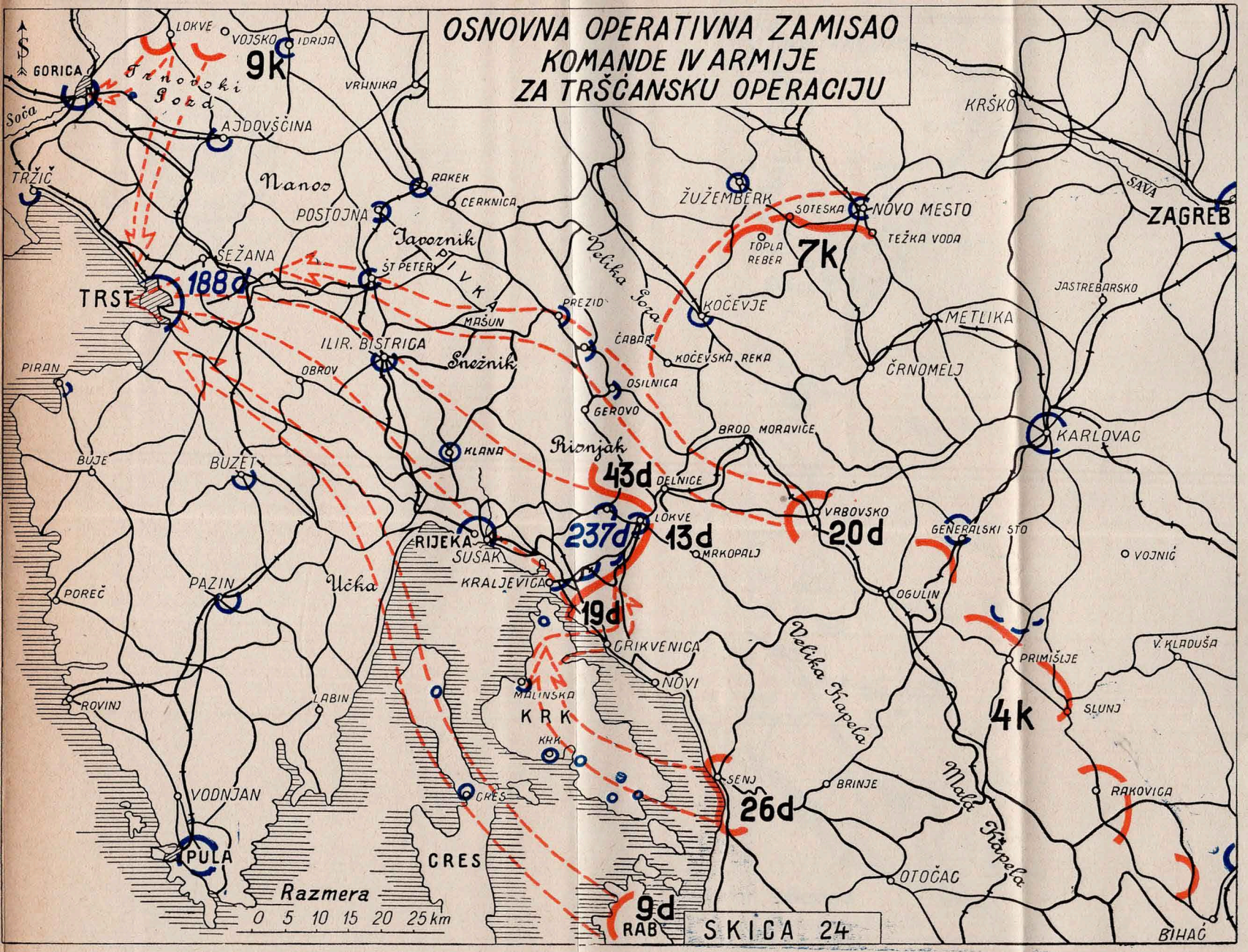
OSNOVNA OPERATIVNA ZAMISAO
KOMANDE IV ARMIJE
ZA TRŠĆANSKU OPERACIJU
GORICA
LOKVE
VOJSKO
IDRIJA
9k
Trnovski Gozd
VRHNIKA
Soča
AJDOVŠČINA
TRŽIČ
Nanos
RAKEK
CERKNICA
POSTOJNA
Javornik
ŠEŽANA
ST PETER
PIVKA
188d
TRST
MAŠUN
PREZID
ILIR. BISTRICA
Snežnik
OBROV
PIRAN
KLANA
BUJE
BUZET
Risnjak
43d
DELNICE
237d
RIJEKA
SUŠAK
KRALJEVICA
13d
LOKVE
MRKOPALJ
PAZIN
Učka
POREČ
19d
CRIKVENICA
NOVI
MALINSKA
KRK
KRK
ROVINJ
LABIN
VODNJAN
CRES
PULA
CRES
9d
RAB
Razmera
0 5 10 15 20 25 km
SKICA 24
KRŠKO
SAVA
ZAGREB
ŽUŽEMBERK
SOTESKA
NOVO MESTO
TEŽKA VODA
TOPLA REBER
7k
Velika Gora
KOČEVJE
ČABAR
KOČEVSKA REKA
OSILNICA
GEROVO
JASTREBARSKO
METLIKA
ČRNOMELJ
BROD MORAVIČE
KARLOVAC
VRBOVSKO
20d
GENERALSKI ŠTO
VOJNIĆ
OGULIN
Velika Kapela
V. KLADUŠA
PRIMIŠLJE
SLUNJ
4k
SENJ
BRINJE
26d
Mala Kapela
RAKOVICA
OTOČAC
BIHAĆ

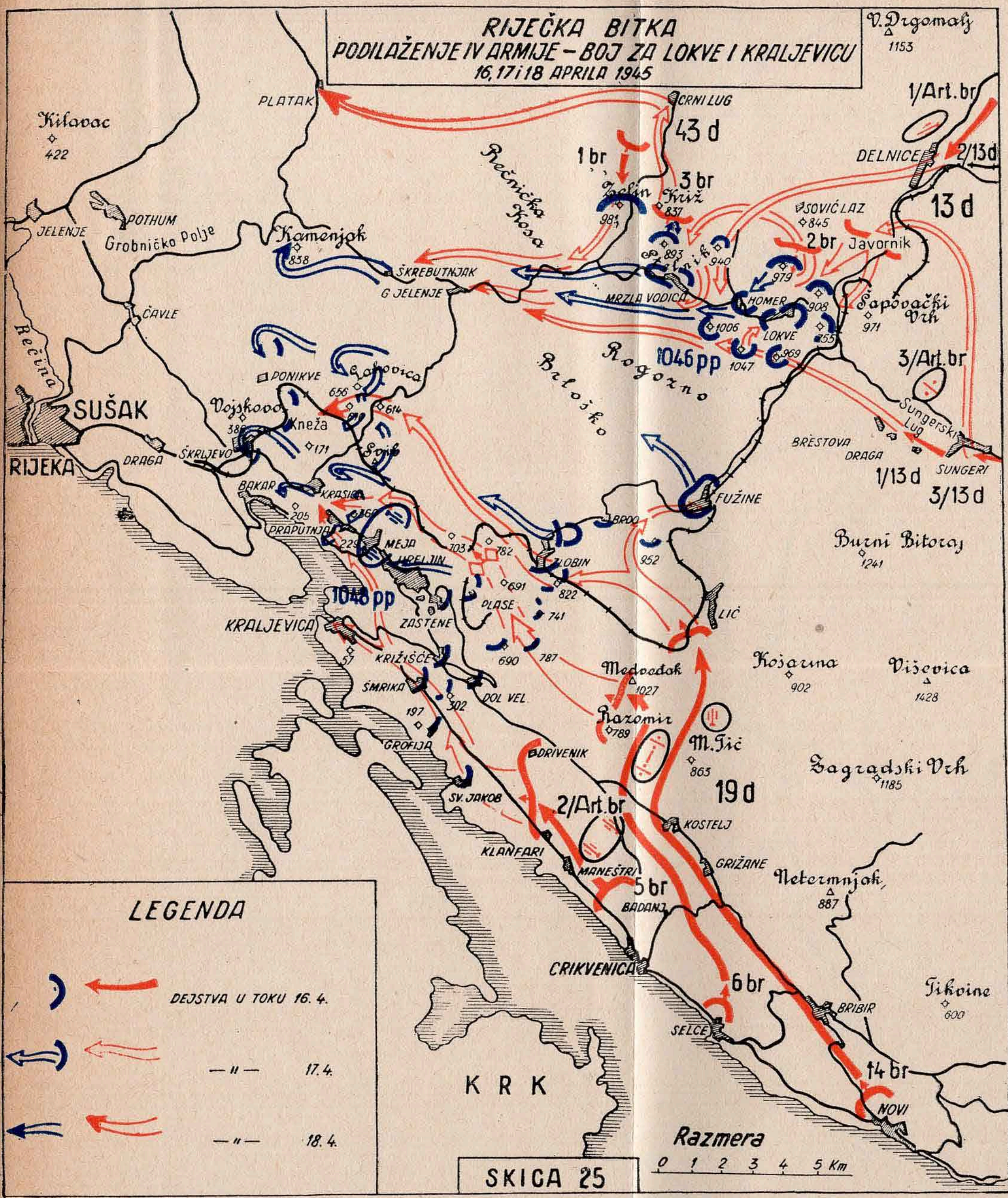
RIJEČKA BITKA
PODILAŽENJE IV ARMIJE – BOJ ZA LOKVE I KRALJEVICU
16, 17 i 18 APRILA 1945
V. Drgomalj
1153
1/Art. br
PLATAK
CRNI LUG
43 d
Kilovac
422
DELNICE
2/13 d
13 d
1 br
3 br
Rečnička Kosa
Zelin
984
Križ
837
SOVIĆ LAZ
845
2 br
Javornik
JELENJE
POTHUM
Grobničko Polje
Kamenjak
838
ŠKREBUTNJAK
G JELENJE
MRZLA VODICA
HOMER
979
908
Šapovački Vrh
971
ČAVLE
Rečina
1006
LOKVE
755
1047
969
1046 pp
Rogozno
3/Art. br
PONIKVE
Lopovica
656
614
Vojskovo
380
Kneža
171
Sojak
SUŠAK
RIJEKA
DRAGA
ŠKRLJEVO
Biloško
Sungerski Lug
BRESTOVA DRAGA
SUNGERI
1/13 d
3/13 d
BAKAR
KRASICA
205
PRAPUTNJAK
229
360
MEJA
HRELJIN
103
782
ZLOBIN
BRDO
FUŽINE
952
Burni Bitoraj
1241
1048 pp
691
PLASE
822
741
KRALJEVICA
ZASTENE
LIČ
57
KRIŽIŠĆE
690
787
Medvedak
1027
Kosarna
902
Viševica
1428
ŠMRIKA
DOL VEL
302
197
Razomir
789
M. Tič
863
GROFIJA
DRIVENIK
Zagradski Vrh
1185
19 d
SV. JAKOB
2/Art. br
KOSTELJ
KLANFARI
GRIŽANE
MANEŠTRI
5 br
BADANJ
Netermnjak
887
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 16. 4.
— " — 17. 4.
— " — 18. 4.
CRIKVENICA
6 br
Tikvine
600
BRIBIR
SELCE
4 br
K R K
NOVI
Razmera
0 1 2 3 4 5 Km
SKICA 25

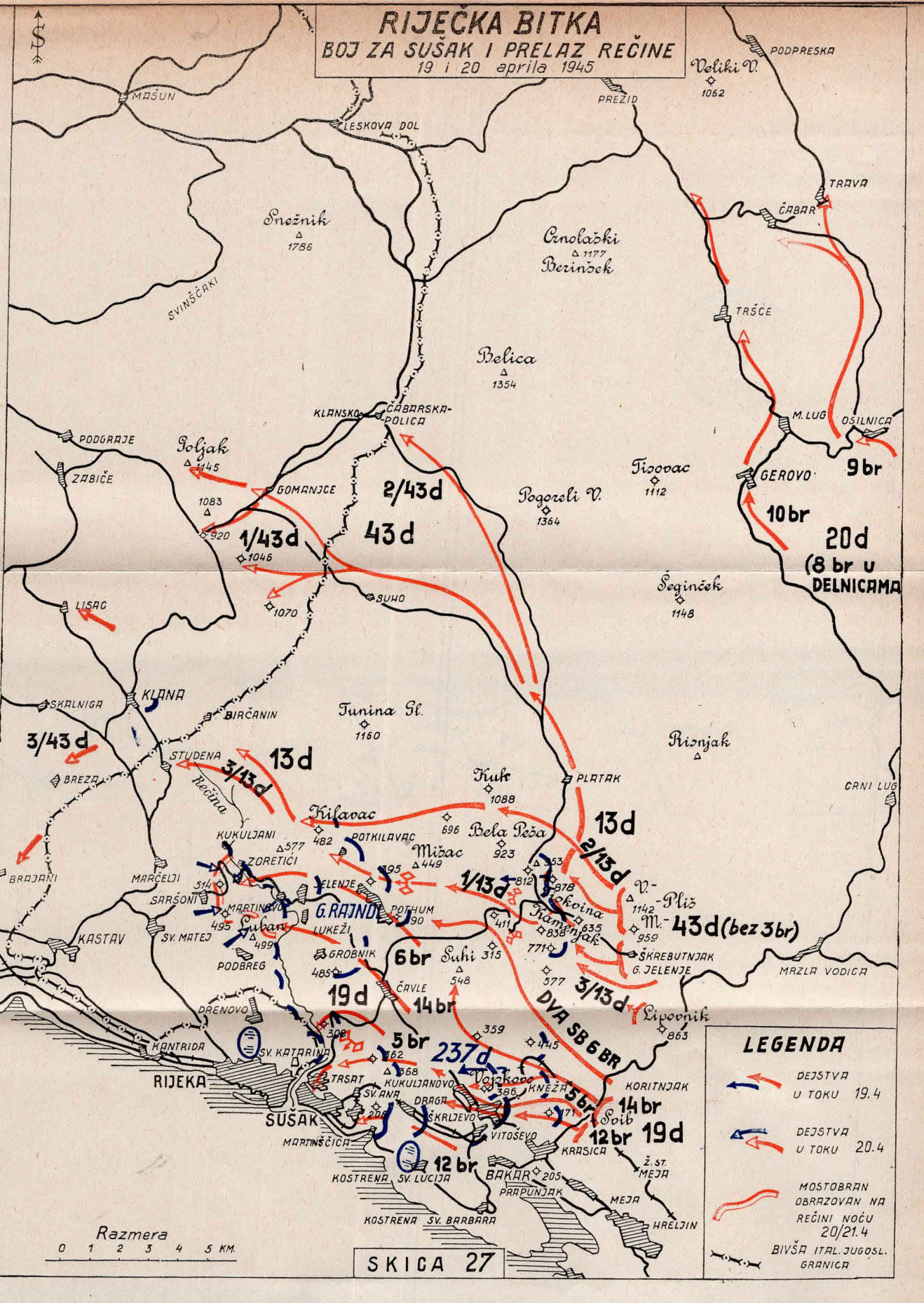
RIJEČKA BITKA
BOJ ZA SUŠAK I PRELAZ REČINE
19 i 20 aprila 1945
PODPRESKA
Veliki V.
1062
PREZID
MAŠUN
LESKOVA DOL
TRAVA
ČABAR
Snežnik
1786
Crnolaški
1177
Berinšek
SVINŠČAKI
TRŠĆE
Belica
1354
KLANSKO
ČABARSKA-POLICA
M. LUG
OSILNICA
PODGRAJE
Goljak
1145
ZABIČE
GOMANJCE
2/43d
Tisovac
1112
GEROVO
9br
1083
Pogoreli V.
1364
10br
920
1/43d
43d
20d
(8 br u DELNICAMA
1046
Šeginček
1148
SUHO
LISAC
1070
KLANA
SKALNIGA
BIRČANIN
Tunina Gl.
1160
3/43d
Risnjak
STUDENA
13d
3/13d
BREZA
Rečina
Kuk
1088
PLATAK
CRNI LUG
Kilavac
13d
KUKULJANI
577
482
POTKILAVAC
696
Bela Peša
923
2/13d
ZORETIĆI
Mišac
449
395
353
BRAJANI
MARČELJI
514
ELENJE
1/13d
812
878
V.-Pliš
1142
SARŠONI
MARTINOVO
G. RAJNO
POTHUM
90
Tiskovina
Kamenjak
635
M.-
43d (bez 3br)
495
Luban
LUKEŽI
411
838
959
KASTAV
SV. MATEJ
499
GROBNIK
6br
Suhi
315
771
ŠKREBUTNJAK
G. JELENJE
PODBREG
485
548
577
MRZLA VODICA
19d
ČAVLE
14br
3/13d
DRENOVO
DVA SB 6 BR
Lipovnik
863
308
359
445
KANTRIDA
SV. KATARINA
5br
237d
362
368
RIJEKA
TRSAT
KUKULJANOVO
Vojskovo
386
KNEŽA
5br
KORITNJAK
SV. ANA
DRAGA
14br
SUŠAK
ŠKRLJEVO
171
Svib
12br
19d
MARTINŠČICA
VITOŠEVO
KRASICA
Ž. ST. MEJA
12br
KOSTRENA
SV. LUCIJA
BAKAR
205
PRAPUNJAK
MEJA
KOSTRENA
SV. BARBARA
HRELJIN
Razmera
0 1 2 3 4 5 KM.
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 19.4
DEJSTVA U TOKU 20.4
MOSTOBRAN OBRAZOVAN NA REČINI NOĆU 20/21.4
BIVŠA ITAL. JUGOSL. GRANICA

SKICA 27

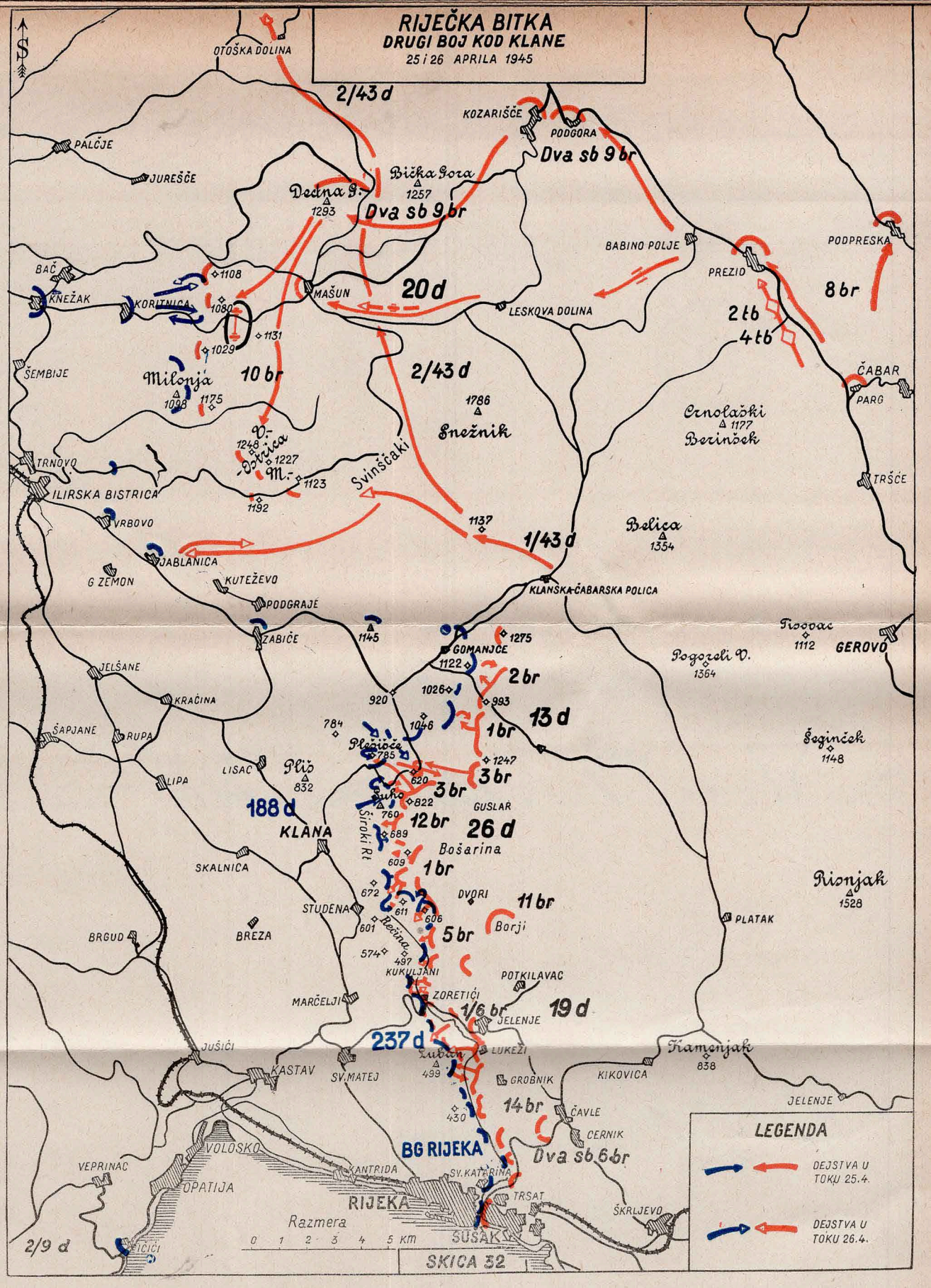
RIJEČKA BITKA
DRUGI BOJ KOD KLANE
25 i 26 APRILA 1945
S
OTOŠKA DOLINA
2/43 d
KOZARIŠČE
PODGORA
Dva sb 9 br
PALČJE
JUREŠČE
Bička Gora
1257
Dedna G.
1293
Dva sb 9 br
BABINO POLJE
PODPRESKA
PREZID
8 br
BAČ
KNEŽAK
KORITNICA
1108
1080
MAŠUN
20 d
LESKOVA DOLINA
2 tb
4 tb
1131
1029
ŠEMBIJE
Milonja
10 br
2/43 d
ČABAR
PARG
1098
1175
1786
Snežnik
Crnolaški
1177
Berinšek
V.-Ostrica
1248
1227
M.-
1123
Svinščaki
TRNOVO
ILIRSKA BISTRICA
1192
TRŠĆE
VRBOVO
1137
1/43 d
Belica
1354
JABLANICA
G ZEMON
KUTEŽEVO
KLANSKA-ČABARSKA POLICA
PODGRAJE
ZABIČE
1145
1275
Tisovac
1112
GEROVO
GOMANJCE
1122
Pogoreli V.
1364
JELŠANE
2 br
1026
KRAČINA
920
993
13 d
784
1046
1 br
ŠAPJANE
RUPA
Plešišče
785
Šeginček
1148
1247
LISAC
Pliš
832
3 br
620
LIPA
3 br
Suho
822
GUSLAR
188 d
760
12 br
26 d
KLANA
Široki Rt
689
Bošarina
SKALNICA
609
1 br
Risnjak
1528
672
DVORI
11 br
STUDENA
611
606
PLATAK
601
Rečina
Borji
BRGUD
BREZA
5 br
574
497
KUKULJANI
POTKILAVAC
MARČELJI
ZORETIĆI
1/6 br
19 d
JELENJE
237 d
JUŠIĆI
Zuban
LUKEŽI
Kamenjak
838
KASTAV
SV. MATEJ
499
GROBNIK
KIKOVICA
JELENJE
14 br
430
ČAVLE
CERNIK
VOLOSKO
BG RIJEKA
Dva sb 6 br
VEPRINAC
KANTRIDA
SV. KATARINA
OPATIJA
RIJEKA
TRSAT
ŠKRLJEVO
Razmera
0 1 2 3 4 5 km
SUŠAK
2/9 d
IČIĆI
SKICA 32
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 25.4.
DEJSTVA U TOKU 26.4.

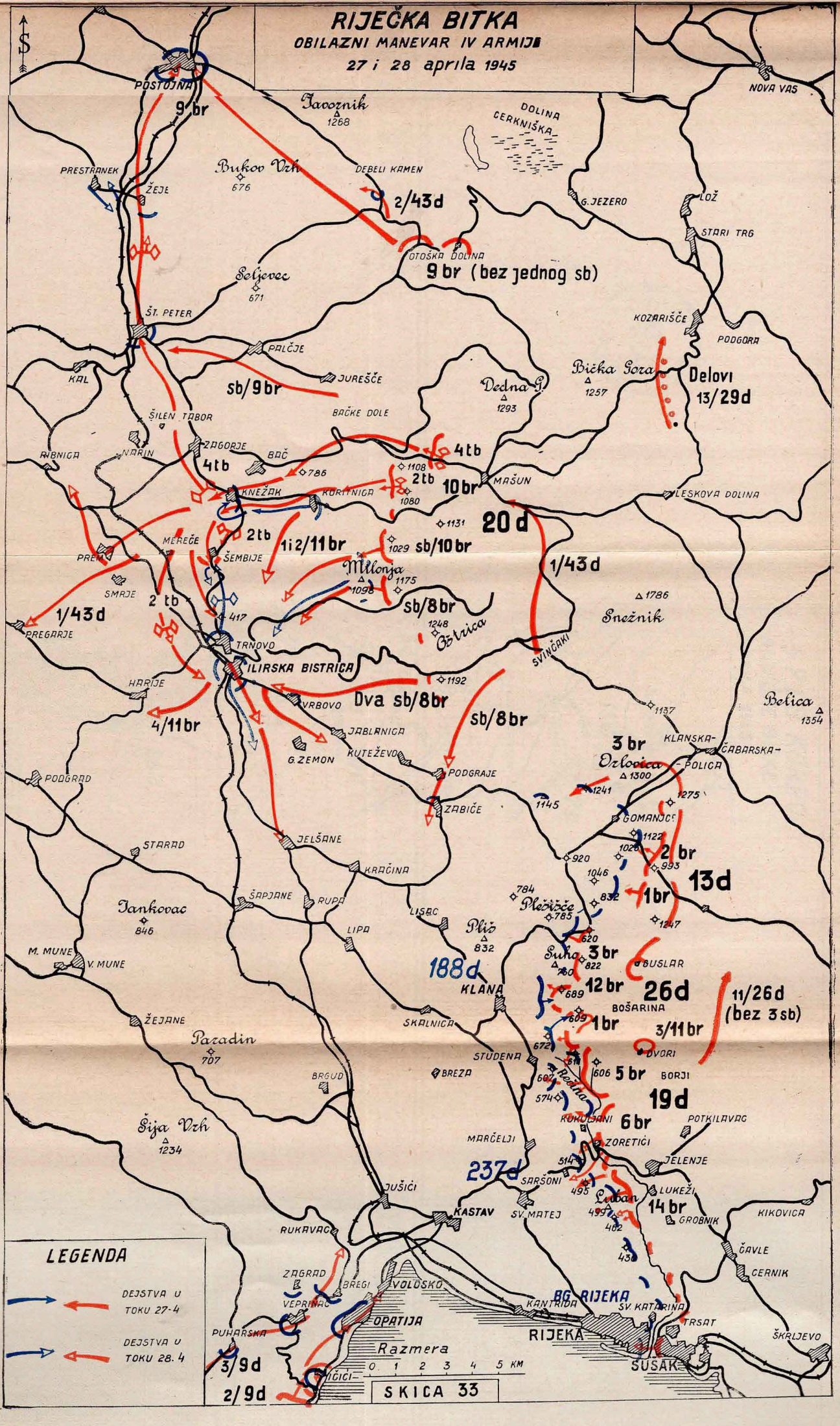
RIJEČKA BITKA
OBILAZNI MANEVAR IV ARMIJE
27 i 28 aprila 1945
S
POSTOJNA
9 br
Javornik
1268
DOLINA CERKNIŠKA
NOVA VAS
PRESTRANEK
ŽEJE
Bukov Vrh
676
DEBELI KAMEN
2/43d
G. JEZERO
LOŽ
STARI TRG
OTOŠKA DOLINA
9 br (bez jednog sb)
Seljevec
671
ŠT. PETER
KOZARIŠČE
PODGORA
PALČJE
KAL
JUREŠČE
sb/9br
Bička Gora
1257
Delovi
13/29d
Dedna G.
1293
BAČKE DOLE
ŠILEN TABOR
ZAGORJE
BAČ
4tb
RIBNICA
NARIN
786
1108
4tb
2tb
10br
MAŠUN
KNEŽAK
KORITNICA
1080
LESKOVA DOLINA
1131
20d
2tb
1i2/11br
1029
sb/10br
MEREČE
PREM
ŠEMBIJE
Milonja
1175
1098
1/43d
SMRJE
2 tb
sb/8br
1786
Snežnik
1/43d
417
1248
Oštrica
PREGARJE
TRNOVO
SVINČAKI
ILIRSKA BISTRICA
1192
HARIJE
VRBOVO
Dva sb/8br
sb/8br
1137
Belica
1354
4/11br
JABLANICA
3 br
KLANSKA-
ČABARSKA-
G. ZEMON
KUTEŽEVO
Orlovica
1300
POLICA
PODGRAJE
PODGRAD
1241
1275
1145
ZABIČE
GOMANJCE
1122
JELŠANE
STARAD
1026
2 br
920
993
KRAČINA
1046
13d
784
832
1br
ŠAPJANE
RUPA
Plešišče
785
Jankovac
846
LISAC
1247
LIPA
Pliš
832
620
M. MUNE
V. MUNE
Suha
3 br
822
BUSLAR
188d
760
12 br
26d
11/26d
(bez 3sb)
KLANA
689
BOŠARINA
ŽEJANE
SKALNICA
609
1br
3/11br
Paradin
707
672
DVORI
STUDENA
606
5 br
BORJI
BREZA
BRGUD
607
Rečina
574
19d
Šija Vrh
1234
KUKULJANI
6 br
POTKILAVAC
MARČELJI
ZORETIĆI
514
JELENJE
237d
SARŠONI
495
LUKEŽI
JUŠIĆI
Luban
14 br
KASTAV
SV. MATEJ
499
GROBNIK
KIKOVICA
RUKAVAC
462
ČAVLE
CERNIK
ZAGRAD
BREGI
VOLOSKO
BG RIJEKA
VEPRINAC
KANTRIDA
SV. KATARINA
OPATIJA
TRSAT
PUHARSKA
RIJEKA
ŠKRLJEVO
Razmera
0 1 2 3 4 5 KM
3/9d
SUSAK
IČIĆI
2/9d
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 27-4
DEJSTVA U TOKU 28. 4

SKICA 33

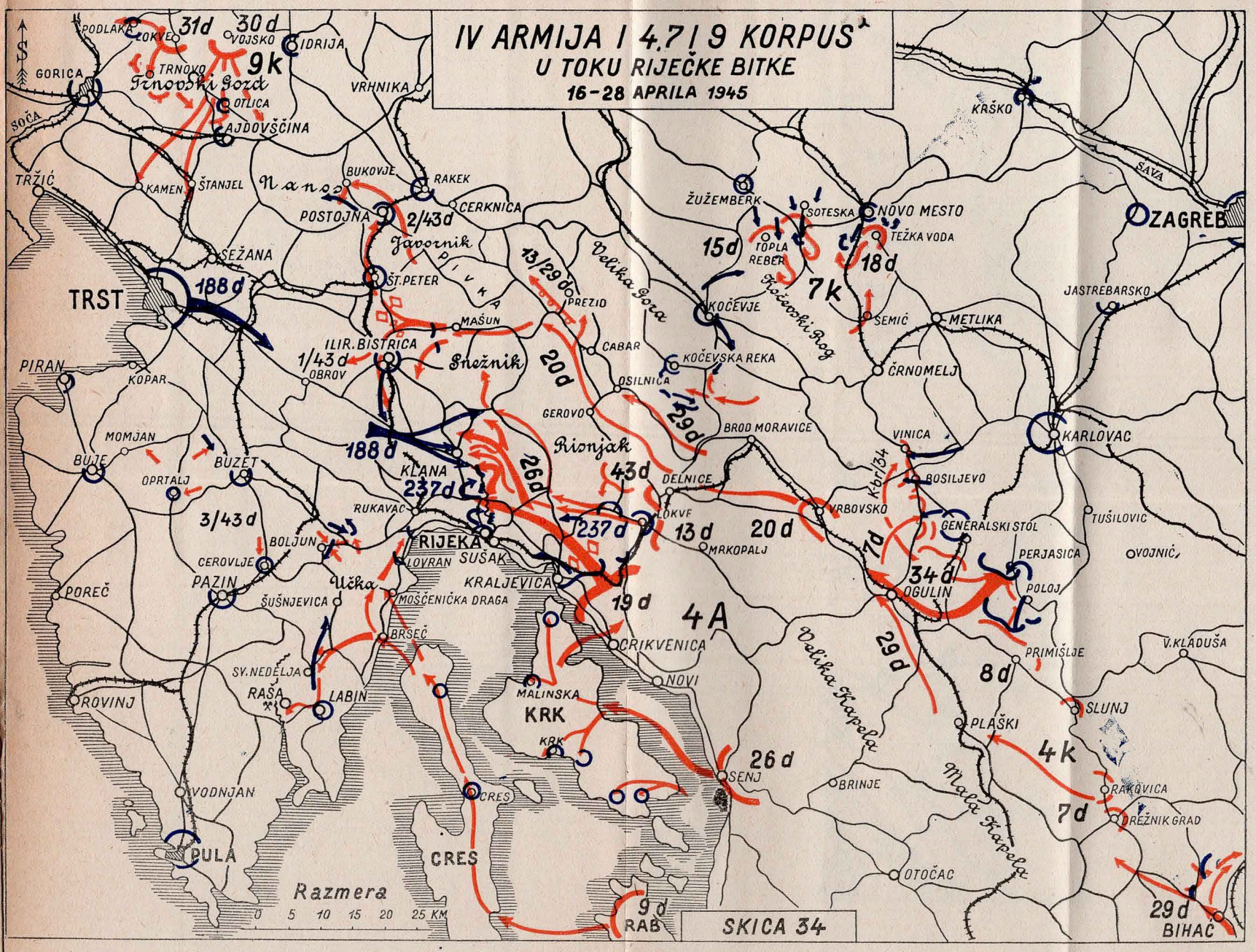
IV ARMIJA I 4.7 I 9 KORPUS
U TOKU RIJEČKE BITKE
16-28 APRILA 1945
SKICA 34
Razmera
0 5 10 15 20 25 KM
TRST
RIJEKA
KRK
CRES
PULA
ZAGREB
NOVO MESTO
KARLOVAC
SUŠAK
KRALJEVICA
CRIKVENICA
NOVI
SENJ
OGULIN
PLAŠKI
SLUNJ
BIHAĆ
GORICA
PODLAKA
LOKVE
VOJSKO
IDRIJA
TRNOVO
OTLICA
AJDOVŠČINA
VRHNIKA
KAMEN
ŠTANJEL
TRŽIĆ
SEŽANA
BUKOVJE
RAKEK
CERKNICA
POSTOJNA
ŠT. PETER
MAŠUN
ILIR. BISTRICA
OBROV
PIRAN
KOPAR
MOMJAN
BUJE
BUZET
OPRTALJ
KLANA
RUKAVAC
BOLJUN
CEROVLJE
PAZIN
POREČ
ŠUŠNJEVICA
LOVRAN
MOŠČENIČKA DRAGA
BRSEČ
SV. NEDELJA
RAŠA
LABIN
ROVINJ
VODNJAN
MALINSKA
KRK
CRES
RAB
PREZID
CABAR
OSILNICA
GEROVO
DELNICE
LOKVE
MRKOPALJ
BROD MORAVICE
KOČEVSKA REKA
KOČEVJE
ŽUŽEMBERK
SOTESKA
TOPLA REBER
TEŽKA VODA
SEMIĆ
METLIKA
ČRNOMELJ
VINICA
BOSILJEVO
VRBOVSKO
GENERALSKI STOL
PERJASICA
POLOJ
PRIMIŠLJE
V. KLADUŠA
TUŠILOVIĆ
VOJNIĆ
RAKOVICA
DREŽNIK GRAD
OTOČAC
BRINJE
KRŠKO
JASTREBARSKO
SOČA
SAVA
Trnovski Gozd
Nanos
Javornik
Snežnik
Risnjak
Učka
Velika Gora
Kočevski Rog
Velika Kapela
Mala Kapela
31d
30d
9k
2/43d
188d
1/43d
188d
237d
3/43d
13/29d
20d
26d
43d
237d
13d
20d
19d
4A
26d
9d
15d
18d
7k
7d
34d
29d
8d
4k
7d
29d
K-br/34

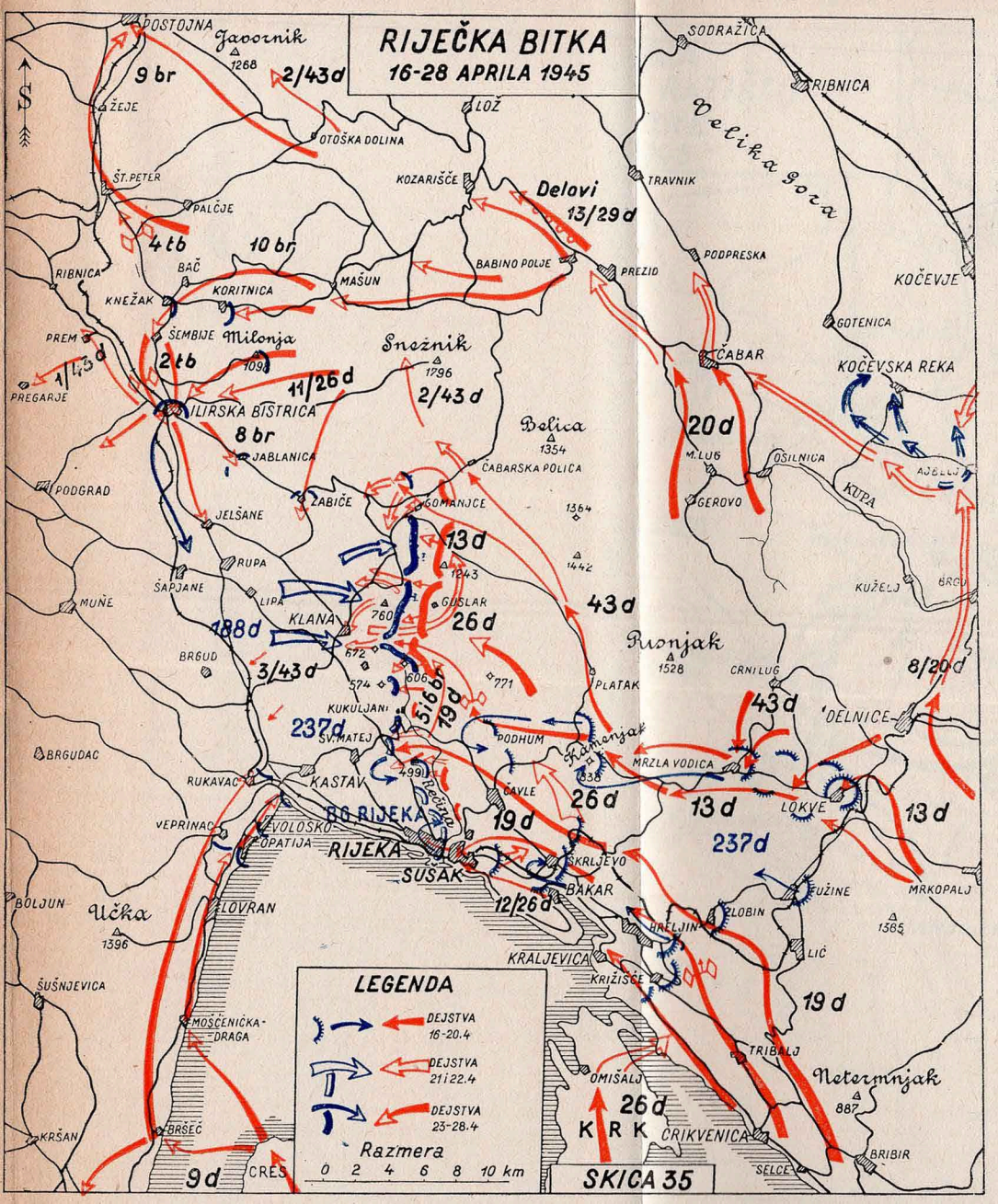
RIJEČKA BITKA
16-28 APRILA 1945
S
POSTOJNA
Javornik
1268
9 br
2/43 d
ŽEJE
OTOŠKA DOLINA
LOŽ
SODRAŽICA
RIBNICA
Velika Gora
ŠT. PETER
PALČJE
KOZARIŠČE
Delovi
13/29 d
TRAVNIK
4 tb
10 br
BAČ
RIBNICA
KNEŽAK
KORITNICA
MAŠUN
BABINO POLJE
PREZID
PODPRESKA
KOČEVJE
PREM
ŠEMBIJE
Milonja
1098
Snežnik
1796
GOTENICA
1/43 d
2 tb
11/26 d
2/43 d
ČABAR
KOČEVSKA REKA
PREGARJE
ILIRSKA BISTRICA
8 br
Belica
1354
20 d
JABLANICA
ČABARSKA POLICA
M. LUG
OSILNICA
PODGRAD
ZABIČE
GOMANJCE
1364
GEROVO
KUPA
JELŠANE
13 d
1243
1442
RUPA
ŠAPJANE
LIPA
GUSLAR
KUŽELJ
MUŇE
760
KLANA
26 d
43 d
188 d
Risnjak
1528
672
BRGUD
3/43 d
606
574
771
PLATAK
CRNI LUG
8/20 d
5 i 6 br
19 d
KUKULJANI
43 d
DELNICE
237 d
SV. MATEJ
PODHUM
Kamenjak
BRGUDAC
MRZLA VODICA
RUKAVAC
KASTAV
499
Rečina
838
ČAVLE
26 d
13 d
LOKVE
13 d
VEPRINAC
VOLOSKO
OPATIJA
BG. RIJEKA
19 d
237 d
RIJEKA
SUŠAK
SKRLJEVO
BAKAR
FUŽINE
MRKOPALJ
BOLJUN
Učka
LOVRAN
12/26 d
HRELJIN
LOBIN
1365
1396
KRALJEVICA
LIĆ
ŠUŠNJEVICA
KRIŽIŠĆE
19 d
MOŠĆENIČKA-DRAGA
TRIBALJ
OMIŠALJ
Netermnjak
887
26 d
KRŠAN
BRŠEČ
CRIKVENICA
BRIBIR
9 d
CRES
SELCE
LEGENDA
DEJSTVA 16-20.4
DEJSTVA 21 i 22.4
DEJSTVA 23-28.4
Razmera
0 2 4 6 8 10 km
K R K
SKICA 35

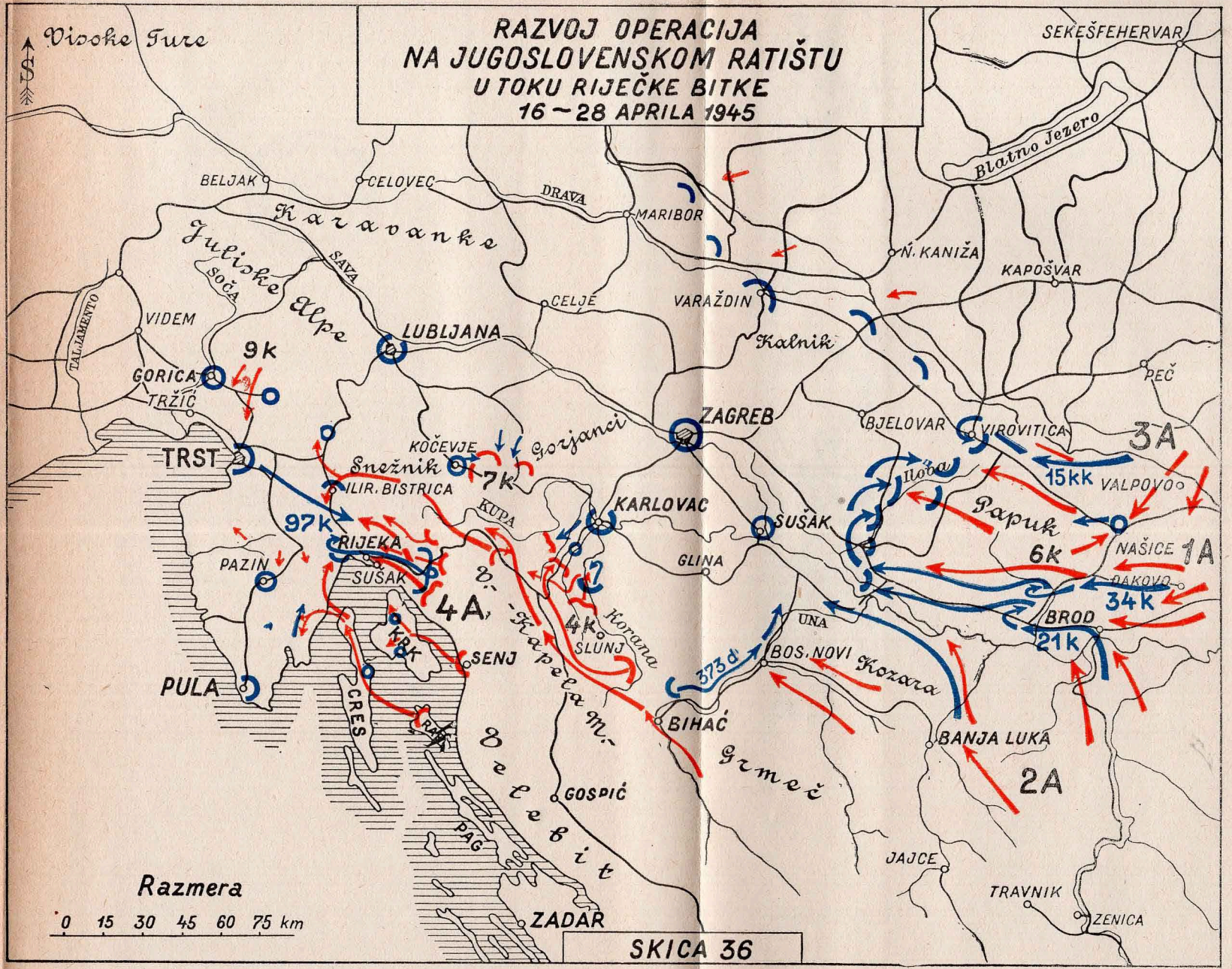
RAZVOJ OPERACIJA
NA JUGOSLOVENSKOM RATIŠTU
U TOKU RIJEČKE BITKE
16 ~ 28 APRILA 1945
Visoke Ture
SEKEŠFEHERVAR
Blatno Jezero
BELJAK
CELOVEC
DRAVA
MARIBOR
Karavanke
Juliske Alpe
SAVA
SOČA
TALJAMENTO
VIDEM
LUBLJANA
CELJE
VARAŽDIN
Ń. KANIŽA
KAPOŠVAR
Kalnik
PEČ
9k
GORICA
TRŽIĆ
TRST
ZAGREB
BJELOVAR
VIROVITICA
3A
KOČEVJE
Gorjanci
Snežnik
7k
ILIR. BISTRICA
Ilova
15kk
VALPOVO
Papuk
KARLOVAC
SUŠAK
97k
KUPA
RIJEKA
PAZIN
SUŠAK
GLINA
6k
NAŠICE
1A
DAKOVO
34k
4A
4k
Korana
SLUNJ
UNA
BROD
21k
KRK
SENJ
373d
BOS. NOVI
Kozara
PULA
CRES
RAB
Kapela M.
BIHAĆ
BANJA LUKA
Grmeč
2A
Velebit
GOSPIĆ
PAG
JAJCE
TRAVNIK
ZENICA
Razmera
0 15 30 45 60 75 km
ZADAR
SKICA 36

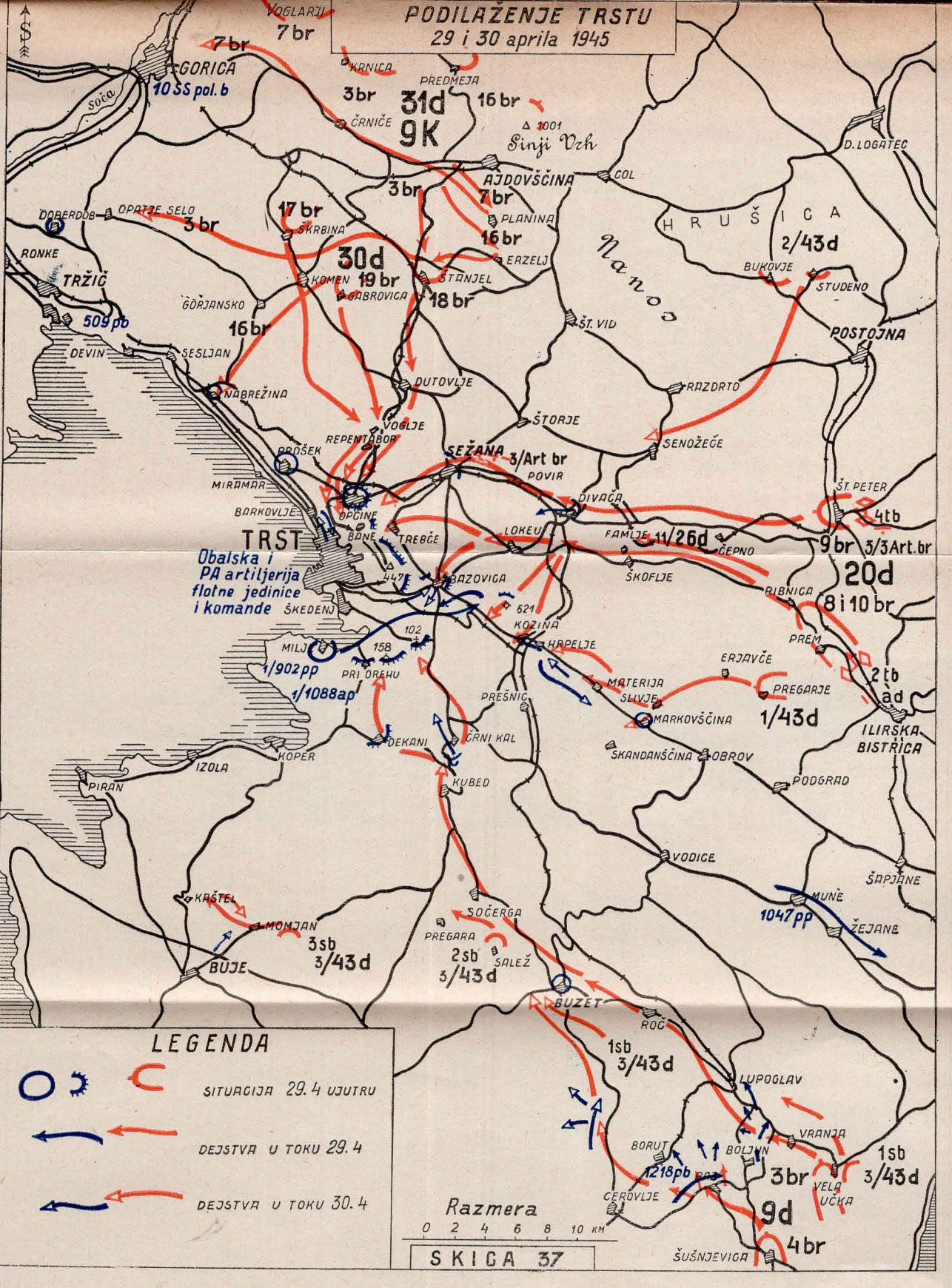
PODILAŽENJE TRSTU
29 i 30 aprila 1945
VOGLARJI
7 br
GORICA
10 ŠS pol. b
SOČA
KRNICA
PREDMEJA
3 br
31d
9K
16 br
ČRNIČE
Sinji Vrh
1001
D. LOGATEC
AJDOVŠČINA
COL
7 br
3 br
17 br
DOBERDOB
OPATJE SELO
3 br
ŠKRBINA
PLANINA
16 br
HRUŠICA
2/43d
RONKE
30d
ERZELJ
BUKOVJE
TRŽIČ
KOMEN
19 br
STANJEL
STUDENO
GABROVICA
18 br
GORJANSKO
509 pb
16 br
ŠT. VID
POSTOJNA
DEVIN
SESLJAN
NABREŽINA
DUTOVLJE
RAZDRTO
VOGLJE
ŠTORJE
REPENTABOR
PROŠEK
SEŽANA
3/Art br
SENOŽEČE
POVIR
MIRAMAR
ŠT. PETER
4tb
DIVAČA
BARKOVLJE
OPČINE
TRST
BANE
TREBČE
LOKEV
FAMLJE
11/26d
ČEPNO
9 br
3/3Art.br
Obalska i
PA artiljerija
flotne jedinice
i komande
ŠKEDENJ
447
BAZOVICA
ŠKOFLJE
20d
8 i 10 br
RIBNICA
621
KOZINA
102
MILJE
158
HRPELJE
PREM
1/902pp
PRI OREHU
ERJAVČE
2 tb
ad
1/088ap
MATERIJA
ŠLIVJE
PREGARJE
PREŠNIC
MARKOVŠČINA
1/43d
ILIRSKA
BISTRICA
DEKANI
ČRNI KAL
KOPER
IZOLA
ŠKANDANŠČINA
OBROV
PIRAN
KUBED
PODGRAD
VODICE
ŠAPJANE
KAŠTEL
MUNE
1047pp
SOČERGA
MOMJAN
PREGARA
ŽEJANE
3sb
3/43d
2sb
3/43d
SALEŽ
BUJE
BUZET
ROČ
1sb
3/43d
LUPOGLAV
VRANJA
BORUT
BOLJUN
1sb
3/43d
1218pb
3br
VELA
UČKA
ČEROVLJE
9d
4br
ŠUŠNJEVICA
LEGENDA
SITUACIJA 29.4 UJUTRU
DEJSTVA U TOKU 29.4
DEJSTVA U TOKU 30.4
Razmera
0 2 4 6 8 10 KM
SKICA 37

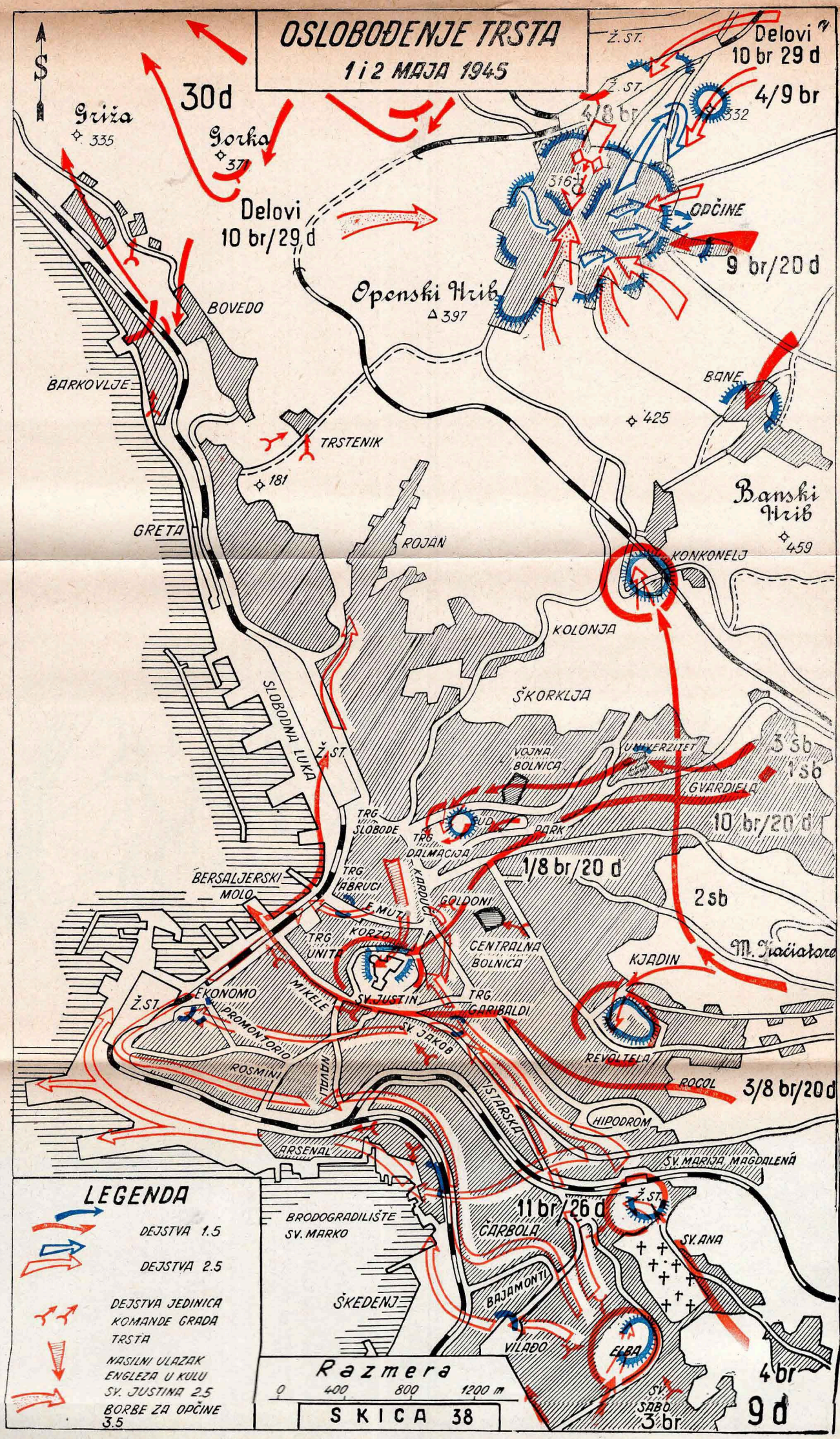
OSLOBOĐENJE TRSTA
1 i 2 MAJA 1945
S
30d
Gorka
371
Griža
335
Delovi
10 br/29 d
Ž. ST.
Delovi
10 br 29 d
4/9 br
4/8 br
332
316
OPĆINE
9 br/20 d
Openski Vrib
△ 397
BOVEDO
BARKOVLJE
TRSTENIK
181
425
BANE
Banski Vrib
459
GRETA
ROJAN
KONKONELJ
KOLONJA
ŠKORKLJA
SLOBODNA LUKA
Ž. ST.
VOJNA BOLNICA
UNIVERZITET
3 sb
1 sb
GVARDIJA
10 br/20 d
TRG SLOBODE
SUD
PARK
TRG DALMACIJA
1/8 br/20 d
BERSALJERSKI MOLO
TRG ABRUCI
KARDUCI
GOLDONI
E. MUTI
2 sb
TRG UNITA
KORZO
CENTRALNA BOLNICA
M. Giaciatore
KJADIN
EKONOMO
MIKELE
SV. JUSTIN
TRG GARIBALDI
Ž.ST.
LIPROMONTORIO
SV. JAKOB
REVOLTELA
ROSMINI
NAVAL
ROCOL
3/8 br/20 d
TARSKA
HIPODROM
ARSENAL
SV. MARIJA MAGDALENA
BRODOGRADILIŠTE SV. MARKO
11 br/26 d
Ž. ST.
ČARBOLA
SV. ANA
ŠKEDENJ
BAJAMONTI
VILAĐO
ELBA
4 br
9 d
SV. SABO
3 br
LEGENDA
DEJSTVA 1.5
DEJSTVA 2.5
DEJSTVA JEDINICA KOMANDE GRADA TRSTA
NASILNI ULAZAK ENGLEZA U KULU SV. JUSTINA 2.5
BORBE ZA OPĆINE 3.5
Razmera
0 400 800 1200 m
SKICA 38

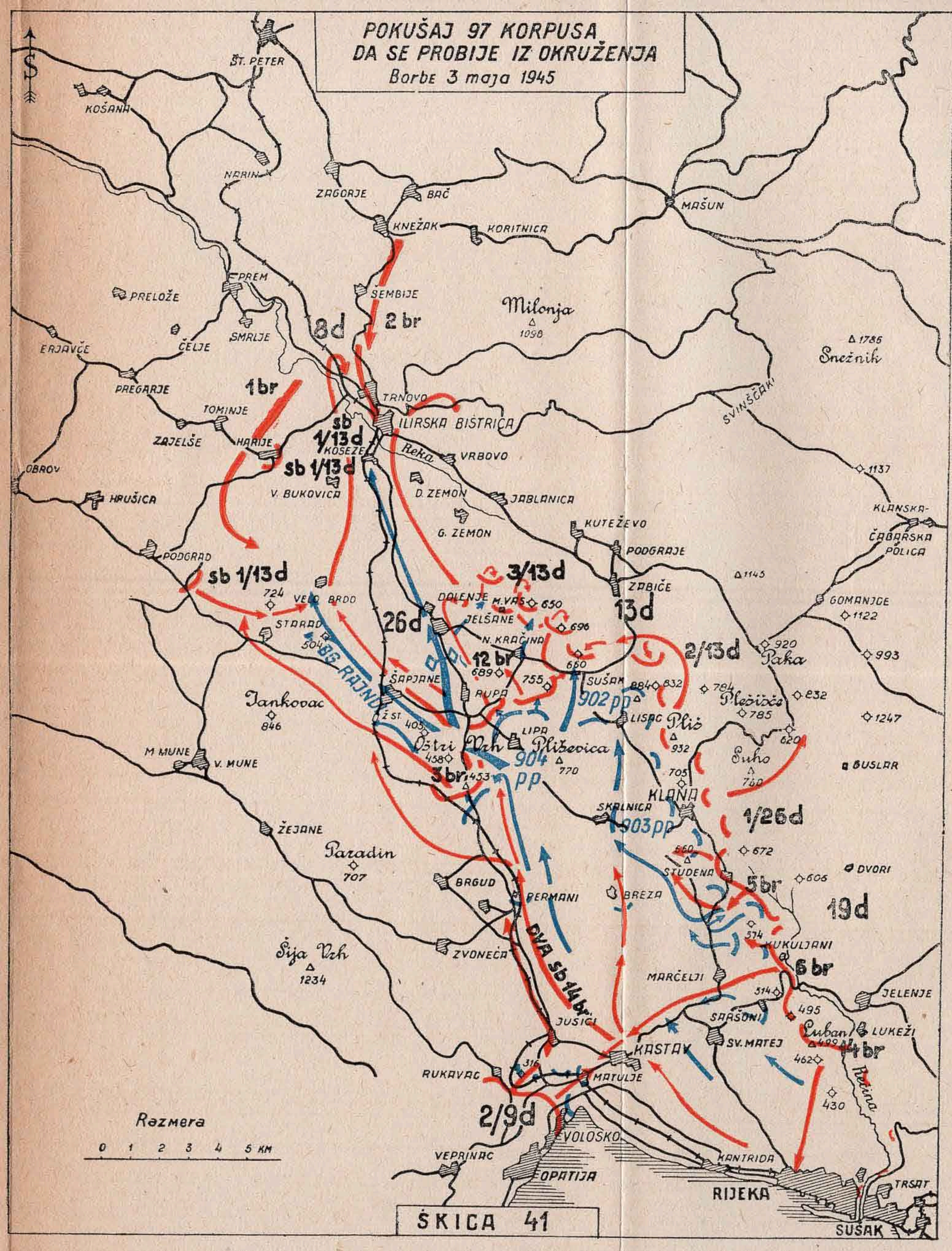
POKUŠAJ 97 KORPUSA
DA SE PROBIJE IZ OKRUŽENJA
Borbe 3 maja 1945
ŠT. PETER
KOŠANA
NARIN
ZAGORJE
BAČ
MAŠUN
KNEŽAK
KORITNICA
PREM
PRELOŽE
SEMBIJE
2 br
Milonja
1098
8d
ERJAVČE
ČELJE
SMRLJE
1785
Snežnik
PREGARJE
1 br
TOMINJE
TRNOVO
ILIRSKA BISTRICA
SVINŠČAKI
ZAJELŠE
HARIJE
sb 1/13d
KOSEZE
Reka
VRBOVO
OBROV
sb 1/13d
1137
HRUŠICA
V. BUKOVICA
D. ZEMON
JABLANICA
KLANSKA-
KUTEŽEVO
ČABARSKA POLICA
G. ZEMON
PODGRAJE
PODGRAD
sb 1/13d
3/13d
ZABIČE
1145
724
VELO BRDO
DOLENJE
M. VAS
650
13d
GOMANJCE
1122
STARAD
JELŠANE
696
26d
504
88 RAJND
N. KRAČINA
920
2/13d
Paka
993
12 br
689
680
ŠAPJANE
755
SUŠAK
884
832
784
832
Jankovac
RUPA
902 pp
Plešivica
785
846
Ž ST.
405
LIPA
LISAC
Pliš
1247
Oštri Vrh
Pliševica
932
620
M. MUNE
V. MUNE
458
904 pp
770
Suho
BUSLAR
3 br
453
705
760
KLANA
SKALNICA
1/26d
903 pp
ŽEJANE
660
672
Paradin
707
STUDENA
DVORI
BRGUD
5 br
606
PERMANI
BREZA
19d
574
KUKULJANI
Šija Vrh
1234
ZVONEĆA
DVA sb 14 br
MARČELJI
6 br
JELENJE
314
495
SAPŠONI
JUŠIĆI
Luban
LUKEŽI
482
KASTAV
SV. MATEJ
462
4 br
RUKAVAC
316
MATULJE
Rečina
430
2/9d
Razmera
0 1 2 3 4 5 KM
VOLOSKO
VEPRINAC
KANTRIDA
OPATIJA
RIJEKA
TRSAT
SUŠAK
ŠKICA 41

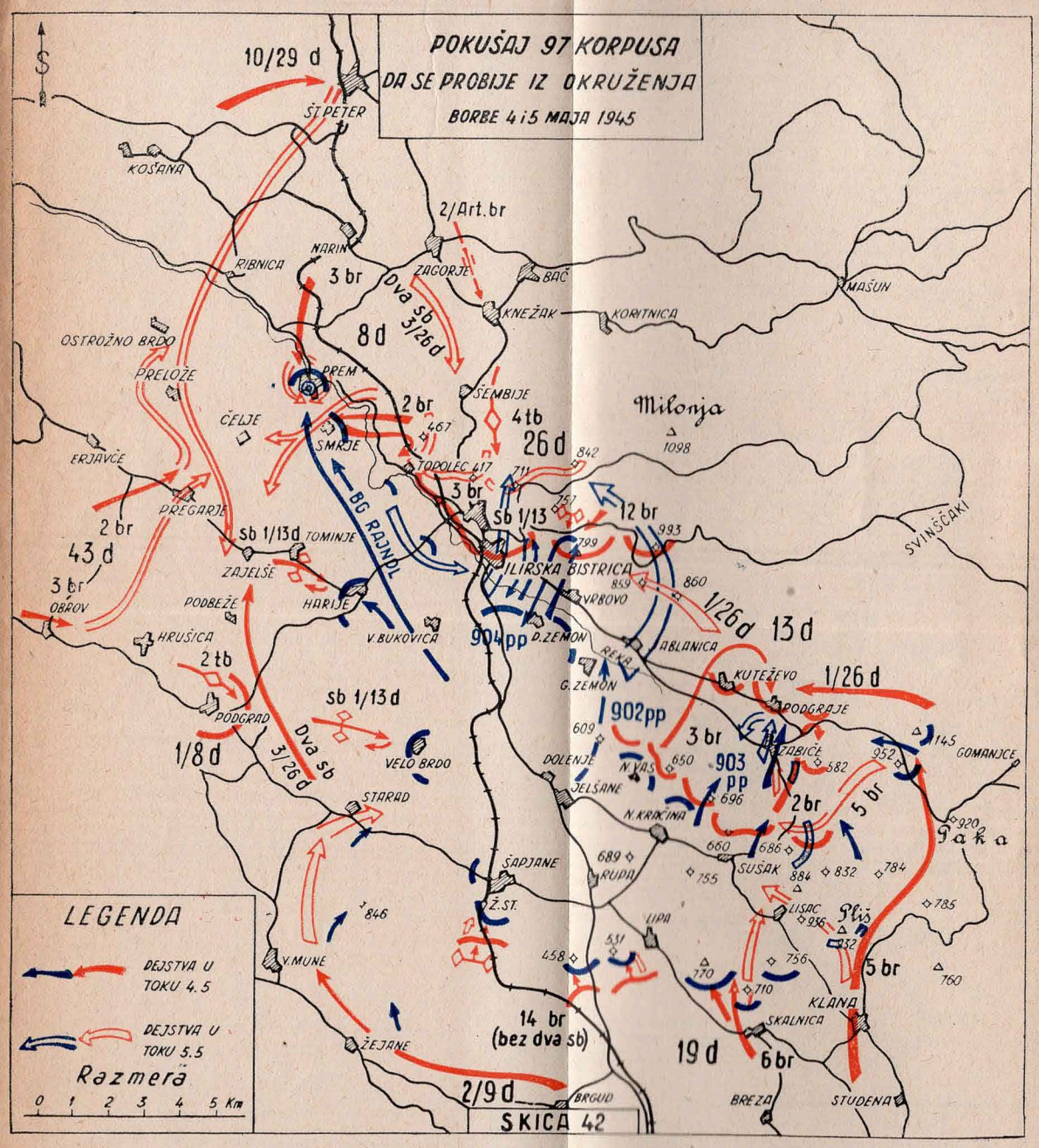
POKUŠAJ 97 KORPUSA
DA SE PROBIJE IZ OKRUŽENJA
BORBE 4 i 5 MAJA 1945
10/29 d
ŠT. PETER
KOŠANA
2/Art.br
NARIN
RIBNICA
3 br
ZAGORJE
BAČ
MAŠUN
Dva sb 3/26 d
KNEŽAK
KORITNICA
8 d
OSTROŽNO BRDO
PRELOŽE
PREM
ŠEMBIJE
Milonja
2 br
4 tb
ČELJE
467
26 d
1098
SMRJE
842
ERJAVČE
TOPOLEC 417
711
3 br
757
12 br
PREGARJE
BG RAJNOL
sb 1/13
993
2 br
sb 1/13 d
TOMINJE
799
SVINŠČAKI
43 d
ILIRSKA BISTRICA
ZAJELŠE
859
860
3 br
OBROV
PODBEŽE
HARIJE
VRBOVO
1/26 d
13 d
HRUŠICA
V. BUKOVICA
904 pp
D. ZEMON
REKA
ABLANICA
2 tb
G. ZEMON
KUTEŽEVO
1/26 d
sb 1/13 d
PODGRAJE
PODGRAD
902 pp
609
3 br
145
1/8 d
Dva sb 3/26 d
VELO BRDO
DOLENJE
N. VAS
650
903 pp
ZABIČE
582
952
GOMANJCE
JELŠANE
696
2 br
5 br
STARAD
N. KRAČINA
920
Paka
660
686
ŠAPJANE
689
RUPA
755
SUŠAK
884
832
784
Ž. ST.
LISAC
936
Pliš
785
846
LIPA
932
531
V. MUNE
458
756
5 br
770
760
710
KLANA
14 br
(bez dva sb)
SKALNICA
ŽEJANE
19 d
6 br
2/9 d
BRGUD
BREZA
STUDENA
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 4.5
DEJSTVA U TOKU 5.5
Razmera
0 1 2 3 4 5 Km
SKICA 42

UNIŠTENJE 97 KORPUSA
6 i 7 MAJA 1945
PETELINJE
26d
ŠT. PETER
KOŠANA
JUREŠĆE
Dedna G.
1293
NARIN
RIBNICA
2/Art.br4A
ZAGORJE
BAČ
3/ad 26d
KNEŽAK
Art.br4k
KORITNICA
MAŠUN
OSTROŽNO BRDO
ad 8 i 7d
822
2 br
PREM
8d
PODTABOR
7d
3 br
Milanka
PRELOŽE
ŠEMBIJE
Milonja
975
43 d
PODSTENJE
1 br
Snežnik
M.
1098
1688
ČELJE
SMRJE
2 br
842
ERJAVČE
3 br
3 br
V. Ostrica
1243
PREGARJE
711
757
ZAREČJE
TRNOVO
993
Svinščaki
TOMINJE
799
ZAJELŠE
HARIJE
ILIRSKA BISTRICA
10/29 d
Reka
VRBOVO
V Razbor
1207
OBROV
HRUŠICA
V. BUKOVICA
416
D. ZEMON
JABLANICA
sb 1/13 d
M. BUKOVICA
G. ZEMON
TRPČANE
KUTEŽEVO
3 br
13 d
PODGRAJE
Goljak
1145
PODGRAD
516
507
2 br
sb 1/13 d
609
ČABIĆE
582
VELO BRDO
DOLENJE
N. VAS
650
539
GOMANJCE
STARAD
JELŠANE
696
BRDCE
N. KRAČINA
920
ad 13d
Gradina
561
689
2/9 d
PASJAK
ŠAPJANE
SUŠAK
5 br
784
Jazbina
RUPA
755
884
561
LISAC
LIPA
238
932
458
531
Suho
760
Kalić
14 br
270
6 br
717
19 d
ad 19 d
KLANA
1/Art.br4A
611
Razmera
0 1 2 3 4 5 km.
PERMANI
BREZA
STUDENA
1/4 ad Art.br4A
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU DANA 6.5
SITUACIJA 97 NEMAČ. KORPUSA NAVEČE 6.5
DEJSTVA U TOKU NOĆI 6/7.5 i PRE PODNE 7.5 (DO MOMENTA KAD SU JEDINICE OBAVEŠTENE O KAPITULACIJI 97 KORPUSA)

SKICA 43

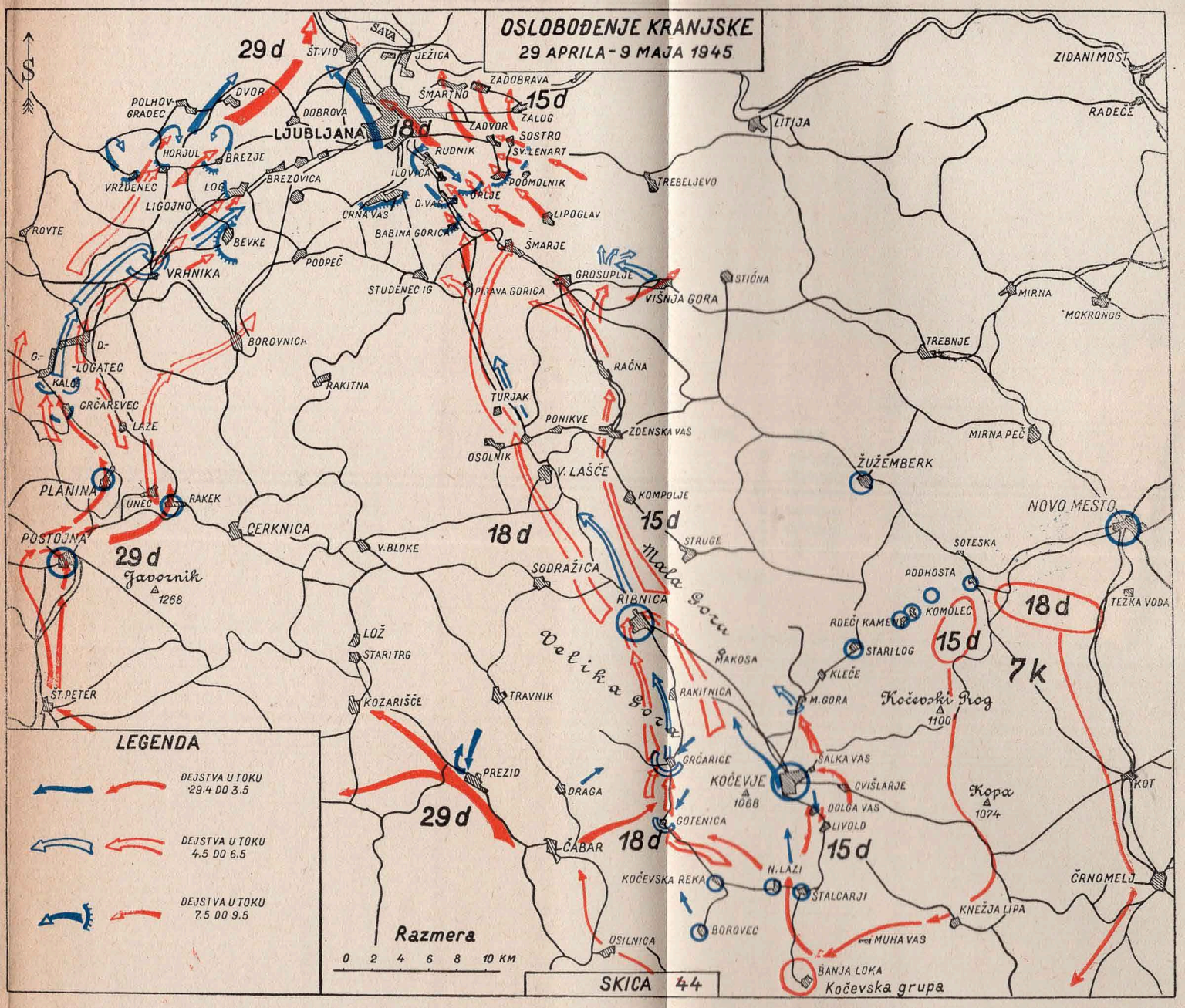
OSLOBOĐENJE KRANJSKE
29 APRILA - 9 MAJA 1945
S
29 d
ŠT.VID
ŠAVA
JEŽICA
ZADOBRAVA
ŠMARTNO
15 d
ZALOG
ZADVOR
SOSTRO
SV. LENART
PODMOLNIK
ORLJE
LIPOGLAV
TREBELJEVO
ZIDANI MOST
LITIJA
RADEČE
POLHOV GRADEC
DVOR
DOBROVA
LJUBLJANA
18 d
RUDNIK
ILOVICA
D. VAS
CRNA VAS
BABINA GORICA
ŠMARJE
HORJUL
BREZJE
VRZDENEC
LOG
BREZOVICA
LIGOJNO
ROVTE
BEVKE
VRHNIKA
PODPEČ
STUDENEC IG
PLJAVA GORICA
GROSUPLJE
VIŠNJA GORA
STIČNA
MIRNA
MOKRONOG
TREBNJE
BOROVNICA
G. -LOGATEC
KALCE
GRČAREVEC
LAZE
RAKITNA
RAČNA
TURJAK
PONIKVE
ZDENSKA VAS
OSOLNIK
V. LAŠČE
KOMPOLJE
MIRNA PEČ
ŽUŽEMBERK
NOVO MESTO
PLANINA
UNEC
RAKEK
CERKNICA
V. BLOKE
18 d
15 d
STRUGE
SODRAŽICA
RIBNICA
Mala Gora
Velika Gora
SOTESKA
PODHOSTA
TEŽKA VODA
18 d
RDEČI KAMEN
KOMOLEC
STARI LOG
15 d
7 k
MAKOSA
KLEČE
M. GORA
Kočevski Rog
1100
POSTOJNA
29 d
Javornik
1268
LOŽ
STARI TRG
ŠT. PETER
KOZARIŠČE
TRAVNIK
RAKITNICA
GRČARICE
ŠALKA VAS
KOČEVJE
1068
CVIŠLARJE
DOLGA VAS
LIVOLD
Kopa
1074
KOT
PREZID
DRAGA
29 d
GOTENICA
ČABAR
18 d
15 d
N. LAZI
KOČEVSKA REKA
ŠTALCARJI
ČRNOMELJ
KNEŽJA LIPA
BOROVEC
MUHA VAS
OSILNICA
BANJA LOKA
Kočevska grupa
LEGENDA
DEJSTVA U TOKU 29.4 DO 3.5
DEJSTVA U TOKU 4.5 DO 6.5
DEJSTVA U TOKU 7.5 DO 9.5
Razmera
0 2 4 6 8 10 KM
SKICA 44

ISPRAVKE

Strana	Red	Stoji	Treba
44	5 odozdo	Bekovac	Benkovac
112	1 odozgo	Senjske Drade	Senjske Drage
223	17 odozdo	otopr	otpor
241	6 odozgo	pojadinu	pozadinu
329	3 odozdo	juvanja	čuvanja
369	15 odozdo	zapovdenik	zapovednik

Strana		Red
44	5	odozdo
112	1	odozgo
223	17	odozdo
241	6	odozgo
329	3	odozdo
369	15	odozdo

Pohod na Trst

BIBLIOTEKA »IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA«

Iz ove biblioteke nalaze se u štampi sledeće knjige:

»BITOLJSKA OPERACIJA«

od Živka Stanisavljevića,

generala u penziji

U ovoj knjizi obrađeni su ratni događaji iz Srpsko-turskog rata 1912 godine, posle Kumanovske bitke.

Knjiga obuhvata istorisku studiju bojeva kod Alinaca i Kičeva i bitke za Bitolj, kao i analize događaja za konačno oslobođenje naše zemlje od petvekovnog turskog ropstva.

»PETA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA«

od generalmajora

Petra Tomca

Od istog autora, kao osma sveska „Male vojne biblioteke" izašla je studija „IV neprijateljska ofanziva".

Materija u ovoj knjizi nadovezuje se na materiju u ranije izdatoj studiji te sa njom pretstavlja jedinstvenu celinu ovih slavnih događaja naše Narodnooslobodilačke borbe.

Knjiga je pisana na osnovu dokumenata naših i neprijateljskih jedinica i pretstavlja značajan doprinos za studiju NOR.